Tarihin yapısökümü

Alun Munslow

İngilizceden çeviren: Abdullah Yılmaz

AYRINTI

Ayrıntı: 281
İnceleme dizisi: 152

Tarihin Yapısökümü
Alun Munslow

İngilizceden çeviren
Abdullah Yılmaz

Yayına hazırlayan
Can Kurultay

Son okuma
Tamer Tosun

Kitabın özgün adı
Deconstructing History

Routledge/1997
basımından çevrilmiştir.

© Routledge

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Mehmet Celep

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel.: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım *2000*

ISBN 975-539-273-4

AYRINTI YAYINLARI
Düztaşiye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Alun Munslow

Tarihin Yapısökümü

İ N C E L E M E D İ Z İ S İ

ŞENLİKLİ TOPLUM/*I. Illich* ◢ YEŞİL POLİTİKA/*J. Porritt* ◢ MARKS, FREUD VE GÜNLÜK HAYATIN ELEŞTİRİSİ/*B. Brown* ◢ KADINLIK ARZULARI/*R. Coward* ◢ FREUD'DAN LACAN'A PSİKANALİZ/*S. M. Tura* ◢ NASIL SOSYALİZM? HANGİ YEŞİL? NİÇİN TİNSELLİK?/*R. Belvo* ◢ ANTROPOLOJİK AÇIDAN ŞİDDET/*Der: D. Riches* ◢ ELEŞTİREL AİLE KURAMI/*M. Poster* ◢ İKİBİN'E DOĞRU/*R. Williams* ◢ DEMOKRASİ ARAYIŞINDA KENT/*K. Bumin* ◢ YARIN/*R. Heimann* ◢ DEVLETE KARŞI TOPLUM/*P. Clastres* ◢ RUSYA'DA SOVYETLER (1905-1921)/*O. Anweiler* ◢ BOLŞEVİKLER VE İŞÇİ DENETİMİ/*M. Brinton* ◢ EDEBİYAT KURAMI/*T. Eagleton* ◢ İKİ FARKLI SİYASET/*L. Kökar* ◢ ÖZGÜR EĞİTİM/*J. Spring* ◢ EZİLENLERİN PEDAGOJİSİ/*P. Freire* ◢ SANAYİ SONRASI ÜTOPYALAR/*B. Frankel* ◢ İŞKENCEYİ DURDURUN/*T. Akçam* ◢ ZORUNLU EĞİTİME HAYIR/*C. Baker* ◢ SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE YA DA TOPLUMSALIN SONU/*J. Baudrillard* ◢ ÖZGÜR BİR TOPLUMDA BİLİM/*P. Feyerabend* ◢ VAHŞİ SAVAŞÇININ MUTSUZLUĞU/*P. Clastres* ◢ CEHENNEME ÖVGÜ/*G. Vassal* ◢ GÖSTERİ TOPLUMU VE YORUMLAR/*G. Debord* ◢ AĞIR ÇEKİM/*L. Segal* ◢ CİNSEL ŞİDDET/*A. Godenzi* ◢ ALTERNATİF TEKNOLOJİ/*D. Dickson* ◢ ATEŞ VE GÜNEŞ/*I. Murdoch* ◢ OTORİTE/*R. Sennett* ◢ TOTALİTARİZM/*S. Tormey* ◢ İSLAM'IN BİLİNÇALTINDA KADIN/*F. Ayt Sabbah* ◢ MEDYA VE DEMOKRASİ/*J. Keane* ◢ ÇOCUK HAKLARI/*Der: B. Franklin* ◢ ÇÖKÜŞTEN SONRA/*Der: R. Blackburn* ◢ DÜNYANIN BATILILAŞMASI/*S. Latouche* ◢ TÜRKİYE'NİN BATILILAŞTIRILMASI/*C. Aktar* ◢ SINIRLARI YIKMAK/*M. Mellor* ◢ KAPİTALİZM, SOSYALİZM, EKOLOJİ/*A. Gorz* ◢ AVRUPAMERİKEZCİLİK/*S. Amin* ◢ AHLAK VE MODERNLİK/*R. Poole* ◢ GÜNDELİK HAYAT KILAVUZU/*S. Willis* ◢ SİVİL TOPLUM VE DEVLET/*Der: J. Keane* ◢ TELEVİZYON: ÖLDÜREN EĞLENCE/*N. Postman* ◢ MODERNLİĞİN SONUÇLARI/*A. Giddens* ◢ DAHA AZ DEVLET DAHA ÇOK TOPLUM/*R. Cantzen* ◢ GELECEĞE BAKMAK/*M. Albert - R. Hahnel* ◢ MEDYA, DEVLET VE ULUS/*P. Schlesinger* ◢ MAHREMİYETİN DÖNÜŞÜMÜ/*A. Giddens* ◢ TARİH VE TİN/*J. Kovel* ◢ ÖZGÜRLÜĞÜN EKOLOJİSİ/*M. Bookchin* ◢ DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM/*J. Keane* ◢ ŞU HAİN KALPLERİMİZ/*R. Coward* ◢ AKLA VEDA/*P. Feyerabend* ◢ BEYİN İĞFAL ŞEBEKESİ/*A. Mattelart* ◢ İKTİSADİ AKLIN ELEŞTİRİSİ/ *A. Gorz* ◢ MODERNLİĞİN SIKINTILARI/*C. Taylor* ◢ GÜÇLÜ DEMOKRASİ/*B. Barber* ◢ ÇEKİRGE/*B. Suits* ◢ KÖTÜLÜĞÜN ŞEFFAFLIĞI/*J. Baudrillard* ◢ ENTELEKTÜEL/*E. Said* ◢ TUHAF HAVA/*A. Ross* ◢ YENİ ZAMANLAR/*S. Hall-M. Jacques* ◢ TAHAKKÜM VE DİRENİŞ SANATLARI/*J. C. Scott* ◢ SAĞLIĞIN GASPI/*I. Illich* ◢ SEVGİNİN BİLGELİĞİ/*A. Finkielkraut* ◢ KİMLİK VE FARKLILIK/*W. Connolly* ◢ ANTİPOLİTİK ÇAĞDA POLİTİKA/*G. Mulgan* ◢ YENİ BİR SOL ÜZERİNE TARTIŞMALAR/*H. Wainwright* ◢ DEMOKRASİ VE KAPİTALİZM/*S. Bowles-H. Gintis* ◢ OLUMSALLIK, İRONİ VE DAYANIŞMA/*R. Rorty* ◢ OTOMOBİLİN EKOLOJİSİ/*P. Freund-G. Martin* ◢ ÖPÜŞME, GIDIKLANMA VE SIKILMA ÜZERİNE/*A. Phillips* ◢ İMKÂNSIZIN POLİTİKASI/*J.M. Besnier* ◢ GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ EL KİTABI/*R. Vaneigem* ◢ CENNETİN DİBİ/*G. Vassal* ◢ EKOLOJİK BİR TOPLUMA DOĞRU/*M. Bookchin* ◢ İDEOLOJİ/*T. Eagleton* ◢ DÜZEN VE KALKINMA KISKACINDA TÜRKİYE/*A. İnsel* ◢ AMERİKA/*J. Baudrillard* ◢ POSTMODERNİZM VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ/*M. Featherstone* ◢ ERKEK AKIL/*G. Lloyd* ◢ BARBARLIK/*M. Harry* ◢ KAMUSAL İNSANIN ÇÖKÜŞÜ/*R. Sennett* ◢ POPÜLER KÜLTÜRLER/*D. Rowe* ◢ BELLEĞİNİ YİTİREN TOPLUM/*R.Jacoby* ◢ GÜUME/*H. Bergson* ◢ ÖLÜME KARŞI HAYAT/*N. O. Brown* ◢ SİVİL İTAATSİZLİK/*Der.: Y. Coşar* ◢ AHLÂK ÜZERİNE TARTIŞMALAR/*J. Nuttall* ◢ TÜKETİM TOPLUMU/*J. Baudrillard* ◢ EDEBİYAT VE KÖTÜLÜK/*G. Bataille* ◢ ÖLÜMCÜL HASTALIK UMUTSUZLUK/ *S. Kierkegaard* ◢ ORTAK BİR ŞEYLERİ OLMAYANLARIN ORTAKLIĞI/*A. Lingis* ◢ VAKİT ÖLDÜRMEK/*P. Feyerabend* ◢ VATAN AŞKI/*M. Viroli* ◢ KİMLİK MEKÂNLARI/*D. Morley-K. Robins* ◢ DOSTLUK ÜZERİNE/*S. Lynch* ◢ KİŞİSEL İLİŞKİLER/*H. LaFollette* ◢ KADINLAR NEDEN YAZDIKLARI HER MEKTUBU GÖNDERMEZLER?/*D. Lassiter* ◢ DOKUNMA/*G. Jasipovici* ◢ İTİRAF EDİLEMEYEN CEMAAT/*M. Blanchot* ◢ FLÖRT ÜZERİNE/*A. Phillips* ◢ FELSEFEYİ YAŞAMAK/*R. Billington* ◢ POLİTİK KAMERA/*M. Ryan-D. Kellner* ◢ CUMHURİYETÇİLİK/*P. Petit* ◢ POSTMODERN TEORİ/*S. Best-D. Kellner* ◢ MARKSİZM VE AHLÂK/*S. Lukes* ◢ VAHŞETİ KAVRAMAK/*J.P. Reemtsma* ◢ SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK/*Z. Bauman* ◢ POSTMODERN ETİK/*Z.Bauman* ◢ TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR/*R.W. Connell* ◢ ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK/*W. Kymlicka* ◢ KARŞIDEVRİM VE İSYAN/*H. Marcuse* ◢ KUSURSUZ CİNAYET/*J. Baudrillard* ◢ TOPLUMUN McDONALDLAŞTIRILMASI/*G. Ritzer* ◢ KUSURSUZ NİHİLİST/ *K.A. Pearson* ◢ HOŞGÖRÜ ÜZERİNE/*M. Weber* ◢ 21. YÜZYIL ANARŞİZMİ/*Der.: J. Purkis & J. Bowen* ◢ MARDİN ÖZGÜRLÜK ETİĞİ/*G. G. Brankert* ◢ MEDYA VE GAZETECİLİKTE ETİK SORUNLARI/*Der.: A. Belsey & R. Chadwick* ◢ HAYATIN DEĞERİ/*J. Harris* ◢ POSTMODERNİZMİN YANILSAMALARI/*T. Eagleton* ◢ DÜNYAYI DEĞİŞTİRMEK ÜZERİNE/*M. Löwy* ◢ ÖKÜZÜN A'SI/*B. Sanders* ◢ TAHAYYÜL GÜCÜNÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK/*Der.: G. Robinson & J. Rundell* ◢ TUTKULU SOSYOLOJİ/*A. Game & A. Metcalfe* ◢ EDEPSİZLİK, ANARŞİ VE GERÇEKLİK/*G. Sartwell* ◢ KENTSİZ KENTLEŞME/*M. Bookchin* ◢ YÖNTEME KARŞI/*P. Feyerabend* ◢ HAKİKAT OYUNLARI/*J. Forrester* ◢ TOPLUMLAR NASIL ANIMSAR?/*P. Connerton* ◢ ÖLME HAKKI/*S. İnceoğlu* ◢ ANARŞİZMİN BUGÜNÜ/*Der.: Hans-Jürgen Degen* ◢ MELANKOLİ KADINDIR/*D. Birkett* ◢ SİYAH 'ANTLAR I-II/*J. Baudrillard* ◢ MODERNİZM, EVRENSELLİK VE BİREYİŞ. *Berthelot* ◢ KÜLTÜREL EMPERYALİZM/*J. Tomlinson* ◢ GÖZÜN VİCDANI/*R. Sennett* ◢ KÜRESELLEŞME/*Z Bauman* ◢ ETİĞE GİRİŞ/*A. Pieper* ◢ MEKÂNLARI TÜKETMEK/*J. Urry* ◢ YAŞAMA SANATI/*G. Sartwell* ◢ ARZU ÇAĞI/*J. Kovel* ◢ KOLONYALİZM POSTKOLONYALİZM/*A. Loomba* ◢ KREŞTEKİ YABANI/*A. Phillips* ◢ ZAMAN ÜZERİNE/*N. Elias* ◢ TARİHİN YAPISÖKÜMÜ/*A. Munslow* ◢ FREUD SAVAŞLARI/*J. Forrester*

H A Z I R L A N A N K İ T A P L A R

ÖTEYE ADIM/*M. Blanchot* ◢ POSTMODERNİLİK VE HOŞNUTSUZLUKLARI/*Z. Bauman* ◢ BAŞTAN ÇIKARMA ÜZERİNE/ *J. Baudrillard* ◢ MARKSİZM VE DİL FELSEFESİ/*V. N. Volosinov* ◢ GENEL ETİK/*A. Heller* ◢ POSTYAPISALCI ANARŞİZMİN POLİTİK FELSEFESİ/*Todd y May* ◢ TOPLUM VE BİLİNÇDIŞI/*K. Lekatakis*

İçindekiler

I. GİRİŞ 11
A. Tarihe yaklaşım 11
B. Tarihin doğasına ilişkin bazı temel sorular 14
– *Epistemoloji* 14
– *Deliller* 18
– *Tarih teorileri: Geçmişi kurmak* 20
– *Anlatı olarak tarih* 23
C. Postmodern anlatılar ve tarih 29
D. Sonuç 32

II. DEĞİŞEN ŞİMDİKİ ZAMANDA GEÇMİŞ 34
A. Giriş 34
B. Tarihsel bilgiye üç yaklaşım 36
– *Yeniden kurmacılık* 39
– *Kurmacılık* 42
– *Yapısökümcülük: Anlatı ve tarih* 46
C. Yapısalcılık 48
D. Post-yapısalcılık 52
E. Yeni tarihselcilik 54
F. Yapısökümcü tarih: Foucault ve White 56
G. Sonuç 59

III. YENİDEN-KURMA/KURMA OLARAK TARİH 61
A. Giriş 61
B. Bilgi kuramı (Epistemoloji) 62
C. Deliller 68
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 73
E. Anlatı olarak tarih 82
F. Sonuç 89

IV. YAPISÖKÜM OLARAK TARİH 90
A. Giriş 90
B. Epistemoloji 91
C. Deliller 97
D. Tarih teorileri: Geçmişin kurulması 100
E. Anlatı olarak tarih 105
F. Sonuç 115

V. YAPISÖKÜMCÜ TARİHİN YANLIŞI NEDİR? 118
A. Giriş 118
B. Epistemoloji 119
C. Deliller 126
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 132
E. Anlatı olarak tarih 140
F. Sonuç 149

VI. YENİDEN-KURMACI/KURMACI TARİHİN YANLIŞI NEDİR? 151
A. Giriş 151
B. Epistemoloji 152
C. Deliller 158
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 164
E. Anlatı olarak tarih 169
F. Sonuç 177

VII. MICHEL FOUCAULT VE TARİH 179
A. Giriş 179
B. Epistemoloji 181
C. Deliller 188
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 193
E. Anlatı olarak tarih 198
F. Sonuç 204

VIII. HAYDEN WHITE VE YAPISÖKÜMCÜ TARİH 206
A. Giriş 206
B. Epistemoloji 208
C. Deliller 214
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 220
E. Anlatı olarak tarih 225
F. Sonuç 236

IX. SONUÇ 238
A. Giriş 238
B. Epistemoloji 240
C. Deliller 244
D. Tarih teorileri: Geçmişi kurmak 250
E. Anlatı olarak tarih 254
F. Sonuç 258

— EK OKUMA REHBERİ 260
— SÖZLÜKÇE 268
— DİZİN 283

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap, geçmişi yazmanın olası yolları hakkında yıllarca kafa yormamın ve verdiğim derslerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak birçok meslektaşım, belki kendileri de bilmeden, kendimi bir tarihçi olarak yeniden gözden geçirmemi sağladı. Hepsine şükran borçluyum. Her zaman olduğu gibi, son teşekkürüm tarihin her zaman bir hikâye olduğunu bilen Jane'e.

Çeviriye dair

Tarihin yakın dönem felsefeleri açısından açıklanması ve yorumlanması üzerine bir tartışma metni olan bu kitabın çevrilmesi ve yayıma hazırlanması sürecinde, henüz terminolojik olarak üzerinde uzlaşma sağlanamamış bir alanda çalışmaktan dolayı kavram ve terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmakta zorlandık. Bazı terimleri karşılamak için kimi zaman günlük dilden yararlanırken, kimi zaman yeni kelimeler türettik.

Sözcükleri seçerken kaynak dildeki kullanımın içerdiği anlamları kaybetmemeye özen gösterdik. Örnek olarak, "representation" sözcüğünü "temsil/tasavvur" olarak çevirdik. [Bunun dışındaki (/) işaretleri yazarın kendisine aittir.] Kaynak dilde "doğru" diye Türkçeleştirilebilecek pek çok sözcük bulunmaktadır;

ama biz metinde "true"nun karşılığı olarak "doğru"yu kullandık. Buna karşın, "olmuş olan" anlamında kullanılmış "truth" karşılığı olarak "hakikat"i kullandık. "Truth"un orijinal metinde herhangi bir dinsel tınısı yoktur, ama biz yine de en uygun Türkçe karşılığın "hakikat" olduğunu düşündük. "Figurative" ve "power" gibi sözcükleri Türkçe tek bir kelimeyle karşılamak mümkün olmadı. İlkine figüratif, ikincisine de bağlamına göre "güç" ya da "iktidar" dedik. Ama metin içinde ve yazarın sona eklediği sözlük bölümünde kitaptaki temel kavramların içeriği doldurulmaktadır.

Latince "struere" fiilinden türeyen "structura" sözcüğünün karşılığı olarak Batılı dillerde kurma, yapma, inşa etme anlamlarına gelen "struc-" kökünden türemiş çok sayıda sözcük vardır. Bu kitapta da sıkça geçecek olan bu sözcüklerden bazıları şunlardır:

structure: yapı, kurma, yapı kurma ya da bu anlamları bir arada içeren inşa

Structural-structuralism: yapısal-yapısalcılık

Structuration (Giddens): yapılaştırma, yapılaştırım

Construct: kurma, inşa etme

Construction: kurulmuş, inşa edilmiş, yapı (Türkçede de konstrüksiyon olarak kullanılıyor.)

Reconstruct-reconstructuralism: yeniden kurma-yeniden kurmacılık

Deconstruct: yapı sökmek/çözmek/bozmak, yapısızlaştırma

Deconstruction: yapısöküm/bozum/çözüm, yapısızlaştırma

Dolayısıyla, kitabımızın orijinal adı "Deconstructing History" Türkçeye "Tarihin Yapısökümü/bozumu/çözümü" ya da "Tarihin Yapısızlaştırılması" olarak çevrilebilirdi. Biz "Tarihin Yapısökümü"nü tercih ettik. Meraklıları bu kavram üzerine yapılan tartışmaları zaten biliyor olsa gerek.

Biz tercihlerimizi yaparken, bu sözcükler üzerine süregiden tartışmalarda bir taraf olmak değil, kaynak metni en iyi aktarmak amacıyla halen kullanımda olan sözcüklerden ve önerilerden en geniş ölçüde yararlanmak istedik.

Can Kurultay
Abdullah Yılmaz

I
Giriş

A. TARİHE YAKLAŞIM

Amacım bugün tarih içindeki merkezi bir tartışmayı, yani bir disiplin olarak tarihin anlatı formuyla geçmişin içeriğini tam olarak ne oranda kapsayabileceği ve temsil edebileceği tartışmasını ele almaktır. Daha açıkçası, anlatısal ya da edebi yapıdaki tarih metni tarihsel açıklama için ne kadar yeterli bir araçtır ve yanıtımızdan çıkarabileceğimiz ipuçları nelerdir? Artık tarihçiler, tarih felsefecileri ve anlatıyla ilgili başkaları için tarafsız tarihçilerin uyguladığı anlamda tarihsel gerçeklik ve yöntemsel objektiflik gibi eski modernist kesinliklerin meydan okunan ilkeler haline geldiği bir postmodern çağda yaşadığımızı iddia etmek sıradan bir du-

rumdur. Bugün çok az sayıda tarihçi geçmiş hakkında doğruyu/hakikati yazdığını ileri sürecektir. Yazılı tarih, biz tarihçilerin şimdi ve burada bir yer işgal etmekle kalmayıp geçmiş ve geçmişin izleri arasındaki ilişkiyi ve bu izlerden anlam çıkarma biçimlerimizi nasıl gördüğümüze bağlı olarak konumlar da aldığımız ölçüde çağdaştır ya da şimdiki zamana göre yönünü bu ölçüye göre belirler. Bu kitaba *Tarihin Yapısökümü* adı verildi, çünkü kitabın eksenini tarihin en temel düzeyde yeniden değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin inancım oluşturuyor. Yalnızca tarih yöntemini eleştirmek yetmez, şunları da sormak gerekir: Meslekten tarihçiler delillerden "olgular" çıkararak geçmişi nesnel olarak yeniden kurabilirler ve açıklayabilirler mi ve bütün o zahmetli araştırma işi bittikten sonra çıkan sonuçları herkesin okuması için sorunsuz bir biçimde kaleme alacak olan kimdir?

Birçok kişi şunu ileri sürebilir: Tarih ne şimdi ne de geçmişte tanımın ima ettiği kadar pozitivist bir araştırma süreci ya da edebi bir uğraş olmuştur. Buna karşın, ampiristlerin ya da yenidenkurmacıların "olgular"ı aktaran tarafsız gözlemci olarak tarihçi vurgusu tarihin bir edebi uğraş olarak gerçek karakterini bulandıran (bilginin nasıl elde edilebileceğine ilişkin bir inançlar dizisi anlamında) bir paradigmadır. Ben, tarihin sahici doğasının, yalnızca ve temel olarak objektifleştirilmiş bir ampirist girişim olarak görülmeyip, tarihçi tarafından geçmiş hakkında özel bir anlatı formunun yaratılması ve sonunda dayatılması (sadece yazma aşamasını değil, bütün projeyi doğrudan etkileyen bir süreç) olarak görüldüğünde anlaşılabileceğini savunacağım. Bu anlayışa dil birliği sağlamak üzere yapısökümcü bilinç adını vereceğim. Terimin bu kullanımı Fransız kültür kuramcısı Jacques Derrida'nın orijinal kullanımıyla karıştırılmamalıdır; Derrida terimi daha dar anlamda; metnin anlamını, metnin kaynaklandığı dışsal gerçekliğe gönderme yapmaksızın kavrama süreci olarak kullanmıştır. Yapısökümcü bilinç, tarihi yalnızca somut olarak neyse o, bir yazılı anlatı (tarihçilerin metin olarak ürünleri) olarak tanımlamakla kalmaz; ayrıca daha radikal bir biçimde bir hikâye-anlatma biçimi olarak anlatının bizatihi geçmişe de metinsel bir model sağlayabileceğini

ileri sürer. Bir disiplin olarak tarihin edebi boyutunu kabul etmek şunu kendimize soramayacağımız anlamına gelmez: Bir anlatı olarak tarihçilerin bize sundukları yalnızca bizim kendi yaşam deneyimlerimiz midir, yoksa –geçmişteki insanlar gibi– tarihsel failler olarak anlatıları mı deneyimleriz? Başka bir ifadeyle, delillerde hikâye biçimine sokulmayı bekleyen geçmiş hayatlar vardır ve biz tarihçiler anlatıyı fiilen olduğu haliyle yeniden mi anlatırız; yoksa her zaman kendi hikâyelerimizi geçmişin delillerine mi dayatırız?

Neye karar vermiş olursak olalım; varacağımız sonuç, tarihin, tarihçi onu zorunlu formuyla, yani bir anlatı olarak yazana kadar okurlar için var olamayacağıdır. Anlatı derken şunu kastediyorum: Tarih içinde bir açıklama yaparken, birbiri ardına sıralanan olaylardan bahsederiz. Bu genelde hikâye anlatma olarak betimlenen bir süreçtir. Sosyal bilimlerden ödünç alınan ve geçmişe uygulanmaya çalışılan analitik aygıtlar ne kadar kapsamlı olursa olsun, tarihin açıklama gücü, temeldeki anlatı biçiminden gelir. Anlatı-yanlısı bir tarih felsefecisi olan Louis Mink 1960'ların başında şöyle diyordu: "Bilimciler... birbirlerinin sonuçlarını kâğıda geçirirken, tarihçiler... birbirlerinin kitaplarını okur."[1] Bu kitap geçmişin *gerçekliğiyle –fiilen olduğu haliyle geçmişle* değil– *yazılı kayıt* olarak ilgileniyor. Tarih denen şeyin zaman içinde değişimin araştırılması değil, bu işle uğraşırken tarihçilerin ürettiği enformasyonun işlenmesi olduğunu savunacağım. *Tarihin Yapısökümü*'nde tarihsel bilginin öz olarak edebi doğasına ve böyle bir bilginin oluşumunda anlatı formunun önemine ışık tutmaya gayret edeceğim. Günümüzde ya da postmodern dünyada; geçmiş, geçmişin yorumu ve anlatısal temsili arasında belli oranda makul tam bir tekabüliyet

1. Alıntı, Richard T. Vann, 'Louis Mink's Linguistic Turn', *History and Theory*, Cilt 26, No. 1, 1987, s. 1-14. Bkz. ayrıca Louis Mink, 'History and Fiction as Modes of Comprehension', *New Literary History*, Cilt 1, 1970, s. 541-558. Hayden White'ın edebi biçimi yazılı tarihin merkezi örgütleyici özelliği olarak tarihsel içeriğin önüne geçirmesine şiddetle itiraz etmekle birlikte, tarihsel açıklamada içerikle biçim ilişkisine yararlı bir giriş için, bkz., Saul Friedlander (der.), *Probing the Limits of Representation: Nazism and the 'Final Solution'* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1992).

inancına dayanan ampirik bir araştırma yöntemi olarak kavranan tarih, artık tarihçinin görevi açısından savunulabilir bir yaklaşım olmaktan çıkmıştır. Geçmişten başlamak yerine onun temsilinden/tasavvurundan başlamak zorundayız; çünkü geçmişin gerçekliğinde keşfedilebilir ve eksiksiz temsil edilebilir bir hakikat olduğu inancına ancak böyle meydan okuyabiliriz.

B. TARİHİN DOĞASINA İLİŞKİN BAZI TEMEL SORULAR

Tarihin doğasına ilişkin dört özgün soru vardır; bu sorular –yaşandığı ve yazıldığı haliyle– tarihin içeriği kadar biçimi tarafından da yapılandırıldığı inancından doğar. Liste yapmak amacıyla bu soruları ayırıyoruz, ama pratikte birbirine geçmiştir ve ayrım yapmak çok zordur.

- Ampirizm meşru bir biçimde ayrı bir epistemoloji olarak tarih oluşturabilir mi?
- Tarihsel delillerin özniteliği nedir ve ne işe yarar?
- Tarihçinin, toplum teorilerinden faydalanmasının ve tarihsel anlayışta açıklayıcı çerçeve kurmasının rolü nedir?
- Anlatı biçimi, tarihsel açıklama açısından ne kadar önemlidir?

Elinizdeki kitabın yazılmasını kışkırtan da bu sorular olmuştur ve tarihin bugün içine düştüğü statü krizinin canevinde bu sorular yatmaktadır.

Epistemoloji

İlk soru, bir bilgi formu olarak tarih hakkındaki temel meseleyi ele alıyor: Kendine has güvenilir ve nesnel bir bilgi üreten geçmişi araştırmak için tarihçilerin kullandığı yöntemlerin bir özelliği var mıdır ve tarih disiplini diye bir şeyin olduğunu ileri sürebilmemizi neye borçluyuz? Genelde anlatıldığı biçimiyle tarihsel bilgi, geçmişten kalan izlerle ilgilenme tekniklerinden çıkan bir yöntem

–geçmişin eksiksiz kavranmasının mümkün olduğuna inananların deyişiyle bir pratik– vasıtasıyla elde edilir. Tarihçinin en temel işlevi geçmişteki olaylarla insan amaçları ya da faillik arasındaki bağlantıları anlamak ve yazılı bir biçimde açıklamaktır. Başka bir ifadeyle, tarihçi, temel doğruları/hakikatleri –tabii eğer var iseler– bulmak için, bilgiyle açıklama arasındaki ilişkiyi kavramasına imkân veren bir tür yöntem ya da araçla çalışmak zorundadır.

Bir yöntem doğa bilimlerini taklit etmek olabilir; bu yöntem tarihçiler arasında (özellikle pozitivist ya da sosyal bilimler eğitimi almış olanlar arasında) oldukça büyük bir azınlıkça göklere çıkarılmış olsa da hiçbir zaman egemen yöntem statüsü elde edememiştir. Tarih, fizik bilimleri gibi doğrudan doğruya bilimsellik iddiasında bulunamaz; çünkü tarih hipotez-deney sırasını izlemediği ve tümdengelimci mantığı kullanmadığı gibi, tartışmasız olgular üreten deneysel ve nesnel bir süreç de değildir. Dahası, bu yöntemi uygulamakta ne kadar iyi olursak, doğruya/hakikate o kadar çok yaklaşırız diyemeyiz. Bilimsel yöntem, verilerin evrensel bir açıklama ile bağlantılandırıldığı varsayımıyla çalışır ve sonuç olarak bilimci verilerini bu inanca göre seçer. Oysa tarihçi, verilerini tek bir olay ya da koşullara tepki duyup, belli bir amaçla eyleme geçen bireye duyduğu ilgi yüzünden seçer. Deliller genel bir kategori içindeki her olaya ve bütün olaylara açıklama getiremez, daha çok, o tek olay ya da kişi hakkında bize anlatabileceği şeylere göre toplanır.

Bunun bir epistemoloji ya da özel bir bilgi formu olarak tarih için özel anlamı nedir?[2] Basitçe, tarihçinin edebi anlatısını –onun hikâyesini– izleyerek sahici ve "doğru" tarihsel açıklamalar elde edebilir miyiz? Birçok yorumcunun bu soruya yanıtı kuşkusuz "evet"tir. Britanyalı tarih kuramcısı M. C. Lemon'a göre, bir disiplin olarak tarihin "mantığı" "anlatı yapısının düzeni etrafında"

2. Konuya sıcak bakmamakla birlikte çok parlak bir sunuş için, bkz., Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Cambridge, Polity Press, 1995), Giriş, s. 2-4. Bkz., ayrıca Keith Jenkins, *Re-Thinking History* (London, Routledge, 1991), s. 10-13. [*Tarihi Yeniden Düşünmek*. Çev.: Bahadır Sina Şener. Dost Kitabevi, 1997]

örülmüştür.[3] Özel olarak tarihsel açıklamayı neyin oluşturduğu meselesine gelince, Lemon'a göre, tarihsel açıklamanın özü tarihçinin "kendi davranışlarını belirlerken bireylerin yürüttüğü akıl açısından olayları" açıklama tarzında yatar. Başka bir ifadeyle, tarih –gayet haklı olarak– insan failliğinin ve niyetinin anlatı temelinde yorumlanması ve açıklanması olarak tanımlanabilir.[4] Anlatının tarihçiler için böylesine kullanışlı olmasını sağlayan, Lemon'ın işaret ettiği gibi, "bu oldu, *o halde* şu" yapısında oluşudur; bu kuşkusuz tarihsel değişimin de özüdür ve yaşam deneyimlerimize işlemiş bir süreçtir. Başka bir ifadeyle, anlatı formunun temel ilkelerine göre bize bilgi aktarıldığı müddetçe, geçmiş var oldu ve var olacaktır.

O halde tarihle en yakın komşusu edebiyatın ilişkisi nedir? Temeldeki fark göründüğü kadarıyla göndermeyle ilgilidir. Bundan kastım, anlatının, geçmişte fiili olarak neyin olduğuyla ilişki kurmasına imkân veren kesinlik ve geçerlilik kıstaslarıdır. Lemon'ın ileri sürdüğü gibi, edebiyat tamamen "referanssız/göndermesiz" değilse de, tarihsel metinle "aynı anlamda referanslı/göndermeli" de değildir.[5] Demek ki *yazılı tarih* edebiyatla aynı şey olmadığı gibi, *geçmişle* de aynı şey değildir.[6] Bunu dikkate almadığımızda geçmişi (birkaç iz ve tarihçilerin anlatıları dışında bir yerde mevcut olmayan geçmişi) yaratmanın getirdiği zorlukları göz ardı etmiş oluruz. İster bir siyasi hareket, ekonomik süreç; isterse bir olay olsun, geçmişle doğrudan yüz yüze gelemeyeceğimiz için anlatıyı ikili bir işlevi yerine getirmesi için kullanırız: Hem geçmişin yerine geçmesi hem de geçmişle girdiğimiz etkin ilişkide bir mübadele aracı olması. Demek ki, tarih bir çeşit edebiyattır.

Kitabıma yol gösteren en temel varsayım şudur: Tarih, ancak

3. M.C. Lemon, *The Discipline of History and the History of Thought* (London, Routledge, 1995), s. 131.
4. Agy.,s. 144.
5. Agy.
6. Bu, iyi temellendirilmiş bir tutumdur. Bkz. Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature* (Princeton, Princeton University Press, 1979), Peter Charles Hoffer and William W. Stueck, *Reading and Writing American History: An Introduction to the Historian's Craft* (Lexington, D.C. Heath, 1994) and Keith Jenkins, *On 'What is History?* (London, Routledge, 1995).

ve ancak tarihçiler onu anlatı formunda tasavvur ettiklerinde müzakere edilebilir bir şeydir ve tarihsel yorum en iyi halde sentetik bir "doğru/hakikat" olarak kalması gereken şeyin peşine takılarak geçmişin anlamlarını daraltmamalıdır. Aslında geçmişin olası anlamsızlığına ya da yüceltilmişliğine daha açık olmamız gerekir. Ana akım ampiristler karşı çıkacak olsalar bile, bana göre, keşfedilebilir bir gerçeklik olarak dünya ile dil arasında hiçbir dolaysız tekabüliyet olamaz. Bu tekabüliyet olsa bile kesin bir yanıt alamayacak olmamıza rağmen şu soruları sormaktan kendimizi alamayız: Geçmiş ta en baştan bir anlatı türü olarak açımlanmış olabilir mi? Ve biz bu geçmişi az ya da çok bozulmamış bir halde yeniden elde edebilir miyiz? Yoksa bizim yaptığımız sadece ona kendi şimdiki zamanımızdan türetilen bir öykü ya da olay örgüsü seçmek ve dayatmak mıdır? Hikâyeler geçmişte yaşanmış bir şey mi, yoksa şimdiki zamanda anlatılan bir şey midir? Hayatlarımızı bir hikâyenin açımlanışı gibi mi açıklarız? Demek ki en önemli soru, tarihin tam bir bilim olup olmadığına ilişkin herkesin ezberlediği modernist soru değil, geçmiş hakkında yazarken, bunu nasıl ve neden özel bir anlatı formuna soktuğumuza ilişkin postmodernist soru ve bu sorunun hemen ardından gelen, anlatının bilişsel gücü neye yeter, anlatının geçmişi akla yatkın bir biçimde açıklama kapasitesi nedir sorularıdır.

Nasıl bir anlatıcı olmaksızın bir anlatı imkânsızsa, tarihçi olmadan tarih de imkânsızdır. Peki o halde geçmişi yeniden yaratmakta tarihçinin rolü nedir? Her tarih, değişimin ve sürekliliğin doğası hakkında tarihçinin savunduğu fikirleri ve teorileri içerir; bu fikir ve teorilerin bazıları açık, bazıları derinlere gömülü ve bazıları da üstünkörü kaleme alınmıştır. Tarihçilerin önümüze koyduğu tarih teorileri, açık olsun olmasın, geçmiş hakkındaki kavrayışımızı hem *etkiler* hem de *biçimlendirir*. Tarih, tarihçilerin geçmişi açıklamak için –kısmen– keşfettikleri sosyal teoriler ya da ideolojik tutumlardan hareketle kurulan anlatı yapısındaki bir yorum olduğu ölçüde, öz olarak dil temelli bir üretim süreci olarak tanımlanabilir; yazılı tarihsel yorum bu süreçte tarihçiler tarafından derlenmiş ya

da üretilmiştir. Anlatı-yanlısı tarih felsefecisi Arthur Danto'nun belirttiği gibi, "ne olduğunu anlatmak...ve nedenini açıklamak... bir ve aynı şeyi yapmaktır"[7] ya da Lemon'ın sözleriyle, tarihçi olayları anlatırken düzenli olarak "seçme, anlam, önem ve objektiflik" sorunlarıyla yüz yüze gelir.[8] Bundan dolayı ben, tarihin epistemolojik bakımdan estetik ya da anlatısal yapısıyla olduğu kadar herhangi bir başka kriterle de bilgi üreten bir edebiyat biçimi olarak ele alınabilir olduğunu savunacağım. Ayrıca, tarihin edebi ve işlenmiş karakterini kabul ettiğimizden, geçmişe *bir* anlatı olarak da yaklaştığım gibi, onu bir anlatı *içinde* açıklayacağım.

Deliller

İkinci soru tarih endüstrisinin işleme sürecindeki hammaddelerle –geçmişin izleri ya da delillerle– ilgilidir. Bilginin oluşumunda dilin merkezi rolü nedeniyle şimdiye kadar farkına varmış olacağımız gibi, tarihsel anlayışımız yazdığımız *şey* kadar yazma *biçimimizin* de ürünüdür; öyle ki tarihin ham "olguları" denen şey muhtemelen ya bütünüyle ya da büyük oranda bize yazılı ya da edebi bir biçimde sunulmuştur. Ham istatistik verilerin bile anlatı içinde yorumlanması zorunludur. Bir tarih öğrencisi olarak sizden tarihsel "olgu"ya bir örnek vermeniz istenirse, normal yanıt herkesin üzerinde anlaştığı tartışılmaz bir olayı ya da betimlemeyi aktarmak olacaktır. Köleliğin, Amerikan İç Savaşı'nın nihai nedeni olması hiç kuşkusuz böyle bir "olgu" değildir. Bu, sonuca etki eden eylemler olarak aktarılan birbirinden farklı gelişmeleri, istatistiksel verileri, olayları ve insanların amaçlarını ilişkilendirerek yapılan karmaşık bir yorumdur. Ama olguların soğuk diliyle, Amerikan Başkanı James Madison'ın "kısa boylu (5 feet 4 inches; 1.62 metre), sıska (yaklaşık 100 pound; 45 kilo), kafası kel ve kısık sesli" olduğunu söylediğimizde, görünen o ki, ortada bir sorun yoktur

7. Arthur Danto, *Narration and Knowledge* (New York, Columbia University Press, 1985), s. 202.

8. Aktaran, Lemon, agy., s. 133. Bkz., aynca Philip Stewart, 'This is Not a Book Review: On Historical Uses of Literature', *Journal of Modern History*, Cilt 66, No. 3, September 1994, s. 521-538.

–Madison'ın boyu o kadardı ya da değildi, sıska ya da değildi, kel ya da değildi, kısık sesli ya da değildi, önemli değil. Önemi olan, kendi başına "olgular"ın içkin doğruluğu değil, Madison hakkındaki bu "olgular"ın okurun kafasında ürettiği anlamdır.

Madison'ın kısa, sıska, kel ve kısık sesli olması bizim onun zayıf olduğu, dolayısıyla kabinesini bir arada tutamadığı ve sonunda Napolyon'un bir kuklası haline geldiği şeklinde bir yoruma sıcak bakmamıza neder olur mu?[9] Tarih, delilleri olgulara çevirme sürecine ilişkin bir uğraştır. Tarihçiler olarak siz ve ben bunu yaparız. Doğrudan doğruya tozlu arşivlerden aldığımızda bile, deliller her zaman anlatısal yapılar içinde önceden mevcuttur ve kültürel anlamlar yüklüdür; arşivi kim toplamıştır, neden toplamıştır ve neleri arşive alıp neleri almamıştır? "Olgular" delillere dair basit önermelerin işlenmemiş halleri olarak hiçbir anlam taşımaz. Deliller tarihçilerin anlatısal yorumları aracılığıyla "olgular"a dönüşür; ama olguların genelde zaten kendi anlatıcıları vardır ve onlar tarihçi tarafından özel, çekici, izlenmeye değer; ama her şeyden önce inandırıcı bir ilişki üreten bir hikâyenin parçaları olarak örgütlendiklerinde yeni bir anlam daha kazanır. Tarihsel yorum öne çıkarılan bu ilişkinin yazılı açıklamasıdır.

Gördüğümüz gibi, "olgular" asla masum değildir; çünkü olgusal deliller ancak tarihçi tarafından kullanıldığında anlam kazanırlar ve bu arada aralarında ilişki kurulur, bir bağlama yerleştirilir, bazen birbirine bağlanır, iç içe geçirilir, yer değiştirilir ve öykülendirilir ki bunlar tarihçiyi "olgular"ı genellemeye sevk eder.[10] Geleneksel olarak bu bağlam yaratma işlemi, bir anlam üretmeyi düşünerek görünüşte aralarında ilişki olmayan veriler yığınını birbiriyle ilişkilendiren tarihçi tarafından yorumlama sürecinin bir parçası olarak yerine getirilir. Geçmişin delilleri çıkarımlar ya-

9. Bu anlatım için, bkz., Thomas A. Bailey and David M. Kennedy, *The American Pageant* (Lexington, D.C. Heath, 10. basım, 1994), s. 225.
10. William H. Walsh, 'Colligatory Concepts in History', Patrick Gardiner (der.), *The Philosophy of History* (New York, Oxford University Press, 1974), s. 136; William Dray, *Philosophy of History* (Englewood Cliffs, Prentice Hall, 2. basım, 1993), s. 89-113; Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1973), s. ix-x.

pılarak işlenir; çıkarımları yapan, delillerin doğası tarafından belirlenlendiği farz edilen analiz kategorilerini kullanarak kafasında bir anlam kuran tarihçidir. Demek oluyor ki, geçmişin izleri, geleneksel olarak içinden anlamın kazılarak çıkarılacağı ampirik nesneler olarak ya da toplumsal açıklama teorilerinin kurulmasına hizmet edebilecek kaynaklar olarak görülmüştür.

Gelgelelim, benim öyküleştirme süreci adını vermeyi yeğlediğim, delillerin öteki örneklerle ilişki içindeki bu konumlanışı ya da örgütlenişi genellikle tarihçinin kendi görüşlerinin ve kültürel durumunun ortaya çıktığı yerdir. Tarih yazımında, tarihçiyi bir bağlam yaratma yoluyla anlam oluşturma uğraşından ayrı düşünmek imkânsızdır; halbuki görünüşte anlam masum bir biçimde olgulardan türetilmiştir. İşte bu noktada, tarihçi kendisini kaçınılmaz olarak geçmişe dayatır; ister gerçek anlamı denilen şeyi bulmak üzere delillerin incelenmesi pratiği yoluyla olsun isterse toplumsal teorilerin yaratılması ve kullanılması yoluyla –ama bana göre en önemlisi, açıklamayı ve tarihsel yorumu kolaylaştırmak için kullanılan öyküleştirme ya da olay örgüsü (anlatısal yapı) yüzünden. Tarih yazmada delillerin oynadığı rol ve bizim bu delilleri temsil/tasavvurumuzun ne anlama geldiğini daha sonra ele alacağım. Deliller, kendilerinden anlam çıkarmamız ve böylelikle tarihsel bilgiyi üretmemiz için orada öyle dururlar. Ne var ki, anlam biz verileri örgütledikçe, düzenleyip öykülendirdikçe ortaya çıkar. Ve bence bu tek ya da en olası sonuç olmadığı gibi, kendi başına çıkan bir sonuç da değildir.

Tarih teorileri: Geçmişi kurmak

Bu tartışmadaki üçüncü soru, sıkı ampiristler tarafından savunulan ve tarihin, geçmişte fiilen olmuş şeylere yaklaşmamızı sağlayan olguların nesnel olarak yeniden kurulmasına dayanan bir pratik olduğu inancından kaynaklanır. Bu, İngiliz tarih felsefecisi R. G. Collingwood'un "naif gerçekçilik" adını verdiği şeydir ve deneyimin tarihsel bilginin nesnesi olabileceği fikrine dayanır.[11] Söz

11. R.G. Collingwood, *The Idea of History* (İlk basımı 1946, Oxford, Oxford University Press, gözden geçirilmiş yeni basım 1994), s. 302, 390-395. [*Tarih Ta-*

konusu ampiristler, tarihçinin, bu tutumu sürdürmek üzere delilleri ele alırken tarafsız ve objektif olmakla yetinmeyip aynı zamanda geçmişin yorumlanmasında toplumsal teori modellerini de reddetmesi gerektiğini savunarak, tarihçinin geçmişe müdahale etmesine ya da bir şey dayatmasına karşı çıkar. Toplumsal modeller kurmak ampiristler tarafından geçmişin kaba bir biçimde kurgulanması ya da icadı olarak görülür.

Gelgelelim, toplumsal ve kültürel tarih 1920'lerden bu yana, popüler hale gelmiştir; çünkü endüstri-sonrası toplumun kapitalist endüstrileşme evrelerinde meydana gelen devasa toplumsal değişimlerle nasıl başa çıkabilmiş ya da çıkamamış olduğuna dair açıklamalar gerekiyordu. Bu modernleşme süreci, tarihçilerin kuruluşunda aktif rol aldıkları yeni ve faydacı bir tarihe başvurmaksızın açıklanamazdı. Tarihçiler bu rolü, ya geçmişte yaşamış insanların kafasından geçenleri empatik olarak düşünerek ya da onların kendilerini göstermelerini beklemeksizin toplumsal teoriler kurarak oynadı. Sıkı ampiristlerin (Collingwood'un naif gerçekçilerinin) bugün savundukları fikirlere bakılırsa, artık tarihçilerin tarihsel yorumları haklı çıkarmak için geçmişteki tarihsel failleri hayal etmesi ya da onlarla empati kurması gerekmediği gibi, evrensel açıklayıcı teoriler (genelde üst-anlatılar olarak tanımlanan teoriler) kurması da gerekmez. Söz konusu ampiristler tarihsel bilginin nesnel olmadığı, yorumcusunun parmak izlerini üzerinde taşıdığı yolundaki çağdaş düşünce değişikliğini –genelde bugün tarihçilerin çoğunluğu arasında ortak bir argüman haline gelen yaklaşımı– kabul etmeye yanaşmazlar.

Yirminci yüzyıl Batı toplumu toplumsal, politik ve ekolojik devrimleri, toplu savaşları ve yeni teknolojiyi deneyimlerken; geçmişin şimdiki zaman için anlaşılır kılınması, artan bir ihtiyaç haline gelmiştir ve bu da tarihçilerin değişimin nedenleri, sürekliliğin doğası ve geçmişin sonsuz olabilirlikleri üzerine spekülasyon yapması anlamına gelir. Böylesi spekülasyonlar sadece empatiye ya da onun doğal uzantısı tarihselciliğe (geçmişi kendi bağlamı ya da koşulları içinde kavramak) dayandırılamaz. Yir-

sanmı. Çev.: Kurtuluş Dinçer, Ara Yayıncılık, 1990]

minci yüzyıl kurmacılığının en bariz örneği, tarihsel değişim modeli olarak sınıf sömürüsü teorisini vurgulayan Marksist tarih okulu olmakla birlikte, 1920'lerde Fransa'da *Annales* okulunun sahneye çıkışı da alternatif davranış ve nüfus teorileri öneren paralel bir tarih doğurmuştu. Bu tarih, toplumbilimden esinlenen kurmacı bir tarihti. 1970'lerden sonra yeni bir anlayış daha ortaya çıkmıştır: Antropolojiye çok şey borçlu olan bir toplumsal tarih anlayışıdır bu ve tek tek olayları ele alıp sonra onların daha büyük toplumsal anlamlarını bulmaktan yana tavır alarak, tarihsel açıklamanın büyük kurgusu olarak sınıfa meydan okumuştur. Diğer iki yaklaşımdan, modernleşme okulu, karşılaştırmalı tarih için model oluşturmanın faydalarını vurgularken, 1960'ların ve 1970'lerin Yeni Ekonomik Tarih'i de nicelik üzerinde durmuş, böylece bu yeni akımlarla kurmacılık moda ya da heves haline gelmiştir.

Sosyolojik ve antropolojik kurmacılık Yeni Kültürel Tarih olarak bilinegelen ve benim yapısökümcü tarih adını verdiğim şeyin ana kaynaklarından biridir. Kurmacılığın bir çeşitlemesi olarak Yeni Kültürel Tarih yalnızca antropolojiden değil, 1970'lerin edebiyat eleştirisi teorisinden doğan ve post-yapısalcılık denen daha geniş bir entelektüel hareketten aldığı ilkelere göre işler. Yapısökümcü tarih geçmişi karmaşık bir anlatısal söylem olarak görür; ama bu, Fransız kültür eleştirmeni ve tarihçi Michel Foucault'nun işaret ettiği gibi, temsilin/tasavvurun, anlamı olduğu gibi taşıyabilen ya da doğru anlam yaratabilen şeffaf bir iletişim tarzı olmadığını kabul eden bir söylemdir. Yapısökümcü tarih anlamanın, yerine göre, insan, insanlık, yazar ya da delil olarak adlandırılan bağımsız bilgi-merkezli bireysel özneden kaynaklandığı yolundaki modernist ampirist nosyona genel meydan okuyuşun bir parçasıdır. Modernist ampirizm bunalımdadır; çünkü anlamın, –gerçekliği dolayımladığı kadar gerçekliğe doğrudan erişmenin yollarını da etkili bir biçimde kapatan– toplumsal olarak kodlanmış ve kurulmuş söylemsel pratikler tarafından yaratıldığına karşı çıkar. Dil saf bir temsil/tasavvur aracı olarak görülmediğinde daha da içinden çıkılmaz hale gelir bu durum. Geçmişe, yalnızca ırk, sınıf, cinsiyet gibi kurulmuş analiz kategorilerimiz aracılığıyla bakıldığında ya da bir tarihçinin, gerçekten bir zamanlar var olduğu

biçimiyle "geçmişin kendisi ile temsilleri arasındaki yeterli bir tekabüliyet düzeyi" adını verdiği şeye bağımlı kalındığında artık tarih yazmak mümkün müdür?[12]

Kurmacılığın, anlatı ya da retoriksel versiyonunun önde gelen uygulamacılarından biri, Amerikalı tarih felsefecisi Hayden White'dır. White, tarihin sadece delillere göre geçmişi objektif olarak yeniden kurmak gibi modernist bir amacı varsa, başarısızlığa mahkûm olduğunu söyler. Başarısızlığa mahkûmdur; çünkü söz konusu süreç, nesnel ampirizm ve/veya yazınsal teorileştirme süreci olmaktan çok yorumlayıcı anlatının edebi sürecidir. Bunun anlamı şudur: Yazılı tarih, yalnızca delilleri örgütlemenin bir yolu olarak geçmişi öyküleştirmeyi değil; aynı zamanda, tarihçilerin kullandığı retoriksel, metaforik ve ideolojik açıklama stratejilerini hesaba katmanın bir yolu olarak da geçmişi öyküleştirmeyi gerektirir. Tarihsel açıklama tarzı olarak retorik çalışması, White'ın belirttiği gibi, tarihin keşfedildiği kadar, icat da edilmiş olan bir edebi yapıt olduğu iddiasında özetlenmiştir.[13]

Anlatı olarak tarih

Tarihi tarihçiler yazar; bu yüzden de tarihi, toplumun dışında ob-

12. Neville Kirk, 'The Continuing Relevance and Engagement of Class', *Labour History Review*, Cilt 60, No. 3, kış 1995, s. 2-15.

13. Tarih yazımında anlatının rolünü betimlemek için tarih felsefecisi Michael E. Hobart bu terimi kullanırken, White bunu "tarihötesi" ya da tarihçilerin "tarihsel alanı şekillendiren ve öz olarak şiirsel olan edim" olarak adlandırır. Bkz. Hobart, 'The Paradox of Historical Constructionism', *History and Theory*, Cilt 8, No. 1, 1989, s. 43-58. White'ın tarih yönteminin tek eksiksiz uygulaması ve eleştirisi için, bkz., Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992). Geçmiş ve tarihin postmodern durumu hakkında yazma işinde anlatının rolüne ilişkin en yakın tarihli değerlendirme için, bkz., Robert F. Berkhofer, *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995); David R. Roberts, *Nothing But History: Reconstruction and Extremity After Metaphysics* (Berkeley, University of California Press, 1995); Michael S. Roth, *The Ironist's Cage: Memory, Trauma, and the Construction of History* (New York, Columbia University Press, 1995); Joyce Appleby (der.), *Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective* (London, Routledge, 1996); Keith Jenkins, *The Postmodern History Reader* (London, Routledge, 1997) ve Roger Chartier, *On the Edge of the Cliff: History, Language and Practice* (Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1997).

jektif bir yöntem ve yorum olarak değil, toplumun *içinde* kültürel bir ürün olarak ve tarihsel sürecin bir parçası olarak daha iyi anlayabiliriz. Bu bizi Collingwood'a paralel olarak White'ın ve yakın dönemde Louis Mink ve Arthur Danto'nun sorduğu dördüncü anahtar soruya getirir: Tarihsel bilgi üretiminde anlatının önemi/anlamı nedir ve bunun daha önceki üç soruyla ilişkisi var mıdır? Ama her şeyden önce, tarihsel anlatıdan bahsederken ne demek istiyoruz? On dokuzuncu yüzyıldan devralınan modernist bir ampirist tarihsel yöntemin koşulu ve varsayımına göre, tarihsel açıklama, biriktirilen ham verilerden doğal bir tarzda ortaya çıkar ve bir hikâye formunda yorum olarak sunulan anlamı, kişisellikten arınmış olarak, şeffaf bir biçimde ve edebi anlatıların yazarları tarafından kullanılan araçların hiçbirine, yani hayali ya da mecazi dile başvurmaksızın açıkça vardır. Üslup, bilerek bir mesele olmaktan çıkarılmış ya da daha tali bir sorun olan temsil sorununa havale edilmiştir. Bir pratik olarak tarihe ilişkin bu vizyon, delil olarak önceden var olan anlatıyı yorumlama zorluklarını ya da bugünden geçmişi yazma sorunlarını kavrayamaz.

Biz tarihçiler anlatıyı kayıt tutma aracı olarak kullanırız; ama genellikle onun yaptığımız işin önemli bir parçası olduğunu görmeyiz. Analitik tarih, felsefecilerin çoğuna göre tarihsel anlayışın özü, bir anlatıyı –yani elde edilen delil temelinde kurulan bir hikâyeyi– tanıma, kurma ve izleme yetisidir. Bir tarihsel anlatı ayrı olayları anlaşılabilir bir düzene sokan bir söylemdir: Lemon'ın dediği gibi, "bu oldu *öyleyse* şu." Böylesi bir anlatı, geçmiş olayların ve/veya insan deneyimleri ya da eylemleri hakkında tekil önermelerin anlaşılır bir sıra takip etmesidir; bu, yazar tarafından belli bir sonuca doğru yönlendirilmekte olan bir okur tarafından izlenebilir bir sıradır. Bütün bu anlatılar, olayları kurgular ve niçin olduklarını açıklar; ama nedenselliğin doğasını etkileyen kuvvetler hakkında tarihçiler tarafından savunulan varsayımlarla üzerleri örtülüdür. Bu kuvvetler arasında pekâlâ ırk, cinsiyet, sınıf, kültür, iklim, rastlantı, coğrafya, bölge, aymaz politikacılar vb. gibi bireysel ya da karmaşık öğeleri sayabiliriz. Demek ki, tekil önermeler doğru/yanlış olabilirken, bu önermelerin bir koleksiyonu ola-

rak anlatı, onların toplamından öte bir şeydir. Anlatı, nihai olarak ne yanlış ne de doğru olan karmaşık bir yorum faaliyetidir.

Anlatının özsel rolü konusundaki genel ampirist ve yeniden-kurmacı konumun bildik versiyonu, felsefeci W. B. Gallie tarafından çok iyi tanımlanmıştır:

> Tarihsel anlama, bir hikâyeyi izleme yetisinin kullanılmasıdır, burada hikâyenin delillere dayanan bir hikâye olduğu bilinir ve o hikâyeyi yakalamak için samimi bir çaba harcanır..[14]

Gallie'ye göre, hikâyesinde gerçekten vuku bulduğu haliyle olaylar ile tarihçi tarafından üretilen anlatının –tarihçi tarafından olayların kendilerinde bulunan (keşfedilen?) ve sonra yeniden üretilen anlatının– biçimi çarpıcı bir benzerlik taşır. Burada, anlatının gönderme yapma özelliği söz konusudur. Keith Jenkins, Louis Mink ve Hayden White gibi tarih felsefecileri, her ne kadar hikâyeyi yaşamadığımıza, yalnızca yaşanmış deneyimlerimizi hikâye biçiminde anlattığımıza inanıyor olsalar bile, Gallie ve Fransız tarih felsefecisi Paul Ricoeur'ü destekleyen Amerikalı tarih felsefecisi David Carr, yaşanmış (geçmiş) bir şey olarak tarihle, yazılmış (anlatılmış) bir şey olarak tarih arasında temelde bir süreklilik ya da tekabüliyet olduğunu savunur.[15] Hayatlarımız anlatı haline getirildiği ve yazılı tarih de bir metin olduğu için, geçmişin kendi başına anlatının yapısına uyduğunu iddia etmekte haklı mıyız? White argümanı tersine çevirir; anlatılar önceden mevcut değildir, tersine, bir anlatı tarihçi tarafından icat edilir ve sunulur. Sonuç olarak, aynı geçmiş, aynı olaylar hakkında anlatılan çok farklı hikâyeler vardır. Fransız tarihçi Paul Veyne'in ileri

14. W.B. Gallie, *Philosophy and the Historical Understanding* (New York, Schocken Books, ikinci baskı, 1968), s. 105. Bkz. ayrıca Louis Mink, 'Narrative Form as a Cognitive Instrument', R. Canary ve H. Kozicki (der.), *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding* (Madison, University of Wisconsin Press, 1978), s. 129-149.

15. David Carr, 'Narrative and the Real World: An Argument for Continuity', *History and Theory*, Cilt 25, No. 2, 1986, s. 117-131; Michel de Certeau, *The Writing of History* (Çev. Tom Conley, New York, Columbia University Press, 1988); Paul Ricoeur, *Time and Narrative* (Chicago, University of Chicago Press, 3 cilt, 1984, 1985).

sürdüğü gibi, fiilen olanla sınırlı olmakla birlikte (tarihçiler olayları, insanları ve süreçleri uydurmazlar), bir hikâye olarak tarihin anlamı, dayatılan ya da Hayden White'ın ısrarla belirttiğine göre, tarihçiler tarafından bulunmuş olduğu kadar icat da edilmiş olan *bir* öyküden gelir.[16]

Argüman şöyledir: Ne ampirist bir metodoloji, fiilen olduğu haliyle geçmişe dair bir anlamayı garanti edebilir; ne de keşfedilmeyi bekleyen *orijinal* bir öyküleştirme vardır. Gelgelelim, düşünen ve ne yaptığını bilen tarihçi diyebilir ki, tek doğru anlatı olduğu iddiasında bulunmasak bile, akla yatkın ve bu yüzden de gayet rahatlıkla kabul edilebilir bir anlatı ortaya koymak mümkündür. Olası bileşimleri yüzünden geniş bir yelpazeye de yayılsa, geçmişte yaşayan insanların ve tarihçilerin dayandıkları öyküleştirmeler dört ana türle sınırlıdır: Romans, trajedi, hiciv ve komedi. Kurgu âleminde iş gören öteki anlatıcılar için de durum değişmez. Ne var ki, anlatısal öyküleştirmeyle eşit önemdeki bir şey de mecazi betimleme ya da üslup boyutudur.

Öteki hikâye anlatma türleri gibi, tarihsel hikâye anlatmak da mecaz biçimleri olarak bilinen, esas olarak dört figüratif araçla yapılır. Bunlar genelde metafor, metonimi, synecdoche ve ironi olmak üzere dört asli ifade biçimi olarak adlandırılır ve kullanımları mecazlaştırma süreci denen şeyi oluşturur. Mecazlaştırma, bir nesne, olay ya da kişinin tanımını tek bir anlamın ötesine taşıma ya da sürükleme demektir. Bu dört mecaz biçimini kullandığımızda, nesneleri, olayları, kişileri ya da niyetleri öteki nesneler, olaylar, kişiler ya da niyetlere göre, benzerlikleri ya da farklılıklarına göre betimleriz ya da onları, bütün yerine parçalarını koyarak niteleriz; örneğin işçileri temsil eden kol gibi, ötekinin özünü temsil eden bir unsur ya da özellik (yani synecdoche) ya da tekne yerine yelken demek örneğindeki gibi, yine ötekini temsil eden bir özellik (yani metonimi). Metafor en temel mecaz türünü teşkil ederken, me-

16. Paul Veyne, *Writing History: Essays on Epistemology* (Middletown, Wesleyan University Press, 1984); Hayden White, 'The Historical Text as Literary Artifact', in *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), s. 82.

tonimi, synecdoche ve ironi ikincil türlerdir. Metafor bir şeye gönderme yaparak ortak bir özelliği paylaştıklarını akla getirecek şekilde başka bir şeye işaret etmektir. Literal anlamı inkâr etmek ironi kullanmaktır. Mecaz öteki edebi türler kadar tarih yazımı açısından da hayati öneme sahiptir, çünkü bize meslektaşlarımızınkinden farklı anlamlar yaratma ve okurların öngörülenden farklı beklentilerini sekteye uğratma imkânı verir.

White'ın formel modelindeki öyküleştirme ve mecazlaştırmayı ve yaşanmış deneyimle onun anlatısal temsili/tasavvuru arasında süreklilik olmadığı, tarihsel açıklamanın bir formu olarak anlatının nihai olarak yetersiz kaldığı ve tarih yazmanın aynı zamanda kaçınılmaz olarak bir ideolojik edim de olduğu yönündeki argümanlarını daha sonra ele alacağım. Anlatı, normal olarak ne ampirizmin tekabüliyet teorisini savunmak için ne de o belli hikâyeyi –her zaman tarihsel yüceltme pahasına– elde etmedeki aracı olarak kullanılabilir. White bununla geçmişin keşfedilemez, muhtemelen anlamsız ve açık uçlu doğasını kutlamayı amaçlar. Böylesi bir anlamsızlık potansiyel olarak muhalif ve çekimser tarihçilerin kesinlikçi (örneğin faşist) tarihe meydan okumaları için bir davetiye anlamına gelir yalnızca. Bu tarihçiler ve biz, geçmişte iktidardakilerin üzerimizdeki otoritelerini pekiştirmek için yararlanabilecekleri hiçbir nesnel gerçeklik –delillerin Hakikatle olgusal bir tekabüliyeti anlamında– bulamadığımızda gücümüze güç katmış oluruz.[17] Tam anlamıyla felsefi bir bakış açısından, geçmiş bir gerçekliğin varoluşu kendi başına tekabüliyet teorisini doğrulamaz; çünkü bu, geçmiş olaylar hakkındaki hakikatin geçmiş gerçekliğe ilişkin önermeler olarak dünya ile sözcük arasında herhangi bir tekabüliyet ilişkisinde bulunabileceği anlamına gelmez. Paradoksal olarak, çoğu tarihçi, hatta muhalif solcu tarihçiler bile,

17. Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987), s. 81. Ayrıca bkz. F.R. Ankersmit, *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994), s. 25-28, ve 'The Dilemma of Contemporary Anglo-Saxon Philosophy of History', s. 44-74, and 'Historical Representation', s. 97-124, iki çalışma da ilk olarak Amerikan tarih felsefesi dergisi *History and Theory*'de yayımlanmıştır.

böyle bir tekabüliyete inanmayı yeğler.

Michel Foucault, İnsan ideasının (burada İnsan=tarihçi) toplum ve tarih dışında bir yerde duramayacağını ve bu yüzden nesnel ve hakiki bilgi üretemeyeceğini iddia ederek bu yaklaşıma meydan okur. White gibi Foucault da şu sonuca varır: Dil ideolojik olarak kirli bir araçtır ve ne yapıp ne yapamayacağı kullanım biçimine ve hangi toplumsal ve politik amaçlar için (özellikle otorite sistemlerini ve neyin doğru, neyin yanlış; neyin serbest, neyin yasak olduğuna ilişkin görüşleri pekiştirmek için mi, yoksa onlara meydan okumak için mi) kullanıldığına bağlıdır. Foucault'nun dediği gibi, "'Hakikat', üretim, ayarlama, dağıtım, dolaşım ve önermelerin işleyişi için düzenlenmiş bir sistem olarak anlaşılmalıdır. 'Hakikat'... onu üreten ve ayakta tutan gücün önermeleriyle bağlantılıdır."[18] Foucault burada tarihsel faillerin –sen ve ben– sırf mağdurlar olmanın ötesinde kendi öznelliğimizin suç ortakları haline nasıl geldiğine işaret ediyor. Dilin işleyişi bakımından, sözcüğün hepimizi –bir koleksiyoncunun tahtasına iğneyle tutturulmuş kelebekler gibi– baskılayarak sabitlediği özne konumlarına yerleştirilmekten kaçamayız. Bu anlamda, örgütlü bir anlatı olarak örgütlü geçmiş araştırması (hem bir meslek hem de yöntemsel pratiklerin bir koleksiyonu olmak üzere iki anlamda da bir disiplin olarak tarih) çağdaş toplumlarda iktidar düzenlemeleri üzerine temellenir. Tarih yazma biçimi başka herhangi bir anlatı gibi iktidarın kullanımına ve kötüye kullanımına açıktır.

Yazılı tarih her zaman salt masum bir hikâye anlatmanın ötesinde bir şeydir; çünkü yazılı tarih her şeyden önce iktidarın dağıtılması ve kullanılmasının başlıca aracıdır. Tarihsel verilerin bir anlatı içinde örgütlenmesi eylemi, kendi başına yalnızca "hakiki" bir gerçeklik yanılsaması oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda, geçmişe sahte bir tutarlılık vererek, çağdaş toplumlarda iktidar uygulamanın bir mekanizması olarak da hizmet edebilir. White'ın ileri sürdüğü gibi, geçmişin dağınıklığını kabul ettiğimizde ve betimlediğimizde bile, anlatı ediminin kendisi kaçınılmaz bir "her

18. Michel Foucault, *Power Knowledge* (Brighton, Harvester Press, 1981), s.131-132.

'uygar' toplumun kendisini somut olarak görmek isteyeceği süreklilik, bütünlük, kapalılık ve bireysellik" dayatır.[19] Demek ki, bütün tarihsel anlatılar ideolojinin karmaşık ve hassas taleplerine tabidir ve yerine göre onu etkiler.

Tarihi, edebi bir yapıntı olarak görmek, anlatısal açıklamanın geçmişin araştırılması kadar yaşamımızdaki önemini de kabul etmektir ve bu biz tarihçileri geçmişin altüst edici süreksizliği ve kaosunu şimdiki zamanda ve şimdiki zaman için anlatırken kendini özgür hissetmesini sağlamalıdır. Örneğin, 1990'ların bir yöntembilimsel yeniliği olan Kaos Teorisi, tarihsel anlayışımıza yeni bir soluk katmıştır. İlginçtir, Kaos Teorisi'nin önde gelen yandaşlarından birine göre, teorinin kullanımı hâlâ geçmişi açıklamak için bir anlatıya gerek duymaktadır.[20] Bu bize tarihin kendi başına nasıl tarihsel olduğunu, yani doğasına ilişkin tartışmalar kadar yöntemleri ve kavramlarının da nasıl tarihsel zaman dilimlerinin ürünleri olduğunu gösterir. 1890'larda Amerikan tarihi, bu milletin tarihinin özel olarak Amerikan orijinlerini açıklamaya yönelmişken; 1950'lerde ABD-Rus Soğuk Savaşı'nın gerilimleri, tarihçiler arasında aman vermeyen ve potansiyel olarak bölücü düşman karşısında, Amerikan tarihindeki ideolojik tutarlılık konusunda bir uzlaşı yarattı. Geçmişin yüce ve olası dünyalarına nüfuz etmenin bir yolu olarak anlatının öneminin milenyum dönümünde yeniden keşfi, daha çok günümüzün bir ürünüdür ve bütün tarihsel anlayışlar gibi muhtemelen zamanla unutulup gidecektir. Bu kitap ve içinde ortaya atılan meseleler de aslında çok büyük ölçüde zamanımızın ürünleridir.

C. POSTMODERN ANLATILAR VE TARİH

Tarihe dair (objektif ampirist bir uğraşın kaydı olmaktan çok oluşturulmuş bir anlatı olarak) yapısökümcü görüş, yüzyıl sonu yay-

19. White, *Content of the Form*, s. 87.
20. George A. Reisch, 'Chaos, History, and Narrative', *History and Theory*, Cilt 30, No. 1, 1991, s. 1-20.

gın postmodern entelektüel bağlamın bir sonucudur.[21] Bu bağlam, Fransız kültür eleştirmeni Jean-François Lyotard'ın, 1984 yılında yayımlanan son derece etkili *The Postmodern Condition* [Postmodern Durum] adlı kitabında tanımladığı, bilimsel bilgiyi edinmekle anlatının işleyişi arasındaki sıkıntılı ilişki üzerine odaklanan bir bağlamdır. Anlatıyı tanımlayan Lyotard, anlatının kültürel formasyon ve aktarımın karakteristik ve özsel özelliği olduğunu ileri sürmüştür.[22] Lyotard anlatının iktidar kullanımıyla ilişkili olduğu konusunda Foucault'yla hemfikirdir. Lyotard'a göre, toplumsal olarak benimsenmiş belli bir dizi kural ve pratiğe göre yapılanan kendini meşrulaştırma türü, konuşmacının ya da yazarın o toplum içindeki otoritesini kurar ve o toplumun öz kimliğinin karşılıklı olarak pekiştirilmesi işlevini görür.[23] Batılı bir kültürel pratik olarak tarih, öz kimliğimizin yitiminin tehdidi altındadır. Bu arada, kendilerince sağduyulu, bilimden esinlenen, nesnel ampirist paradigmalarına ilişkin gerçekçi inançlarına saplanıp kalmış tarihçiler (deliller, toplumsal teorileştirme ya da sadece önyargı gibi teknik sorunların bu bilgiye erişmeyi engellediğini fark etseler bile) doğru tarihsel bilgilerinin izini sürerken "kırılmalar" olarak gördükleri şeye katlanırlar.

Bilim, on sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına kadar kendisini destekleyip koruyacak ve meşrulaştıracak güçlü, toplumsal olarak kurgulanmış siyasal ve felsefi "büyük" anlatılara (Lyotard buna üst-anlatılar adını verir) bağlı olmuştur. Epistemolojik hiyerarşi içinde birinci sırayı alan büyük ya da üst-anlatı (Fransız Devrimi'nde odaklanan) on sekizinci yüzyıl Aydınlanma hareketiydi; bu hareket monarşik despotizm ve feodalizmden kurtuluş yoluyla insanın özgürleşmesini vaat etmiş; bunu, belli bir o-

21. Peter Novick, *That Noble Dream: The 'Objectivity Question' and the American Historical Profession* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), s. 523.

22. Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition* (Manchester, Manchester University Press, 1984), s. 21. [*Postmodern Durum*. Çev.: Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık, 1990]

23. Bu, edebiyat eleştirmeni Robert Young'ın "Batı" kavramına ilişkin yapısöküm çalışmasında değindiği bir noktadır: *White Mythologies: Writing History and the West* (London, Routledge, 1990), s. 1-20.

randa mükemmelleştirilebilir gelecek fikrine yol açan (Hegel felsefesinde işlendiği biçimiyle) insan bilincine ilişkin on dokuzuncu yüzyıl anlatısı izlemiştir. Sonuç olarak, Lyotard'a göre bilimsel bilgi, kurtuluş ve özbilinç olmak üzere diğer iki üst-anlatıya müracaat etmeksizin doğruluğunu kanıtlayamaz. Bilim bir yanda kendi toplumsal kabulü ve entelektüel ve kültürel meşruluğu için anlatıya muhtaçken, öte yanda anlatıyı meşru biliş tarzının (yani, bilimsel tarzın) bir formu olarak kabul etmez.

Bu cümleden olmak üzere, bilim gibi tarih de bugün bir meydan okuyuşla karşı karşıyaysa, bunun nedeni kısmen geçmişle bağlantı kurma yetimize duyduğumuz güvenin kaybına yol açan yirminci yüzyılın çarpıcı gelişmeleri ya da Keith Jenkins'in dediği gibi, "modernlik dediğimiz toplumsal hayat deneyinin... genel başarısızlığıdır."[24] Bilimsel nesnellik ve geçmişi kavrayarak ilerlemeyi açıklama gibi üst-anlatılar bir meydan okumayla karşı karşıyadır. Faşizmin yükselişi, iki dünya savaşı, sömürgeciliğin sona erişi, muazzam teknolojik değişimler, çevresel ve ekolojik felaket, enformasyon patlaması, sömürgen ve denetimsiz küresel kapitalizmin gelişmesi, beraberinde getirdiği "gelişmiş" Batı'da emeğin metalaşması ve dünyanın gelişmemiş bölgelerinde emekçi kitlelerin giderek yoksullaşması (insanlık durumunun özbilinçli iyileşmesi ve bireysel özgürlük yönündeki tersine çevrilemez bir eğilim olarak görülen şeyin temellerini oluşturan) hem bilim hem de tarihi meşrulaştıran üst-anlatıların yıkılmasına yol açmıştır.

Bütün bunların bir sonucu olarak, yirminci yüzyıl sona ererken, hem büyük hem de küçük anlatılar, inançlar, tutumlar, değerler, disiplinler, toplumlar ve bizatihi *anlam* göründüğü kadarıyla artık parçalanmakta ya da parçalamaktadır. Gelecek uğursuz bir belirsizlikten başka bir şey vaat etmiyor. Artık kimsenin liberalizm, bilim, Marksizm, sosyalizm; ya da ister fiilen olduğu haliyle geçmişin keşfini isterse ilerlemenin kaçınılmazlığını vurgulayan bir tarih görüşü gibi büyük anlatılar hiyerarşisine inanabileceğini hayal etmek pek mümkün görünmüyor. İşte Lyotard'ın, üst-anlatılara i-

24. Jenkins, On 'What is History?', s. 6.

nançsızlık olarak postmodern durum adını verdiği şey budur. Artık biz aklın kaynağı ya da ahlâki veya entelektüel kesinliğin öğretmeni olarak eski, modernist tarih duyusunu yitirdik. Bunun anlamı şudur: Tarihin ne olduğuna dair herhangi bir çalışma kendi kültürel ve toplumsal bağlamı içindeki bir çalışmadan başka bir şey olamaz. Bir edebiyat formu olarak tarih; müzik, drama ve şiir gibi bir kültürel pratiktir. Bir metin ya da bir dizi metin (deliller ve yorumlar) olarak tarih, ancak ve ancak, postmodern tarih felsefecisi F. R. Ankersmit'in 1980 sonlarında söylediği gibi, "bir bütün olarak günümüz uygarlığı"[25] içine yerleştirildiğinde anlaşılabilir. Bizim açımızdan bu, hem tarihin içeriğini hem de anlatı formu içinde yorumunu araştırmak anlamına gelir. Kendi yaptıklarım üzerine de düşünen bir tarihçi olarak, ben, yazılı tarihi toplumsal olarak kurulmuş anlatı biçiminde bir temsil/tasavvur olarak tanımlıyorum ve bunun eksiksiz ya da objektif olarak temsil/tasavvur etmekte başarısızlığa mahkûm bir anlatı olduğunu kabul ediyorum. Yani, geçmişi ancak ilk önce bir disiplin olarak tarihin doğasını irdeleyerek araştırabiliriz.

D. SONUÇ

Tarihin edebi-kültürel bir pratik olarak tanımlanması, tarihi günümüzün postmodern bağlamı içine yerleştirir. Bu bakış açısından, yazılı tarihin bu dağılması tarihe ayrılmış boşluğu doldurmayı yine de sürdürecektir. Tarih yazımı geçmişe dair bilgimizin dışa taşması kadar bizim ona karışmamızı da iyi örnekliyor. Ne kadar çok tarih varsa, ona inanmayan o kadar tarihçi vardır.[26] Yapısökümcü bilincin verdiği mesaj, geçmişin asla sabitlenemeyeceğidir; ister epistemolojisi, delilleri ele alışı, açıklamaları kurgulaması açısından, isterse de açıklayıcı anlatı formumuzun özgün doğası açısından ol-

25. F.R. Ankersmit, 'Historiography and Postmodernism', *History and Theory*, Cilt 28, No. 2, 1989, s. 137-153.
26. Ignacio Olábarri, "'New' New History: A Langue Durée Structure", *History and Theory*, Cilt 34, No. 1, 1995, s. 1-29.

sun. Bu postmodern ya da yapısökümcü tarih, dolayısıyla yapısökümcü ya da dilsel hamle olarak bu tarihin çeşitli anlatımları, her yönüyle geleneksel paradigmaya meydan okur. Yapısökümcü tarih, geçmişi muhtemel anlamları açısından irdelenecek bir metin olarak ele alır ve her şeyden önce modernist tarihçilerin, onları delillerle yorum arasında nihai tekabüliyetin geçerliliğine ve sonuçta –kaynakların kendi başlarına konuşmalarına imkân vererek– (mutlak doğru olmasa bile) ahlâki tarafsızlık, çıkarsızlık, nesnellik, sahicilik gibi amaçlarını mümkün kılmaya yetecek kadar temsil/tasavvur şeffaflığına inanma eğilimine sokan içi boş yöntemsel amaçlarını ve varsayımlarını açığa çıkarır. Bugün bu ampirist kesinlik, doğruluk nosyonlarına ve toplumsal ve ahlâki bakımdan bağımsız bir duruş noktasına kuşkuyla baktığımızdan dolayı, geleneksel gerçekçi anlamda tarih yerine artık geçmişte ve geçmiş hakkında olası anlatısal temsiller/tasavvurlar söz konusudur ve bunların hiçbiri fiilen olduğu haliyle geçmişi bilme iddiasında bulunamaz. Dört anahtar soruyu daha ayrıntılı ele alarak şimdi bu iddia üzerinde duracağım.

II

Değişen şimdiki zamanda geçmiş

A. GİRİŞ

Geçmişi araştırmaya yönelik daha önceki çalışmalarda –sayacaklarımın hepsinin, günümüz Batı kültürünü kucaklıyor görünen geniş anlamda ironi çerçevesinde anlaşılması gerekiyor– bugün kullandığımız kadar yöntem bolluğu, böylesi geniş bir yelpazeye yayılan konular, böylesine türlü-çeşitli izleyici kitlesi olmamıştı hiç.[1] Yine şimdiye kadar, yazılı tarihin betimlenen gerçekliğin bir

1. Tarih felsefecisi Christopher Lloyd'a göre, "sosyal ve iktisadi tarih hakkında yazmak şimdi zahmetli ve karmaşık bir iştir"; Bkz. Christopher Lloyd, *The Structures of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1993), s. 66. Aynca bkz. Lynn Hunt, *The New Cultural History* (Berkeley, University of California Press, 1989), Introduction, s. 1; Robert Darnton, 'Intellectual and Cultural History', Michael Kam-

parçası olan bir dil sistemi –kendisi dilsel olduğu kadar karmaşık kültürel bir ürün de olan bir temsil/tasavvur– kullandığını kabul etmiş bu kadar çok tarihçi de olmadı. Bizim gibi asıl olarak ironik bir bilince göre kavranan ve anlaşılan bir çağda yaşayan ve açıklama ve teori arasındaki ilişkiye dair yapısalcı, post-yapısalcı, sembolik ve antropolojik modellerin bolluğu karşısında kafası son derece karışmış olanlar ve hatta geleneksel ampirist paradigmanın en sağlam yandaşları, geçmişin gerçekliğinin bizim için nasıl bilinir kılındığını ya da daha doğrusu, geçmişin bir anlatı olarak temsilinin/tasavvurunun nasıl tam olabileceğini sormaktan kendilerini alamazlar. Postmodernlikle tarih arasındaki ilişki tartışması, tarihçilerin kullandığı ampirik ve diğer anlama yöntemleri arasındaki bağlantıda odaklanmıştır.[2]

Özgül olarak, postmodernizmin tarih çalışması üzerindeki etkisi (önceden olduğu gibi yalnızca üslupçu bir temsil/tasavvur olarak değil, öncelikle yerleşik ampirist paradigmaya bağımlı olmayan bir

---

men (der.), *The Past Before Us: Contemporary Historical Writing in the United States* (Ithaca, Cornell University Press, 1980), s. 327-354. Ayrıca bkz. Peter Burke (der.), *New Perspectives on Historical Writing* (University Park, Pennsylvania University Press, 1991), s. 1 ve *History and Social Theory* (Ithaca, Cornell University Press, 1992). [*Tarih ve Toplumsal Kuram*. Çev.: Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994] Çeşitli tarihlere ilişkin temel bir araştırma için, bkz., J. Gardiner (der.), *What is History Today?* (London, Humanities Press International, 1988).

2. Postmodernizmle tarih arasındaki bu tartışma artık etraflıca irdelenmiştir. Bkz. Frank R. Ankersmit, 'The Reality Effect in the Writing of History: The Dynamics of Historical Topology', *History and Topology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994), s. 125-161; Gertrude Himmelfarb, 'Some Reflections on the New History', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, June 1989, s. 661-670; Lawrence Stone, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 131, May 1991, s. 217-218; C. Behan McCullagh, 'Metaphor and Truth in History', *Clio*, Cilt 23, No. 1, Fall 1993, s. 23-49; Elizabeth Tonkin, 'History and the Myth of Realism', Raphael Samuel ve Paul Thompson (der.), *The Myths We Live By* (London, Routledge, 1990), s. 25-35; Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse from Braudel to Chartier* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1992); Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992); Barbara Melosh (der.), *Gender and American History Since 1890* (London, Routledge, 1993); Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Oxford, Oxford University Press, 1995) ve Keith Jenkins, *On 'What is History?'* (London, Routledge, 1995).

açıklama tarzı olarak) edebi ya da estetik veçheye yapılan vurguda kendini belli eder. Ampirizmin en sıkı savunucusu Peter Gay bile "üslup tarihin...dokusuna işlemiştir. Birkaç mekanik kurnazlığın dışında tarz, çözülmez bir biçimde konuyla bağlantılıdır; üslup özü biçimlendirir ve karşılığında öz tarafından biçimlenir"[3] diye yazmıştır. Bu, bozgunculuk olarak değil; aksine geçmişin yazıya dökülmesi açısından özgürleştirici olarak görülmelidir. Tarihte bir aşama olarak modernliğin asıl olarak üzerine kurulduğu evrensel standartların –bilim, liberalizm ve Marksizm– çöküşü, tarihin artık hakikat, nesnellik ve olgusallık gibi tartışmasız nosyonlara bağlı kalmadan geçmiş hakkındaki bilgilerimizi nasıl edindiğimize ilişkin yeni ve hatta daha meydan okuyucu sorunlara değinebileceği anlamına gelir.

B. TARİHSEL BİLGİYE ÜÇ YAKLAŞIM

Giriş bölümünde, tarihçilerin bugün tarihin konusu ya da içeriği kadar, yöntemi ya da biçimine ilişkin dört temel soruyla da uğraştıklarını savundum. Bu farklı, ama birbiriyle ilişkili soruların ilki, tarihin bilgiyi elde etmek ve kullanmak için kendi kuralları olan bir bilgi kuramı olup olmadığına dair temel bir sorudur. Tarih ayrı bir ampirist disiplin midir, yoksa en iyi halde kurmacı sosyal bilimlerin bir dalı ve muhtemelen bir edebiyat formu mudur; ya da bireysel tarihçinin yaptığı seçimlere bağlı olarak hem o hem bu, veya ya o ya da bu olabilen müphem bir entelektüel uğraş mıdır? Tarihsel delillerin ele alınması, sosyal teorinin rolü ve tarihsel açıklama formu olarak anlatı üzerine öteki üç soruya verilen yanıtlar bu temel soruya yanıtımızın ipuçlarını verir. Günümüzün tarih karmaşası içinde ben kısaca belli başlı üç yaklaşımdan bahsettim ve onları yeniden-kurmacılık, kurmacılık ve yapısökümcülük olarak adlandırdım. Yeniden-kurmacı ya da bazen dendiği gibi bağlamcı yaklaşım yerleşik uzlaşmayı ya da on dokuzuncu yüzyıldan gelen "sağduyucu" ampirist geleneğe gönderme yapar.

3. Peter Gay, *Style in History: Gibbon, Ranke, Macaulay, Burckhardt* (New York, Basic Books, 1974), s. 3.

Bu yaklaşımın fiili olarak bir çeşit ampirizm olduğu G.R. Elton, Gordon S. Wood, H. Trevor-Roper, Lawrence Stone, John Tosh, Getrude Himmelfarb, Arthur Marwick, J.H. Hexter ve Oscar Handlin gibi kararlı yeniden-kurmacıların ve Peter Novick, Joyce Appleby, Lynn Hunt, Margaret Jacob ve David M. Roberts gibi pratikçi gerçekçiler adını verebileceğimiz düşünürlerin çalışmalarında görülür. Her iki grup da bir yandan ampirizme temelden bir inanç besleyip, tarihsel anlamların son tahlilde kurulmuş anlatılarıyla dolayımlanmış olarak duyu deneyimlerinden sökün ettiğini savunurken, öte yandan da tarihsel açıklamayı deliller etrafında örer.[4] Elton ve Marwick tarihe modernist "zanaatçı" yaklaşımının en önde gelen savunucuları arasındadır ve ileri sürdüklerine göre tarih hâlâ kaynaklara yönelik nesnel ve kanıtlamaya dayalı bir araştırma, geçmişi fiilen olduğu haliyle yeniden kurma ve bütün sürecin ideolojik kirlenmeden ve/veya öyküleştirmenin ve mecazın dilsel *a priorizminden* kurtulmasıyla ilgili bir disiplindir.

Kurmacılık, tarihsel açıklamada (her şeyi kapsayan bütüncül açıklamalar yapmaya girişen Fransız *Annalesçileri* örneğinde görüldüğü gibi) genel yasalara ilgi duyan "sosyal teori" okullarıyla sosyolojiden esinlenmiş öteki örnek olay araştırmaları ve Norbert Elias, Robert Darnton, Marshal Sahlins ve Anthony Giddens gibi tarihçilerin biyografik çalışmalarına gönderme yapar.[5] Modernleşme teorisi 1960 başlarında, özellikle ABD'de taraftar bulan başka bir kurmacılık çeşididir. Bu teori Üçüncü Dünya'daki mevcut ge-

4. G.R. Elton, *The Practice of History* (New York, Crowell, 1967); John Tosh, *The Pursuit of History* (London, Longman, 2. basım, 1991/*Tarihin Peşinde*. Çev.: Özden Arkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1997); J.H. Hexter, *Re-Appraisals in History* (Evanston, Northwestern University Press, 1961).

5. Marshal Sahlins, *Historical Metaphors and Mythical Realities* (Ann Arbor, University of Michigan Press, 1981), *Islands of History* (Chicago, University of Chicago Press, 1985), *Boundaries: The Making of France and Spain in the Pyranees* (Berkeley, University of California Press, 1989); Anthony Giddens, *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies* (New York, Basic Books, 1976); Clifford Geertz, 'Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture' ve 'Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight', *The Interpretation of Cultures* (New York, Basic Books, 1973), s. 3-31, 412-454, ve *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology* (New York, Basic Books, 1983).

lişmeleri araştırmanın bir yolu olarak kullanılabilecek geçmişe dair modeller arayışı içindedir. Kurmacı yaklaşımların en tanınmışı kuşkusuz Eugene Genovese, George Rudé, Perry Anderson ve E. P. Thompson ve Alex Callinicos gibi tarihe bulaşmış siyaset bilimcilerde örneğini gördüğümüz Marksist/yeni-Marksist okuldur.[6] Her çeşit kurmacılığın genelde yanıtını aradığı soru şudur: Bir "tarih"in söylediği her şey aslında çağdaş kültürel pratiklerde temellenmiş açıklamalarsa ve bu yüzden ideolojik olarak kirlenmişse bu tarih geçmişte gerçekte neyin olduğunu nasıl kestirebilir? Bu soru şimdilik yanıtsız kalacak, ama ona yine döneceğim; çünkü bu, yapısökümcü tarihçilerin de yüzleşmek zorunda olduğu bir sorudur.

Genel olarak yapısökümcü olarak adlandırılan son grup, konularını Hayden White, Dominick LaCapra, David Harlan, Allan Megill, Keith Jenkins, F.R. Ankersmit, Philippe Carrard, Joan W. Scott, Patrick Joyce, Roger Chartier gibi tarihçilerin ve tarih felsefecilerinin, diğer birçok "yeni dalga" entelektüelin ve kültür tarihçisinin eserlerinde temellenen postmodern tarihsel anlayış çerçevesinde belirler. Bu çerçevede vurgu, geleneksel ampirizm ya da açık ve net toplumbilimsel teorileştirmeden ziyade biçim ve içerik ilişkisine (kaynaklar ve yorumlar) ve tarihsel kavrayışın kaçınılmaz göreceliğine yapılmaktadır.[7] Yapısökümcü bilinç, edebiyatın içeriği gibi tarihin de içeriğinin belgesel kaynaklar üzerinde

6. Harvey Kaye, *The British Marxist Historians: An Introductory Analysis* (New York, Polity Press, 1984) ve *The Education of Desire: Marxists and the Writing of History* (London, Routledge, 1992).

7. Temel giriş için, bkz. Dominick LaCapra ve Steven Kaplan (der.) *Modern European Intellectual History: Reappraisals and New Perspectives* (Ithaca, Cornell University Press, 1982); Dominick LaCapra, *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language* (Ithaca, Cornell University Press, 1983); David Harlan, 'Intellectual History and the Return of Literature', *AHR Forum, American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, June 1989, s. 585; Joan W, Scott, *Gender and the Politics of History* (New York, Columbia University Press, 1988) ve 'History in Crisis? The Others' Side of the Story', *AHR Forum, American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, June 1989, s. 680-692; Stephen Bann, *The Clothing of Clio: A Study of the Representation of History in Nineteenth Century Britain and France* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984) ve Roger Chartier, *On the Edge of the Cliff: History, Language and Practice* (Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1997).

yapılan araştırmalar kadar o içeriği betimlemekte ve yorumlamakta kullanılan dilin doğası tarafından belirlendiğini kabul eder. Yapısökümcü tarihçiler, genel olarak tarihi ve geçmişi, anlam ve önemini, kültürden gelen ideolojik unsurlar yanında, anlatı yapısının (ya da temsil/tasavvur biçimlerinin) doğasından türeten, karmaşık bir dizi edebi ürün olarak görmeye yatkındır. Biz tarihçiler sözcüklerimizi büyük bir özenle seçtiğimiz için, geçmişi açıklama çabamızın önemli bir parçası olan bu sözcükleri ihmal etmek yanlış olacaktır. Şimdi, tarih yazımındaki önemlerini değerlendirmeden önce bu üç yaklaşımı daha ayrıntılı olarak ele alacağım.

Yeniden-kurmacılık

Batılı tarih yazma geleneği doğru anlamın doğrudan birincil kaynaklardan çıkarılabileceği inancına sıkı bir biçimde sarılmış ampirizmin mütekabiliyet teorisi temelinde inşa edilmiştir. Üstelik, bunun tarihi ayrı ve bağımsız bir epistemoloji olarak kurmak için yeterli olduğu savunulmuştur.[8] Yeniden-kurmacılık bu nedenle, zanaatçı erkek ve kadınlar gibi, işimizi ne kadar dikkatli yaparsak o kadar net sonuç alacağımız ve Leopold von Ranke'nin on dokuzuncu yüzyıl düsturu olan *wie es eigentlich gewesen*'e, yani tarihi olduğu gibi bilmeye o kadar yaklaşacağımız varsayımına dayanır. Tarih alanındaki bu türden katı ampirizm öğretileri, şaşmaz bir biçimde pek düşünmeden kabul etmiş oldukları açıklama teorilerini sınamaya antipati duyar. Bu tür ampiristler geçmiş hakkındaki bilgilerini, somut dünya deneyimlerinin mümkün olduğu kadar algılayış biçimlerinden etkilenmemesi gerektiğinde ısrar ederek geçerli kılmaya, başka bir ifadeyle nesnel kalmaya çalışırlar. G.R. Elton'ın gayet yerinde bir başlık taşıyan *Return to Essentials* [Özlere Dönüş] kitabını okuyarak ampirizmin muhafazakâr özüne ilişkin iyi bir fikir edinebiliriz. Elton, tarihçinin çalışmasının en değerli veçhesinin geçmişin belgelerinin "akılcı, bağımsız ve tarafsız incelemesi" olduğunu söyler ısrarla.[9] Bildik ampirizme bu bağlı-

8. Tosh, *The Pursuit of History*, s. 48.
9. G.R. Elton, *Return to Essentials* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991), s. 6, 77-98.

lığın bir bilgi teorisi değil; anlaşılması gerektiği haliyle bir tarih oluşturduğunu savunan Elton, tarihteki göreliği (ve öteki bilgi teorilerini) "geçmişten türetilen değil; geçmişi yeniden kuran... ideolojik teoriler" olarak göz ardı eder. Elton'a göre, ideoloji ampirizmin amansız düşmanıdır.

Elton, ideolojinin bıraktığı lekeyi, önyargıyı ve tarihçinin müdahalesini reddetmekle kalmaz, yazılı tarihin "tarihçinin zihnindeki bir yeniden canlandırma" olabileceği nosyonuna da şiddetle karşı çıkar. Yirminci yüzyılın ilk yarısında tarihçilerin geçmişi yeniden düşünerek tarihin kurulmasında etkin bir rol oynadıklarını ileri süren Benedetto Croce ve R. G. Collingwood gibi en tanınmış görelikçi iki tarihçiyi elinin tersiyle iten Elton'ın "fikirler tarihinin" şimdi artık "birdenbire mutfaktan çalışma odasına taşındığı" iddiası hiç de yersiz değildir.[10] Günümüzde çoğu tarihçi etkin bir biçimde tarihsel bilgi türetme sürecindeki rolleri hakkında fikir yürütmeksizin tarih "yapamayacaklarını" düşünüyor; onlar Elton'ın ampirizme duyduğu inancı paylaşmıyor. Aslında, postmodernist ve modernist tarihçiler arasında, tarihin ideolojik boyutu yanında kurgulanmış anlatı formuyla dilin geçirimsizliği ve istikrarsızlığı temelinde, gerçek geçmişin sahici bir bilgisine sahip olup olamayacağımız sorusu etrafında süregiden (bazen *Historikerstreit,* yani tarihçilerin kavgası da denen) bir tartışma vardır.[11]

Eltoncı yeniden-kurmacı konumdan bakıldığında, nesnelliğin gözden düşmesine yol açan en büyük günah, ideolojiye bulaşan tarihçinin zorba, otoriter sesini dayatmasıdır. Bu ancak perspektife –tikel bir bakış açısından yazılmış bayağı bir tarihe– imkân verebilir. Tarihçinin sesi asla tarihin sesini boğmamalıdır. Elton için, ister sosyal teorinin isterse ideolojinin dayatmacılığı "çağdaş analizin en tehlikeli alışkanlıklarından biridir"[12] ve her kuşak kendi kafasına göre tarih yazmamalıdır. Elton, "keskin" feminist tarihçileri; kendi deyişiyle "bu yozlaşmışlığı" sıklıkla "bağnaz ap-

10. Agy., s. 12.
11. Chris Lorenz, 'Historical Knowledge and Historical Reality: A Plea for "Historical Realism"', *History and Theory*, Cilt 33, No. 3,1994, s. 297-327.
12. Aktaran Elton, *Return to Essentials*, s. 67.

tallığın" sonucu olarak görür.[13] Kavgacılığına rağmen Elton tarihçilerin geçmişi, günümüzün yöntem ve/veya ahlâk ölçülerine göre ölçmelerinin gerekip gerekmediğine ilişkin önemli bir noktaya işaret eder. Bu hiç kuşkusuz tarihin nesnel doğru arayışı olarak görülüp görülemeyeceğine ilişkin somut bir sorundur. Buna Elton'ın verdiği yanıt, kesinlikle böyle görülebileceği ve bugünkü hayat üzerine yorum yapmak için değil; tarih için tarih yaptığımız doğrultusundadır.

Muhafazakâr yeniden-kurmacı tarihçiler (genelde fikirlerin tarihi olarak tanımlanan) felsefe disiplininin işlerine burnunu sokmasından pek hoşlanmaz. Bazıları (Elton gibi) her türlü teoriye karşıyken çoğu sadece kişisel olarak onaylamadıkları teori ya da analiz kategorilerine karşıdır. Örneğin, Elton yalnızca Croce ve Collingwood'un "ideolojik teori"si ve daha yakın tarihte Britanyalı tarihçi E. H. Carr'ın savunduğu yöntemi değil; aynı zamanda ona göre "daha sonra 'deneysel' uygulama yoluyla olgusal ayrıntıları doğrulayıp yanlışladıkları bir teorik model kurarak sonuca varma eğiliminde olan" sosyal bilimlerden türeyen öteki teorileri de reddeder.[14] Elton Marksizmi özellikle zararlı bulur ve bu konuda başka bir katı yeniden-kurmacı Arthur Marwick'ten büyük destek alır. Marwick'in de benimsediği yakın tarihli modernist görüşe göre, tarih bir sosyal bilim değildir ve dolayısıyla teorik olmayan bir pratiktir. Gerçi hem Elton hem de Marwick felsefeye kuşkuyla yaklaşırlar; ama görüşleri Chris Lorenz, James Kloppenberg, J.H. Hexter, C. Behan McCullagh ve Michael Stanford gibi bir dizi felsefeci-tarihçi tarafından desteklenmektedir.

Marwick ve Elton'a göre, tarih ve sosyal bilimler birbirinden farklıdır; çünkü geçmişin tek ya da tekil kalıntıları ve belgeleri biçimindeki tarihin hammaddesi, "teorik kurmacalar" oluşmasını engeller ve buna kalkışılsa bile, "bu kurmacalar hemen her zaman tarihçinin kabul etmeye hazır olduğundan daha soyut bir nitelikte olacaktır."[15] 1990'ların başında başka bir ılımlı yeniden-kurmacı

13. Agy., s. 67-68.
14. Agy., s. 10.
15. Arthur Marwick, *The Nature of History* (London, Macmillan, üçüncü basım, 1989), s. 105-106.

Lawrence Stone "on dokuzuncu yüzyıl sonlarında büyük zahmetlerle kazanılmış olan delillerle çalışma uzmanlığı" konusunda "Hayden White'tan Derrida'ya, aşırı görelikçilerin saldırılarına" karşı çıkarken sert bir tutum takınmıştı.[16] Stone, Elton ve Marwick'e göre tarih, sosyal bilimcilerin spekülatif kurgularıyla değil, tarih ve dil üzerine yapısökümcü felsefecilerin kurgularıyla hiç değil; tarihsel somutla ilgilidir. Delillere paradigmalar ya da açıklama modelleri dayatmak aslında geçmişin, üzerinde çalışan tarihçiden bağımsız olarak var olamayacağı anlamına gelir. Teori kullanmak geçmişin delillerine sosyal bilimlerden ya da giderek yapısalcılık, postyapısalcılık, antropoloji ve edebiyat teorisi gibi bilgi örgütle-menin öteki biçimlerinden türetilen açıklama modelleri dayatmak demektir. Bu anlamda yapısöküm, ampirist açısından, geçmişe kurmacı türden bir şey dayatmanın yeni bir örneğidir yalnızca. Katı yeniden-kurmacı tarih uygun tarihtir ve uygun tarihin sosyal teorisi ya da felsefi bencillikleri olmaz.

Kurmacılık

Kurmacılık öz olarak yeniden-kurmacılığın bir alt türüdür. Yirminci yüzyılda geleneksel yeniden-kurmacı paradigmanın zaaflarından doğmuştur.[17] Günümüz kurmacılığının büyük karmaşası ve çeşitliliği çoğu tarihçinin kurmacılığın yeniden-kurmacılıktan ayrıldığı yöntemsel nokta etrafında kümelenmesi sonucunda ortaya çıkar. Tarihçiler bugün, tarih yapmanın yeni yollarına her zamankinden çok daha açıktır. Bu branşlaşma ampirizmin zayıflığının kabul edilmesiyle başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılda, Karl Marx, Auguste Comte ve Herbert Spencer gibi kurmacı tarihin ilk pratisyenleri yeniden-kurmacıların belli ve tekil olaylara dair basit betimsel anlatılarından tatmin olmamıştı. Sosyal teorinin bu on dokuzuncu yüzyıl öncüleri ve ardından yirminci yüzyıldaki birçok başkaları açısından tarih, geçmişi ancak delilleri insan dav-

16. Lawrence Stone, 'Dry Heat, Cool Reason: Historians Under Siege in England and France', *Times Literary Supplement*, 31 Ocak 1992.
17. Aktaran Burke (der.), *New Perspectives*, s. 2, 9.

ranışının genel kurallarının hesaplanmasına imkân veren ve daha önceden mevcut olan açıklayıcı bir çerçeveye yerleştirerek açıklayabilir. Bu genel kurallar davranış kalıpları olarak kendini gösterir ve tekil olaylar algılanabilir bir kalıbın parçası olarak görülür. Yirminci yüzyılda bu kurmacı tarihin başlangıç noktası *Annales* dergisi etrafında toplanan Fransız tarihçiler okuluyla Frederick Jackson Turner, Charles Beard, James Harvey Robinson ve Vernon L. Parrington gibi Amerikalı tarihçileri akla getiren 1920'lerin Yeni Tarih hareketiydi. Yirminci yüzyılın sonu, ayrı bir dal olarak ayrılma sürecinin sonucu olarak, yeniden-kurmacılığın (anlatısal tek olay tarihi) ve sosyal teori kurmacılığının birlikte ele alınabileceği çok çeşitli yolların ortaya çıkışına tanık olmuştur. Kurmacı tarihin zenginliği Marc Bloch'un çalışmalarından Fernand Braudel'e, oradan da günümüzde Emmanuel Le Roy Ladurie ve Robert Darnton'a uzanan Fransız *Annales* okulunun gelişiminden ve Natalie Zemon Davis gibi antropolojiden esinlenmiş tarihçilerin eserlerinden anlaşılabilir. Bazen kültürel Marksizm de denen şey anlatısal ampirizmin bir kurmacılık biçimine evrilmesinin başka bir örneğidir ve ifadesini, kendine özgü bir üslubu olan ampirist Marksist tarihçi E. P. Thompson'ın eserlerinde gayet iyi bulmuştur. Bu, pratikçi açısından, kurmacı model-kurma zorunlu olarak olayları derme çatma bir kalıba sokma anlamına gelmez. Modernleşme Okulu'ndan olanlar da dahil bütün bu tarihçilere göre, açıklayıcı bir çerçevenin dayatılması geçmişteki insanın failliğini, amaçlılığını ya da tercihini zaafa düşürmez, tam tersine ona ilişkin anlayışımızı zenginleştirir.

Modernist tarih vizyonu gibi, yeniden-kurmacılık ve kurmacı akrabasının yolları, gözlenebilir delillerden türetilen olgusal bilginin ayrı varoluşuna duydukları ortak inanç yüzünden değil; tek başına gözlenebilir ve tekil delillerden hareketle sağlam bir düzen ve gayet tutarlı yorumlar kurmanın mümkün olduğuna dair ampirist iddia yüzünden ayrılmıştır. İncelmiş kurmacılığın meydan okuduğu şey, tarihsel araştırmanın, tekil olayları bilgiye özgü tarihsel tümsel testi olarak değerlendirerek tarihsel meseleleri çözebileceğine dair örtük yeniden-kurmacı inanıştır.[18] Bugün

18. Mark Cousins, 'The Practice of Historical Investigation', Derek Attridge,

hemen hiçbir yeniden-kurmacı ya da kurmacı tarihçi, Elton ve Marwick'in felsefi de, teorik de olmayan bir pratik durumundaki, salt delil temelli bir uğraş olarak son derece muhafazakâr sayılacak tarih görüşünü benimsemiyor. Şimdiki zamanın gündelik hayat deneyiminden ya da genelde entelektüel cemaat içindeki egemen fikirlerden tamamen bağımsız bir tarih yazılamayacağı gibi, şu ya da bu oranda kültürel olarak sağlanmak durumunda olan açıklayıcı çerçevelerden sakınmak da imkânsızdır.

Yeniden-kurmacılığın kurmacılıktan ayrıldığı nokta etrafında kümelenen birçok tarihçi, geçmiş gerçekliği karmaşık bir (sosyal değil) mesleki uylaşım, (fiilen ideolojik tutum değil) ortak analiz kategorileri ve kavramlaştırma dolayımıyla ele aldıklarını kabul eder. Ne var ki, 1950 ve 1960'lardan beri ideolojik bakımdan daha bilinçli toplum ve kültür tarihçileri, tarihi muhalifin ve çekimserin müdahaleci bir uygulaması olarak yazmaktadır. E.P. Thompson, Philip Foner, Christopher Hill, John Saville, Mike Davis, George Rude, David Roediger, Victor Kiernan, Herbert Gutman ve Raphael Samuel gibi isimlerini sayabildiğim birçok solcu tarihçi-eylemcinin tarih yorumlarında özellikle açıktır bu. Elton şiddetle karşı çıkıyor olsa da mevcut tarih çeşitleri, tarihin giderek daha fazla marjinalleşmiş (ırksal ve etnik-kültürel, cinsiyet ve sınıf temelli, kolonyal, cinsel ve bölgesel) gruplara siyasal bağlılığın bir biçimi olarak kurgulanmakta ve yazılmakta olduğuna kanıttır bu durum. Şimdilerde yazılmakta olan birçok sosyal ve kültürel tarih, tarihçinin kişisel inanç ve taahhütlerinin askıya alınamayacağını, ama yine de bunun tarihsel anlayışımızın değerini düşürmeyeceğini varsayar. Ayrıca, tarih yazmanın başka bir önemli boyutunun (aldığı biçim) olduğu görüşü yine giderek daha geniş kabul görmektedir. *Annales* okulundan bazıları tersini iddia etseler de, kurmacı tarihin en pozitivisti bile bir anlatı olarak yazılmak zorundadır. Yapısökümcü tarihin temel iddiası da budur; yani görünüşte ister yeniden-kurmacı isterse kurmacı olsun tarihçinin birincil işlevi öteki anlatılara ilişkin anlayışı ve daha önceden mev-

Geoff Bennington ve Robert Young (der.), *Post-Structuralism and the Question of History* (Cambridge, Cambridge University Press, 1987), s.126-136.

cut yorumu temelinde bir hikâye anlatmaktır.

Bu kabullenişin ilk işaretini 1979'da ve yine 1991/92 yılında, Lawrence Stone vermiştir. 1979 tarihli "The Revival of Narrative [Anlatının Yeniden Canlanışı]" adlı makalesinde Stone (kurmacı) toplumsal kuram tarihinin sonunun geldiğini ve makalenin başlığının da ima ettiği gibi, kökü eskilere uzanan anlatı temelli bir tarihe (yeniden-kurmacılık) dönüş olduğunu iddia eder.[19] İzleyen on yıl ve sonrasındaki gelişmeler 1991/92'deki ikinci bir atılıma neden oldu; Stone burada "Tarih ve Post-Modernizm" (makalenin başlığı) arasındaki ilişkiyi tarih karşısında üç yeni tehdit olarak –dilbilimden, antropolojiden ve yeni tarihselcilikten gelen tehditler– niteliyordu.[20] Geçmişin olay ve süreçlerinin belgesel temsil biçimlerinden ve onları kuran tarihsel söylemlerden ayrılamayacağına dikkat çeken toplumsal ve kültürel tarihteki yeni tarihselci dönüşü savunan görüşlere rağmen, Stone kendi ifadesiyle "dil dışında gerçeklik olmadığı yolundaki aşırı tutum" yüzünden, tarihin asli ampirist ve bağlamcı temelinin özsel karakterini kaybetme tehlikesi içinde olduğu inancını korudu.[21]

Stone'un uzlaşmaz karşıtlarından biri olan Britanyalı toplum tarihçisi Patrick Joyce tarih mesleğinde bir krizin olduğunu ve bunun üç değerlendirme etrafında yoğunlaştığını ileri sürer: Birincisi, dil sosyal dünyada anlamı oluşturur; ikincisi, tarihsel araştırma nesnesi her zaman tarihçi tarafından yaratılır ve nihayet, geçmişe erişmemiz, ancak bir metin (tarihçinin yazılı yorumu ya da günlükler, heykeller, mezar taşları, vasiyetler, filmler vb. belgesel deliller olarak bir metin) aracılığıyla mümkündür. Sonuç, tarih aynı zamanda bu metinlerle, bizim dil kullanımıyla dolayımlanan geçmiş ve şimdiki sosyal hayatımız arasındaki ilişki hakkındadır. 1970'lerin sonlarından beri edebiyat teorisi beşeri ve sosyal bilimler alan-

19. Lawrence Stone, 'The Revival of Narrative', *Past and Present*, No. 85, 1979, s. 3-24. Marksist kurmacı bir yanıt için bkz. E. Hobsbawm, 'Some Comments', *Past and Present*, No. 86, 1980, s. 3-8.
20. Lawrence Stone, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 131, 1991, s. 217-8.
21. Lawrence Stone, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 135, 1992, s.187-194.

larında çalışan çok sayıdaki insan kadar tarihçiler üzerinde de ağırlığını hissettirmektedir. Biz tarihçiler, örneğin metinlerimizin üretilmesine yön veren edebi kuralların ve tarihsel anlatı türünden temsilin/tasavvurun doğasının ayrımına giderek daha fazla varıyoruz. Önde gelen Fransız tarihçilerden Roger Chartier'ye göre, bütün metinler (ister edebi ister tarihsel, ister deliller ister kanıtlar olsun) en iyi halde kurgulanmış bir ürün ve tarihçinin yaptığı yorumdur. Metinler geçmişin gerçekliğine nesnel olarak erişme olmaktan çok, geçmişin bir temsilidir/tasavvurudur.[22] Tarihçi geçmişe ait delilleri tüketirken, aynı zamanda bir anlam da üretir. Delilleri nasıl öykülendirmişsek kendimiz ve okurlarımız için öyle bir geçmiş yaratmışız demektir. Bu anlayış yapısökümcü tarihin püf noktasıdır.

Yapısökümcülük: Anlatı ve tarih

Yapısöküm ve dilbilimsel hamleden yana tarihçiler ve postmodern toplumun belirlenimsiz niteliği ile temsilin kendine yönleten doğasının ayrımında olan diğer kimseler, yazılı tarihsel anlatının, tarihsel içeriğin biçimsel *temsili/tasavvuru* olduğunun bilincindedir.[23] Bu bilinçlilik yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıktı ve bütün tarihçileri dili nasıl kullandığımız hakkında düşünmeye, özellikle geçmiş ile yazılı tarih ilişkisini kurmamızı sağlayan bir araç olarak kendi anlatımımızın figüratif karakterinin ayrımına varmaya sevk etti. Geçirimsiz olan dilimizin şeffaf bir biçimde geçmişe tekabül ettiğinden çok; geçmişi dilin kurduğu ve temsil/tasavvur ettiği, bilinebilir nihai tarihsel hakikat olmadığı, geçmişe dair bilgimizin toplumsal ve perspektifle ilgili olduğu ve yazılı tarihin kültürel olarak belirlenmiş iktidar yapıları içinde var olduğu fikrinin daha etraflıca işlenmesi anlamına gelir bu. Chartier'nin sa-

22. Roger Chartier, *Cultural History: Between Practices and Representations* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), s. 42 ve *On the Edge of the Cliff*, s. 28-38.

23. Tarihe yakın tarihli en iyi giriş ve postmodernizmin bütün önemli yönlerinin etkisi için, bkz. Hans Bertens, *The Idea of the Postmodern: A History* (London, Routledge, 1995), s. 45, 67, 71-74.

vunduğu gibi, "ne kadar belgesel, hatta ne kadar 'nesnel' olursa olsun" hiçbir metin "kavradığı gerçeklikle şeffaf bir ilişki sağlayamaz."[24]

Fransız post-yapısalcı filozof ve kültür eleştirmeni Jacques Derrida, Anglo-Amerikan ve Avrupalı felsefenin ve yeniden-kurmacı tarihin temel ilkesine (tam olarak erişebileceğimiz "orada bir yerde" değişmez/bilinebilir bir gerçekliğin olduğu ilkesine) meydan okumak üzere yapısöküm terimini ortaya attı. Kültürümüzdeki gerçek-gerçek değil, olgu-kurgu, hakiki-hakiki değil, öznel-nesnel ve zihin-bilgi gibi temel kutupsallıklar işte böyle bir inanış üzerine kuruldu.[25] Edebi yapısöküm hamlesi (dil temelli metinlerde anlamın kesinliği yoktur, çünkü "orada bir yerdelik" her zaman toplumsal olarak kurulmuş bir metin olarak karşımıza çıkar) ampirist filozoflar ve geleneksel bağlamcı tarihçiler arasında öfke doğurmuştur. Gerçek dünyaya dille sürekli olarak müdahalede bulunduğumuz fikri, gerçekliğin doğrudan temsilini başaramayacağımız anlamına gelir ve bilginin tekabüliyet teorisini çürütür. Dünyamızın, bir düzeyde ancak dil aracılığıyla bilindiği ve dil kullanımının bilmeyi mümkün kıldığı bize açık görünüyor belki; ama yeniden-kurmacılara göre bu, tarih yazımında ya hiçbir zaman merkezi bir şey olarak kabul edilemez ya da kabul eden birkaç kişi çıksa bile, çok sayıdaki sınırlamadan biri olarak kabul edilir.

Bir kere yazılı tarihin anlam bakımından kapalı değil açık olduğunu kabul edersek –örneğin yirminci yüzyılın ikinci yarısı ve dekolonyalizmin ortaya çıkışına kadar Batı'da varlığı bile kabul edilmeyen Avrupalı olmayan bir perspektiften yazıldığında görüleceği gibi– o zaman işte postmodern tarihin ne anlama geldiği belirginleşmeye başlar: Hem kişinin durduğu yere göre belirlenen anlamın göreliğini hem de tarihsel temsilde/tasavvurda kaynaktantüreyen kesinliğin çözülmesini kabul etmek. Ne var ki, yeniden-

24. Chartier, *Cultural History*, s. 43.

25. Jacques Derrida, *Of Grammatology* (çev. G.C. Spivak, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1976), *Writing and Difference* (çev. A. Bass, Chicago, University of Chicago Press, 1978), *'Différance', Speech and Phenomena: and Other Essays on Husserl's Theory of Signs* (çev. David B. Allison, Evanston, Northwestern University Press, 1973), s. 129-160.

kurmacı/kurmacı eksen etrafında kümelenen çoğu tarihçi bir olası tarihe karşıt olarak, geçmişi arayıp bulmakta hâlâ ısrarlıdır. Bu tarihçiler, uygun biçimde araştırıldığında (bağlamı içinde ve/veya uygun açıklama modellerinin uygulanmasıyla) kaynağın, arkasında yatan gerçeği açığa vuracağını düşünerek, delilleri, geçmişte keşfedilebilir ve bugüne taşınabilir bir şeylerin vuku bulduğunun asli kanıtı olarak kabul eder. Öte yanda, yapısökümcü tarihçi delillerin, ancak olası gerçekliklerin ve olası yorumların işaretleri olduğunu; çünkü bütün bağlamların kaçınılmaz olarak metinselleştirildiği ya da anlatıldığını veya metinler içindeki metinler olduklarını savunur. Bu metinsel dayatmacılığın içerimleri önemlidir. Eğer yapısökümcü tarihçiler haklıysa ve bilgi olarak tarih keşfedilmiş bir şey değil; dil içinde ve dil aracılığıyla (bir metin olarak) üretilmiş bir şeyse, önvarsayımlardan arınmış olarak, ne gerçeklik ne de tarihçilerin yorum yaparak tarihe şekil vermesi söz konusu olabilir.[26] Bu tarihsel nesnellik üzerinde bir anlaşmazlık değildir; düşüncenin, "çeşitli gerçeklikleri" kabul ederek "gerçek" ya da "orada bir yerdeki" hakiki dünyayı, hatta tarihin nihai olarak anlamsız ve bu yüzden açık uçlu olduğunu nasıl kavrayabileceği üzerinde bir anlaşmazlıktır.

C. YAPISALCILIK

Ampirizme ve özellikle ampirizmin, tekabüliyet teorisini açıklamakta dilin gücüne duyduğu inanca karşı bu temel meydan okuyuş, ilk kez yirminci yüzyılın başlarında yapısalcılık olarak bilinen geniş bir entelektüel girişim içinde ortaya çıkmıştır. Ortodoks yapısalcılık olarak adlandırabileceğimiz harekete göre, gerçek dünyayı doğuştan ve önceden var olan ya da *a priori* zihinsel donanımla algılar ve yorumlarız. Bu donanım insan bilincinin de-

26. Kurmacılığın iyi bir özeti için, bkz., Michael Stanford, *A Companion to History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994), s. 128-129. Barbara Melosh editörlüğünü yaptığı *Gender and American History Since 1890* kitabında, "Bu makaleler postyapısalcılığın dile verdiği önemi gösteriyor" derken, epistemolojik olarak bilinçlidir, akt., Melosh, s. 5.

rinlerinde iş görür ve gerçek dünyada gramer yapısı, akrabalık ilişkileri, mitler, hatta yiyecek tüketimi kalıpları olarak çeşitli biçimlerde kendini gösterir. Bu demektir ki, tarihsel veriler gibi herhangi bir enformasyon yığını, ancak tarihçinin zihninde yer etmiş önceden mevcut ya da türe özgü zihinsel yapılar aracılığıyla anlaşılabilir. Kavrayış verilere bulaşmadan ortaya çıkmaz ve veriler içkin ve keşfedilebilir ampirik hakikatlere sahip olmadığı gibi, gerçeklikle doğrudan ve dolayımlanmamış tekabüliyete de sahip değildir. Buradaki önemli nokta yapısalcılığın, dış belirleyenlerin bağımsız gücünden çok, anlayışa ilişkin *a priori* bir içsel zihinsel sistem diyebileceğimiz şeyin formel nitelikleri üzerinde durmasıdır. Britanyalı Marksist kültür eleştirmeni Raymond Williams'ın işaret ettiği gibi, yapısalcılık teriminin kullanımında çok çeşitli biçimler görülmekle birlikte, "asıl vurgu derindeki kalıcı yapılara yapılmıştır ve gözlediğimiz dil ve kültür çeşitleri bu yapıların formlarıdır." Williams'ın da değindiği, kaçınılmaz sonuç beşeri ve sosyal bilimlerde bilginin nasıl edinildiğine dair "tarihsel (tarihselci) ve evrimci varsayımların giderek daha fazla reddidir."[27] Foucault ve White'ın analizleri için sıçrama tahtası yaptığı işte bu yapısalcı görüştür.

Yapısalcılığın şimdi ve gelecek kadar, tarih olarak geçmiş hakkındaki düşünme biçimlerimiz üzerinde de derin bir etkisi olmuştur. Bilgiyi nasıl edindiğimize ilişkin bir kuram olan yapısalcılık çok geçmeden bilimsel nesnellik nosyonunu sürekli bir basınç altına sokarken bilginin görelikçi temeli ortaya çıkmış, bunun sonucunda da yakın tarihli post-yapısalcılık ve yeni-tarihselcilik gibi entelektüel gelişmeler boy vermiştir. Şimdi artık doğal bilimlerden beşeri bilimlere, hukuk, antropoloji, kozmoloji, sosyoloji, felsefeden edebiyat ve tarihe kadar bütün bilgi sahalarında bunun tohumları yeşermiştir. Göreceğimiz gibi, yapısalcılık; ama özellikle de halefi post-yapısalcılık ve aynı zamanda bunların ortak ürünü olan yeni-tarihselcilik son tahlilde geleneksel tarihe karşı yapısökümcü itirazların şekillenmesinde yardımcı olmuştur.

27. Raymond Williams, *Keywords* (Oxford, Oxford University Press, 1983), s. 304-306.

Yapısalcılığın temelleri dilbilim alanında atıldı. 1907 ve 1911 tarihleri arasında, bir dilbilim profesörü olan Ferdinand de Saussure Cenevre Üniversitesi'nde bir dizi ders vermişti. Saussure'ün 1913 yılında, erken diyebileceğimiz bir yaşta, 56 yaşında ölümü üzerine, bazı dostları ve meslektaşları notlarının ve derslerinin bir sentezini *Course in General Linguistics* [Genel Dilbilim Dersleri][28] adlı bir kitapta toplayıp yayımladı. Bu derslerde Saussure, sözcüklerle bunların sosyal anlamları arasındaki ilişki hakkındaki fikirlerini ayrıntılı olarak sergilemişti. Saussure, sadece tarihsel bilginin değil her türlü bilginin üretilmesinde dilin önemine ilişkin kavrayışımıza temel oluşturan iki argüman üretmişti.

Birinci argümana göre, dil kendi kurallarına göre işler ve "gerçek dünya", geçmiş ya da şimdiyle pek ilişkili değildir. Saussure, görünüşteki bu tuhaf fikri, *dil* [langue] ve *söz* [parole] formülasyonuyla açıklar; birincisi dilin yapısı ve ikincisi ise işler haldeki sistemin fiili örnekleri, özellikle sözce ya da ifade, anlamına gelmek üzere kullanır. Saussure, dili şeylerin gerçekliğini yansıtan devasa bir resim koleksiyonu olarak görmez; örneğin, bir at olma niteliği ya da gerçekliği at sözcüğüne denk düşmez. Saussure'e göre, sözcükler gönderme yaptıkları şeylere –göndergelerine [referents]– öyle sorunsuzca denk düşmez. Dünyayla sözcük arasında doğal bir ilişki yoktur. Bu yüzden, sözcüklerle gösterdikleri şeyler arasındaki ilişki keyfidir. Dilde olduğunu varsaydığımız her tür gönderme özelliği, yani göndergesellik dilin sosyal uylaşım tarafından sabitlenmiş olmasının sonucudur.

Saussure'ün ikinci argümanı da sözcükle dünya arasındaki bu doğal bir tekabüliyet eksikliğinden çıkar. Sözcükler, aslında, tümce içindeki öteki sözcüklerden farklılıklarıyla belirlenen "göstergelerdir" yalnızca. Göstergeler, gösteren (sözcük) ve gösterilen (sözcüğün temsil ettiği kavram) olmak üzere, iki öğeden oluşur. Yapısalcı dil görüşü, dil sisteminin ötesinde gösterilene bakmak

28. Ferdinand de Saussure, *Course de Linguistic Générale* (1916, çev. Wade Baskin, London, Fontana, 1959/*Genel Dilbilim Dersleri*. Çev.: Berke Vardar, Birey ve Toplum Yay., 1985). Bkz. ayrıca Tim Dant, *Ideology and Discourse* (London, Routledge, 1991), s. 101.

yerine, sadece gösterenler arası keyfi ilişkilerin yapısıyla ilgilidir. Keyfi gösteren-gösterilen ilişkisi açısından önemli olan, bu ilişkinin sosyal olarak kurulmuş olmasıdır. Hepimiz sözcükleri sanki kesin göndermeler yapıyormuş gibi kullanma eğilimindeyizdir, oysa bunlar hiç kuşku yok ki üzerinde uylaşmaya varılmış toplumsal anlamlara ya da genel olarak kabul edilmiş toplumsal değerlere dayanır. Saussure'ün birincil olarak *dil* üzerinde durması, dilin tarihsel ya da artzamanlı boyutunu reddetmesi, dolayısıyla yapısal, kendi ifadesiyle, eşzamanlı boyutunu kabul etmesi demektir.

Bu yaklaşımın, özellikle tarih açısından taşıdığı içerimleri anlamamız gerekiyor. Göstergenin önemi gösterenle gösterilen arasındaki keyfi bağlantıda yatıyorsa, demektir ki dil hayat deneyimimizin ve varlığımızın karmaşık ve belirleyici ifadesidir. Biz dilin sosyal dünyasında yaşıyoruz ve dolayısıyla dil her zaman sosyal anlam yüklüdür ve Foucault'nun iddia ettiği gibi, sosyal yapıyı üretmekte iktidar ilişkileriyle aynı değerdedir. Buradan dilin, deneyimi betimlemekte, kaçınılmaz olarak ideolojik olduğu sonucu çıkar. İdeoloji şu ya da bu biçimde toplumun hiyerarşileriyle ve toplum içindeki güç dağılımıyla ilişkili olan bir düşünme tarzı olarak tanımlanıyordu. Sonuç olarak, dil asla masum değildir. Sözcüklerin/kavramların tanımı ve anlamı her zaman toplumumuzdaki güç kullanımıyla ilişkilidir. Michel Foucault'nun yapısökümcü bilince özel katkısını tartışırken bu çok önemli mesele üzerinde tekrar duracağım.

Yapısalcılığın, metni kendi içinde yeterli, kapalı bir sistem olarak kavrayışının anlamı şudur: Yapısalcılıktan esinlenmiş edebiyat eleştirmenleri kaynaklarını –kurgusal metinleri– gerçek hayat bağlamlarında irdeleyerek kavramaz. Yapısalcı edebiyat eleştirisi, metnin belli bazı derin gramatik ya da sözdizimsel yapılara göre nelere işaret ettiğini gözler önüne sermeye gayret ederek, metni bağlamdan koparark anlamaya çalışır. Az sayıda insanın sırrına vakıf olduğu bu edebiyat eleştirisi biçimi, anlamlarını yakalamak için metinleri gerçek dünyayla ilişkilendirmeyi yeğleyen çoğu edebiyat eleştirmeni için çekici değildir. En arı biçimiyle yapısalcılık, ısrarla böyle bir ilişkisellikten kopmamız gerektiğini söyler; ancak bizim

gibi toplumla uğraşan tarihçiler için bu mümkün değildir. Dilin doğasıyla ilgili bu yapısalcı uğraşın, tarihçiler için hayati önemdeki bir içerimi de –ifadenin ve anlayışın etkili bir aracı olarak– dilin sorunlu doğasını vurgulayan göstergelerin keyfi doğasıdır. Dilin dünyanın herhangi bir türden doğal, orijinal ya da sahici anlamını (yapısalcılığınki de dahil!) veremiyor olması yüzünden, yapısalcılık yerini post-yapısalcılığa bırakmıştır. Eğer yapısalcılık dilin önemini tanıyorsa, post-yapısalcılık da onun bir anlama aracı olarak sınırlarını tanır. Anlamın boşlukları, sessizlikleri ve belirsizlikleriyle dolu –sabitlenmemiş, yüzer gezer gösterenler– metnin ele gelmez doğasını kabul eden post-yapısalcılık, metnin tarihsel yorumunun –edebiyat eleştirisi gibi– belirlenimsiz olması gerektiğini ve bütün tarih okumalarının az ya da çok yetersiz olduğunu ileri sürer. Bu elbette her yorumun aynı oranda iyi olduğu anlamına değil, yalnızca kesin yorumların olmadığı anlamına gelir.[29]

D. POST-YAPISALCILIK

Dilin, sonsuz bir yüzer gezer gösterenler topluluğu olarak, bilinebilir olmadığı, dolayısıyla, somut bir çıkış kaynağı bulunmadığı, sonuç olarak belli bir amacı olmadığı anlayışı Jacques Derrida'nın merkezi ilgi alanını oluşturmuştur. Bu sonsuz göstergeler zinciri fikrini irdelemek için Derrida *différance* kavramını kullanır; buna göre sözcükler, öteki sözcüklerle aralarındaki farklara bakılarak belirlenir, ama anlamlama sisteminde her sözcük bizi ötekine götürürken, anlam sürekli olarak *ertelenir*. Fransız düşünür Roland Barthes 1960 sonları ve 1970'lerde bu post-yapısalcı sonsuz anlamlama zincirleri fikrini ele almış ve sonuçta bilginin ikinci düzey

29. Bu önemli mesele için, bkz. Christopher Norris, *Deconstruction: Theory and Practice* (London, Methuen, 1982), s. 1-55. Bir dizi tarihçi ve uygulamacı, anlatının tarihsel açıklama olarak doğası üzerinde durmaktadır, bkz., örneğin, William H. Walsh, *An Introduction to Philosophy of History* (London, Hutchinson, 1958) and Leon Goldstein, *Historical Knowing* (Austin, University of Texas, 1976).

anlam ve gösterge düzeyleri olması gerektiğini savunmuştur.[30] Şu halde karşımızda anlamın tekabüliyetçi ya da göndermeci teorisine köklü bir meydan okuyuş var demektir.

Eğer dil belirsizse –ana akım yeniden-kurmacı/kurmacı tarihçileri endişeye düşürecek bir iddiadır bu– dil aracılığıyla elde ettiğimiz bilgi de aynı ölçüde belirlenimsiz olacaktır. Bu demektir ki, tarihsel açıklamalar olarak hakiki anlatılar kurmak imkânsızdır. Anlamın salt bir gösterenler seli olduğuna ilişkin Derrida'nın ve Barthes'ın post-yapısalcı argümanına rağmen, çoğu tarihçi hâlâ hakikati tespit etmek için egsantrik metin (tarihsel kaynaklar ve anlatılar) okuma pratiğinde ısrarlıdır. Çünkü hâlâ bildik yeniden-kurmacı nosyona inanırlar. Bu kavrayışa göre her sözcüğün *bir* göndergesi bulunmaktadır ve sonuç olarak *emin olabileceğimiz* deliller olarak metne dışsal olan bir mevcudiyet vardır. Çoğu tarihçi bir zamanlar var olduğu haliyle *gerçek* tarihsel geçmiş arayışını hâlâ sürdürür ve bu tarihin deniz dibinden çıkarılmış değerli bir hazine gibi ya da küllerinden yeniden doğan bir ateş gibi aslına sadık olarak geri getirilebileceğine inanır.

Soru, tarihçilerin bu meselelerle yüz yüze geldiklerinde ne yapabilecekleridir. Dilin doğruluğu hakkında kuşku beslemek metnin üslubunu ve figüratif boyutlarını çözmeyi gerektiren eleştirel bir sürece yol açar. Tarihçilerin önemli bir çoğunluğu buna pek yanaşmaz. Onlar kendi söylemlerinin (yazdıkları kitapların) edebi biçimi üzerinde kafa yormayı istemez. Gelgelelim, bağlamın içeriğini biçimle ilişkilendirme meselesi yirminci yüzyılın son yirmi beş yılında ortaya çıkan yeni tarihselci akımın bir parçası haline geldi.[31] Yeni tarihselcilik, başlangıçta tarihçilerin bir ilgi alanı o-

30. Roland Barthes, *Mythologies* (London, Jonathan Cape, 1972/*Çağdaş Söylenler*. Türkçesi: Tahsin Yücel, Hürriyet Vakfı Yay., 1990), *Elements of Semiology* (New York, Hill & Wang, 1967), S/Z (New York, Hill & Wang, 1975) ve *Image-Music-Text* (New York, Hill & Wang, 1977). Bu mesele üzerinde ileride duracağız.

31. Yeni tarihselcilik teriminin ortaya çıkışı için, bkz., Michael McCanles, 'The Authentic Discourse of the Renaissance', *Diacritics*, Cilt 10, No. 1, Bahar 1980, s. 77-87. Deyim Stephen Greenblatt tarafından şu makalede ortaya atılmıştır: 'The Forms of Power and the Power of Forms in the Renaissance', *Genre*, Cilt 15, 1-2, 1982, s. 1-4, ve daha sonra irdelendiği yer ise Greenblatt'ın *Sha-*

larak değil, 1980'lerin başlarında ABD'de bir tür edebiyat eleştirisi olarak ortaya çıktı.[32] Entelektüel ipuçlarını, çeşitli post-yapısalcı edebiyat eleştirmenlerinden ve postmodernist düşünürlerden alan yeni tarihselcilik, bir yandan edebiyatın yerleşik disipliner sınırlarına meydan okurken bir yandan da dilin şeffaf bir araç olarak sosyal dünya, geçmiş ve şimdiki zamana tekabül edecek şekilde anlam yaratmaya muktedir oluşuna dair kuşkuları körükledi. Bu, yazılı tarihin temsil gücü hakkında da benzer kuşkular doğuran ve var olan kuşkuları alevlendiren bir tartışmaydı.

E. YENİ TARİHSELCİLİK

1990'lar ilerledikçe yeni tarihselcilik çok daha geniş bir kültürel analiz sahasına ilerleyerek edebiyat eleştirisinin sınırlarını aştı. Hayden White'ın ileri sürdüğü gibi, yeni tarihselcilik başlangıçta edebiyat eserlerini tarihsel bağlamlarına oturtmak üzere (metin olarak şiirleri, romanları ve oyunları yalnızca birbirleriyle yapısal ilişkileri içinde değil, aynı zamanda üretimlerine etkide bulunmuş olabilecek toplumsal kurumlarla ve tarihsel olaylarla çağrışımsal bağlantıları –metnin bağlamla ilişkisi– içinde de anlamak üzere) "edebi çalışmalara tarihsel bir boyut kazandırma çabası"ndan öte bir şey değildi.[33] Bir kültür analizi olarak yeni tarihselcilik, bilenle bilinen arasında, deliller ve hakikat arasında toplumsal olarak kurulmuş ilişkinin süregiden irdelenmesinde yeni bir düğüm nok-

---

kespearean Negotiation: The Circulation of Social Energy in Renaissance England (Berkeley, University of California Press, 1988) kitabıdır. 1989'da Greenblatt bu hareketin "son birkaç yılın teorik mayalanmaya bir açıklık" olarak tanımlanabileceğini ve bu açıklığın "yirminci yüzyıl başlarındaki pozitivist tarihsel akademisyenlerden yeni tarihselciliği farklılaştıran şey" olduğunu ileri sürmüştür. Stephen Greenblatt, 'Towards a Poetics of Culture', H. Aram Veeser (der.), *The New Historicism* (London, Routledge, 1989), s. 1-14. Yeni tarihselciliği "yapısökümcülüğe giden son adım" olarak tanımlayan alternatif bir yaklaşım için bkz. James A. Winn, 'An Old Historian Looks at the New Historicism', *Comparative Studies in Society and History*, Cilt 35, No. 4, Ekim 1993, s. 859-870.

32. Veeser (der.), *The New Historicism*, Giriş bölümü.

33. White, 'New Historicism: A Comment', Veeser (der.), *The New Historicism*, s. 293-302.

tasından başka bir şey değildi. Lawrence Stone gibi tarihçiler açısından yeni tarihselcilik, geleneksel biçimde yürütülen geçmiş çalışmaları için bir tehdittir; çünkü yeni tarihselcilik siyasal ve sosyal pratiklerle kültür yazıları, dil sistemleri ya da kodları olarak ilgilenir, yani geçmiş gerçeklikle olan bağından koparılmış tarihle ilgilidir.[34]

Yeni tarihselciliğin ne söylediğini anlamak tarihçiler için önemlidir; çünkü, yapısökümcü tarih gibi o da ampirist paradigmaya doğrudan kafa tutan varsayımlar üzerine inşa edilmiştir.[35] Birincisi, kurgusal betimlemeler gibi gerçek tarihsel olaylara dair betimlemelerimiz de, olsa olsa temsiller ya da betimlenmiş olaylar olabilir, çünkü tarihçilerin birinci elden tarihsel bilgi edinebilmelerinin yolu yoktur. İkincisi, edebi bir biçim olarak tarih tek ve olumsal olay hakkındadır ve nedenselliğin gerçek doğası son tahlilde her zaman çözümsüz kalmak durumundadır. Üçüncüsü, tarihçiler tarihsel olayların ve yorumlarının örtüştüğünü kabul etmelidir; kuşağımızın yazılı tarihi gelecek kuşaklar için birincil kaynak haline gelmekle kalmaz, tarihsel metnin kendisi de her çağın geniş toplumsal ve siyasi yapıları içinde metinlerarası bir biçimde var olur. Ve nihayet, yeni tarihselci düşünceye göre, delillerimiz ve onları yorumlarken ürettiğimiz yazılı söylem zamana ve yere özgüdür; keşfedilecek evrensel tarihsel hakikatler olmadığı gibi gözetilecek aşkın değerler de yoktur. Görünüşteki bu masum varsayımlar tarihe ilişkin iki ana akım yaklaşımı çürütür, çünkü yeniden-kurmacıların temeldeki tam olarak seçilebilir "orada bir yerde" duran gerçeklik ve aslında kurmacı açıklama teorilerini ampirik testlerle doğrulayabileceğimiz inancını zayıflatır.

Sonuç olarak, kültürel tarihle öteki edebi disiplinler ayrımı, olgusal olduğu kadar kurgusal metinlerin temsiline destek veren uylaşımlar hakkındaki yeni tarihselci düşünce altında ezilmiştir. Bilinen tarihle, tarihin yazılı formunu analiz eden tarih felsefesi arasındaki pratik ayrımı kabul eden yapısökümcü tarihin nirengi noktası, tarihsel analizin retorik bakımından soruşturulmaya baş-

34. Stone, 'History and Post- Modernism', *Past and Present*, No. 131.
35. Veeser (der.), *The New Historicism*, Giriş, s. xi.

lanmasıdır. Bunun anlamı, özellikle kurgusal edebiyatta uygulandığı haliyle öyküleştirme ve üslup analizinin, kaynaklar da dahil olmak üzere, bütün tarihsel metin türlerinin anlaşılması için temel önem taşıdığıdır.[36] Anlatı formunda açıklama, artık tarih uğraşının merkezi bir özelliği olarak rüştünü ispat etmiş ve tarihsel ve edebi dil arasındaki ayrım yapan anlayış kaybolmuştur.

Yapısökümcü tarihin kaynaklarını yorumlaması, (anlatı yapısı, metaforları kullanışı, üslup, öyküleştirme vb. şeklinde kendini gösteren) kaynakların biçimlerine, yorumlayıcılık bakımından içeriğin sahip olduğu kadar analitik önem kazandırmıştır. Biçim, anlamın ve bilginin üretilmesi ve iletilmesinde ampirik olarak türetilen içerik gibi kabul edilmelidir. Bu demek değildir ki, geçmişin içeriği talidir ya da önemli değildir. Bunun anlamı, kültür eleştirmeni Raymond Williams'ın belirttiği gibi, "içeriğin biçimini ve biçimlerin içeriğini tümleyici süreçler olarak" irdelememiz gerektiğidir.[37] Yapısökümcü tarih, edebi metinleri niteliksel olarak ya da kategorik olarak ne tarihsel kaynaklardan ne de yorumlardan ayırmaz; bu yüzden tarihçinin, kaynaklar üzerindeki eleştirel çalışmasında dilin kendini belli etmeyen rolü ile anlatının verileri düzenleme rolü arasında bir hiyerarşi kurmasına gerek yoktur. Tarihin yapısökümü artık tarih *yazmanın* önemini bastırmak ya da daha radikal bir dille, şimdiki zamanda varoluşumuz kadar geçmişi de okunacak metinler gibi görmek olarak anlaşılmıyor.

F. YAPISÖKÜMCÜ TARİH: FOUCAULT VE WHITE

Yeniden-kurmacı tarih anlayışı, geçmişin bugüne olduğu gibi taşınmasında anahtar olarak delillerin doğası üzerinde odaklanır. Tekabüliyet teorisinin başarısızlıkları, teorik yapıların dayatılması, dilin belirlenimsizliği ya da gerçekliğin doğası üzerine tartışmalar asli kaygılar değildir bu yaklaşımda. Bu meselelere el atmak üzere

36. Gay, *Style in History*, s. 3.
37. Williams, *Keywords*, s. 306.

ana akım düşünürlere meydan okuyan iki kişi, tarih ve cinselliğin tarihi üzerine çalışmalar yapan Fransız Michel Foucault ve Amerikalı Rönesans tarihçisi ve tarih felsefecisi Hayden White olmuştur. İki düşünür de tarihsel bilginin üretilmesinde dilin temsili işlevini ve özel olarak tarihsel "söylem" ile geçmiş ve şimdiki kültürel değişim arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Benim amacım açısından tarihsel söylem şöyle tanımlanır: Anlam, doğrudan tarihsel failin ya da yazanın/söyleyenin niyetinden yahut da tek başına yazılan ya da söylenenin içeriğine göre türetilmez; sözce ya da metnin verildiği ya da yer aldığı biçimsel yapı ve bağlamdan türetilen ortak bir dil kullanımıdır.[38] Tarihin sosyal bağlamına vurguyla bu tanımı kabul eden Foucault ve White keyfi gösteren-gösterilen-gönderge ilişkisinden kaynaklanan tarihsel söylemin kaprisli doğası ve bunun sonucu ortaya çıkan geçmişin ve şimdinin sallantılı sosyal dünyası üzerinde durur.

Foucault, anlatının geçmiş gerçeklikle herhangi bir sahici mütekabiliyet kurma ya da onu yansıtmada uğradığı başarısızlık konusundaki post-yapısalcı soru işaretine özellikle ağırlık vermiştir. Geleneksel ya da bildik yeniden-kurmacı tarihsel orijinler arayışı onun projesinin bir parçası değildir. Foucault, ampirist nedensellik nosyonuna inanmayan bir tarihçidir. Tek başına bu inançsızlık bile, hiç kuşkusuz onu ana akım tarihin sınırları ötesine taşır; üstelik hem tarihsel bilgiyi oluşturma sürecinin merkezine birey olarak tarihçiyi koyarak hem de anlamın yaratıcısı olarak yazarın merkeziliğini sorgulayarak günahlarını daha da arttırır. Foucault'nun tarihsel hakikat tanımı, tarihsel gerçeği oluşturan şey üzerinde tarihçiler arasındaki fikir birliğine –Foucault'nun deyişiyle, bilgi istencine– bağlıdır. Foucault'ya göre, bilgi ve söylem karşılıklı yer değiştirebilir ve ikisi de toplumun kültürel pratiklerinde temellendiklerinden ayrılmaz bir biçimde hem entelektüel hem de maddi güç kullanımıyla ilişkilidirler. Foucault, yazdıkları tarihin geçmişe dair kanıtlanabilir hakikatin keşfi olduğunu ileri süren muhafazakâr yeniden-kurmacıların merkezi iddiasını naif bulur ya da daha kötüsü, muazzam bir mitin sürdürülmesi olarak reddeder.

38. Dant, *Ideology and Discourse*, s. 7; Munslow, *Discourse and Culture*, s. 1-3.

Yazılı tarihin öz olarak bir edebiyat formu olduğunu varsayan Hayden White da tarih meselesine *geçmiş ve tarih* arasında kaydedilen ayrıma dayanan bir bilgi kuramı olarak eğilir. White açısından, geçmişin hikâyesini fiili olarak olduğu haliyle hiçbir zaman bilemeyeceğimizden, tarih yazımsal olarak kirlenmemiş bir geçmiş olamaz; geçmiş, bizim için, *ancak* tarihçilerin kaleme aldığı biçimiyle vardır. Tarih, gerçek geçmişe dolayımsız erişmemize imkân verecek herhangi bir olgular demetinde önceden var olmaz. Tarih, geçmişin tersine, edebi bir üretimdir çünkü her zaman metinleştirilmiş kalıntıların (ki bizatihi tarihçinin olguları olarak yorumlama aşamalarından geçerek anlaşılabilir kalıntıların) yorumlanması olmuştur. Olgular hiçbir zaman anlam doğurmak üzere otomatik olarak kendilerini düzenleyemeyecekleri için, White'a göre, verileri bir anlatı olarak örgütleyerek bir anlam yükleme tarihçinin işidir. Bu da mecazı ve öykü kurmayı zorunlu hale getirir. İşte bu birçok ana akım tarihçinin White'ın, tarihi, olgusal zincirlerinden kurtararak başıboş bırakması olarak görüp reddettikleri noktadır. Bu tarihçilere göre,

> tarihsel anlatılar...sözel kurgulardır. İçerikleri, araştırılıp bulunduğu kadar icat da edilmiştir ve biçim olarak diğer bilimlere göre edebiyat metinleriyle daha fazla ortak özellikler gösterir[39]

diyen White, post-yapısalcılıktan esinlenmiştir ve temsil ve ampirizm karşıtı malum görüşler ışığında geçmişi görelileştirir. White'a göre tarihçinin yorumu demek, önemli olan ve bir araya getirildiklerinde anlamlı bir açıklama ya da kendi deyişiyle, bir öykü üreten delilleri seçip ayıklamaktır.

Delilleri bağlamla ilişkilendirmenin fiili mekanizması, formel olarak açıklama stratejileri uygulamamızı zorunlu kılar. Bu açıklama stratejileri mecazlar (sözünü etmiş olduğum metafor, metonimi, synecdoche ve ironi gibi ifade biçimleri), öyküleştirme (romans, trajedi, komedi ve kinaye olmak üzere başlıca dördünü

39. White, 'The Historical Text as Literary Artifact', *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), s. 82.

sayabiliriz) ve White'ın verdiği adla, formel argümanlar (formist, mekanist, organisist ve bağlamcı) kadar, tarihçinin/yazarın bağlı olduğu ideolojiye göre yaptığı açıklamaları (anarşist, radikal, muhafazakâr ve liberal) kapsayan diğer açıklama stratejilerinden oluşur. Tarihsel açıklamanın bu veçhesi 8. Bölüm'de, White'ın tarihsel açıklama modelini tartışırken daha ayrıntılı irdelenecektir. Şimdilik önemli olan nokta, hem White hem de Foucault açısından tarihsel açıklama sürecinin harfi harfine bir anlamdan çok, bir edebi etki süreci olmasıdır. Tarihsel açıklama son tahlilde, bütünparça (ve tersi) ilişkilerini ifade etmek üzere hepimizin kullandığı ve benim mecazileştirme süreci olarak adlandırdığım mecazların kullanımına bağlıdır. Fransız tarihçi Philippe Carrard'ın ileri sürdüğü gibi, tarihçiler buna benzer edebi araçları ortadan kaldırmaya çalışabilir; ama "mecazlara başvurmaksızın yazmak, *tarihsel metinler kaleme almak* gibi zahmetli bir iş için yetiştirilmiş akademisyenler açısından bile basit bir iş değildir."[40] Daha sonra göreceğimiz gibi, kurucu mecaz olan metafor ve aynı zamanda metaforun ardılı olan metonimi ve synecdoche biçimindeki yalın halleri; anlatısal açıklamaların oluşumu ve insanın toplumsal değişimi anlama, deneyimleme ve açıklama süreçleri açısından vazgeçilmezdir. Geçmişteki (ve şimdi ve gelecekteki) insanlar gibi, anlatıdaki figürasyondan kaçamayacağımız için, anlatının temsili karakterinin doğasını anlamak zorundayız.

G. SONUÇ

Bu bölümün başında şu soruyu sordum: Tarih neden hep değişip durur? Yapısökümcü yanıtı açıkça ortaya koymanın zamanı geldi. İki nedenle tarih değişir: Birincisi, içinde yaşadığımız ve modernist ampirik yöntemin yetersizliğine tanık olan postmodern durum; doğrudan bundan çıkan ikincisi ise, tarihin şimdi ve buradaki tarihçi tarafından yazılan, oluşturulmuş anlatısal bir söylem olmasıdır. Tarih, bize temsil ettiğini iddia ettiği fiili durumdan kopup

40. Carrard, *Poetics of the New History*, s. 18-19.

gelir her zaman. Her tarihsel yorum, her biri geçmişin gerçekliğine özel olarak daha yakın olduğunu iddia eden, ama (birbiri ardına sökün eden her anlatım tarihçinin mecaz, öyküleştirme, argüman ve ideoloji düzeyinde müdahalesinin ürünü olmak üzere) yine her biri aynı olayların yeniden kaleme alınmasından öteye gitmeyen, uzun bir yorumlar zincirine eklenen yeni bir yorumdur. Kaynakları tasnif edip kanıt olarak kullanmakta ne kadar eğitilmiş olursa olsun, kimse tarihsel çalışmanın, kurulduğu kadar icat da edildiği gerçeğini ortadan kaldıramaz. Tarih ayrı bir bilgi kuramı değil; bir açıklama biçimi olarak, akla yatkın bir edebiyattır. Tarihsel anlatının her zaman figüratif olması, olguların tekabüliyetini kurarak "ne olmuşsa onun gerçekçi bir yeniden kurulması ya da temsili olarak tarih" konusundaki ampirik ısrarı zora sokar. Bu, yapısökümcü tarihin merkezi tezidir; ancak yalnızca muhafazakâr yeniden-kurmacı azınlık tarafından değil, aynı zamanda ampirizm limanına sığınmaktan vazgeçmeyen bütün ana akımcılar tarafından da kabul edilemez bir şeydir. Bundan dolayı, tarih yazmada yapısökümcü bilince ilişkin benim değerlendirmeme ve sorulara geçmeden önce bu yaklaşımların tarihe nasıl baktığını irdelemek zorunludur.

III

Yeniden-kurma/kurma olarak tarih

A. GİRİŞ

Göstermeye gayret ettiğim gibi, bu iki ana eğilimden birine ya da ötekine bağlı çoğu tarihçi, tarihin yazılı bir yorumlayıcı anlatı olarak sunulduğu konusunda fikir birliği içinde olsa da, tarihin, kaynaklar üzerinde dikkatle yapılan araştırma nedeniyle fiili olarak olan şeye tekabül ettiğini varsayar. Bu tarihçiler, araştırma görevini nesnellik idealine inanarak yapar, değerlerden bağımsız bir tümevarım ve/veya tümdengelim yöntemi aracılığıyla yorumlar üretmeye çalışır ve nihayet kendileri için inandırıcı tarihsel birer açıklama olan şeylere erişirler. Özet olarak, yorumlarının gönderme özelliği vardır ve hakikate denk düşer. Tarihçilerin çoğunu

birleştiren, delil-temelli bu yöntembilime genelde bağlı kalmalarıdır; bu yöntemin, temelde "delillerin kurallarını" izleyip çıkarımlar yaparak, geçmişin olmuş olan hakkındaki gerçeğe yakın yeniden-kurulmasına/kurulmasına imkân veren özgün yorumlar ürettiği varsayılır. Şimdi yapısökümcü tarihin karşısına çıkardığı meseleleri incelemeye geçmeden önce tarihsel bilgi elde etmedeki bu karmaşık yaklaşımı ele alacağım.

B. BİLGİ KURAMI (EPİSTEMOLOJİ)

Yeniden-kurmacılık ve onun pozitivist model kurucu türevi olan kurmacı tarih, son tahlilde, hem ampirizmin epistemolojik bütünlüğüne hem de "orada bir yerde" yeniden elde edilebilir bir geçmiş gerçekliğine duyulan ortak bir inanca dayanır. Yakın tarihte bir yorumcu, "radikal kuşkuculuğun tam karşıtı" bir tarihçi olarak, "üzerinde çalışılmış ve denenmiş 'tarihsel kanıt söylemine' (nitelik olarak hem teorik hem de delile ilişkin) başvurarak geçmişi doğru bir biçimde yeniden kurmayı olanaklı kılan gerçekçi konumu" benimsediğini ifade etmiştir.[1] Yeniden-kurmacılar, (pozitivist ve bilimsel yönteme yakın) hipotezlere dayanmayan ve değerler karşısında tarafsız bir ampirik yöntem olduğunu varsayarak, geçmişin tam kesinlik ve doğruluk iddiasıyla gerçekten açıklanabileceğine inanırlar. Ana akım yeniden-kurmacı tarih felsefecisi C. Behan McCullagh, yeniden-kurmacıların amaçlarına ilişkin eşine az rastlanır açıklıkta bir argüman getirmiştir. McCullagh çoğu insanın geçmişte gerçekten neler olduğunu keşfetmeye çalıştığını savunarak der ki, bu,

> onların delilleri ele alırken tam kesinliğe ve bu delillerden yaptıkları çıkarımın yeterliliğine niçin bu kadar dikkat ettiklerini, niçin ellerinde iyi deliller olmadan geçmişin herhangi bir anlatımına kalkışmayı reddettiklerini açıklar. Eğer tarihsel araştırmanın amacı olarak, hakikatin

1. Neville Kirk, 'The Continuing Relevance and Engagement of Class', *Labour History Review*, Cilt 60, No. 3, Kış 1995, s. 4.

peşinden gidiş terk edilirse, tarihsel eleştirelliğin mevcut standartları üzerinde ısrar etmenin asli nedeni ortadan kalkacaktır.[2]

McCullagh şu sonuca varır:

> Tarihsel anlatımların bütün hata ihtimalleri ötesinde doğru oldukları kanıtlanamasa bile, ampirist deliller ışığında genelde muhtemelen doğru oldukları kanıtlanabilir. Bir tarihçinin verileri algılayışının büyük bir ihtimalle tam kesin olduğunu, genel bilgisinin ve öteki inançlarının muhtemelen doğru olduğunu ve çıkarım biçimlerinin genelde güvenilir olduğunu varsayarak, rasyonel olarak birçok tarihsel anlatımın muhtemelen doğru olduğu sonucu çıkarılabilir.[3]

Eldeki mevcut delillerden hareketle yapılan bir tarihsel açıklamanın güvenilirliğine duyulan bu inanç olmaksızın, hiçbir zaman tarihin ayrı bir epistemoloji olarak var olduğunu iddia edemeyiz. Tümevarımsal çıkarıma inandığımız oranda, tarihsel bilginin doğruluğuna da inanırız. McCullagh'a göre, bir metnin yorumuna doğru demek "bu doğrunun, yazıldığı dilde eğitimli okurların çoğunluğu tarafından metnin anlamı olarak kabul edileceğini söylemektir." Bu eğitimli okurlar elbette "konusuna ve yazarının niyetlerine bağlı olarak edebi ve tarihsel bağlamların" ayrımında olacaktır.[4] McCullagh, ana akım tutumun felsefi dayanaklarını özetleyerek, kesin bir sonuca varır: "Güvenilir tarihsel açıklamaların izini sürmek doğru açıklamaların izini sürmektir."[5] Bu mantıktan kuşkuya düşmek ancak eğer ampirizmin özsel doğasına karşı çıkıyorsak ya da tarihçilerin "çıkarım biçimleri" bir biçimde hatalıysa mümkündür. McCullagh "tarihsel metnin nesnel anlaşılmasının mümkün" ve anlamanın "rasyonel olarak doğrulanabilir" olduğuna ve böylelikle türetilen anlamın doğru olarak kabul edilebileceğine inanır.[6]

---

2. C. Behan McCullagh, *Justifying Historical Descriptions* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984), s. 2.
3. Agy., s. 4.
4. C. Behan McCullagh, 'Can Our Understanding of Old Texts be Objective?', *History and Theory*, Cilt 30, No. 3, 1991, s. 302-323.
5. McCullagh, *Justifying Historical Descriptions*, s. 6.
6. McCullagh, 'Can Our Understanding', s. 302.

Yirminci yüzyılın büyük bir kısmında, bilgi elde etmenin bu yolu ampirizmin altı anahtar ilkesi temelindeki bir uzlaşmadan geç-mektedir:

1. (Şimdiki zaman gibi) geçmiş de gerçektir ve "hakikat", göndermesellik ve çıkarım –delillerdeki olguların keşfi– aracılığıyla o gerçekliğe tekabül eder.

2. Yeniden-kurmacılar için, olgular normal olarak yorumu önceler, halbuki kurmacılar tümevarımcı mantığın, genel açıklamalardan yapılan tümdengelimden bağımsız olarak iş göremeyeceğini savunur.

3. Olguyla değer arasında açık bir ayrım vardır.

4. Tarih ve kurgu aynı değildir.

5. Bilen ve bilinen arasında bir ayrım vardır.

6. Hakikat, bakış açılarına göre değişmez.[7]

Bütün ana akım ampiristler için tarihsel hakikatin asli özelliği ilk ilkede yatar: Konuyla ilgili çok sayıda anlatıma dayanan bir yorum yerine, tek bir tarihsel anlatım bir dizi hakikat koşulundan birine ya da birkaçına tekabül ettiği ya da benzediği müddetçe doğru olarak görülebilir. Bu demektir ki, tercihen birkaç bilinen ölçüte, olmazsa tek bir tekabüliyet ya da göndermesellik ölçütüne uygunsa biz bir tarihsel anlatımın doğru olduğuna inanabiliriz. Tekabüliyet kriterleri genellikle birinci elden ya da daha az inandırıcı olmakla birlikte, ikinci elden delillerimizi oluşturan öteki tarihçilerin anlatımları karşılaştırılarak bulunur. Denebilir ki, doğru tarihsel anlatımlar üç tür çıkarımdan birine ya da birkaçına bağlı anlatımlardır: Birincisi, yeniden-kurmacı/kurmacı tarihçilerin en gözde çıkarım biçimidir ve ben buna hipotez-tümdengelim-veri-tümevarım yöntemi ya da açıklama ve delil düğümlenmesi adını verdim; ikincisi, istatistiksel olabilirlik ve nihayet üçüncüsü, anlatılarımızın türettiği ve ima ettiği tarihsel kanıtlamalara ilişkin yapısökümcü nosyondur.

7. James T. Kloppenberg buna benzer bir listeyi 'Objectivity and Historicism: A Century of American Historical Writing', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 4, Ekim 1989, s. 1011- 1030'da vermiştir.

McCullagh'ın ilgilendiği sorun, yani tarihçilerin hangi oranda geçmişi tam olarak yeniden ortaya koyabilecekleri ve temsil/tasavvur edebilecekleri konusu, kendilerine pratik gerçekçi diyen tarihçiler; Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob'ın birlikte yazdıkları ve *Telling the Truth About History* [Tarihteki Hakikati Anlatmak] gibi kışkırtıcı bir başlık altında yayımladıkları kitapta özetlen-miştir. Söz konusu yazarlar bu kitapta, McCullagh gibi, tarihsel açıklamanın tekabüliyet teorisini ileri sürer ve savunurlar. Bu yazarların toplu görüşleri açısından, postmodernizm ve tarih arasın-daki ilişki tartışması, sonuçta, geçmişin kayıtlarıyla bunlara dair tarihçinin anlatı temelli yorumu arasındaki uçurumun nasıl aşıla-cağına gelir dayanır. Bu tartışmaya katılan diğer ılımlılar gibi onlar da hiç tereddütsüz "geçmiş, tarihçilerin o geçmişe dair söyledik-lerine ancak şöyle böyle tekabül eder" deme dürüstlüğünü gösterirler. Bir yanda "orada bir yerde" keşfedilmeyi bekleyen bir tarihsel doğrunun varoluşuna ilişkin temel yeniden-kurmacı öğretiyi kabul ederken, öte yanda pratik gerçekçiler olarak keyif içinde "tarihçilerin anlattıklarının gelip geçiciliği ve mükemmel olmadığı" sonucuna varırlar. Doğal olarak, tekabüliyet teorisine bağlılıkları gereği, "kesinlik ve tamlık amacından da, tarihsel açıklamaları bu kriterlere göre değerlendirmekten de vazgeçmezler." Kendi paradigmalarını, delillerle yazılı anlatısal yorum arasında "her tür tekabüliyete karşı çıktıklarına" inandıkları "anti-gerçekçilerin" ya da "görelikçilerin" paradigmasıyla karşıtlık içinde kaleme alırlar.[8]

Appleby, Hunt ve Jacob, yeniden-kurmacı konumun ılımlı kanadı adını verebileceğimiz yaklaşımın en yaygın okunan taraftarları olduklarından, "geçmiş üzerine derinlemesine düşündüğümüzde zihnimizde tezahür eden şeyi yeniden kurmaya" duydukları hayranlığı ciddiye almalıyız. O halde, bu yeniden-kurmacı/kurmacı tarih görüşünün temelindeki –Appleby, Hunt ve Jacob'un sözcükleri "belgelerden geçmişe sadık kalmayı gözeten bir hikâyeye" çe-

8. Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob, *Telling the Truth About History* (New York, Norton, 1994), s. 248 ve Joyce Appleby (der.), *Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective* (London, Routledge, 1996), s. 14.

virmek olarak tanımladıkları ve "tarihçilerin özel hakikat mücadelesini" oluşturan– altı anahtar ilkeyi akılda tutmamız yerinde olacaktır.[9]

Bu klasik altı maddeli tarihsel yöntem, delillerden tümevarımsal ve tümdengelimsel çıkarımlar yapılmasında ve araştırılmasında kullanılan tekniklerdeki ilerlemelerin giderek daha doğru tarihsel yorumlar üreteceğini varsayar. Bu varsayım Arthur Marwick'in şu iddialarında özetlenir: "Yolumuzu aydınlatan atalarımızın güçlü omuzları [orada] bizim için duruyor" ve sonuç olarak "tarihin niteliğinde, 'doğruluğunda' mutlak bir ilerleme" olmuştur.[10] Marwick, tarihin birincil olarak "anlatılar kurgulamak ya da hikâyeler anlatmaktan çok, şeyleri bulup çıkarmak ve problemleri çözmekle" ilgili olduğuna inanır. Marwick ısrarla der ki, "Tarih katı yöntemler ve ilkelere göre davranan, kullandıkları dil içinde seçimler yapmakta yetkin...ve tarihçiler olarak bilinen, hata da yapabilir insanların örgütlü bir kesimi tarafından yürütülen insani bir faaliyettir."[11] Elton gibi, Marwick de White ve Foucault'nun tarihçinin kaçınılmaz olarak tarafsız olamayacağı iddiasını kabul etmez. Marwick meslek anlamında bir disiplin olarak tarih nosyonunu kabul etmekle birlikte, bu mesleğin iktidar ilişkileri tarafından belli şeyleri söyleme ve yapma konusunda disiplin altına alındığı fikrine katılmaz. Marwick aynı şekilde White'ın, tarihin on dokuzuncu yüzyıldan bu yana her tür ideoloji tarafından evcilleştirildiği ve yapısökümcü tarihin keşfedilecek doğrularından çok olabilirliklerini kabul ederek geçmişe can verdiği yolundaki görüşlerine kesinlikle karşı çıkar.

Çoğu ana akım tarihçi, işe tarihsel bilgi hakkında görelikçi görüş olarak niteledikleri yaklaşımı reddederek başlar. Geçmişin bir zamanlar var olduğunu ve insan zihninin, o geçmiş hakkında pratik amaçlar açısından gerçekliğe yeteri kadar yakın önermeler

9. Appleby, *Telling the Truth*, s. 249.
10. Arthur Marwick, *The Nature of History* (London, Macmillan, üçüncü basım, 1989), s. 21.
11. Arthur Marwick, 'Two Approaches to Historical Study. The Metaphysical (Including Postmodernism) and the Historical', *Journal of Contemporary History*, Cilt 30, No. 1, Ocak 1995, s. 5-36,

üretebilme kapasitesini âlâsından taşıdığını kabul eder. Bu pratik-gerçekçi ampirist yaklaşımın arkasında, hakikatin bir zamanlar var olduğuna ve bir zamanlar meydana gelmiş bu olay ve eylemlerin tekabül ettiği deliller olduğu için şimdi keşfedilebilir olduğuna duyulan inanç vardır. Dolayısıyla, bu tekabüliyeti betimleyen olgusal önermeler kurmakta tamamen haklıyızdır ve tarihsel yorumun geçiciliği demek, hakikate daha fazla yaklaşmak için –Marwick'in omuzlarına basarak– yürütülen samimi bir yeni yorum gayretinden başka bir şey değildir. Tarihsel bilginin dayanakları, ampirik olgular olarak temsil/tasavvur edilen olaylar ve eylemlerdir. Bu görüş, olguların anlatı haline getirilmiş metinler olduğu ve dolayısıyla her zaman puslu, bulanık ve son tahlilde nüfuz edilemez olduğu yolundaki yapısökümcü konumu reddeder.

Ampirizm için esas olan, bilimciler gibi tarihçilerin de hakikati aradığıdır. Tarihçiler açısından bu bir hakikat-*etkisi* olmaktan çok, göndermesellik varsayımıdır. On yedinci yüzyıl başlarında yaşamış İngiliz tarihçi Francis Bacon'ın mirası bugün bile ilk akla gelen tarihsel yöntem –tümevarımsal çıkarım– olarak gelişmesini sürdürüyor. Bu yöntem, tarihsel anlamı, tekil örneklerden alınan ayrıntılı delillerden önyargısız çıkarımlar yapmakla türetir. Bacon'dan esinlenen tümevarımsallık en iyi örneklerini 1950 sonlarıyla 1980'ler arası İngiliz tarihçi Hugh Trevor-Roper (*Religion, the Reformation, and Social Change*, 1967) ve G. R. Elton'ın (*England*, 1200-1640, 1969) yanı sıra Amerikalı tarihçiler Oscar Handlin (*Boston's Immigrants*, 1959), Gertrude Himmelfarb (*The Idea of Poverty: England in the Early Industrial Age*, 1984), J.H. Hexter (*Reappraisals in History*, 1969) ve Quentin Skinner (*Machiavelli*, 1981) gibi tarih felsefecilerinin eserlerinde vermiştir. Bu örneklerin hepsi de dilin bildik göndermesellliğini kabul etmiş ve tümevarımsal çıkarımla varılan *a priori* kavramlaştırmanın dayatmacılığını şiddetle reddetmiştir.

Sosyal bilimcilerin tersine, yeniden-kurmacı tarihçiler ortaya genel teoriler atmamışlar ya da daha sonra ampirik araştırma yoluyla olgular türeterek "kanıtlamak" için kullanacakları işler haldeki hipotezlerden bunları "kanıtlamak" için yararlanmamışlardır.

Tümevarımsal çıkarım açıklama teorilerinin, tarihsel bağlama yerleştirildikten sonra anlamlı olgulara çevrilen delillerin keşfinden çıkarılması demektir. Bunu söylemek, Alex Callinicos'un işaret ettiği gibi, günümüz tarihsel açıklamalarında tümdengelimsel olarak çıkarılan teorilerin bilerek ya da bilmeyerek hep kullanıldığını söylemek demektir. En keskin yeniden-kurmacı tarihçinin bile delillerine önvarsayımlar olmadan yaklaşması imkânsızdır; çünkü ilk varsayımlar, bilinçli ya da değil, araştırma yoluyla olumlanmayı ya da reddedilmeyi bekler; (Elton ve Marwick'e çok tatsız gelen *a priorizm* örnekleridir bunlar). Pratikte, tümevarım ve tümdengelim tarihsel yeniden-kurma süreci, yavaşça kurma ve sökme halini alırken birbirine karışır. Kullandığımız teorilerin ve taraftar olduğumuz tarih felsefesinin olabilirlikleri hakkında epistemolojik olarak ne kadar bilinçli olursak, son yirmi yılda kurmacı tarihimizin neden giderek bu kadar karmaşık hale geldiğini açıklamamız o kadar kolay olur.

Appleby, Hunt ve Jacob'ın gösterdiği gibi, bugün az sayıda tarihçi, olayların –yalnızca şeffaf ve sorunsuz bir anlatı aracı kullandığını varsayan– sağduyulu yorumuna dayalı yalın bir tümevarımsal analiz yöntemi kullanır. Yine de çoğu yeniden-kurmacı, geçmişin delillerinin doğrudan ele alınması yoluyla tümevarımsal çıkarımlarını doğruladıkları ve dolayısıyla disiplinin epistemolojik bütünlüğünü sağladıklarında ısrarı sürdürürler. Böylece gözlemlenen/keşfedilen veriler, o yorumun halihazırda meslektaşlar arasında hâkim olabilecek yorumdan farklı olup olmadığına bakmaksızın, tümevarımsal yorumu belirler. Gözlenebilir olguların tutarlılığı ve tekabüliyeti geçen yüzyılda olduğu gibi şimdi de yeniden-kurmacı tarihin düsturu olarak kalmıştır.

C. DELİLLER

Elton, tarihsel yöntemde tümevarımı savunurken, ısrarlı bir biçimde "tarih, öteki birtakım entelektüel etkinlik alanlarından yalnızca biri olarak görülmemelidir: Tarihin kendi işletim kuralları,

kendi bağımsız işlevi ve insanlığın entelektüel ve toplumsal yaşamına yaptığı kendi katkıları vardır" diye yazar.[12] Elton'a göre, tümevarımsal tarihsel bilgi elde mevcut ve geçerli kaynakların otoritesinden türer. Ancak Britanyalı tarihçi John Tosh'un söylediği gibi, delillerin yorumu delilin tekabül ettiği şeyi ortaya seren "tarihsel bağlamın bir hükmü" olmaksızın, *kelimenin gerçek anlamında* bir anlam yaratamaz.[13] Yeniden-kurmacı tarihçiler sadece metinsel kanıtlara başvurarak geçmişi anlayamazlar. Gerçekten olduğu haliyle geçmişi yeniden kurmak için, delilleri bildikleri daha geniş bir çerçeveye, bağlamına oturtmalıdırlar. Yeniden-kurmacıların sadece sahne dekoru, delillerdeki yakın parçaları ve bulmacanın öteki kısımlarını bulup ortaya çıkarma olarak gördükleri bağlama sokma, konfigürasyon ya da öyküleştirmeyle aynı şey değildir; birincinin aksine diğer ikisi tarihçinin etkin ürünüdür.

Delillere tüm dikkati vermek, altı ilkenin temelinde yatar. Yeniden-kurmacı tarihçiler açısından delillerin işlenmesinde bu ilkelerin önemi konusunda G. R. Elton'a danışsak iyi olur:

> Tarihsel yeniden-kurmayı, bağımsız bir güvenlik ölçüsü (tarihçinin bağımsızlığı, yaşadığı dönemin kaygılarından bağımsızlığı, kendisine dayatılan sosyal ve siyasal koşullardan bağımsızlığı) sunan bir zemin üzerine temellendirmenin bir yolunu arıyoruz. Ve bu arayışın bariz yanıtı, her zaman olduğu ve olması gerektiği gibi, tarihçinin elinin altında olan kaynaklarda yatıyor. Tarihçi için, geçmişin gerçekliği –evet, hakikati– vuku bulduğu zamandaki geçmiş tarafından üretilmiş ve o geçmişin iradesiyle arkada bırakılmış çeşitli biçimlerdeki materyalde mevcuttur. Tarihsel deliller tarihçiler tarafından yaratılmamıştır ve bu delillerin az bir kısmı bilerek tarihçi için yaratılmıştır; işte bakılacak olan da, hâlâ var olan geçmiş olayların bu kalıntılarıdır.[14]

Elton böylelikle delillerin ele alındığı ve yorumlandığı geleneksel anahtar varsayımları özetlemiştir. Bu sadece, bağımsız zihniyetli

12. G.R. Elton, *Return to Essentials* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991), S. 51.
13. John Tosh, *The Pursuit of History* (London, Longman, ikinci basım, 1991), s. 53.
14. Elton, *Return to Essentials*, s. 52.

ve akıl yürüten tarihçi demek olan, mesleki eğitim almış tarihçinin yapabileceği iştir. Bu eğitim; dil becerileri, bağlam ve alan içinde mevcut yorumlara ilişkin derin bir bilgi ve kıyaslama yoluyla kanıtlamaya imkân sağlayan birincil kaynakların doğasına dair net bir kavrayıştan oluşan bir karışımdır. Ama Elton, delilin kavranması ile delillerin "tarihçinin kişisel zihni tarafından işlendiğini" söylemenin aynı şey olmadığına özellikle dikkat çeker. Elton'a göre, tarihçiler delillere aynı soruları yöneltmelidir: Kim yarattı, ne amaçla ve nasıl yarattı? "[Delillere yöneltilen bu temel sorular] soruyu soranın kaygılarından bağımsızdır ve tümüyle delilleri başlangıçta yaratanların kaygılarına odaklanmıştır."[15] Önemli olan, yalnızca peşin hükümden kurtulmak değil; aynı zamanda tarihi şimdinin perspektifinden yazmaktan kaçınmak için de tarihçinin geçmişten kopmasıdır. İster yöntem konusundaki bağnazlık isterse ideoloji (ya da ikisi birden) olsun, tarihçinin kişisel tercihleri engellenmelidir.

Tarihsel tümevarımsal çıkarım yöntemine sarsılmaz bir inanç besleyen Elton, ısrarla, bu yöntemin "mevcut her paradigmayı keşfedilebilir ayrıntılar ışığında kuşkucu bir soruşturmaya" tabi tuttuğunu söyler. Örneğin, edebiyatçının aksine, tarihçiler yalnızca tahayyül gücümüzün ürünü yorumlar ortaya koyma özgürlüğüne sahip değildir. Sırf hikâyemiz inandırıcı olsun diye ayrıntılar uyduramayız. Demek ki, Elton'a göre, yeniden-kurmacı tarih ne bilim ne sanattır:

> Zira tarih yanlışlama (bir bilimin gizidir bu) tarafından sınanabilir bilgiye erişmeyi bekleyemeyeceği gibi, ahlâki ya da estetik bakımdan tatmin edici sonuçlar yaratmak (bu da bir sanatın özniteliğidir) için ele aldığı konuyu manipüle de edemez. Kısaca, tarih tüm diğerlerinden farklı bir çalışmadır ve kendine özgü kurallarla yürütülür.[16]

Tarihi, epistemolojik olarak bağımsız yapmakla kalmayıp, daha önemlisi, tarihçinin herhangi bir yüklemesi olmaksızın, fiilen olduğu haliyle geçmişi yeniden kurmaya da muktedir kılan işte bu

15. Agy., s. 55.
16. Agy., s. 62.

deliller üzerine çalışmadır.

Nesnel tümevarımsal çıkarım pratiğinin bir sonucu olarak, geçmişin izleri üzerine çalışmada olguyla değer arasındaki çizgi her zaman net olacaktır. Bu, delillere sorular sorarken, bilenle bilinen arasındaki bölünmeyi hep korumak demektir. Delillerin tarihçinin beyninin gerisinde pusuya yatmış bekleyen bir yanıta doğru çarpılmaması için, sorular öncel bilgiden ayrılmalıdır. Bu, tümdengelimsel yöntem ile Elton arasında bir engel oluşturur. Soruyu da yanıtı da baştan kabul etmeme geçmişi yeniden kurmada önemlidir. Elton bunu, gayet yerinde bir ifadeyle, "kişinin delillerden soruları elde etmeye çalışması" olarak özetler; çünkü "işe kendi içinde yanıtlar taşıyan sorularla başlamak yanlıştır."[17] Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Amerikan ekonomisinin Pasifik ötesi gelişmesini denizaşırı bir ekonomik emperyalizm olarak yorumlamak ve bu amaçla hangi sosyal sınıfın ya da sınıfların bundan yarar sağladığı sorusunu yöneltmek hatalı bir pratik olacaktır. Bu, sınıfların varlığını varsayan ve bu yüzden de yanıtlarını baştan kabul eden değer yüklü bir sorudur. Bunun yerine ekonomik genişlemenin delillerini diğer ekonomik büyüme dönemleriyle karşılaştırarak bunun özel niteliğinin ne olduğu ve gelişmenin herhangi bir tikel gruba, böyle bir grup varsa şayet, yarar getirip getirmediği sorularıyla araştırmak daha iyi olacaktır. Farklı soru biçimleri farklı yanıtlar doğurur.

Geçmiş hakkında açık fikirli olmak tarih ve kurgunun aynı olmadığını ve doğrunun perspektife bağlı olmadığını kabul etmek demektir. Yeniden-kurmacı tarihsel analizin temel ilkelerinin uygulanması geçmiş hakkında, sıklıkla gelip geçici ve eksikli olsa da, doğru toplumsal, siyasal ve ekonomik belleği korumak gibi sosyal işlev görecek sonuçlar üretecektir. Geçmişin yeniden kurulması için kabul edilmiş mevcut mesleki ölçütlerin gerisine düşmek, Elton'a göre, "eğitim almamış ve büyük ölçüde cahil kişilere (gizli ya da açık kurgu yazarlarına, film yapımcılarına, gazetecilere ve kalem erbabına) geçmiş hakkında bilgi verme görevini" bir kenara

17. Agy., s. 66.

bırakmaktır.[18] Tarihle kurgu arasındaki ayrım, gücünü tarihçinin profesyonelliğinden olduğu kadar icat etme yerine fiili olarak vuku bulan şeyi nakletmenin getireceği sınırlamalardan alır. Michael Stanford'un iddia ettiği gibi, "bir tarihsel olgu geçmiş hakkında tarihçilerin hemfikir oldukları bir yargıyla uyumludur."[19] Stanford yorumlarla olgular arasındaki farklılığa işaret eder; birincisi tarihçiler arasında bir konsensüs yaratmazken, ikinciler yaratır. Olgusallığa böyle bir bağlılık olmaksızın tarih var olamaz.

Ne var ki, geçen birkaç yıl içinde, yeniden-kurmacı/kurmacı tarihsel düşünce yeni bir ılımlı ya da pratik gerçekçi konsensüs sağladı. Amerikalı entelektüel ve tarihçi David Hollinger, tarihçinin önceden sahip olduğu kavrayışın genelde tarihsel yorumu mümkün kılan şey olduğunu ileri sürerken, bu konsensüsü özetliyordu.[20] Bu, delilleri tartışmalı hale getirmekten çok, delillerin, bir yorum üretecek şekilde olgulara, nasıl olduğu belirsiz dönüşünü (bağlama oturma) tanımaktır. Tarihçiler, delilleri üzerinde çalışarak geçmişi yeniden kurmaya –Hollinger'ın *Quellenkritik Süreci* (belgesel kaynakların eleştirel irdelenmesi)– gayret ederken, Elton gibi muhafazakâr ampiristler yeniden-kurma sürecinden, yeniden-kurmacıların bizi inandırmaya çalıştığı kadar yalıtılmış olamaz.

En bariz dayatmacılık örneği, açıklayıcı teorileri geçmiş deneyime uygulamaktır; bu, kurmacı tarihçilerin kullandığı biçimiyle tümdengelimsel yöntemdir. Tümdengelimsel mantık, bilginin gözlemle sınanmış öncüllerden türediğini varsayar. Bu süreç üzerine kafa yormak Elton gibi sıkı yeniden-kurmacıları dehşete düşürür. Elton'ın "yorumcu ve ideolojik teori" adını verdiği şey "geçmişin kalıntıları üzerine yapılan bir çalışma sonucu daha önceki mevcut haliyle geçmişin gerçekliğini tahrip etme" tutkusundan doğar ve o-

18. Agy., s. 70.
19. Michael A. Stanford, *A Companion to History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994), s. 124.
20. David Hollinger, 'The Return of the Prodigal: The Persistence of Historical Knowing', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, Haziran 1989, s. 613.

na göre, "hepsi, bağımsız geçmiş kavrayışına eşit oranda zarar verir."[21] Bu yüzden, şimdi geçmişi yazmada teorinin rolüne bakmamız gerekiyor.

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİ KURMAK

Kurmacılıkta, geçmiş çalışmalarına yönelik olarak çeşitli dayatmacı yaklaşımlar vardır; ama bu yaklaşımların hepsi de tarihsel bilgimizin, üzerinde çalışılan gerçekliğe tekabül ettiği yolundaki yeniden-kurmacı inancı paylaşır. Bu ana akımların ikisi de, örneğini R. G. Collingwood'da gördüğümüz tarihe yapısöküm yanlısı yaklaşımların öncüsü olan şeye kuşkuyla bakar; ama tarihçinin soruşturmak için seçtiği şeylerin (Carr'ın tarihçinin olguları dediği şeyler) olgular olduklarında ısrar eden görelikçi yargıya örnek oluşturan E. H. Carr'ın tutumunu memnuniyetle benimser. Buradan çıkan sonuç, Elton ne kadar itiraz ederse etsin, nesnelliğin artık erişilmesi imkânsız bir şey olduğudur. Carr'ın tarih anlayışına göre, tarih tikelle genel arasındaki ilişkiyle ilgilidir ve bir tarihçi olarak, "artık bunları ayıramaz ya da birine öncelik veremezsiniz; ancak olgu ve yorum ayrımı yapabilirsiniz."[22] Collingwood'un genel tutumunu yansıtan Carr'a göre:

> Tarihin olguları asla "saf" halde karşımıza çıkmaz; çünkü saf bir biçimde var olmaz, olamaz: Olgular her zaman kaydedenin zihninde kırılarak yansır. Demek ki, bir tarih çalışmasına kalkışığımızda ilk kaygımız içerdiği olgular değil; yazan tarihçi olmalıdır.[23]

Bu tutum kurmacı tarihçiler için çok caziptir. Kurmacı tarihçiyi savunan Callinicos'a göre, tarihçi kendi başına konuşamayan kaynaklardan değil; delillere yönelttiği sorulardan yanıtlar çıkararak işini yürütür. Bu, oldukça akla yatkın görünüyor; ama yakından

21. Elton, *Return to Essentials*, s. 11.
22. E.H. Carr, *What Is History?* (London, Penguin, ikinci basım, 1987/*Tarih Nedir?* Çev.: Misket Gizem Gürtürk, Birikim Yay., 1980), s. 65.
23. Agy., s. 22.

bakıldığında Callinicos'un son tahlilde Elton'a benzer bir tutuma girdiği ortaya çıkıyor. Çünkü ikisi de delillerden yanıtlar değil, sorular talep etmektedir. Elbette şöyle bir fark vardır: Callinicos analizin olgulardan değil, olguların analizden çıktığında ısrarlıdır. Elton'a göre; en tanınmış kurmacılık biçimi olan Marksizm, tarihsel gerçekliği, sözüm ona kapsayıcı bir yasanın gayrimeşru bir versiyonu tarafından düzene sokulmuş bir şey olarak görür. Kapsayıcı bir yasa tarihe nedensellik atfeder ve bu nedensellik tümdengelimsel çıkarımdan türetilir. Bir olayın ya da tikel eylemin açıklaması, doğa ya da insan davranışına ilişkin değişmez bir yasaya göre yapılır (yani, açıklama tümden gelir). Elton'ın kapsayıcı yasalara itirazının nedeni, tarihsel açıklamanın güdülenimleri, amaçları, değerleri ve tarihsel failler için mevcut olan enformasyonu (hepsi de bu faillerin bireysel niyetlerini oluşturur ve evrensel davranış açıklamaları çerçevesine sokulamaz) anlamayı gerektirdiğine duyduğu inançtır. İnançlı yeniden-kurmacı G. R. Elton ve aynı ölçüde tutkulu Marksist kurmacı Alex Callinicos'un farklı görüşleri yapısökümcü olmayan tarih alanında pozitivizmin ve ampirizmin aşırı uçları (Peter Burke'nin deyişiyle teorisyenler ve tarihçiler) arasındaki uçurumu ortaya çıkarır.[24]

Toplumsal kuram tarihçileri tarih yazarken, halihazırda akıllarındaki açıklama modelleriyle –toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ya da her neyse– geçmişin hayatlarını, amaçlarını ve olaylarını yeniden dile getirir ve bir anlatı kurarlar. Elbette, bu tarihçiler genel olarak, bir inanç eylemi olarak belli bir perspektife açıktan bağlı olmadıkça, geniş kapsamlı bir toplumsal eylem kuramının ya da tarih felsefesinin doğruluğunu kanıtlamaya mahkûm olmadıklarını vurgular. Aksine, genelde son derece karmaşık olsa da modellerinin, delillerden ve delilleri anlamaya yardımcı olan eylemden doğan "kavramlardan" başka bir şey olmadığını savunurlar. Bu yüzden, çoğu kez yorumlarının kendi çıkarına hizmet eden herhangi bir egemen teori ya da büyük anlatıdan bağımsız olduğunda ısrar ederler; bu, tarihe E. H. Carr yaklaşımının günümüz ta-

24. Peter Burke, *History and Social Theory* (Ithaca, Cornell University Press, 1993), s. 1.

rihçileri arasında neden bu kadar yaygın bir popülerlik kazandığını gösteren bir yargıdır. Pratik gerçekçi tarihçilerin (iki aşırı uç arasında duran tarihle uğraşanların çoğunluğu) hemen hepsinin varsayımına göre, tarihçinin işlevi yalnızca delillerin sağlamlığını ve netliğini belirlemek değil; aynı zamanda belli bazı örgütleyici kavramlardan yararlanarak bütün bilinen ve mevcut kanıtları yorumlayıcı merceğin altına koymaktır. Örneğin muhalif sol, birçok biçimde sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet kavramlarını kullanır. En derine inildiğinde, diyelim toplumsal cinsiyet, öteki deneyim kategorilerinin eşit önemde biçimlendirme gücünü kabul ettiğinde iş gören son derece karmaşık bir kategori olarak görülür. Yöntemleri ne kadar karmaşık olursa olsun ya da ister ideolojik olarak muhalif isterse uyumcu olsunlar, tüm pratik gerçekçi tarihçiler için nihai hedef kullandıkları kavramların delillere içkin olduğunu göstermek için deliller kullanmaktır.

Bu durum yeniden-kurmacılıkla kurmacılık arasındaki her tür keskin bölünmeyi etkili bir biçimde bulandırır. Pratikte bunun anlamı, tarihçilerin işlerini kaynaklarda olgular aramanın iki ayrı aşamasından geçip sonra da çeşitli kavramlar ya da açıklama modelleri kullanarak yorumlar yapmadıklarıdır. Aksine tarihçiler, Carr'ın kendi ifadesiyle, "benim 'sermaye kaynaklar' adını verdiğim kaynakların birkaçıyla" iş görürler ve sonra kaçınılmaz olarak yazmaya otururlar; böylelikle tarihçi bir yorum kurmayı amaçlar ve "ondan sonra okuma ve yazma eşzamanlı olarak sürer."[25] Carr için bunun anlamı, "olguların nesnel bir yığılması olarak savunulamaz olan bir tarih teorisi.... ve eşit oranda savunulamaz olan, tarihçinin zihninin öznel ürünü olarak tarih teorisi" korkunç ikileminin, ister sağ isterse sol olsun, muhafazakâr yeniden-kurmacıların korktuğundan çok az bir sorun oluşturduğudur.[26]

Ana akımların E. H. Carr'ın tutumu etrafında bu kaynaşmasına Appleby, Hunt ve Jacob'ın ideolojik olarak liberal ve pratik gerçekçiliklerinde rastlanır. Onlara göre, bugün tarih yazımında "görünmez yapıların ve kalıpların çıkarımsal delilleri bol miktarda

25. Agy., s. 28.
26. Agy., s. 29.

mevcuttur."[27] Tarihsel olgulara "karmaşık bir kurallar ve varsayımlar sistemine göre verileri yorumlama süreci yoluyla çıkarımsal olarak" erişildiğine inanan Marksist Alex Callinicos da katılır bu görüşe elbette.[28] Genelde, bu iki ana akımın yolları yalnızca olguları yorumlamakta seçilen açıklayıcı çerçevenin ideolojik olarak biçimlenmiş doğası konusunda ayrılır. Appleby, Hunt ve Jacob "yapılar ve kalıpların" önemini savunurken, değişmez soruyu sorarlar: Geçmişi açıklamada özgür iradeyle belirlenimcilik arasındaki ilişkinin doğası nedir? Bu soruya verilen yanıtlar genellikle ideolojik tercihleri yansıtır. Onlara göre, hayatlarımızı etkileyen güçler, toplumsal yapılar ve kalıplar nadiren ele gelir ve asla, örneğin, kaba Marksist sınıf analizinin akla getirdiği kadar basit ya da indirgemeci değildir. Savundukları gibi, "yağmurun düşüşü görülebilir, ama iklim değişiminin yapısını açıklamak meteorolojistin işidir."[29] Sosyal yapılar, davranış ve inançlarda rastlanabilen ve şu ya da bu oranda niyete bağlı toplumsal eylemi belirleyen tutarlı kalıplara gönderme yapmak üzere kullanılır. Sınıf, toplumsal cinsiyet, ulus, kent vb. gibi kavramlar ve kategoriler olmaksızın, geçmişin karmaşaları açıklanamaz; olaylar listesi ve zaman tablosu düzeyinde kalır.

Ana akım üyelerinin ayrılıklarının ideolojik düzeyde olduğu, Callinicos'un Amerikan liberal-görelikçi ve pragmatik düşünür Richard Rorty'nin konumuna karşı çıkışında kendini belli eder. Rorty'ye göre, tarihsel anlam en iyi halde geçicidir; çünkü delillerde keşfedilmeyi bekleyen içkin bir hakikat yoktur. Callinicos; açıklayıcı teoriler arasındaki tercihin olsa olsa estetik olabileceğini savunan Rortyci tutumu reddeder. Bu şekilde Callinicos, Appleby, Hunt ve Jacob'ın pragmatik, ideolojik olarak liberal yeniden-kurmacılığını da reddetmiş olur. Bu görüş, tarihsel yorumun delillerde bulunan ve toplumsal kuram tarafından imal edilen bir gerçekliğe gönderme yaparak değil; onun katılmadığı başka ideolojik

27. Appleby, *Telling the Truth*, s. 304.
28. Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Cambridge, Polity Press, 1995), s. 77.
29. Appleby, *Telling the Truth*, s. 304.

kriterlere göre ölçülebilir olduğunu kabul eder. Genelde Marksistler için hakikat gerçekten de "orada bir yerdedir" ve bu, göstermelik bir şekilde burjuva liberal değil; Marksist bir doğrudur. Ama onlar da ampiristler gibi, tarihçilerin doğru ya da yanlış iddialarını mümkün kılan şeyin dilin ya da temsilin doğası değil; gerçek dünyanın maddi doğası olduğunu savunur. Ana akımlar için mütekabiliyet teorisi, ideolojiye bakılmaksızın, Callinicos'un deyişiyle, önermelerimiz "dünyanın gidişatını kavradığı" zaman gerçek dünyada olanları anlatır.[30]

Kurmacı süreç, ideolojik tercihe bakılmaksızın, delillerden hareketle kurulan açıklayıcı yapıların, delillerin yeniden araştırılması yoluyla doğrulanmaya açık olan önermesel terimlerle ifade edilmesi gerektiğini kabul eder. Örnek olarak kurulmuş sosyal sınıf kategorisini alacak olursak, bir tür sınıf modeli kullanan tarihsel açıklamalara bol miktarda rastlarız ve tarihçiler kendi kişisel tercihlerine göre çok daha karmaşık sınıfsal açıklama teorileri yaratır. Bu tarihçiler normal olarak (tarih, ekonomi, sosyoloji, antropoloji ve kültürel teori alanlarındaki) mevcut modellerini meslektaşlarından ödünç alırlar ve sonra onları tercih ettikleri açıklamalar olarak sadeleştirmek üzere delillere bakarlar. Bu bölümün başında kaydedildiği gibi, kurmacılık geçmişe dayatmacı yaklaşımlar yelpazesini kapsayan gevşek bir tanımlamadır. Bundan dolayı, herhangi bir tarihçi tarafından kullanılan sınıf modelinin kesin niteliği, bu karmaşık bütün tarafından tayin edilir ve bu model (tarihçinin seçtiği) insan davranışına ilişkin sınıf temelli kültürel modellerin ve sosyal bilimlerin açıklama işini üstlenir. Yeniden-kurmacı ana akıma eğilim duyan diğer tarihçiler, çok karmaşık sosyal bilimler kurmacılığına bulaşmak yerine, önermesel teorik boyutu, geçerli açıklamaların dünyevi düzeyine (ama hâlâ deliller dikte ettikçe değiştirilmeye hazır) terk ederek, eğitildikleri ampirist yönteme yapışacaklardır.

Tarihte karmaşık model yapma isteği James Harvey Robinson'ın *The New History* [Yeni Tarih] gibi yerinde bir başlıkla

30. Callinicos, *Theories and Narratives*, s. 82.

1912 yılında yayımlanan kitabında dile getirilmiştir. Robinson bu kitapta, tek olan olayları açıklamakla ilgilenen bir yöntem olarak tarihle genel açıklamalar peşinde olan öteki disiplinler arasındaki o zamanlar hüküm süren ayrımı reddederek, çok daha geniş bir sosyal tarih çalışmasını savunuyordu.[31] Ne var ki Robinson, tarihi, tarihçinin nesnelliğinin inkârına varabilecek *a priori* hipotezlerin "mahkûmu" haline getirmekten korkarak, bu noktadan ileriye gidemedi.[32] Robinson ve Fransız *Annales* okulundan meslektaşları için –her ne kadar bilen ve bilinen, açıklama ve olay arasındaki ilişkideki karmaşıklığı görmüş olsalar bile– ampirizm kurmacı faaliyetin temeli olarak kaldı. Muhafazakâr yeniden-kurmacılar açısından ise, Yeni Tarih görelikçiliğe batışın başlangıç noktasıdır. Yirminci yüzyılda çoğu tarihçi, üzerine, ampirist tümevarımcı yöntemi ve sınıf gibi alt düzey kavramlarını ya da kategorilerini uygulayabilecekleri ayrıntılı deliller koleksiyonunda yoğunlaşmayı tercih ederek, büyük teori ve tümevarımcı pozitivizmin tiz sesine kulaklarını tıkadı. Bununla birlikte, Fransa'daki *Annales* okulu olgusal delillerden tümevarımsal çıkarımla toplumun sosyal-ekonomik ve politik-kültürel yapıları hakkındaki genel ilksel sosyolojik genellemelere dayanan tümdengelimi (tümdengelimsel çıkarımı) birleştirme peşindeki kurmacı geleneği geliştirdi. Bu görüşün yandaşlarına göre, bu gelişme tarihin açıklayıcı gücüne çok şeyler kattı.

Yeniden-kurmacılığın tarihsel olarak kurmacılığa evrildiği noktayı tespit etmek kolay olmasa da, 1929 yılında *Annales* dergisinin kurulmasını belirgin bir dönüm noktası olarak değerlendirebiliriz. Yirminci yüzyılda, tarih ilk defa bariz bir önermesel sosyal teori konumundan yazılıyordu. Akıl, deneyim ve bilimin yüce mertebelere çıkarıldığı on yedinci yüzyıl başlarından ve Aydınlanma'nın tarih sahnesine çıkışından beri, Avrupalı tarihçiler nesiller boyu bu disiplini hakikatin aranması temelinde inşa ettiler. Tarih

31. James Harvey Robinson, *The New History: Essays Illustrating the Modern Historical Outlook* (New York, Free Press, 1965).
32. Frederick Jackson Turner, aktaran Peter Novick, *That Noble Dream: The Objectivity Question and the American Historical Profession* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), s. 92.

de doğa gibi tarafsız, akılcı, olgusal, mantıklı, duygudan arınmış, değerlerden bağımsız, hesaplanabilir ve hepsinden önemlisi sekülerdir; insanın inançlarından, dinsel dogmalar ya da yozlaşmadan etkilenmemiştir. *Annales* tarihi de buna benzer olacak şekilde tasarlanmış olsa da, ilk uygulamacıları Febvre ve Bloch tarihin hiçbir zaman birinci elden deneyime, gözleme ya da deneye dayanamayacağını; çünkü tarihsel bilgide Kartezyen bir aritmetik ya da geometri olmadığını kabul ediyorlardı. Dolayısıyla, hipotezlerini billurlaştırmak için bilim nasıl ampirizme bağlı olmayı sürdürmüşse (ki hâlâ öyledir), tarih de, eğer açıklayıcı teorilerini genişletmişse, tümdengelimci bilgisinin doğrulanması için başka sağlam matematiksel, deneysel ve gözlemsel tekniklere de bağlı olabilirdi.

Annales okulunun kurulduğu tarihten bu yana Fernand Braudel, Emmanuel Le Roy Ladurie ve daha yakın tarihlerde Roger Chartier gibi *Annalist* tarihçilerin hepsi son derece girift sosyolojik, ekonomik, kültürel, antropolojik, psikolojik ve dilbilimsel teoriler kullanmışlardır.[33] Tarihin yüzeyindeki olguların altında yatan "yapıların" ve insani amaç, faillik ve eylem arasındaki ilişkinin analizi kuşkusuz *Annales* okuluyla sınırlı kalmamıştır. Tarih yazarı Christopher Lloyd'un dediği gibi, "tek bir tutarlı yaklaşımın okulu olmaktan uzak" olan bu okulu, "yapısal tarih yazımının geniş yapı yanlısı geleneği" oluşturmuştur.[34] Kurmacı tarih sonuç olarak bugün sıklıkla büyük bir karmaşıklık ve incelik sergilemesiyle olduğu kadar, sadece tek ve tekrarlanamaz çarpıcı olayların nedenlerini açıklayan yorumların ya da Philippe Carrard'ın verdiği isimle, "olay tarihi"nin açıktan reddiyle de karakterize ediliyor.[35]

Kurmacı ampirizm dalgası 1942 yılında Carl Hempel'in yazdığı *The Function of General Laws in History* [Tarihte Genel Yasaların İşlevi] adlı pozitivizmden esinlenen makaleyle yeni bir ivme ka-

33. Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse from Braudel to Chartier* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1992), s. 1-28.
34. Christopher Lloyd, *The Structures of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1993), s. 83.
35. Carrard, *Poetics of the New History*, s. 31.

zandı. Bu makalede Hempel herhangi bir tarihsel olayı açıklamak için, tarihçinin o olayı genel ya da kapsayıcı bir yasaya tabi kılması gerektiğini savunuyordu.[36] Kapsayıcı yasa teorisine göre, tarihsel olay belli bağlamsal koşullar biliniyorsa kestirilebilmesi gereken olaydır. Bilim gibi tarih de genel yasa ve önceden mevcut koşullardan (açıklanan) ibaret önermelerden olayın anlamını (açıklama) tümdengelimle çıkaran genel ya da kapsayıcı yasalarla iş görebilir. Ne var ki, Hempel tarihçilerin gerçekte bu kadar kesin kurallarla çalışmadıklarını, yani genel yasaları kaleme alarak ve eklemleyerek çalışmadıklarını, aslında yaptıkları şeyin insan davranışının işler yasaları seçilir hale gelinceye kadar "doldurulması" ya da anlaştırılması gereken "açıklama taslakları" üretmek olduğunu kabul ediyordu.[37] Oysa tarih ancak bu sıkı tümdengelim süreciyle geçmişi yeniden kurma iddiasında bulunabilir. Gelgelelim, yeniden-kurmacılar ve McCullagh gibi onların felsefi destekçileri, bunu belirlenimci olarak değerlendirip kaynaklar ve tek tarihsel olgular türetme konusunda yaptıkları ampirik araştırmalardan zorunlu olmayan bir sapma olarak görerek, Hempelci kapsayıcı yasa teorisini kararlı bir biçimde reddettiler. Genel yasaların bir işlerliği varsa, çoğu tarihçi için bu işlerlik çok kesin olmayan, sadece tek bir örneği ya da tek olayı kapsayabilen varsayımlar düzeyinde geçerlidir. Günümüzde çoğu tarihçi –örneğin Frederick Jackson Turner'in yaptığı gibi, Amerikan tarihinde sınır hareketinin (Turner'in durumunda, Batı'da bakir toprakların varlığının) önemini açıklamak için– tek bir teoriye bağlı kalacaktır. Tarihçi tarih yazarken, insani niyetlerin yalnızca olumsallığını değil; tam olarak çözülmesinin güçlüklerini de hesaba katmak zorundadır.

İnsanlar her zaman akılcı bir biçimde davranıyor olmasa da, kurmacılar geçmişin karmaşaları üzerine araştırmalarını sosyal ve kültürel kurumlar için son derece girift modeller kullanarak yaparlar; bu modellerde ekolojik değişiklikler, toplumsal cinsiyetin

36. Carl Hempel, 'The Function of General Laws in History', *The Journal of Philosophy*, Cilt 34, 1942, yeniden basımı Patrick Gardiner (der.), *Theories of History* (New York, Free Press, 1959).
37. Agy., s. 351. Bkz. ayrıca Murray G. Murphey, 'Explanation, Causes, and Covering Laws', *History and Theory, Beiheft* 25, 1986, s. 43-57.

yeniden tanımlanışları, sınıf ilişkileri, ırk, sömürgecilik ve sömürgecilikten kurtuluş, endüstrileşme ve teknoloji hesaba katılır. Bütün bunlar tek başına tümevarımcı çıkarımın sağladığından çok daha fazla analiz araçları gerektirir. Artık kurmacı tarihi etkileyen düşünürler listesine, tarihsel failin ve sosyal kurumların, karmaşık hiyerarşiler ya da sosyal pratik düzlemleri tarafından üretildiği yolundaki teorisiyle Anthony Giddens'ı; sosyal antropolojinin fikirlerini tarihsel değişime uygulayan Weberci sosyologlar Ernest Gellner, Charles Tilly ve Clifford Geertz'i; ekolojik perspektifiyle tarihçi W. G. Hoskins'i; total tarihleriyle *Annalist*lerden Fernand Braudel, Emmanuel Le Roy Ladurie, Robert Darnton ve Roger Chartier'yi; toplumdaki iktidar yapılarını kabul etmeleriyle Harry Braverman, Herbert Gutman, David Montgomery, James Weinstein ve Gabriel Kolko gibi Amerikalı Marksist tarihçileri; hatta hepsi Gramsci'den etkilenen Marksist-feminist tarih perspektifleriyle Sheila Rowbotham ve Catherine Hall'i ve Marksist tarihiyle Eric Hobsbawm ve Eugene Genovese'i de ekleyebiliriz.[38] Bu say-

38. Anthony Giddens, *Profiles and Critiques in Social Theory* (Berkeley, University of California Press, 1982) ve *Social Theory and Modern Sociology* (Stanford, Stanford University Press, 1987); Ernest Gellner, *Culture, Identity and Politics* (Cambridge, Cambridge University Press, 1987); Charles Tilly, *From Mobilisation to Revolution* (Reading, Massachusetts, Addison-Wesley, 1978) ve *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons* (New York, Russell Sage Foundation, 1984); Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures* (New York, Basic Books, 1973) ve *Local Knowledge* (New York, Basic Books, 1976); Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (New York, Harper & Row, 1972/*Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. Çev.: M. Ali Kılıçbay, Eren Yay., 1989) ve *The Identity of France* (New York, Harper & Row, 1988-90); Emmanuel Le Roy Ladurie, *The Peasants of Languedoc* (Paris, Flammarion, 1969) ve *Montaillou* (New York, G. Braziller, 1978); Robert Darnton, *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History* (New York, Basic Books, 1985); Roger Chartier, *Cultural History: Between Practices and Representations* (Cambridge, Polity Press, 1988); W.G. Hoskins, *The Making of the English Landscape* (London, Penguin, 1955); Harry Braverman, *Labor and Monopoly Capitalism* (New York, Monthly Review Press, 1974); James Weinstein, *The Corporate Ideal in the Liberal State* (Boston, Beacon Press, 1968); Gabriel Kolko, *The Roots of American Foreign* Policy (Boston, Beacon Press, 1969); Herbert Gutman, 'Work, Culture and Society in Industrialising America, 1820-1920', *American Historical Review*, Cilt 78, No. 3, 1973, s. 531-587; David Montgomery, *Workers' Control in America: Studies in the History of Work, Technology and Labor Struggles* (Cambridge, Cambridge

dıklarım, bugün görünüşte tek tek olayları etkileyen yapıları tespit etmeye çalışan muazzam genişlikteki kurmacı açıklamalar yelpazesi içinden sadece birkaç örnektir.

Yeniden-kurmacı/kurmacı eksen etrafında kümelenen bütün bu tarihçiler, olayların geçmişte nasıl olduklarını açıklamak için, kaynakları soruşturmakta ısrar etmektedir. Olaylardan yerine yapıların analizine karşı çıkan ortodoks ampiristlere, "ampirizm olarak tarih" ve "önerme olarak sosyal teori"nin pratikte ayrılamayacağı ileri sürülerek karşı konmuştur. Bu tarihçileri bağlayan bir başka şey, dilin "kavramlar" ve/veya sosyal teoriler için bir araç olduğunu kabul ederken, çoğunun düzenli olarak kullanılan terimlerin, kavramların ve kategorilerin açık ve kesin tanımlanmasının genellikle pusuda bekleyen bir anlamsal çöküş sorununu alt edeceğini kabul etmesi ve yine çoğunun öyküleştirmenin, keşfetmeyi istedikleri geçmişin doğası üzerinde büyük bir etki yapabileceği nosyonuna sahip çıkmayı reddetmesidir. Elton'ın değindiği gibi, "teori manyakları"nın dilin avanaklar için tuzaklarla dolu tehlikeli bir saha olduğu varsayımları yeni değildir ve mesleğinin hakkını veren her tarihçi bunları bilir ve yıllardır sözünü eder; ama hepimizin anlayabileceği jargonsuz bir dille anlatılmadı ki! O halde, salt nakil aracı olmanın ötesinde anlatının ana akım tarihteki rolü nedir?

E. ANLATI OLARAK TARİH

Dilin tarihsel anlayış yaratmaktaki işlevi anlatının doğası ve kullanımı etrafında döner. Çoğu tarihçi tarihin büyük oranda bir edebi süreç olduğunu kabul etmekle birlikte, iş, edebiliğin niteliği ve içerimlerine; ama özellikle de yazdığımız haliyle tarihi, tarihin edebi biçiminin mi yarattığı sorusuna gelince farklı sesler çıkmaya

University Press 1980); Eric Hobsbawm, *The Age of Empire* (New York, Pantheon Books: 1987/*İmparatorluk Çağı*. Çev.: Vedat Aslan, Dost Kitabevi Yay., 1999); Eugene Genovese, *In Red and Black: Marxian Explorations in Southern and Afro-American History* (New York, Vintage Books, 1971); Sheila Rowbotham, *Hidden From History* (London, Pluto Press, 1983) and Catherine Hall, *White, Male and Middle Class: Explorations in Feminism and History* (Cambridge, Polity Press, 1992).

başlar. Tarih denen şeyin geçmiş hakkında keşfedilmiş hakikat olduğu inancı, özellikle muhafazakâr yeniden-kurmacılar tarafından, toplumsal-teori-kurmacı tarihin genel olarak reddedilmesinin altında yatan temel inançtır; ama bu aynı zamanda anlatıyı bir açıklama ve anlama formu olarak görmemenin mantığını oluşturur. Kurmacılar, teleolojik [ereksel] niteliği yüzünden anlatıyı bilimsel ve açıklayıcı olmayan bir şey olarak görmekten, yani açıktan istenmese de muhtemelen bilinen sonuca varmayı amaçlayan bir açıklama olarak görmekten yanadır. Yine kurmacılar, anlatısal tarihin, geçmişte grupların davranışı ya da süreçleri yerine tek tek bireylerin rolüne verdikleri önem yüzünden, kaçınılmaz olarak kalıpların keşfi ve tanınması yerine biricik olaya vurgu yaptığını düşünür.

Bununla birlikte anlatının yeniden keşfi, tarih yazımındaki son gelişmelerin bir özelliği olmuştur. Sonuç olarak, bazı tarihçiler tarihsel anlayış içinde anlatıyı öykünmeci olduğu kadar açıklayıcı bir şey olarak da görmeye başlamışlardır. Amerikalı tarihçi J. H. Hexter'in dediği gibi, anlatı, tarihin "fiilen olduğu haliyle geçmişin bilgisini iletme kapasitesini" sergiler. Kurmacı tarihçiler açısından en önemli şey, Hexter'in anlatının nesnelliği inkâr etmediğinde ısrarlı olmasıdır, çünkü hakkıyla yapıldığında tarihsel soruşturma tam da geçmişin olayları içindeki kalıpların keşfi yoluyla doğruya yaklaşan tahminler ortaya koyabilir. Yeniden-kurmacıları da ikna etmeye çalışan Hexter'e göre, "kayıtlar içindeki bağlantıları yeniden kurmak"[39] demek geçmişi anlatısal olarak yeniden kurmak demektir ki, bu fiilen olan şeyi nesnel olarak ortaya serebilir. Hexter şu sonuca varır:

> Tarihçinin dilinin işlevi... en iyi "çeviri" olarak betimlenebilir; bu dil, okurun deneyimini bildik bir kabul edilmiş bağlamdan yabancı ve belki başlangıçta itici bir bağlama çevirmesinde yardımcı olmayı amaçlar. Çevirinin etkililiği kadar *yönü* de önemlidir.[40]

39. J.H. Hexter, 'The Rhetoric of History', *International Encyclopaedia of the Social Sciences* (1968), ilk alıntı için, bkz., Novick, *That Noble Dream*, s. 623, ve Hexter, *The History Primer* (New York, Basic Books, 1971), s.108, 222.
40. Agy., s. 137-138.

Tarihçilerin anlamı yönlendirme ya da "çeviri" için anlatıdan yararlanma biçiminin bu kabulü Hexter için sorun yaratmaz; çünkü anlatı tarihsel yorum kuruluşunun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu tarihçi bir rehberdir, anlatı da bir alan.

M. C. Lemon tarihçilerin asıl olarak dilin yazılı anlatısal formuyla iletişim kurdukları görüşüne katılır; kendi ifadesiyle, tarihçiler düşüncelerini dile "dönüştürür." Gelgelelim, düşünceyi dile aktarmak tekabüliyet teorisini *kanıtlamaz*. Yaptığı, temel tarihsel yöntem olan tümevarımsal çıkarımı pekiştirmek ve desteklemektir. Lemon'ın dediği gibi, okur "söylenenden, söylenenin kanıtladığı düşünceden çıkarımda bulunmak zorundadır. Bu, anlatının işlevidir."[41] Birincil ya da ikincil delillerin arkasındaki düşünceyi tespit etmek için, okurlar ve tarihçiler önce kullanılan dili anlamalıdır. Bu mantık bahsi geçen Collingwood-Carr yaklaşımından gelir. Bu yaklaşımın temel zaafı dilin, gerçekliğin ne ölçüde kurucusu olduğuna bağlıdır; ne ölçüde yansıması olduğuna değil. Pratik gerçekçi ana akımcılar açısından, bu büyük bir sorun değildir, çünkü onlar anlatının tarihsel açıklamanın asli mekanizması olmadığını varsayar; tarihsel açıklama "bu oldu, o halde şu" mantığından değil, kaynaklar üzerine yapılan araştırma ve/veya analitik açıklama modellerinden çıkarımsal olarak ortaya çıkar. Anlatı zaman içinde bu temel değişim yapısına uyar uymasına, ama tarihsel açıklamanın özü olduğu iddiasına temel oluşturacak kadar değil. Anlatı, tarihsel analizin okurlara aktarıldığı form olarak kabul edilir. Ama bundan daha ileri iddialar tartışmaya açıktır. Anlatılar açıklamalar taşıyabilir ya da barındırabilir, bununla birlikte kendi başlarına açıklama değildir.[42]

Ne var ki, 1970'lerden bu yana tarihçilerin anlatımlar, öykü-

41. M.C. Lemon, *The Discipline of History and the History of Thought* (London, Routledge, 1995), s. 184-186.

42. Hayden White, 'The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory', *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987), s. 26-57; Andrew Norman, 'Telling It Like It Was: Historical Narratives on Their Own Terms', *History and Theory*, Cilt 30, 1991, s. 119-135 and William H. Dray, *Philosophy of History* (Englewood Cliffs, Prentice-Hall, ikinci basım, 1993), s. 91-95.

leştirmeler, figüratif üsluplar, açıklayıcı argüman kurmalar ve her tür ahlâki yargılar hakkında yaptığı seçimler giderek daha fazla tartışılmakta ve anlatısal açıklamanın önemli özellikleri olarak kabul edilmektedir. Pratik gerçekçi ana akımın tutumu 1979 yılında Lawrence Stone tarafından açıkça ifade edilmiştir. Anlatıyı basitçe "malzemeyi kronolojik bir düzene sokma ve içeriği tek bir tutarlı hikâye üzerinde yoğunlaştırma" olarak tanımladıktan sonra, anlatısal tarihin toplumsal kuram ya da kurmacı tarihten (onun verdiği adla, "yapısal tarih"ten) ayrı olduğunu söyler. Çünkü "bu tarihin düzenlemeleri analitik değil, betimseldir ve ilgisini koşullar yerine insana yoğunlaştırır. Bu yüzden anlatısal tarih kolektif ve istatistiksel olan yerine tikel ve özgün olanla ilgilenir." Stone'a göre, ekonomik belirlenimcilik, yapısalcılık, nicelik hesabı ve psikotarih, "gözlem, deneyim, yargı ve sezgi temelinde" tarihsel anlayış üreten anlatı temelli bir ampirizmin yerini kolaylıkla dolduramaz.[43]

Stone'un anlatı savunusunun amacı "geçmişteki değişime dair tutarlı bir bilimsel açıklama yapma çabasına"[44] saldırmaktı. Ama 1. Bölüm'de işaret ettiğimiz gibi, 1960'ların ortalarında William Gallie tarihsel anlayışın karakteristik formu olarak anlatının merkeziliğini savunmuş ve o da Hexter gibi, anlatıyla kurmacılığın bağdaşmaz olmadığını ileri sürmüştü. Tarihçiler geçmişi, nedensel olarak ilişkilendirilmiş ve bağlamına oturtulmuş deliller temelinde, kendilerinin ve okurlarının izleyebileceği bir hikâye uydurdukları sırada anlarlar. Gallie'ye göre, tarihsel bir anlatıyı izlemek kişinin inanmakta zorluk çektiği açıklamaları kabul etmesini gerektirebilir.[45] Gallie'nin söylediği şudur: Olaylara ve aralarında zamanla değişen ilişkiye dair hikâye ne kadar ihtimal dışı olursa olsun, nedensel olarak bağlantılı delillerle akla yatkın bir biçimde desteklendiği takdirde, bu hikâyeye inanmak gerekir. Gelgelelim, M.

43. Lawrence Stone, 'Revival of Narrative', *Past and Present*, No. 85, 1979, s. 3-4, 19.
44. Agy., s. 19.
45. W.B. Gallie, *Philosophy and the Historical Understanding* (New York, Schocken Books, ikinci basım, 1968), s. 105. Bkz. ayrıca Arthur Danto, *Narration and Knowledge* (New York, Columbia University Press, 1985).

C. Lemon, ne kadar ihtimal dışı görünürse görünsün, anlatısal tarihin olaylar arasında kurmacı tarzda mekanik nedensel ilişkiler kurmakla ilgili olmadığında ısrarlıdır. Bu tarihin açıklayıcı gücü, tek tek kişilerin kendi koşullarına gösterdiği bilinçli tepkilerini görme, izleme ya da gözleme yetisinden ya da kuvvetinden gelir. Anlatısal tarihin işlevi, geçmişte yaşamış insanların niyetlerini keşfetme ve hikâyeyi izlenebilir ve kavranabilir kılarak, o geçmişin anlatı aracılığıyla tıpkıbasımını yapmakta yatar.

Fransız tarihçi Philippe Carrard yakın bir geçmişte, son derece sofistike Yeni Tarih'in birincil ifade *ve* açıklama aracı olarak anlatıya bağlı kaldığı yorumunu yapıyordu. Carrard'a göre, "Yeni Tarihçiler... dünyaya anlam vermek için hâlâ büyük oranda hikâye anlatmaya güveniyor...[ve]...bu analitik bileşim hâlâ bir öyküyle sınırlıdır ve bu öykü asli bilişsel işlevleri yerine getirir."[46] William Gallie ve Arthur Danto gibi, Carrard da burada ısrarla kurmacı tarihin bile tarihsel failin niyetleriyle özdeş olan ve aynı zamanda açıklamaları da oluşturan öyküleştirmeye gerek duyduğunu belirtir. Tarih yazma göründüğü kadarıyla (geçmişte insanların hangi niyetlerle hareket ettiklerini keşfederek) kaynakların yorumunun son derece karmaşık bir toplamı, ayrıca (sınıf gibi soyut toplumsal kurgulardan yararlanarak) anlaşılabilir ve açıklayıcı bir anlatıya dönüştürülmüş önermelerin testidir.

Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob, tarihçilerin, örneğinin kendi anlatılarında bulunduğuna inandıkları bir süreç yaratarak, "anlatısal tutarlılık, nedensel analiz ve toplumsal bağlamı" birleştirme zorunluluğunu savunmakla ana akım konsensüsü desteklerler.[47] Bu tarihçiler, ampirist teminatlarının bilincinde olarak, postmodern yapısökümcülerin "tarihçinin rolü hakkındaki mevcut negatif ya da ironik yargılarını" reddeder, ama bir yandan da dikkatli bir biçimde tarihçilerin tarih yazarken yapmak zorunda oldukları estetik ya da edebi tercihleri kabul ederler. Bu tarihçiler, edebi boyutunun tarihin birincil kaygısı olmadığına hükmederek, tarihin edebiliği konusunda ana akımın yargısını özetlemiş olurlar.

46. Carrard, *Poetics of the New History*, s. 75.
47. Appleby v.d., *Telling the Truth*, s. 238.

Anlatısal tarihçiler olarak asli tercihleri "siyasal, toplumsal ve epistemolojik" olarak sıralanır ve bu sıralama tarihçiler topluluğu içindeki rollerini ve Amerikan toplumunun doğası hakkındaki inançlarını yansıtır. Söz konusu tarihçiler, "bütün toplumsal gerçekliğin ilk önce kültürel olarak kurulmuş ve söylemsel olarak yorumlanmış olduğunu göstererek kültür ve dilde odaklanmanın bu hiyerarşik görüşü zayıflattığı" fikrine katılmakla birlikte, geçmiş gerçekliğin pratikte bilinebilir olduğu inancını korurlar. Anlatının "insan bilgisini örgütlemenin evrensel bir tarzı" olduğunu kabul etseler de "gerçeklikle onun anlatısı" arasında bir ayrılık vardır ve onlara göre, anlatı "tarihsel açıklama için uygun olmayan bir araç" olma özelliğini sürdürür.[48]

Anlatının bir bilme tarzı değil bir aktarma tarzı olduğu tarih felsefecisi Michael Stanford'ın verdiği bir hükümdür. Ona göre, "tarih anlatısal tarih olmak zorunda değildir;"[49] hayatın bir hikâye gibi yaşandığına dair bildik görüş, yazarların hedef şaşırtmak için uydurduğu bir şeydir. Gerçeklikte, olaylar bir anlatı formuna uygun olarak cereyan etmez. Anlatı formu daha sonra tarihçinin verdiği bir şeydir; ama gerçekte önemli olan, ona göre, "çoğu akademik tarih eserinin anlatı tarzında kaleme alınmadığını" tespit etmektir.[50] Bu konuda Gallie'ye karşı çıkarken Stanford'un gerekçesi, anlatı formunun nedensel olarak bağlantılı olayların karmaşıklığıyla başa çıkamayacağıdır. Siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik şeyler iç içe geçerek öyle bir karmaşa yaratmıştır ki, tek başına betimleme, kurmacı tarzdaki kavramsal çözümlemenin yerini tutamaz.

Bu görüşün popülerliğinin bir sonucu olarak günümüzdeki çoğu yazılı tarih, tek tek olayları tarihçinin aslında kendi başına açıklayıcı hale geleceğini varsaydığı bir sıra içinde betimlemek yerine, konulara ya da sorunlara bir yaklaşım getirme mantığıyla kaleme alınmıştır.[51] Çalışma odamdaki kitaplar arasından bir örnek alacak olursam, lisans öğrencileri için Britanya ekonomi tarihi ko-

48. Agy., s. 234-235.
49. Stanford, *A Companion to History*, s. 95.
50. Agy., s. 102.
51. Agy., s. 104.

nusunda ders kitabı olarak düşünülmüş *The First Industrial Revolution* [İlk Endüstri Devrimi] (1965) adlı eserde kitabın yazarı Phyllis Deane, Britanya'nın endüstrileşmesini nüfus devrimi, ulaşım devrimi, demir endüstrisi, bankaların rolü ve hayat standartları gibi konular etrafında yeniden kurar. Avrupa ekonomik tarihi alanından bulduğum ikinci örnek Clive Trebilcock'un, tarihi tekil Avrupa ülkelerini akla getiren endüstrileşme modelleri etrafında kuran *The Industrialisation of the Continental Powers 1780-1914* [Kıtasal Güçlerin Endrüstrileşmesi] (1981) kitabıdır. Rastgele, ama bu defa Amerikan tarihi konusunda yakınlarda yayımlanmış, Vicki L. Ruiz ve Ellen Carol DuBois'nın *Unequal Sisters* [Eşit Olmayan Kızkardeşler] (1994) kitabını örnek olarak alalım: Kolonyal kölelik günlerinden 1990'lara kadar Amerikan kadınlarının tarihine dair çokkültürcü okuma parçalarından oluşan bu kitap, ev işi ve iç savaştan önce işçi sınıfının geçim koşulları, misyonlarda eğitilmiş Çin asıllı Amerikan kadınlarının evlilik yapısı, kozmetik endüstrisi, toplumsal cinsiyetin kuruluşu ve Vietnamlı göçmen kadınlar gibi farklı konular etrafında örülmüştür.[52] Zaman içinde olayların sıralanması bu metinlerin üçünde de farklı biçimlerde yapılmış, ama her zaman kurmacı açıklayıcı çerçeveler tali önemde görülmüştür.

Dolayısıyla, ana akım tarihçilerin anlatısal tarihi yerli yerine koyma çabaları yerleşik bir eğilimdir. Muhafazakâr yeniden-kurmacılar, anlatıyı, yalnızca kaynaklardan sonuçlar çıkarmanın aracı olarak savunmadan yanadır. Pratik gerçekçiler –muhtemelen kurmacıların çoğunluğuyla birlikte– anlatının anlam taşıdığını; ama kendi kavramsallaştırmaları ve açıklayıcı sosyal teorilerine göre tali kaldığını savunur. Gelgelelim, hiçbiri anlatıyı ne tamamen sorunsuz bir betimleme aracı ne de herhangi bir kesin bilgiyi iletmeye muktedir olamayacak kadar akışkan anlamlı bir şey olarak kabul edecektir. Yeniden-kurmacılar ve kurmacıların, sırf tarihsel bilgi yaratmanın birincil aracı değil diye, anlatının tarihsel a-

52. Phyllis Deane, *The First Industrial Revolution* (Cambridge, Cambridge University Press, 1965); Clive Trebilcock, *The Industrialisation of the Continental Powers 1780-1914* (London, Longman, 198 1) ve Vicki L. Ruiz ve Ellen Carol DuBois (der.), *Unequal Sisters* (London, Routledge, 1994).

raştırmanın sonuçlarını iletme açısından değersiz bir mekanizma olduğuna inanmaları pek mümkün değildir.

F. SONUÇ

Bu bölümde, yeniden-kurmacı/kurmacı ana akım yaklaşımın birbiriyle ilişkili birkaç ilkeye bağlı olduğunu tartıştık. Bunlardan birincisi ortaya deliller koyarak ve tarihçiyi yalıtarak geçmişin kesin, bağımsız ve doğru yeniden kurulmasına imkân veren objektivist bir yöntemi olduğunun kabulü. İkincisi ise bu kabulden yola çıkarak tarihin hakikati; geçmişte fiilen olanı keşfetmekle ilgili bir disiplin olduğu, kurgudan ve değer yargılarından bağımsızlığı. Elton'ın moda haline gelen deyişiyle "teori manyakları"[53] tarafından üretilen bütün tarih biçimlerine saldırıları ile yeniden-kurmacı/kurmacı ana akım içindeki ayrılıklara değindim. Yine McCullagh'ın Elton'ı destekleyen "tarihsel betimlemedeki hakikate" inanmanın mümkün olduğu argümanı üzerinde durdum.[54] Elton'a karşılık ben, Callinicos'un tutumundan, yani olguların teori esinli tarihsel araştırmadan doğduğundan ve yakın tarihlerde tartışmanın nasıl tarihsel anlatının kendi başına ve kendi içinde bir açıklama formu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde düğümlendiğinden bahsettim.

Artık geleneksel ya da yeniden-kurmacı okulun dört ana öncülünü anlamak için daha iyi bir konumdayız: Tarihin kendi epistemolojisi vardır; tarihsel yöntem delillerin çıkarımsal kurallara (kıyaslama, kümelendirme, kanıtlama ve delillerin tarafsız yorumu) göre birincil kaynakların muhakeme edilerek irdelenmesinden ibarettir; tarihin kestirilebilir olduğunu ima eden genel yasaların reddi ve nihayet, anlatı, yeterli bir açıklama formu olmasa bile, tarihsel yeniden kurmanın aracı olarak tarihe bir engel oluşturmaz. Şimdi bu ana akım öncülleri yapısökümcü bilinç açısından ele alacağım.

53. Elton, *Return to Essentials*, s. 12.
54. McCullagh, *Justifying Historical Descriptions*, s. ix-x.

IV
Yapısöküm olarak tarih

A. GİRİŞ

Tarih mesleği, yapısökümcülerle yeniden-kurmacı/kurmacı ana akımlar arasında kesin çizgilerle bölünmüş değildir; daha önce gördüğümüz gibi, bütün tutumları kesen aktif tartışmalar vardır ve çoğu tarihçi, tarihsel bilgiyi yaratma aracı olarak olmasa bile en azından iletme aracı olarak anlatıdan yararlanmayı baştan kabul etmektedir. Ama tam da bu noktada benim yapısökümcü bilinç adını verdiğim, yazım pratiğinde anlatının doğası ve özel rolünü bilinçli olarak düşünenlerle; geçmişin yeniden kurulmasını birincil olarak uzmanlık isteyen bir uğraş olarak görenler ve bu yüzden anlatının, yazılı biçim olarak tarih yazımındaki yeri hakkında tartışacak çok

az şeyin olduğunu düşünenler arasında geniş bir bölünme göze çarpmaktadır. İşaret ettiğim gibi, bu bölünme içerikle biçimin nasıl ilişkilendirildiği, özel olarak da tarihsel bilgi ve açıklamanın ne ölçüde asıl olarak bir bağlama oturtulan delillerin ya da ne ölçüde anlatısal söylemin estetiği ve yapısının işlevi olduğu etrafında yoğunlaşmıştır.

Muhafazakâr yeniden-kurmacı tarihçiler, ampirizmi, geçmişi bilmenin birkaç tarzından sadece biri olarak kabul etmez. Bu tarihçiler bütün öteki tarihsel açıklama yöntemlerini, özellikle Marksizm, kültürel materyalizm, Hegelcilik, burjuva liberalizmi gibi karşı oldukları bir ideoloji kokan akımların yöntemlerini reddederler. Ana akımlar içindeki tarihçiler, tarihi asıl olarak bir *pratik* –tarih zanaatı– olarak görmekten yanadır.[1] Tarih ideolojik olmayan bir keşif tekniği olarak anlaşılır.[2] Geçmişin bizim için ancak metinsel temsil/tasavvur –"tarih"e çevrilen "geçmiş"– olarak erişilebilir olduğu düşüncesine ağırlık veren yapısökümcü tarihsel bilincin meydan okuduğu şey, tarihsel soruşturmanın bilgi için özel olarak ampirist tarihsel bir turnusol kâğıdı sunabileceği inancıdır. Şimdi dil ve anlatısal yapının önemi konusunda daha önce söz ettiğim dört soruyu yapısökümcü bir perspektiften sırayla ele alacağım.

B. EPİSTEMOLOJİ

Ampirizme ve anlamın tekabüliyet teorisine karşı post-yapısalcı meydan okuyuşun bir sonucu olarak, ilk bakışta rahatsız edici görünen ve bilgiye ulaşmak için dilin çamurlu ve tehlikeli sularından başka yolun olmadığı nosyonuyla baş başa kalırız. Bir grup tarihçi, söz konusu nosyonun içerimleri üzerinde kafa yor-

1. Mark Poster, 'Foucault and History', *Social Research*, Cilt 49, 1982, s. 120; Jan Goldstein, *Foucault and the Writing of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994) ve Mitchell Dean, *Critical and Effective Histories: Foucault's Methods and Historical Sociology* (London, Routledge, 1994).
2. Allan Megill, 'Foucault, Structuralism, and the Ends of History', *Journal of Modern History*, Cilt 51, Eylül 1979, s. 451.

mayı reddederek tepki gösterir buna. Derrida ve Barthes'ın uyarılarına rağmen, tarihçiler, bilinebilir dışsal mevcudiyeti bir bağlam içinde metne yedirebilecekleri yolundaki bildik nosyona bağlı kalmayı genel olarak sürdürürler. Bu, disiplinin göndermeselliğine –her sözcüğün bir göstergesi ve sonuçta keşfedilmeyi bekleyen kesin bir anlamı olmasına– yatırım yapmaktır. Sorun, böyle bir sabitlemenin anlatıların neyin anlatısı (fiilen olduğu haliyle geçmişi açıkladığımız sıradan *araçlar* değil, *kendi başlarına* anlamlı tarihsel açıklamalar) olduklarını görmeyi çok güçleştirmesidir. Bu fikri takip edebilmemiz için, anlatının epistemolojik anlamda nasıl iş gördüğünü bilmemiz gerekiyor.

Tarihsel analizin, retoriğin sorunlarına açılışına Hayden White ile F. R. Ankersmit, Hans Kellner, Jörn Rüsen ve Keith Jenkins gibi diğer düşünür ve tarihçilerin eserlerinde rastlanır. Yapısökümcü tarihsel bilince göre tarih, kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde tarihin öykülendirilmiş ya da mecazlaştırılmış biçimini kabul ederek yazılmalı ve yeri geldiğinde bunu keşfetmelidir. Burada savunulan, daha çok kurgusal edebiyatı çağrıştıran üslup, tarz ve anlatı yapısı analizinin, tarihçinin kaynakları *ve* yazılı yorumları konusundaki anlayışına uygulanması gerektiğidir. Bu yaklaşım dilin keyfi yapısı konusundaki yapısalcıların erken dönemli ilgilerinden doğmakla birlikte, yapısökümcü bilinç içinde üretilen tarihin ilgi alanı çok daha geniştir. Ne var ki, yeniden-kurmacı tarihçiler, geçmişin yazılı formunu bir bakıma geçmişin fiilen olduğu haliyle yeniden kurulması ve açıklanmasıyla özellikle ilgili olmayan bir şey olarak görerek, hem yapısalcılıkla hem de tarihsel yapısökümle araya belli bir mesafe koyarlar. Bu tarihçiler dilin kullanımında netliği alkışlıyor ve sınırlarını kabul ediyor olsalar da, dilin en geniş açıklayıcı anlamda kullanımı, onlara göre hâlâ hakiki orijinlerin keşfi, nedensel analiz ve bağlama yerleştirme açısından tali önem taşır.

Daha önce belirttiğim gibi, Francis Bacon'ın on yedinci yüzyıl başlarındaki pozitivist mirası, pratik gerçekçi merkezde bile, yirminci yüzyıl tarih çalışmasını kontrol eden bir metafor olarak varlığını korur. Tarih, ancak tarihçiler savunulamaz tümevarımcı

çıkarımlar yaptıklarında; tarihi, ideolojilerine/siyasi amaçlarına uygun olarak biçimlendirdiklerinde ya da –bazılarına göre daha da kötüsü– hipotez üretmenin rezil dünyasında oyalandığında sahiden sorunlu hale gelir. Tarih, bilimin "orada bir yerde" olan gerçek dünyanın araştırılması, spekülatif değil olgulara dayalı, *a priori* değil ampirik, kanıtlanabilir, varsayımsal olmayan, ideolojik olarak tarafsız ve her şeyden önce dayatmacılıktan uzak ve nesnel olduğu oranda bilime *benzeyecektir*. Sonuç olarak, postmodernizmin tarih teorilerinin temel içerimleri (meşru bir disiplin olarak dayanağı) kabul edilemez.

Tarihi, ampirik bir proje olarak sorgulamak aslında tarihçiler için bir sorun olmamalıdır. Bildik tarihin –kendisine atfettiği gibi– büyük anlatı olmadığını kabul edersek, Lyotard'ın dediği gibi, gerçekliğe içeriden bir yol olmadığını da kabul ederiz. Ne ki, tarihin epistemolojik temelini sorgulamak tarihçilerin zihinlerini çok karıştırır. Bu objektiflik, tarihçilerin kaynakları ele alıp orijinleri ve nedenleri izleyerek ve açıklayarak tarafsız bir yorum yazdıkları iddiasıyla ilgili bir şeydir. Çoğu tarihçi tarihsel yöntemin bilimsel olduğunu savunmaz savunmasına; ama potansiyel olarak anlaşılabilir, nedensel olarak çözümlenebilir ve doğruları barındıran bir geçmiş ile akıl yoluyla objektif olarak temasa geçme duygusu gücünden bir şey kaybetmemiştir.[3] Başka türlüsünü savunmak demek bir tarihçi olduğunu inkâr etmekle birdir.

Esnek bir ifadeyle "geleneksel tarih" diyebileceğimiz tarihin önde gelen eleştirmeni Michel Foucault'dur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Alman filozofu Friedrich Nietzsche'nin ampirizmin kesinliğine karşı tepkisini benimseyen Foucault'nun tarihe saldırısı asıl olarak dilin post-yapısalcı belirlenimsizliğine değil geçmişteki hakikati yakalamaya inanan tarihçilerin tavrına karşıdır.[4] Foucault, tarihçilerin, etkili bir biçimde tarihin dışına adım atabilecekleri,

3. Charles Beard, 'Written History as an Act of Faith', *American Historical Review*, Cilt 39, No. 2, 1934, s. 219-231 ve 'That Noble Dream', *American Historical Review*, Cilt 41, No. 1, 1935, s. 74-87.

4. Rudy Koshar, 'Foucault and Social History: Comments on "Combined Underdevelopment"', *American Historical Review*, Cilt 98, No. 2, Nisan 1993, s. 354-363.

bağlamı kavrayabilecekleri ve nesnel olabilecekleri görüşüne kafa tutarak; bütün yazılı tarihin, verileri öykülendiren tarihçinin anlatısal dayatmaları yoluyla bir yaratma eylemi olduğunu ve bu eylemin bir bakıma tarihçinin içinde yaşadığı çağın ideolojik ürünü olduğunu savunur.

Foucault'nun meşru bir disiplin olarak tarihe yönelttiği eleştiriye paralel bir eleştiri de yine Fransız olan kültür eleştirmeni Roland Barthes'dan gelmiştir. Olayların görünüşte bir anlatıcının müdahalesi olmadan kendilerini anlattığı *histoire* ile açıktan ne olduğunun bilincinde, yazarı olan *discourse* ayrımı temelinde kurduğu "The Discourse of History" (1967) adlı makalesinde Barthes, tarihin delillerle, yani tarihsel olguların düzenlemesiyle tarihçinin yazılı yorumunda yaratılmış bir şey olarak "nesnel tarihin gerçeklik etkisi" arasındaki tekabüliyete bağlı kalmasına karşı çıkar.[5] Barthes'a göre yazılı tarih sadece hikâye söylem ayrımını etkili bir biçimde çökerten başka bir anlatıdır.[6] Barthes'ı yorumlayan Stephen Bann'ın dediği gibi, "tarihsel anlatının retorik bakımdan analizi... tarihe kendisini kurgudan ayıracak *a priori*, mitsel bir statü bahşedemez."[7]

"The Discourse"da yaptığı anlatı savunusunda Barthes tarihin bir epistemoloji olarak varoluşuna saldırır. Barthes tarihin genellikle "'akli' serimleme ilkesiyle haklı çıkarıldığını" kaydeder ve sorar: "Bu anlatı formu, özgün bir karakter taşıyacak ve kuşku götürmez ayrıksı bir özellik sergileyecek biçimde, destan, roman ya da oyunda rastladığımız haliyle, tahayyül ürünü anlatıdan gerçekten ayrılabilir mi?"[8] Barthes gerçek tarih eserinin, gücünü, tarihsel yorumun bir anlatıya aktarılmasından (Barthes bunu sözce olarak tanımlar) aldığını vurgulayarak; tarihçinin, kaynaklara erişmeye dayandırdığı otoritesine meydan okuyuşunu sürdürür.

5. Roland Barthes, 'Le discours de l'histoire', *Information sur les sciences sociales*, Cilt 6, No. 4, 1967, s. 65-75, bir girişle birlikte Stephen Bann 'Discourse of History' olarak çevirmiştir, *Comparative Criticism - A Yearbook*, Cilt 3 (University Park, Pennsylvania University Press, 198 1), s. 3-20.
6. Aktaran, Bann, Agy., s. 3.
7. Agy., s. 5.
8. Barthes, 'Discourse of History', s. 7.

Barthes'ın meydan okuyuşu, tarihçinin söyleminin yapısına yönelik bir eleştiri biçimini almıştır. Barthes verdiği örneklerle tarihçinin geleneksel olarak bir sürü küçük olayın ayrıntılarını nasıl işlediğini gösterir. Sanat tarihinde bu, ince ayrıntılardan bir gerçeklik duygusu yaratma niyetini sergileyen *trompe l'œil* (yanılsama) ilkesidir. Barthes'ın meydan okuyuşu tarihçinin geçmişte ileri geri gezinmek suretiyle zamanı birkaç sayfaya sıkıştırarak nasıl bir tarih sırası oluşturduğuna da uzanır. Barthes daha sonra tarihçinin –dile getirilmeyen– her şeyin bilgisine hâkim olduğu iddiası üzerinde durur; göstergeye doğrudan erişebilirlik yoluyla gerçeklik izlenimi yaratmak için tarihçinin kendisini söylemin dışına koyma işlemidir bu. Barthes'a göre, buradan kalkarak diyebiliriz ki,

> sonuçta, tarihsel iletiyi yollayana gönderme yapan herhangi bir işaret formu sistematik olarak yetersizdir. Tarih tamamen kendi kendini anlatan bir şey olarak görünür. Bu özellik... aslında (tarihçinin hiçbir müdahalesiyle karşılaşmayan) "nesnel" damgası vurulmuş tarihsel söylem türüne denk düşer... Söylem düzeyinde, nesnellik (ya da sözü söyleyenin işaretlerinin aczi) karşımıza tahayyül ürünü yansıtmanın özel bir formu, göndergesel yanılsama diyebileceğimiz şeyin bir ürünü olarak çıkar. Çünkü bu durumda tarihçi göstergenin kendi başına konuşmasına imkân verdiğini iddia ediyor demektir.[9]

Dolayısıyla, tarihsel söylemin epistemolojik statüsü uzlaşı temelinde onaylanıp savunulur. Tarihsel olguya, yetkisini yalın bir dille bağımsız bir araştırma yönteminden alan ve düşülen notların, gösterilen referansların desteğinde, hakikat üzerinde bir hak iddiasında bulunacak kadar ayrıcalıklı bir yer tanınmıştır. Barthes yalın dil, tarihsel deliller ve tarihsel hakikat arasındaki bu yanılsamalı tekabüliyete, anlatılarında "ben" imleçlerini bastırdığı için benzer biçimde nesnel olduğu görüntüsü veren gerçekçi romanlarda da rastlandığını söyler.

Barthes'ın iddiasına göre, tarihçiler gerçeğin mecazını kullanma biçimimiz (aslında Elton yöntemi) yüzünden bir güven hilesine başvurur; tarihten tarihçileri çekip çıkarmak için ve geçmişin ger-

9. Agy., s. 11.

çeğine ulaşmak iddiasıyla yapılır bu. Tarih, Barthes'a göre, gönderme yapılanın, keyfi anlamlandırmanın ötesinde ayrıcalıklı bir gerçek dünyasına yerleşmesini sağlayan epistemolojik bir hile yapar. Barthes'ın dediği gibi, "Tarihçi bir gösteren koleksiyoncusu ve aktarıcısı olduğu kadar olgu koleksiyoncusudur da. Yani, tarihçi olguları pozitif anlam kurma amacıyla örgütler."[10] Çoğu ana akım tarihçi, tarihçinin örgütleyici rolünü kabul eder etmesine, ama malzemenin seçilmesinde hiçbir nesnelliğin olamayacağını ve neyin çıkarılıp neyin alınacağına dair bütün kararların ideoloji, tercih edilen anlatı yapıları ve gösteren-gösterilen-gösterge ilişkisinin sınırlarına bağlı olduğunu savunan yapısökümcü vizyona mesafeli durur. Barthes'ın yapısökümcü iddiasına göre tarihçi bir gösteren-gönderme yapılan tekabüliyeti yaratarak bilinçli bir biçimde gösterilenle gönderme yapılanı karıştırır ya da birleştirir, dolayısıyla Barthes'ın uyarısını şöyle ifade edebiliriz: "'Nesnel tarih' içinde 'gerçek', görünüşte gücü tartışılmaz gönderme yapılanın arkasında mevzilenmiş, formüle edilmemiş bir gösterilenden başka bir şey değildir. Bu durum *gerçekçi etki* diyebileceğimiz şeyi niteler."[11] Bu, Foucault'nun bütün söylemlerin en iyi halde ***hakikat etkileri*** yaratan bakış açıları olduğu fikriyle aynıdır. Bu, göndermeselliğin sınırlarını tanımaktan daha fazla göndermesellik karşıtlığı anlamına gelmez.

Çoğu tarihçi, disiplinin bağımsızlığına verdiği önem ve akla, akılcılığa duyduğu geleneksel Batılı inanç (söz-merkezcilik [logocentrism]) nedeniyle, gerçeği yalnızca bir hakikat etkisi olarak görmeyi reddeder. Bunu reddettiğimizde ise tarihsel olguların anlatısal betimlenişinin, bu olguları kanıtlama tarzımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmekte başarısızlığa düşeriz. Barthes "anlatıyı gerçeğin ayrıcalıklı göstereni olarak" kurumsallaştır-dığımızda, tarihsel hakikatin "anlatıya gösterilen özel ilgi" ve "somut ayrıntıların... bolluğu"nun bir karışımı haline geleceğini savunarak şu sonuca varır: "İlk olarak kurgu kazanında (mitler ve ilk des-

10. Barthes, 'Discourse of History', s. 16.
11. Agy., s. 17. Bkz. aynca Stephen Bann, 'Analysing the Discourse of History', *Renaissance and Modern Studies*, Cilt 27, 1983, s. 61-84.

tanlarda) pişen anlatısal yapı aynı anda gerçekliğin hem işareti hem de kanıtı haline gelir."[12] Bunlar, başkalarının yanı sıra Hayden White'ın da tarih yazmanın retoriksel boyutunu irdelemesinde etkili olmuş kaygılardır ve anlatısal yapıyla bu yapının tarih yazmaya yaptığı dayatmaları sorun haline getirirler.[13] Ana akım tarihçiler, Barthes'ın tarihin en iyi durumda uydurma bir söz edimi ve kaçınılmaz olarak ideolojik olduğu yolundaki argümanını dikkate almayıp, hâlâ, fiilen olduğu haliyle geçmişle büyük ölçüde bir tekabüliyet peşinde koşan bir disiplin içinde çalıştıklarını ve anlatının birincil (kusurlu olsa bile) açıklama aracı değil; bir aktarma aracı olduğunu savunuyorlar. Yine de, yapısökümcü tarihçiler, tarihçilerin anlattığı hikâyelerin ne tür bir epistemolojik statüsü olduğunu ve anlatı formu sayesinde, neyi iddia etmeye hakları olduğunu sormaya devam ediyorlar.[14]

C. DELİLLER

Yapısökümcü tarihin tarihsel deliller hakkında sorduğu birbiriyle alakalı iki soru vardır: Kaynağın arkasında duran zihniyetin neyi amaçladığını nasıl keşfedebiliriz ve yeniden-kurmacıların olayları bir açıklama formu olarak bağlamsallaştırmalarına ne kadar güvenebiliriz? İşte bu noktada görünüşte tuhaf olan, yazarın/öznenin ölümü nosyonu karşımıza çıkıyor. Barthes açısından, tarihsel delillerin yazarının önemi öyle bir azalmıştır ki, yazar anlamın yaratıcısı olmaktan çok yeni metinlerin ve ideolojik konumların temsilcisi olarak anlaşılabilir. Deliller, geri getirilebilir ve eksiksiz olarak bilinebilir bir geçmiş gerçekliği göstermek yerine, yorumlar

12. Barthes, 'Discourse of History', s. 18. Bkz. Richard J. Ellis ve Alun Munslow, 'Narrative, Myth and the Turner Thesis', *Journal of American Culture*, Cilt 9, No. 2, 1987, s. 9-17 ve Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992), s. 68-88.
13. Bkz. Hayden White, 'The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory', *History and Theory*, Cilt 23, No. 1, 1984, s. 1-33.
14. Andrew P. Norman, 'Telling It Like It Was: Historical Narratives on Their Own Terms', *History and Theory*, Cilt 30, No. 2, 1991, s. 119-135.

zincirini temsil eder; yani ne büyük ne de aşkın gösterenlerimiz vardır. Tarihçiler olarak bizlerin kaynağın yazarının niyetlerinin neler olduğunu bilemeyeceğimiz anlamında, bu niyetlere, delilleri yorumlamanın bir aracı olarak baktığımızı ileri sürmek yeni bir metinsel soruşturma davetinden başka bir şey değildir. Bu, Lemon'ın görüşüyle, yani "anlatının açıklama gücü tarihsel öznenin içinde yer aldığı bağlamlara amaçlı ve anlaşılabilir tepkisinin niteliğinden gelir" görüşüyle çelişir. Barthes'a göre,

> Yazarların ve öğretilerin adları burada asli bir değer ifade etmez. Bunlar ne kimlikleri ne de nedenleri gösterir. Descartes, Leibniz, Rousseau, Hegel ve benzeri adların yazar adları olduğunu, kendimizin öyle olduklarını düşündüğümüz hareketlerin ve yerinden etmelerin yazarların adları olduğunu söylemek çok anlamlı olmayacaktır. Bizim onlara atfettiğimiz belirticilik değeri, her şeyden önce bir problemin adıdır.[15]

Bu tutumun ampiristler tarafından kaçınılmaz reddi şu gerekçeye dayanır: Tarihçi ve deliller ayrı kendiliklerdir (bilen ve bilinen arasındaki geleneksel ayrımın yeni bir ifadesi) ve aradaki bu boşluk tarihçinin geri durmasına ve delillerdeki anlamın orijinlerini görmesine imkân verir.

F. R. Ankersmit postmodernist tarihçinin delil algılayışı dediği şeyi, altında neyin olduğunu görmek için kaldırılacak bir şeyden çok, tarihçinin öteki taşlara geçmek için üzerinde (derinliğine inerek değil, yüzeyinde) yürüdükleri bir parke taşı olarak betimler.[16] Hayden White'a göre bu bakış açısının (parke taşından parke taşına yürümek) ideoloji hakkında söyledikleri yüzünden, anlamın kuruluşu için ayrı bir önemi vardır.[17] White açısından tarihsel de-

15. Roland Barthes, 'The Death of the Author', aktaran David Harlan 'Intellectual History and the Return of Literature', AHR Forum, *American Historical Review*, Haziran 1989, s. 585.
16. F.R. Ankersmit, 'Historiography and Postmodernism', *History and Theory*, Cilt 28, No. 2,1989, s. 146.
17. Hayden White, 'The Context in the Text: Method and Ideology in Intellectual History', *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987), s. 192.

lillerin gerçek sorunu Barthes'ın sözünü ettiği anlamların sonu gelmez dönüşü değil, delillerin yorumunun kaçınılmaz ideolojik boyutudur.

Tarihsel yorumun ideolojik değerlendirmelerden etkilenmiş olduğu fikri yeniden-kurmacı tarihçilerin gözünde yanlıştır. Örneğin Elton, tarihçinin White'ın kabul ettiği türden herhangi bir dayatmacılığını reddeder; çünkü böyle bir şey "tarihsel hakikate ilişkin bir belirsizlik" doğurur. Aksine, Elton açısından, "doğru geçmiş görüşü, iddia edildiği gibi tarihçinin örgütleyici zihninde olayların dönüştürülmesinden değil, delillerin yetersizliklerinden ve ortaya koyduğu sorunlardan" doğar.[18] White bu argüman karşısında geri adım atmaz:

> Araştırılmakta olan herhangi bir nesneye dair öyle *tek bir* doğru görüş diye bir şey yoktur... her biri kendi üslubunca temsil edilmesi gereken *çok sayıda* doğru görüş vardır. Zira *bizatihi olguları oluşturan* şeyin bir problem olduğunu; yani tarihçinin, dünyasını, geçmişi, şimdiyi ve geleceği düzene koymasına imkân veren metafor seçiminde, tıpkı sanatçı gibi, çözmeye çalıştığı bir problem olduğunu kabul etmeliyiz.[19]

Demek ki, gözlemciyle gözlenecek şey arasındaki sınırın metafor seçimi yoluyla aşılması, geleneksel tarihsel analizin en temel "kurallarından" birini açıktan ihlal eder. Çünkü böyle bir şey Elton'ın delillere ilişkin nesnellik fikrini tehdit eder. Nesnellik ampirizmin merkezi metaforu olduğundan dolayı, tarihçiyle kaynaklarının ideolojik olarak iç içe geçirilmesi öznelliği göz göre göre tehlikeye sokar ve sonunda tarihin felaketini getirir. R. G. Collingwood'un "tarihçi kendi zihninde geçmişi yeniden canlandırmalıdır" biçimindeki müdahaleci tarihsel yöntemi bile asgari düzeyde bir nesnelliği önceden kabul eder. Daha önce değindiğim gibi, bu yine aynı kapıya çıkacaktır: Olgulara ilişkin eksiksiz bir bilgi sayesinde,

18. G.R. Elton, *Return to Essentials* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991), s. 49.
19. Hayden White, 'The Burden of History', *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), s. 47.

yeniden-kurmacılar sosyal bilimlerin model yapıcılığı saçmalığını, en başta da sosyal teoriden faydalanmayı ve kapsayıcı yasalardan medet ummayı reddederler.[20] Delillerle ilgili öznellik sorunu tarihteki uzun süre tartışmalara konu olmuş kapsayıcı yasalar meselesinin tam kalbinde yatar, ama bu aynı zamanda yapısökümcü bilinç için de önemli bir tartışmadır. Söz konusu sorun, başka şeyler yanında, açık sosyal teorileştirmeden ayrı olarak meşru bir açıklama tarzı olarak anlatının epistemolojik temelini tartışmaya daha çok açar.

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİN KURULMASI

Kendi "Tarihsel bilgi neyin bilgisi olabilir" sorusuna Collingwood'un verdiği "tarihçinin zihninde canlandırabildiği şeyin" yanıtı, birçok yeniden-kurmacı için bir sorun olarak duruyor; çünkü bu yanıt onların tarihsel analiz yöntemine dayanmıyor.[21] Tarihsel açıklamada doğrudan deneyim yokluğunun üstesinden gelmek için, E. H. Carr gibi Collingwoodcu tarihçiler, geçmişi yeniden düşünerek, kendilerini ellerinden geldiği kadar geçmişi delillendirme ve yaşamaya kaptırdılar.[22] Geoffrey Elton gibi kaba ampiristler bunun son derece yanlış bir yöntem olduğuna, bilenle bilinen arasındaki ayrımın korunması gerektiğine inanmakla birlikte, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, tarihçilerin (genelde kişisel önyargıları kapatan renkli bir örtüden ya da kapsayıcı yasa pozitivizminin yöntemsel ölü ucundan başka bir şey olmayan) evrensel açıklayıcı bir sosyal teoriden medet ummak gibi çok ciddi bir hatadan kaçınması gerektiği konusunda Collingwood'la aynı görüştedir. Nedensel bağlantılar üretmek için bir olayın niçin vuku bulduğuna ilişkin bir önerme biçiminde yasalar kaleme almak tarih olarak görülemez.[23] Ama, Callinicos'un kurmacı Marksist açıdan

20. R.G. Collingwood, *The Idea of History* (Oxford, Oxford University Press, 1994), s. 282-302.
21. Agy., s. 302.
22. Agy., Elton'ın yorumu için bkz., *Return to Essentials*, s. 43.
23. Tarihsel açıklamada genel ve kapsayıcı yasaların karakterine ilişkin orijinal bir irdeleme için, bkz., C.G. Hempel, 'The Function of General Laws in History',

bakarak ileri sürdüğü gibi, insanların kendi koşullarıyla nasıl bağlantıya girdiklerinin araştırılması bir sosyal teoriyi zorunlu kılar. Callinicos açısından, tarih denen şey insan toplumundaki dönüşümlerin belli bazı kalıplarını keşfetmeye gayret etmelidir.

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, kapsayıcı yasa teorisi, bu teorinin bilimden alınan bir tarihsel açıklama modeli üzerinde kurulmuş olduğu yargısına varanlar arasında taraftar bulmadı. Ötekiler için, bu teorinin sevimsizliği anlatının gücünü geçmişi açıklamaya havale etmesinden gelir. Sonuç olarak, Hempel'in 1940 başlarında kapsayıcı yasa teorisi olarak adlandırdığı teoriyi çok az tarihçi kullanmıştır. Yaklaşık elli yıl önce, yazılı tarihin en etkili parçalarından biri olan Frederick Jackson Turner'ın, Amerikan tarihinde sınırların rolü üzerine yaptığı çalışma, pozitivizmin sınırlı etkisine örnek teşkil eder. Tarihte genel yasaların varlığını kabul etmediği halde genelde bu yasaları pratiğe uygulayan tek örnek Turner'dir. Turner sosyal ve doğal bilimlerden aldıklarıyla, doğrudan Amerikan tarihsel deneyimine uygulanan bir genel yasanın var olduğu sonucuna vararak, kuşağının önde gelen tarihçilerinden biri haline gelmiştir.[24] 1893 yılında Chicago'da toplanan Amerikan Tarih Kurumu'nda verdiği meşhur konferansta şunları söylemiştir:

> Sahipsiz toprakların var oluşu, bunların sürekli daralması ve Amerikan yerleşim alanlarının batıya kayması Amerika'nın gelişmesini açıklar.[25]

Journal of Philosophy, Cilt 39, 1942, yeniden basımı için, bkz., Patrick Gardiner, *Theories of History* (New York, Free Press, 1959), s.344-356.

24. Frederick Jackson Turner, *Rise of the New West, 1819-1829* (1906), *The American Nation; The United States 1830-1850: The Nation and Its Sections* (New York, H. Holt & Co., 1935) dizisi içinde bir cilt, Avery Craven'in önsözüyle; *The Frontier in American History* (1920, New York, Holt, Rinehart & Winston, 1962); Martin Ridge, 'Frederick Jackson Turner, Ray Allen Billington, and Frontier History', *Western Historical Quarterly*, Cilt 19, Ocak 1988, s. 5-20; Munslow, *Discourse and Culture*, s. 68-88; John Mack Faragher, 'The Frontier Trail: Rethinking Turner and Reimagining the American West', *American Historical Review*, Cilt 98, No. 1, Şubat 1993, s. 106-117 ve Peter Stoneley, 'Signifying Frontiers', *Borderlines*, Cilt 1, No. 3, Mart 1994, s.237-253.

25. Turner, 'The Significance of the Frontier in American History', *The Frontier in American History*, s. 2-3.

Turner için, bu batıya hareket yasası Amerikan tarihini anlatır. Turner'in yaklaşımı, onu zamanının önde gelen sosyal bilimcilerinden biri yapmıştır. Gelgelelim, tarihsel açıklamadaki pozitivizme karşı tepki Amerikalı iki tarihçi Carl Becker ve Charles Beard önderliğinde iki savaş arası dönemde ortaya çıktı. Nietzscheci bir tutum takınan, ama özellikle İtalyan tarihçi Benedetto Croce'dan etkilenen Beard ve Becker kendisini günümüz kaygılarının ötesinde gören herhangi bir objektivist tarihe meydan okur.[26] Bu görelikçi hattı onaylayan Becker'e göre, "Tarihsel düşünce... dünya işlerinin daha etkili bir şekilde yapılmasında yardımcı olan sosyal bir araçtır."[27] Şimdiye kadar çoğu tarihçi en azından, mutlak kapsayıcı yasalara karşı çıktığı, ama aynı şekilde tarihte pozitivistin kabul edeceğinden daha çok kurgu olabileceğini de reddettiği oranda, görelikçiliği kabul etmiştir.[28]

Yapısökümcü tarihçiler açısından, eğer dışsal delillerin ve bu deliller üzerine inşa edilen yorumların hakikat değerinden kuşku duyuyorsak, bu argümanları kurmacılık için ya da kurmacılığa karşı sınamak anlamsız bir uygulama olacaktır. Eğer bütün o ampirist tümevarım yöntemi ve tümevarımsal çıkarım çürükse, kapsayıcı yasa teorisini tartışmak yersizdir; çünkü olgular ana akım tarihçilerin iddia ettiği bilgiyi ne ölçer ne de üretir. Çoğu ana akım tarihçi bu gerçeğe gözlerini kapatır; Collingwood'un, tarihsel yöntemi, "kaynakları, hangilerinin daha güvenilir olduğunu ayırt etmek üzere bileşenlerine ayırarak nesnel analiz yapmak" olarak tanımlamasını onayıp kaynaklar üzerinde yoğunlaşmayı tercih e-

26. Benedetto Croce, *Aesthetics as Science of Expression and General Linguistic*, çev: Douglas Ainslie, aynca John McCormick bir Giriş yazmıştır, (New Brunswick, Transaction Publishers, 1995).

27. Carl Becker, aktaran Peter Novick, *That Noble Dream: The Objectivity Question and the American Historical Profession* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), s. 98.

28. Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (London, Hutchinson, 1959). Allan Megill, 'Recounting the Past: "Description", Explanation, and Narrative in Historiography', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, Haziran 1989, s. 627-653'te "pozitivist program hâlâ prestijini koruyor" diye yazmıştır; s. 636. Bkz. ayrıca "'Grand Narrative" ve the Discipline of History', Frank Ankersmit ve Hans Kellner (der), *A New Philosophy of History* (Chicago, Chicago University Press, 1995).

der. Ne var ki, Collingwood da tarihsel açıklamaları yorumlamakta tarihçinin rolünü teslim eder. Collingwood, tarihçilerin işlerini kendi tarzlarına göre nasıl yapacaklarını bildiklerini ve bilimsel yöntemi tarihe yedirme gayretiyle yanlış yöne sapma riskini artık göze almamaları gerektiğini iddia eder.[29] Gelgelelim, pozitivist kurmacılığın neredeyse evrensel olan reddi, tarihsel açıklamanın gerçekte bir anlatı biçimine sokulmuş nesnel yorum olduğu yolundaki çoğu tarihçinin paylaştığı kuşkulu yaklaşıma dayandırılır. Buna karşın, yapısökümcü argüman kaynaklarımızın asla aşkın gösterilenler olmadıklarını savunur; çünkü kaynaklarımız, bir kuşak tarihçinin bunlar üzerine yeniden çalışmaya koyulmasından önce, anlatımlar, günlükler, destanlar, anılar ve yorumlar halinde zaten yeniden nakledilmiş olmaları nedeniyle, önceden tayin edilmiş bir tarihsel statüye sahiptir.

Ampirist temsil/tasavvur ve göndermeselliğin yapısökümcü eleştirisi üstüne basarak şunu sorar: Bilgi sosyal varlıktan mı ve/veya dil kullanımından mı doğar? Bir temsil/tasavvur formu olarak anlatı her zaman tekabüliyet testinde başarısızlığa uğruyor olsa da, geçmişin yeniden-kurulması/kurulmasında hayati önemini korur. Bu noktada geçmişte hakikat bulma gayretinin belki de delillerin kuralları, kapsayıcı yasalar, hatta anlatıyla ilgili olmaktan çok, iktidar elde etme arzusuyla ilgili olduğuna işaret etmek lazımdır. Foucault için, dille gerçeklik arasında büyük bir uçurum vardır. Gerçeklik denen şey, dil bir anlam yarattığında kurulur. Biz dili kullanırız, ama dil de bizi kullanır.[30] Sonuçta, anlatı bir söylemdir, geçer akçesi de güçtür. Bu güç pekâlâ bir millet için kullanışlı bir geçmiş yaratmakta kullanılabilir. Dolayısıyla, anlatıya şimdiki zamanda var olan ve geçmişe yapılan basit ve yalın bir göndermesi olmayan söylemsel bir oluşum denebilir.[31] Tarihsel bilginin artışı ("geçmişi bilmek") genellikle şimdiyi ya da şimdinin tercih edilen

29. Collingwood, *The Idea of History*, s. 130.
30. Dorothy Ross, 'Grand Narratives in American Historical Writing: From Romance to Uncertainty', *American Historical Review*, Cilt 100, No. 3, Haziran 1995, s. 651-677.
31. Christopher Tilley (der.), *Reading Material Culture* (Oxford, Basil Blackwell, 1990), s. 281-347.

bir versiyonunu haklılaştırır ve bu, meslekten tarihçileri harekete geçiren bir güçtür. Foucault, –bir mesleğe ve bir disipline bağlanmış olmaktan ötürü– ister yeniden-kurmacı isterse kurmacı olsun, bütün tarihçilerin hakikatin nesnel araştırması mitinin önemini savunmakta bir çıkarı; genellikle ideolojik çerçevede bir çıkarı olduğunu savunur. Foucault'nun gözünde en büyük suçu, kendilerine geçmişin özüne nesnel olarak erişme imkânı veren ideolojileri üzerinde kontrol sahibi olduklarına inanan liberal burjuva ampiristler işlemektedir. Yapısökümcü tarihin önemi, nihai ifadesini katı kurmacılıkta, özellikle de istatistiksel çeşidinde bulan, geçmişte keşfedilmeyi bekleyen "orada bir yerde" özlü (doğru) kalıplar olduğu fikrine karşı meydan okuyuşundan gelir.

Yapısökümcü bilinç, tarihsel anlatıda delillerin, ağırlıklı olarak nesnel açıklama yerine gerçek izlenimi vermesi ve tutarlı olması bakımından ele alındığını varsayar. Bu demek değildir ki, hepimiz aşırı görelikçiyiz. Örneğin White, aslında anlatıyı tarihin gerçekte ilgili olduğu şeyin merkezine yerleştirerek, anlatının epistemolojik değeri hakkındaki aşırı kuşkuculuğu reddeder. "Böyle görüldüğünde, söylemin 'içeriği' en az biçim kadar yorumundan çıkarılabilecek enformasyondan oluşur."[32] Sonuçta White'a göre, bir söylem, "tek başına gönderme yapılan dışsal bir şey hakkındaki enformasyonun bir nakil aracı olmaktan çok, anlam üretiminin bir aracı" olarak görülmelidir.[33] White, anlatının bilişsel önemini tanır; ve anlatının, fiilen olduğu haliyle geçmişi pozitivizmin yapabileceğinden daha fazla geri getirebileceğini ima etmez. Yapısökümcü tarihin –kaynakların yorumlanmasında göndermesellik ve temsil, yazarın niyetlerinin yeniden tesisi, kurmacı teorileştirme ve gücün çoğunlukla gizli kalan gündemi gibi– kuşkuları yalnızca ana akımın iddialarının sorgulanmasını amaçlamaz, aynı zamanda tarihsel anlatının bir açıklama aracı olarak var olan potansiyelleri yanında yetersizliklerini de daha net görme gereğine işaret eder.

32. Aktaran, Norman, 'Telling It Like It Was', s. 130.
33. White, 'The Question of Narrative', s. 19.

Yapısökümcü bilincin etkisi, yalnızca fiilen olduğu haliyle geçmişe açılan nesnel bir geçit olarak tarihsel yorumu sorgulamak anlamına gelmez. Aynı zamanda anlatının açıklayıcı yani hikâye-anlatıcı gücünü keşfetmeyi de gerektirir. Eğer tarihsel yazı, karmaşık ve daha önceden mevcut yorumlar zincirinin analizi demekse; belgeler, yazarına ait anlamı garanti etmiyor ve gösterenler yalnızca daha fazla gösterenler yaratıyorsa, o halde tarihin içeriği tartışması onun dilsel ve hikâye formunun anlaşılmasıyla başlamalıdır. Tarihçiler giderek yalnızca geçmişin yeniden araştırılması değil, aynı zamanda bu araştırmanın nasıl dile döküleceği *ve* yürütüleceği hakkında da düşünmeye cesaretlendiriliyor. Biçim hakkında düşünmek bize onun içeriğini nasıl ele alacağımızı düşündürür. Yani, yazılı tarihin biçimi olgusal içeriğine göre hangi ölçüde anlamlıdır?

W. H. Dray tarihsel açıklamada anlatının önemi üzerine takınılabilecek çeşitli tutumları özetlerken, şunlardan söz eder:

> Tarih basitçe bir *anlatıdır*; ya da tarih *öz olarak* anlatıdır; ya da bir tarih *bazı* anlatı unsurları barındırmalıdır; ya da anlatı tarihin *bir biçimidir* ve belki de en önemli biçimidir. Yine, denebilir ki, tarihsel anlayış hakkında özel olarak tarihsel olan neyse onu tarihçiler anlatı yoluyla yaratır; ya da tarihsel açıklamalar ayrıksı yapılarını tarihsel anlatılar sürecinde ortaya çıkışları nedeniyle kazanırlar. Hatta denebilir ki, tek başına anlatılar özel bir biçimde açıklayıcıdır ya da anlatı tek başına, gerçekte *kendi kendine* açıklayıcı değilse bile, *bir* açıklama biçimidir.[34]

Demek ki, anlatının işlevi tarihçiler için içinden çıkılmaz bir durumdur. Anlatı geçmiş karmaşayı ve gerçekliği temsil ettiğini iddia eder, ama bir hikâye biçiminde olduğundan dolayı tarihçinin tahayyül gücünün yarattığı bir şey olmak durumundadır. Bu yüzden anlatı fiilen olmuş olanın doğru bir temsili olmak gibi bir iddiada bulunabilir mi? Anlatı, Louis Mink'in ileri sürdüğüne göre, "kabul

34. W.H. Dray, 'On the Nature and Role of Narrative in Historiography', *History and Theory*, Cilt 10, 1970, s. 153-171.

edilmiş herhangi bir argüman ya da sahicileştirme işlemiyle kendi hakikilik iddiasını savunamayan tahayyül gücünün bir kurgusudur."[35] Bu demektir ki, tarihçiler geçmişin "gerçekten ne anlama geldiği", kaynak metnin "gerçekten ne söylediği" ve yazarın niyetlerinin "gerçekten ne olduğunu" açıklamaya çalışırken anlatılar icat ederek kaçınılmaz olarak kendilerini geçmişe dayatırlar.[36]

Bildiğimiz gibi, çoğu tarihçi için anlatı, tarihin sorgulanmaz *biçimidir*. Çok sayıda tarih felsefecisi, anlatıyı tarihin asli ve ayırt edici özelliği olarak savunmuş olsa bile, çoğu uygulayıcı sadece bazı makalelerde olan, bazılarında ise olmayan nedensel bir üslup özelliği olarak gördükleri için, anlatının pratik yöntemsel önemini kavramaktan acizdir. Çoğu şey gibi, anlatının açıklayıcı olup olmadığı onu nasıl tanımladığımıza bağlıdır. Anlatının tarihsel açıklamanın meşru bir biçimi olduğunun tartışmaya açılması anlatı karşıtlarını ortaya çıkarmıştır. Aralarında Maurice Mandelbaum ve Leon Goldstein'ın bulunduğu bu tarih felsefecilerine göre, anlatı tarihsel çalışmanın bir unsuru olmakla birlikte, bütün tarih anlatı biçimi içinde bir kalıba sokulmamalıdır ve bu disiplinin başka birincil ve daha önemli yöntemsel iddiaları vardır. Bu iki tarih felsefecisi dışında, Frederick A. Olafson, David Carr, William Gallie, Arthur Danto ve A. R. Louch gibi anlatı yandaşları vardır; bu düşünürlere göre, yaşanmış haliyle geçmiş ile yazılı haliyle tarih arasında güçlü bir tekabüliyet vardır.[37] Ayrıca dilin tekabüliyet sınavında her zaman başarısızlığa uğraması gerektiğini kabul etmeyen J.H. Hexter ve Lawrence Stone gibi anlatı yanlısı, ama yapısökümün kararlı karşıtları vardır. Ve nihayet, anlatıyı tarihsel açıklamanın vazgeçilmez, ama büyük ölçüde yanlış anlaşılan (başka şeyler yanında, gözde nesnellik metaforu sayesinde epistemolojik bir meşruiyet iddiasına imkân veren bir yanlış anlaşılma anlamında) bir özelliği olarak gören Hayden White, Dominick LaCapra, F. R. Ankersmit, Hans Kellner ve David Harlan gibi tarihçilerin benimsedikleri ve genel olarak yapısökümcü akım

35. Aktaran, Norman,'Telling It Like It Was', s. 117.
36. Harlan, 'Intellectual History', s. 600.
37. A.R. Louch, 'History as Narrative', *History and Theory*, Cilt 8, 1969, s. 54-70.

diye tanımlanan yaklaşım vardır.

Anlatının genelde ne anlama geldiği üzerine kafa yoran Maurice Mandelbaum'a göre, tarihçiler "gözlerini daha yükseklere" –yani, ödül olarak alacakları tarihsel hakikate– dikerek anlatılarını kaleme alırlar.[38] Arthur Marwick gibi, tarih felsefecisi Leon Goldstein da tarihin üstyapısı adını verdiği, tarihin anlatısal biçimi üzerinde koparılan bunca fırtınayı anlayamaz. Tarihin işi arşivlerdeki kaynaklar, yani altyapı üzerinde araştırma yapmaktır. Goldstein için, tarih "teknik bir disiplin", kendine has yöntemler kullanan bir disiplindir: "Tarih bir bilme yoludur, bir söylem tarzı değil."[39] Ve Goldstein şu sonuca varır: "Tarihsel geçmiş hakkında bildiğimiz her şeyi, tarihsel araştırma içinde oluşturulduğu için biliyoruz."[40] Yapısökümcü hamle, geçmişin tarih olarak var oluşu, tarihçi, bir anlatı ya da hikâye yapısını deliller üzerinde dayattığı içindir diyerek buna karşı çıkar.

Tarihsel metin geçmiş gerçekliği betimlemek ve değerlendirmek için kaleme alınmış bir anlatıdan ibaret olduğundan, mesele hikâye formundaki anlatının açıklama gücüdür. Daha önce gördüğümüz gibi, yapısalcı ve post-yapısalcı edebiyat teorisi, tarihçilerin anlatıyı tarihsel bilgiyi kendi başına eşsiz bir şey olarak sabitlemenin bir yolu olarak nasıl kullandığı ve sonuç olarak tarihi öteki yazma biçimlerinden nasıl ayırdığı sorusunu gündeme getirmişti.[41] Anlatı yanlısı bir tutumu destekleyen M. C. Lemon hayatın mantığının anlatıda kopyalandığını savunur. Ona göre, işin özü şudur: "'Orada bir yerde', potansiyel olarak sonsuz oluşumların ortasında doğru bir biçimde anlatılacak gerçek hikâyeler vardır ve

38. William Dray, 'Mandelbaum on Historical Narrative', *History and Theory*, Cilt 8, 1969, s. 290, aktaran, Leon Goldstein, *Historical Knowing* (Austin, Texas, 1976), s. 140.
39. Agy., Giriş, s. xix. Bkz. ayrıca Goldstein, 'Impediments to Epistemology in the Philosophy of History', *History and Theory, Beiheft* 25, 1986, s. 82-100.
40. Agy., Giriş, s. xx-xxiii.
41. William Gallie, *Philosophy and the Historical Understanding* (New York, Schocken Books, second edition, 1968), s. 105-125 ve M.C. Lemon, *The Discipline of History and the History of Thought* (London, Routledge, 1995), s. 42-79.

onların anlatılması anlatısal açıklamanın mantığına uymalıdır."[42] Lemon'ın bu görüşüne öz olarak anlatısal formu nedeniyle tarihin olsa olsa bir tür edebiyat olabileceğini, ama bunun onun anlamını ya da açıklayıcı gücünü azaltmayacağını savunan Dominick LaCapra, Hayden White ve Paul Ricoeur de katılır. Sonuç, aslında, tarihin niteliğini ve işlevini yeniden düzenlemektir. Paul Ricoeur'ün dediği gibi, tarihin tıpkı insan varoluşu gibi "indirgenemez bir biçimde anlatısal karakter" taşıması gerekir.[43] Tarihin işlevi, insanların dilin üretimi yoluyla kendilerini ve kültürlerini oluşturma sürecini betimlemektir. Anlatının bilişsel değerinin vurgulanması, birdenbire fiili olarak olduğu haliyle geçmişe vakıf olduğumuz anlamına gelmez kuşkusuz; elimizde olsa olsa geçmişin bir hikâyesi vardır. Anlatı geçmişi açıklayabilir; ama bu, anlatının doğruluğu hakkında garanti veremez.

Yapısökümcü tarihçiler bu meseleye yaklaşırken şöyle bir düşünce çizgisi izler: Fiilen olduğu haliyle geçmiş ve anlatısını oluşturan tek tek tarihsel tümceler hiçbir zaman birebir geçmişle örtüşemez. Sorun, delillerden kalkarak geçmişi kanıtlayamayışımızdır. Deliller geçmiş gerçeklik değildir, çünkü onlara erişmemiz için birçok ara aşamayı (yokluk, boşluklar ve sessizlikler, arşivin tasarlanmış doğası, gösterenle gönderme yapılanın birbirine geçmesi, tarihçinin önyargısı ve her şeyden önce tarihçinin dayattığı ve tasarladığı anlatısal argümanın yapısı) geçmemiz gerekir. Belki de en iyisi, tarihsel anlatıları bir geçmiş gerçekliği nasıl temsil/tasavvur edebileceğimize *dair* önermelerden, tekabüliyetlerden çok, *muhtemel* tekabüliyetler hakkındaki öneriler olarak görmektir. Hayden White tarihsel olguların gerçekte ancak bir betimlemeye tabi olaylar olduğunu savunan Arthur Danto'nun görüşünü onaylar.[44] Bu demektir ki, bir betimlemeye tabi olaylar olarak bu anlatısal önermeler/öneriler tek tek tarihçilerin yorumlarının so-

42. Lemon, *The Discipline*, s. 133.
43. Paul Ricoeur, *Hermeneutics and the Human Sciences*, der., J.B. Thompson (Cambridge, Cambridge University Press, 1981), s. 275.
44. Hayden White, 'Response to Arthur Marwick', *Journal of Contemporary History*, Cilt 30, No. 2, Nisan 1995, s. 233-246.

nucudur ve bu koşullarda kabul edilmek için yarışırlar. Tarih, olduğu haliyle geçmiş gerçeklik hakkındaki tartışmalar değil; geçmiş olayların doğası ve muhtemel anlamları üzerine yapılan rakip anlatısal önermeler sonucunda ortaya çıkar. Kuşkusuz, bir anlatısal önerme bir kere az ya da çok genel kabul görmüşse ("Soğuk Savaş" ya da "Endüstri Devrimi" gibi) o artık geçmiş gerçeklik olarak somutluk kazanır. O artık anlatısal bir önerme değildir, geçmiş haline gelmiştir. Bu, dil kullanımıyla geçmiş gerçeklik arasında ayrım yapmayı imkânsızlaştırır. İşte bu noktada ampirizm başka bir başarıya imza atar.

İnkâr edilemez olan, anlatıları tarihçilerin kurduğu ve bu tarihsel bilginin anlatılar yoluyla elde edildiği ve aktarıldığıdır. Peki o halde bizim farklı tarihçilerin anlatısal önermeleri arasında, muhtemelen *doğru* ve muhtemelen *yanlış* önermeler arasında ayrım yapmamız nasıl mümkün olur? *İyi* tarihi *kötü* tarihten nasıl ayırabiliriz? Bu, yeniden-kurmacıların üstesinden gelemeyeceği zor bir soru değildir. Bu tarihçiler anlatının ne oranda ahenkli bir yapı olduğuna, birlik ve/veya tutarlılıktan ya da bağlama ilişkin kaynaklarla tekabüliyetten ne ölçüde yoksun olduğuna bakarak hükümlerini verir. En inandırıcı tarihçiler, bu özellikleri tam anlamıyla taşıyan anlatıları kaleme alanlardır. Birlik ve tutarlılık tekil önermelerle kaynaklar arasında kurulan anlaşılabilir ve makul ilişkilerde bulunur, ama daha da önemlisi *bir bütün olarak* anlatı, bilgi verici bir argüman yapısına sahiptir; makale, deneme ya da kitap havada uçuşan sözcüklerin anlamsız bir yığını değildir. "İyi tarih"te, bilgi veren anlatısal argüman, geçmişin fiilen nasıl olduğuna ilişkin açık ve net bir önerme içerecektir; biçimin tutarlılığı, kullanılan kuşatıcı sosyal teoriden ya da delillerle doğrudan ilişkili bir hikâyenin/kuramın var olmasından gelir.

Yapısökümcü için "iyi" ya da "kötü" tarih nedir? Umulur ki, yapısökümcü bir yazıdaki anlatı tutarlı ve anlamlı olacak, ama epistemolojik olarak kendinden emin olmayacaktır. Tekabüliyetler hakkında yer etmiş kuşkular yüzünden böyle bir belirsizlik doğacaktır. İlk elden doğruluk etkisini, olgudan makul bir biçimde nasıl farklılaştırabiliriz? Toplumsal kuram argümanlarını olayların

sıradan betimlerinden nasıl ayırabiliriz? İdeolojiden esinlenmiş boşluklar ve sessizlikleri nasıl çözebilir ya da iç içe geçmiş gösteren-gönderme yapılan yumağını nasıl çözebiliriz? Geçmişi fiilen olduğu haliyle yakalamayı amaçlayan her tarih için, tanım gereği tıpkı önceki gibi bir kurgu olan, bir başka kurgu vardır her zaman. O halde iyi tarih dediğimiz şey, sınırlarını bilecek kadar, özellikle tarih yazısının ampiristlerin genelde kabul ettiklerinden daha belirsiz ve spekülatif olduğunun ayrımına varacak kadar kendine dair düşünen bir tarihtir. Yapısökümcü tarih, tarihçiye, kaynaklara ve nedenlere delillerin yetki verdiği bir hakikat iddiası atfedip geçmişi "hale yola koymayı" reddederek, çağdaş toplumdaki yerleşik otorite nosyonlarına kafa tutması gereken bir muhalif rolü biçer. Daha pratik terimlerle bunun anlamı nedir ve anlatı olmanın tarih için içerimleri nelerdir?

Şimdi tarihe ilişkin iki sonuca varmış olduk: Birincisi, bütün kurgulanmış, yazılmış anlatılar, sıklıkla ne kadar bilinçli olursa olsun tarihsel farkındalığın ortadan kaldıramayacağı kadar derinlere işlemiş bir felsefe ya da ideoloji tarafından desteklenmektedir ve ikincisi, delillerdeki somut geçmiş, olaylar hakkında hikâyeler anlattığı için yapısökümcü tarih kurgusal bir anlatı değildir. Ama bir temsil/tasavvur biçimi olarak bütün tarihsel anlatısal önermeler retorik ve dil kullanımı (öyküleştirme, argüman ve hem maddi hem de ideolojik, kültürün getirdiği öteki kayıtlar) üzerine kurulmuş uzlaşılar tarafından biçimlendirilmiştir. Anlatı biçimiyle tarihsel içerik arasındaki bu ilişki, zaman zaman Roland Barthes, Paul Ricouer ve Michel Foucault'nun üstlendiği dil ve temsil araştırmasına çok şey borçlu olan Hayden White tarafından irdelenmiştir.[45]

45. Roland Barthes, 'Introduction to the Structural Analysis of Narrative', aktaran, White, 'The Question of Narrative', s. 1. Bkz. ayrıca Paul Ricoeur, 'Explanation and Understanding: On Some Remarkable Connections Among the Theory of the Text, Theory of Action, and Theory of History', Agy., s. 26. Bkz. ayrıca Michel Foucault, 'The Order of Discourse', *Inaugural Lecture at the College de France*, 2 Aralık 1970, [*Söylemin Düzeni*. Çev.: Turhan Ilgaz, Hil Yay., 1987] *The Archaeology of Knowledge* (New York, Harper & Row, 1972), *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (New York, Random House, 1973/*Deliliğin Doğuşu*. Çev.: M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yay., 1992), *Madness and Civilisation: A History of Insanity in the Age of Reason* (London,

Anlatıcılık karşıtı White açısından, tarih edebi bir faaliyettir ve biz "geçmişi" ona dayattığımız anlatısal tasarım yoluyla "biliriz"; bu tasarım –Ankersmit'in de katıldığı gibi– "kendi başına bir mevcudiyet kazanmıştır."[46] Hem White hem de Ankersmit, tarihçilerin, figüratif bir anlatı yoluyla tarihsel açıklamanın doğru karakterini kavramadan, nesnellik iddiasını sürdürme eğilimlerine direnmemizi, bir tarihin edebiyat olarak takdiri yoluyla kazanabileceğimiz daha zengin bir kavrayışa yönelmemizi önerirler. 1973 yılında kaleme aldığı *Metahistory* metninde White, tarih yazma denen şeyin temelde dilsel ve şiirsel bir faaliyet olduğunu savunur. Olgular keşfedilmez, onlar fiili olarak öteki kriterler kadar edebi kritere göre de yorumlanan kaynaklardır. Sonuç olarak, eğer tarihe edebiyat olarak yaklaşırsak, yerleşik delilleri bağlama oturtma kurallarına ek bir dizi eleştirel araç uygulayarak, eskisinden bile daha iyi bir tarih yazabiliriz. Edebi formunu kabul ettiğimizde tarihi ana akım tarihin yaptığı gibi sunmak zorunda kalmayız.

Yazılı tarih bir insan yapıtı olduğundan, White, tarihçilerin de kendi verdiği adla mecazi prefigürasyon yaptığını, yani figüratif dilin temel kategorilerine –mecazlara– dayanarak gerçekçi hikâye edebiyatının yazarlarıyla aynı biçimsel anlatı yapılarını kullandığını iddia eder. White bunun nasıl işlediğini açıklamak için altyapı-üstyapı metaforuna benzer bir şeyden yararlanır. Tarihçiler üç üstyapısal açıklama stratejisi kullanarak açıklamalar –örneğin, öykülendirerek açıklama, biçimsel argümanla açıklama ve ideolojik içerimli açıklama– üretmek üzere anlatılar (hikâyeler) kurar. Bu açıklama stratejileri, White'ın ileri sürdüğü tarihçilerin anlatılarında irdelenmiş olguları açıklamak için elemeyi nasıl yapacaklarını son tahlilde belirleyen (mecazlar düzeyinde iş gören) bir bilinç yapısı ya da altyapısı düşünüldüğünde, anlatının yüzey özellikleridir. White, altyapı üstyapı metaforunu genişleterek, dilin

---

Tavistock, 1973), *The Birth of the Clinic* (New York, Vintage Books, 1975), *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews* (Ithaca, Cornell University Press, 1979) ve *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings* (Brighton, Harvester Press, 1980).

46. F.R. Ankersmit, *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994), s. 83.

ne toplumun ekonomik altyapısına ne de sosyal üstyapısına yerleştirilmesi gerektiğini iddia etmez; dil ikisini de önceler.

Bir sonraki adımda White (her bir çağda, bir kültürün figüratif dilde gömülü haliyle bilgiyi nasıl edindiğini ve kullandığını betimlemenin bir yolu olarak) Michel Foucault'nun *episteme* kavramını ödünç alarak analizi, retorik düzeyinden tarihsel düzeye taşır. White'a göre, tarihçilerin, herhangi bir tarihsel dönemin kültürünü o dönemin egemen mecazi prefigürasyonuna göre yorumlaması mümkündür.[47] White, Saussurecü ikili zıtlıklar yoluyla anlamın kuruluşu anlamında (ötekilik fikri ya da herhangi bir tarihsel dönem içinde farklılık) insan düşüncesinin derin yapılarını örgütleyen mecazların, her toplumun ve her tarihçinin tarihsel tahayyülünün çekirdeğinde bulunduğunu ileri sürer.[48] White, on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda tarihsel tahayyülün hâkim tarzlarını ayrıştırmanın bir yolu olarak mecazlarla ilgili edebiyat teorisini irdeler ve kültürel düzeye genişletilen bu model, tarihsel tahayyül gücünün derin ve yüzey yapılarının özdeşliğine imkân verir.

Bu tarih görüşünün önemini 7. ve 8. bölümlerde ayrıntılı olarak irdeleyeceğim, ama şimdilik kaydetmemiz gereken şudur: Kültürel değişime ilişkin bu anlatı modelinin anahtarı White'ın bir varsayımıdır; buna göre, ideoloji ve güç kullanımı son tahlilde bir ana metin tarafından belirlenir, ama sosyal ilişkilerin somut dünyasında iş görür.[49] Retorik düzeyinden maddi bağlam düzeyine geçen

47. Hayden White, 'Structuralism and Popular Culture', *Journal of Popular Culture*, Cilt 7, 1974, s. 759-775, 'The Tropics of History: The Deep Structure of the *New Science*' ve 'Foucault Decoded: Notes From Underground', *Tropics of Discourse*, s. 197-217, 230-260; Munslow, *Discourse and Culture*, s. 1-4.

48. Tarihsel bir kurgu olarak "ötekilik", yapısökümcü tarihçiler ve eleştirel teorisyenler tarafından çok fazla irdelenmiştir; ör., Luce Irigaray, *This Sex which is not One* (Ithaca, Cornell University Press, 1979), ve ayrıca bkz. Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in the Nineteenth Century* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1973), s. 133-425. Bir kültür egemen ve bağımlı gruplar arasındaki alışverişten çıkar ve böylesi grupların kullandığı metaforlar, putlar ve imgelerle temsil edilir. Mecaz yapıları ve kültürel önemleri için bkz., Paul Ricoeur, *The Rule of Metaphor Multi-Disciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language* (Toronto, Toronto University Press, 1978), s. 44-64 ve Stephen Bann, *The Clothing of Clio: A Study of the Representation of History in Nineteenth Century Britain and France* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984).

49. White, *The Content of the Form*, Giriş, s. 1-23.

White, tarih (uyumcu ya da muhalif bir ses olarak tarih) yazımını metinler arası ve maddi bir edim olarak betimler. E. P. Thompson'ın *Making of the English Working Class* [İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu] adlı çalışması hakkında yaptığı analizde, bütün tarihi eserler gibi tarihsel açıklamanın mecaz modeline kaçınılmaz olarak bağlı olduğunu, bu yüzden zorunlu olarak bir kurgu olduğunu ileri sürerek göstermek istediği şey budur. Thompson –ba-riz olarak ideolojik nedenlerle– İngiliz işçi sınıfını metaforik olarak "oluşturma" işiyle meşguldür. White'a göre, "Thompson'ın İngiliz işçi sınıfı bilinçliliğinin tarihinden çıkardığı kalıp, verilerde bulunduğu kadar belki de verilere dayatılmıştır." Ama White çok daha ilginç bir noktaya değinir: "Buradaki mesele kesinlikle bazı kalıpların dayatılıp dayatılmadığı değil, temsil/tasavvur edilen süreci düzene sokmak için kullanılan kalıbın seçiminde [Thompson tarafından] sergilenen titizliktir." White'ın dediği gibi, İngiliz işçi sınıfı için Thompson'ın seçtiği "planlı ya da sezgisel" mecazi kalıp "sınıfın kendisini naif (metaforik) olarak kavramasından özeleştirel (ironik) kavramasına" geçiştir.[50] White'ın tarih analizinde tarihçiler için önemli olan şey mecaz diliyle toplumsal ve kültürel pratik arasındaki ilişkiyi sorgulamasıdır. *Mythologies* adlı çalışmasında Roland Barthes da dili, bir sosyal grubun toparlayıp var ettiği, ama bir başkası tarafından ideoloji olarak tüketilen bir şey olarak yorumlar.[51] White, antropolog Clifford Geertz ve kültür eleştirmeni Michel Foucault ve diğerleriyle birlikte, toplumsal güç ve bilinç kurumlarının oluşumunda mecazların (metafor) temsili ve ideolojik statülerini hep göz önünde bulundurmuştur.[52]

White tarih çalışmasına retoriksel yaklaşımının yarattığı bir diğer merkezi sorunun tamamen ayrımındadır; sorun aşırı yorumcu görelikçilik korkusudur. Bu yaklaşım, delillerin orijinine ve konusuna yaklaştırmak yerine bizi onlardan daha çok uzaklaştıra-

50. White, *Tropics of Discourse*, Giriş, s. 19.
51. Roland Barthes, *Mythologies* (London, Cape, 1972), s. 129.
52. Antropolog Clifford Geertz kültürü anlamakta metinsel modelin başlıca savunucusu olmuştur; bkz. 'Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture' ve 'Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight' *The Interpretation of Cultures* adlı derleme içinde, (New York, Basic Books, 1973), s. 3-30, 412-453.

bileceğinden "yorumcu fantezinin özgür oyununu" tehdit edebilir. White'ın kabul ettiği gibi, burada geçmişi "yeniden kurmak" ya da "açıklamak" isteyen tarihçiyle geçmişi yorumlamak ya da onu "şimdi ve gelecek üzerine kendi spekülasyonları için fırsat" olarak değerlendirmek isteyen tarihçi arasında bir bölünmeye tanık oluyoruz.[53] Foucault'nun metin-bağlam ilişkisindeki mantığı izleyen White, burada dilde ve dil aracılığıyla yalnızca figürasyonun söz konusu olduğunu, dolayısıyla anlam olmadığını savunan Jacques Derrida'nın argümanına bir sınır koyar.[54] Yapısökümcü tarih retoriksel görelikçiliğin içinden çıkılmaz kaosuna düşmek zorunda değildir. White, Foucault ile birlikte, dilin sınırlamalarına rağmen gerçek hakkında birçok şeyi fiili olarak bilebileceğimize inanır. Ama yine de dilin gücüne ilişkin uyarısını yapmaktan geri kalmaz:

> Teknik dilin kullanımı ya da diyelim, ekonometri ya da psikanaliz gibi özgün bir analiz yöntemi tarihçiyi dilsel belirlenimden kurtarmaz; tarihçi uylaşımsal anlatının kölesi olmaya devam eder. Tam tersine, özgün bir yönteme bağlılık... verili herhangi bir tarihsel alana ne kadar kapı açmışsa o kadar da kapatacaktır.[55]

Ahlâki çöküşü ve ideolojiye batmışlığıyla, retoriksel görecilik suçlamasına karşı White, ister sözde nesnel tarih, isterse şiir olsun bütün dillerin eşit oranda göreli ve "araştırılan konu hakkında söylenebilecek şeylerin sınırını belirleyen" seçilmiş dile eşit oranda bağımlı olduğunu iddia eder.[56] Tarihçi geçmişi yorumlarken onu icat etmediği gibi, geçmişin gerçek olayları ve gerçek yaşamlarıyla oynayan kurgulanmış bir geçmiş de üretmez. Tarihçi daha çok geçmiş "zaman deneyimini anlamla" donatarak, tutarlı ve bütünlüklü olan anlatısal bir yapı dayatır.[57] Geçmişin tarihçi tarafından ya da Ricoeur'ün dediği gibi, "karakteristik olarak bir

53. White, 'The Context in the Text', *The Content of the Form*, s. 188.
54. White, 'The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory', *Tropics of Discourse*, s. 261-282.
55. White, 'Historicism, History, and the Figurative Imagination', Agy., s. 117.
56. Agy.
57. Hayden White, 'The Metaphysics of Narrativity: Time and Symbol in Ricoeur's Philosophy of History', *The Content of the Form*, s. 173.

hikâyeyle bir anlatıcıyı bağlantılandıran anlatı" tarafından öykü haline getirildiğinde müdahaleye uğradığını kabul etmek demek hiç de retoriksel göreliğe (ve Saul Friedlander'ın ileri sürdüğü gibi, Holocaust gibi olayları inkâr eden bir ahlâki düşkünlüğe) batmak anlamına gelmez.[58] White'ın söylediği, tarihçinin işlevinin, geçmişte zaten var olduğunu söyleyebileceğimiz öyküleştirmeyi irdelemek olduğudur:

> Somut insan hayatlarının anlamı... bu hayatların görüp geçirdiği olaylara, seçilebilir bir başı, ortası ve sonu olan anlatımlar özelliği kazandıran... öykülerin anlamıdır. Anlamlı bir hayat, öyküleştirilmiş anlatımların tutarlılığına özlem duyan hayattır. Tarihsel failler ileriye dönük olarak hayatlarını bir öykü yapısına sahip anlatımlar olarak tasarlar.[59]

Tarih uğraşına ilişkin bu cüretli yaklaşım, inkâr etmek şöyle dursun, delillere bütün ampiristlerin ve bağlamcıların alkışlayacağı kadar titizlikle yaklaşmayı zorunlu kılar. Bu argümanın mantığı şöyle işler: Biz tarihçiler hikâyelerimizi anlatırken, kurgu yazarlarının kullandığı türden yaratma özgürlüğünün çok azına sahibiz. Çünkü biz tarihsel olayların ve anlatıların geriye dönük olarak öykülendirilmesi işiyle meşgulüz. Tarihsel anlatım edebi tahayyül gücünün bir ürünü olmak anlamında figüratif bir uygulama olsa da, göreliği delillerin doğası tarafından sınırlanmıştır.

F. SONUÇ

Yapısökümcü bilinç eldeki kaynaklara göre geçmişin yeniden kurulması ve açıklayıcı çerçeveler dayatmak suretiyle geçmişin kurulması olarak tanımlanan tarihin niteliği hakkında birçok temel so-

58. Ricoeur, *Hermeneutics and the Human Sciences*, s. 279. Bkz. Ayrıca, Robert Scholes ve Robert Kellogg, *The Nature of Narrative* (New York, Oxford University Press, 1966) ve Saul Friedlander (der.), *Probing the Limits of Representation: Nazism and the 'Final Solution'* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1992).
59. Hayden White, 'The Metaphysics of Narrativity', s.173.

ruyu gündeme getirir. Geçmiş bilgimizin parçalı ve dağınık deliller üzerinde zahmetli çalışmalar ve yorumlar yaparak elde edildiği ve çalışan tarihçinin tam profesyonelliğinin önyargı, ideoloji gibi tarihsel anlayış önündeki daha birçok engelin üstesinden geleceği yolundaki ampirist argümana karşı çıkılarak, tarihin içerikle biçim arasında var olan yakın ilişkinin kabul edilmesi olduğu ileri sürülür. Başka bir ifadeyle, tarihin yalnızca delillerin ayıklanması ve olguların kurulması işi olmadığını ve yorumun kendi başına dilsel ve edebi bir yaratma eylemi olduğunu unutmamalıyız.

Tarihsel analize bu yaklaşım, "tarihsel" dediğimiz şeyin *a priori* bir mantık, pozitivizm ya da zahmetli yeniden-kurmacı analiz ve tek başına olguların kurulması tarafından bütün yönleriyle anlaşılamayacağını ileri sürer. Aksine, tarihsel analizin zenginliğini geçmiş çalışması içine bir söylem olarak tarihin metinler-arası doğasını katarak daha iyi kavrayabiliriz. White'a göre, tarihlerde bulunan hakikat, "verili bireysel ya da kolektif hayatların olgularına sadakatte değil, asıl olarak şiirsel olanı içeren insan hayatları vizyonuna sadakatte yatar."[60] Tarihsel anlatının dışavurumcu ve figüratif içeriği, yani "biçiminin içeriği"[61] sayesinde tarihçiler geçmiş anlayışımıza katkıda bulunur. Bu demek değildir ki, biz tarihçiler yalnızca tarih söyleminin salt figüratif ya da metaforik düzeyini inceleriz. Biz etkin bir biçimde anlayışın literal düzeyinden hareketle simgesel düzeyine, şimdiden hareketle geçmişe dair çıkarımlar yaparız.

Yapısökümcü hamlenin merkezi tezi, belki de, anlatının dille gerçeklik arasında varsayılan dengeyi altüst ettiğini kabul etmesidir. Tarihsel dil (Ankersmit'in anlatısal önermesi) asli kavrayış aracı haline gelmiştir. Radikal bir yeni yorumbilim ya da geçmiş hakkındaki bilginin yaratılmasına yorumcu yaklaşımı benimseyerek, geleneksel ampirist yaklaşımı terk etmemiz gerekiyor. Bu önemli konuya, daha sonra, Foucault ve White üzerinde daha ayrıntılı dururken değineceğim. Şimdilik, tarihçinin sözde araştırma yaparken keşfettiği, literal anlam yüklediği figüratif kul-

60. Agy., s. 181.
61. Agy.

lanımı irdelememiz gerektiğini tekrar edeceğim. Bu yalnızca tarihçilerin yorumları için değil, kendi kaynaklarımız için de geçerlidir. Tarihçi, geçmişi gerçekte olduğu gibi yeniden düzenlemez, temsil/tasavvur eder. Yapısökümcü bilince yönelik ampirist eleştiriyi güdüleyen işte bu, anlatılandırma ve sunma vurgusunun yaratmış olduğu derin kuşkudur. Yapısökümcüler, iddiaya göre, kaynakları ve araştırma sorunlarını unutarak ideolojinin kaçınılmaz olarak tarihsel betimlemeye bulaştığını varsayar. Şimdi yapısökümcü yöneltilen bu eleştiri üzerinde duracağım.

V
Yapısökümcü tarihin yanlışı nedir?

A. GİRİŞ

Tarihsel açıklamanın bir anlatısı ya da temsili modeline yerleştirilmiş anlam fikri, muhafazakâr yeniden-kurmacılara göre hem toplumsal kuram yoluyla yapılan açıklama hem de kurmacı türden bir dayatmadır. Ama postmodern tarih diye bilinen şeyi reddeden sadece katı yeniden-kurmacı tarihçiler değildir; Frederick A. Olafson, James Kloppenberg, James Winn, James F. McMillan, Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob gibi çok sayıda anlatı yanlısı pratik gerçekçi de yapısökümcü bilinç tarafından öne çıkarılan türden bir tarih hakkında ciddi kuşkular taşımaktadır. Tutumlarına ilişkin yaptığı bir özette Olafson, "tarihsel yorumlar uğruna...bütün

hakikat iddialarından vazgeçmek mümkün değildir" diye yazar.[1] Göstermeye çalıştığım gibi, yapısökümcü tarih epistemoloji, deliller, toplumsal kuram ve anlatı formundan oluşan her dört başlık altında geleneksel ampirist yorumbilimin altı ilkesinin her biriyle yüzleşir. Yapısökümcü bilincin verdiği mesaj (ana akım hâlâ naif bir biçimde kaynaklara yönelik nesnel bir araştırma varsayımı yoluyla geçmiş gerçekliğin peşindeyken), günümüzde tarihçilerin yaptığı işe dair bu imgenin geleneksel tarihin doğasını yanlış kavradığını ve kabaca basite indirgediğini savunanlar tarafından reddedilmektedir. O halde, yerleşik bakış açısına göre, yapısökümcü tarihte yanlış olan nedir?

B. EPİSTEMOLOJİ

Britanyalı tarihçi John Tosh'a göre, mesleğin bir ucunda "deliller karşısında gösterilen tevazunun ve araştırma tekniklerinde eğitimin tarihsel bilgi stokunu sürekli genişlettiğini savunan"[2] G. R. Elton gibileri vardır; zaten yöntemsel bakımdan, bir tarihçi olmak son tahlilde Elton'ın konumuna yönelmek demektir. Hiçbir tarihçinin geçmişe ilişkin kişisel bir bakış açısı ötesinde bir şey söyleyemeyeceğini savunan Theodore Zeldin'inki gibi bir konumu benimsemeyenler, elbette kabul edilen pratiğin iki ana eğilimi dışındadır.

Appleby, Hunt ve Jacob gibi ılımlıların savunduğuna göre, nesnel tarihsel hakikat olarak algılanan bağımsız gerçekliğin postmodernizm tarafından tahtından edilmesi zorlu bir süreç; "bilimin toprağa basan ayaklarını" keşfetme süreci olmuştur.[3] Kendilerine pratik gerçekçiler diyen iyi niyetli ve aklı başında kişiler olarak bu tarihçiler, İkinci Dünya Savaşı'nın ve ardından gelen Soğuk Savaş'ın, bilimin kanıtları ve doğruyu neyin oluşturduğuna ilişkin

1. F. A. Olafson, 'Hermeneutics, "Analytical" and "Dialectical"', *History and Theory, Beiheft* 25, 1986, s. 28-42.
2. John Tosh, *The Pursuit of History* (London, Longman, ikinci basım, 1991), s. 108.
3. Joyce Appleby, Lynn Hunt and Margaret Jacob, *Telling the Truth About History* (New York, Norton, 1994), s. 160-197.

köklü bir kuşku yaratttığını ileri sürer. İçinde yaşadığımız belirsizlik çağı, bilimin doğruyu nasıl bulduğu üzerinde yirminci yüzyıl ortalarında öne çıkan Kuhncu-Popperci tartışmanın sonucudur. Paradigmatik değişimler denen şeyi savunarak bilimin, kendi egemen teorik çatısına meydan okumasını ve onu değiştirmesini sağlayan Thomas Kuhn, bilimsel kanıtın, toplumsal çerçevesinde irdelenmesi gereken bir şey olduğunu gündeme getirmiştir.[4] Nesnel bilimin bu bariz iflasına karşı çıkan Karl Popper, kendisinin pozitivist olmadığını; çünkü bilimsel doğrunun ampirizmin kafa karışıklığı yerine, tarihsel kurmacılığın kapsayıcı yasalarını üretebilecek olan yanlışlanamaz mantık süreci yoluyla kavranabileceğini savunmuştur. Mütekabiliyet teorisinin kaba tespitleri de Popper'a göre değildi. Bilginin toplumsal olarak kurulmuş olabileceği fikrinin Appleby, Hunt ve Jacob tarafından giderek benimsenmesi elbette onların ne bütün hakikatin göreli ya da değer yüklü olduğunu ne de şimdiki zamanda tarih hakkında yazmanın (tarihsellik) görelikçiliği de kaçınılmaz kıldığını kabul ettikleri anlamına gelir. Aslında, Appleby, Hunt ve Jacob'un savunduğu gibi, bilginin toplumsal yorumu tarihsel doğru arayışında epistemolojik olarak fiilen avantajlıdır. Bu tarihçiler dikkatli bir biçimde tarihsel nesnelliğin fiilen "amaçlı ve disiplinli bilgi arayışı çerçevesi içinde toplumsal çıkarların, ideolojilerin ve sosyal uzlaşıların çatışmasından" çıkabileceğini ilan eder. Onlara göre, "zaman ve dil içinde gömülü kalmış olsa da" bin bir zahmetle elde edilen hakikat, demokratik bir toplumda yine de hakikattir.[5]

Yapısökümcülüğün bir parçası olduğu postmodern çağda, gelişen ve aşırıya kaçan bir ironi duygusuyla, nesnel bilginin sağladığı kesinliklerin kayboluşundan dem vurulmaktadır. Bu çağda disiplinler hakikat ve önyargısız bilgi üretmekten çok şimdiki zamana ya da geleceğe yönelik hâkim olma ve tabi olma eğilimlerini yaşatmayı amaçlayan tarihsel kültürel pratikler (üst-anlatılar) ya da

4. T.S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago, University of Chicago Press, 1961/*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çev.: Nilüfer Kuyaş, Alan Yay., 1982).
5. Appleby v.d., *Telling the Truth*, s. 195-196.

kurallar dizisi olarak görülür. Postmodern ya da yapısökümcü bakış açısından, nesnel bilim nesnel, genel, evrensel ve aşkın değildir, aksine Batı uygarlığının günümüzdeki egemen kalıplarını meşrulaştırır. Lyotard, Foucault, Barthes ve Derrida, gerçekliği dil içinde tam olarak temsil etmemizin mümkün olmadığını ve dolayısıyla nesnelliğin uygulanabilir bir şey olduğunu varsayamayacağımız gibi, ne bilginin mütekabiliyet teorisini ne de Popper'ın mantıksal pozitivizmini kabul edebileceğimizi savunur. Buradan çıkan sonuca göre, potansiyel olarak özerk, ideolojik olmayan bir hayvan olarak birey nosyonu da kusurludur ve böylesi bir varlık tarafından üretilecek bilgi, iktidar arzusunu gizleyen bir işlenmiş ürün, uydurulmuş bir buluş olmak durumundadır. Böylelikle, görecilik ve kuşkuculuk ayraçları postmodernizmde en üst seviyelerine erişmiştir.

İçinde hakikat barındırmayan, temsilin başarısızlığını kabul eden ve sonuçta ahlâki ölçülerde göreliği benimseyen Nietzsche'den esinlenmiş böyle bir evren geleneksel tarih tarafından reddedilmiştir. Aynı şekilde, insan faili reddeden bir anti-hümanizmi benimsemek anlamına geldiği noktada Foucaultcu konum da reddedilmiştir.[6] Buna paralel olarak, geleneksel paradigma tarihin "öteki"ni, marjinal olanı, ezileni, –sömürgeciliği ve Üçüncü Dünya talanını kutsayan– burjuva ideolojisinin hegemonyasını pekâlâ ayırt edebileceğini savunur. O halde, tarihsel yöntemi, nesnellikle öznellik, olguyla değer ve tarihle kurgu arasında kesin bir ayrımın yapılamayacağı ve hakikat hiçbir zaman bakış açısından öte bir şey olamayacağı için bağımsız bilgiye doğrudan erişmenin yolu olmadığı inancı temelinde kurmak nasıl mümkün olacaktır? Appleby, Hunt ve Jacob yapısökümcü perspektifi şu varsayımla özetler:

> İnsanlar, üzerinde çalıştıkları nesnelerden hareketle bir ayrıma gidemez; olsa olsa onlara insani değerler atfeder. Böylece, modern tarihteki özerk, öznel olarak istekli, akılcı bir fail olarak insan fikri tartışmalı hale gelir.[7]

6. Michel Foucault, 'What is Enlightenment?', Paul Rabinow, *The Foucault Reader* (New York, Random House, 1984), s. 32-50.
7. Appleby v.d., *Telling the Truth*, s. 212.

Appleby, Hunt ve Jacob'un geleneksel yorumlarıyla sorgulanan şey Saussurecü konumun kaçınılmaz şu sonucudur: Eğer dil gösterenle gösterilenin keyfi ilişkisi temelinde inşa edilmişse, gerçekliğin tekabüliyet teorisinden kuşku duymak ve hakikatin "orada bir yerde" olduğuna ilişkin bildik nosyonu reddetmek durumundayız. Pratik gerçekçi ana akım, yapısökümcü tarihçilerle birlikte, geçmişin gerçekliğinin her zaman kültürel bakımdan etkilenmiş anlatı yapılarıyla dolayımlanmış olduğunu, dilin hakikatin aşkın bir ölçüsü olmadığını ve bir diğer Amerikalı tarihçi Linda Gordon'un savunduğu gibi, nesnelliğin "kesinlikle bir mesele" olduğunu kabul edebilir; ama yapısökümcü görecilik tek karşılık değildir.[8]

Yapısökümcü akıma en sert tepki kuşkusuz Britanyalı "Tudor dönemi" tarihçisi Geoffrey Elton'dan gelmiştir. Elton, hem kurmacılığa hem de E. H. Carr'ın kuşkuculuğu dediği şeye karşı uzun süredir yürüttüğü mücadeleyi, aynı enerjiyle yapısökümcü tarihsel analizin püskürtülmesi için de sürdürür. Tekabüliyet teorisini aktaran Elton ısrarla, tarihsel hakikatin bilenle bilinen arasındaki bağımsız ilişkinin ürünü olduğunu ve tarihçilerin bu hakikate erişmeyi arzuladığını; ama tarihçiler adına herhangi bir başarısız-lığın "geçmiş olayın hakikiliğini ortadan kaldırmayacağını" savunur.[9] Hakikat peşindeki tarihçiyle ilgili olarak, Elton'ın görüş-lerini yansıtan tarih felsefecisi Michael Stanford'a göre, tarihçi "tek bir tutum takınabilir: Tarafsız bir gözlemci olmak; hayran-lıktan da, nefretten de uzak durmak. Tarihçi okurun tepkisine de hükmetmeye kalkışamaz, o sadece olgular arasında ilişki kurar."[10]

Arthur Marwick "postmodernist görelikçi" Hayden White'a saldırırken Elton'ın konumunu benimser. Marwick, White'ın "tarihçinin keşfettiği şeyle... bunların yazıya geçirilmesi arasındaki hayal ürünü uyuşmazlığı" reddederek, ayrıksı bir epistemoloji o-

8. Linda Gordon, 'Comments on That Noble Dream', *American Historical Review*, Cilt 96, No. 3, Haziran 1991, s. 683-687.
9. G.R. Elton, *Return to Essentials* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991), s. 29.
10. Michael Stanford, *A Companion to the Study of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994), s. 91.

larak tarih nosyonunu savunur. Marwick'e göre, White bütün yazılı tarihin "anlatıların ve söylemin kodlarına boyun eğmesi gerektiğini" ve sonuç olarak mantıki bir biçimde kanıtlanamayacağını iddia ederek "şapkadan tavşan çıkarmıştır." Marwick tarihin tarihçiden bağımsız olarak var olduğu ve kesinlikle White'ın iddia ettiği gibi formel çerçeveler ya da mecazlar ve öyküleştirme yapılarına göre yazılmadığı argümanına sıkı sıkıya sarılmıştır. Marwick, tarihsel doğru hiçbir zaman bilinemez diye tarihçinin dilin yapılarının buyruğuna girmediği inancıyla, "'yapısöküm' ve 'söylem analizi'... özgün sorulara açık, net ve bir anlamda biricik yanıtlar arayan tarihçinin işine yaramaz" sonucuna varır.[11]

Elton-Stanford-Marwick'in bu ödünsüz köktenci yeniden-kurmacı epistemoloji savunuları, yankısını tarihin yazılı biçiminin bilişsel değerini daha incelikli bir biçimde ele alan, ama son tahlilde reddeden Appleby, Hunt ve Jacob'un ana akım seslerinde bulur. Bu yazarlar ilkin temel yapısökümcü soruları, "yazar olarak tarihçinin metnini nasıl kurduğu, sahicilik yanılsamasının nasıl yaratıldığı, olgularda bir hakikilik duygusunu ve geçmiş gerçekliğe (ya da bazen denildiği gibi, 'hakikat-etkisi'ne) bir kapalılığı neyin yarattığı" sorularını sorarlar. Yanıtları şöyledir: Tarih basitçe açıklama gücünü *trompe l'œil* ilkesine borçlu öykünmeci ya da taklit bir yazı türü değildir; tarih şaşmaz bir biçimde bağımsız bir disiplindir. Appleby, Hunt ve Jacob yapısökümcü argümanı tek başına göreciliğin değil, kendilerinin doğrunun peşinden koşan insanlar olduklarına inanmış geçmişteki insanların gayretlerini hor gören "muhtemelen umursamazlık ya da öfkeyle karışık" bir göreciliğin ürünü olarak görür. Nihayet,bu yazarlara göre, "nesnel olarak doğru bir biçimde gerçekliği temsil etme" yetisi olmaksızın, hiçbir şeyi kesinlikle açıklayamayız.[12]

Geleneksel yorumbilimin temeli olarak ampirizmin başka savunularına Amerikalı tarihçiler James Winn, Linda Gordon ve

11. Arthur Marwick, 'Two Approaches to Historical Study: The Metaphysical (Including Postmodernism) and the Historical', *Journal of Contemporary History*, Cilt 30, No. 1, Ocak 1995, s. 18-20.
12. Appleby v.d., *Telling the Truth*, s. 227.

özellikle James T. Kloppenberg'in çalışmalarında rastlarız.[13] Görecilik ya da Peter Novick'in verdiği adla "entelektüel ve ahlâki kaos" nesnelliğin tek alternatifi değildir. Tıpkı Appleby, Hunt ve Jacob gibi, James Kloppenberg de çağdaş pragmatik düşünürlerden Richard Rorty ve Richard J. Bernstein'ın argümanlarından medet umarak yeniden-kurmacılığa arka çıkar.[14] Kloppenberg, ampirizmin altı anahtar ilkesini kaçınılmaz ikilemler olarak benimsemek yerine, ampirist objektivizmin mutlakçılığını yumuşatmaya gayret eder. Kloppenberg, tarihin "tarihsel bir duyarlılık [eşliğinde] kesinlik için süregiden sosyal denemeler [yerine geçen]" ve bütün bilgiyi "içkin olarak anlamlı ve sadece yorum yoluyla bilinebilir kültürel süreçlerde kök salmış bir şey olarak kavrayan pragmatik bir doğru teorisi" aracılığıyla epistemolojik olarak geçerli görülebileceğini ileri sürerek yapar bunu. Bu ampirizm savunusu, Derrida'nın nesnelliğin çöküşünün kaçınılmaz sonucu olarak görecilikte aşırı ısrarını geçersiz kılar. Sonuç olarak tarih, kökten ampirist tümdengelimci-tümevarımcı yöntemi nedeniyle meşru bir epistemoloji olarak kalır. Kloppenberg'in ana akım yöntemsel tutumu dile getireren sözleriyle;

> Tarihsel yorum gibi hipotezler de mevcut tüm delillerle kontrol edilebilir ve tarihçiler topluluğunun düzenleyebileceği en çetin sınavlara tabi tutulabilir. Eğer geçici olarak doğrulanmışlarsa dayanırlar. Eğer doğrulanmamışlarsa, yeni yorumlar ortaya konmalı ve benzer sınavlara tabi tutulmalıdırlar. Süreç mükemmel değildir, ama rastgele de değildir; sonuçlar her zaman geçicidir, ama değersiz değildir.[15]

Altı anahtar ilkenin ilk ikisinden türeyen bu yaklaşım ışığında, yapısökümcülerin tarihçilerin öngördükleri ya nesnelci (naif ger-

13. James T. Kloppenberg, 'Objectivity and Historicism: A Century of American Historical Writing', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 4, Ekim 1989, s. 1017.
14. Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature* (Princeton, Princeton University Press, 1980) ve *Consequences of Pragmatism* (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1982); Richard J. Bernstein, 'The Resurgence of Pragmatism', *Social Research*, Cilt 59, 1992, s. 825-826.
15. Kloppenberg, 'Objectivity and Historicism', s. 10 18.

çekçiler) ya da göreci (sofistik ironistler) olma ikilemi geçerliliğini yitirir. Kloppenberg'inki yeni bir yanıt değildir. Amerikan tarihçi Charles Beard (Carl Becker'le birlikte) 1930'lu yıllarda tarihin, "bilgiyi doğrulukları her zaman 'geçici doğru' olarak görülebilecek hikâyeler [Becker'in deyişiyle mitler] yaratmak üzere olguyla yorumun iç içe birlikte dokunmasından türeten, yorumbilgisi ve pragmatik doğruluk testinin" karmaşık bir süreci olduğunu ileri sürmüştü.[16] Beard olguların nesnel olarak elde edilebilecekleri ilkesine karşı çıkılamayacağını söylemekle birlikte, mutlak hakikatin –bu olguları açıklama iddiasında bulunan tarihsel bir genelleme olarak– erişilemez bir hedef olduğunu kabul eder. Beard'ın sık sık dile getirdiği gibi, "Biz arkada bıraktığımız şeyi görüyoruz."[17]

Elton, Stanford, Marwick ve Himmelfarb'dan Kloppenberg, Appleby, Hunt ve Jacob gibi ana akımcılara uzanan bir yelpazede, yeniden-kurmacılar, tarihi ayrıksı bir epistemoloji olarak savunma konusunda anlaşırlar. Ayrıldıkları yer, tarihçilerin modellerden yararlanması, tümdengelimci yöntem ve anlatının kullanılması konularıdır. Çizginin sıkı takipçileri, disiplinin tümevarımsal yöntemini Leon Goldstein'ın tümdengelimin "tarihsel hakikate giden yolda... hiçbir rolünün olmadığı"[18] görüşü temelinde savunurlar. Pratik gerçekçilerse, yapısökümе karşı çıkarken "orada bir yerde" bilinebilir bir gerçekliğin son tahlilde var olduğu ve böyle düşünenlerin bu gerçekliğin sosyal teorilerini de sorgulayabileceklerine dair ortak inançları yüzünden muhafazakârlarla birleşir. Buradan çıkan sonuç, delilleri ele alış biçimimiz yapısökümcü bilince verilecek yanıtı büyük oranda belirler.

16. Alıntı, Agy., s. 1020.
17. Ellen Nore, 'Charles A. Beard's Act of Faith: Context and Content', *The Journal of American History*, Cilt 66, No. 4, Mart 1980, s. 850-866 ve *Charles A. Beard: An Intellectual Biography* (Carbondale, Southern Illinois University Press, 1983).
18. Leon Goldstein, 'Impediments to Epistemology in the Philosophy of History', *History and Theory, Beiheft* 25, 1986, s. 96.

Bir önceki bölümde, yapısökümcülerin kaynağın otoritesini birkaç biçimde sorguladıklarını belirttim. Bunu da, delillerin yazarının niyetinin her zaman bilinmez kalacağını savunarak (yazarı ölmüştür örneğin); delillerin, bağlamına yerleştirilerek anlaşılmasının kuşkulu bir işlem olacağını göz önünde bulundurarak ve *Quellenkritik* pratiğinin açıklayıcı gücüne biçilen rolün kesin olmadığını göstererek yaptım. Günümüzde tarihçilerin çoğunu –ister toplumsal kuram isterse anlatısal dayatmacılık yoluyla olsun– geçmişin fiili varlığının mükemmel bir biçimde ortaya konamayacağını savunan pratik gerçekçiler olarak tanımlayabiliriz. Ana akım içindeki bu pratik gerçekçiler, bugün yalnızca yapısökümcü tarihçilerin, anlatıya dönüştürülmüş biçimi veri alarak, hep değişken bir durumda olan bir gerçeklik ve sonsuz anlamlandırmalar zincirine öfke duyduklarını iddia ederler. Onlara göre, yapısökümcü tarihçiler kaba ampirizm meselesini fazla şişirerek kof bir yapı kurmuştur; Marwick'in ifadesiyle, "postmodern eleştiri... tarihçilerin işlerini yapma biçimlerini baştan sona yanlış anlamıştır."[19] Belirlenimsiz anlam sorunu artık açıkça kabul görmektedir. Tek zorluk yapısökümcülerin hâlâ anlamak istemedikleri şu gerçektir: Ana akımdan çoğu pratik gerçekçi tarihçinin bugünkü rolünün asıl olarak ampirizmin başarısızlıklarını göstermek değil, yazılı delillerin yorumlanması olduğunu kabul etmiştir. Yapısökümcüler neredeyse kırk yıl önce, olguların sadece tarihçinin zihni aracılığıyla işlendiğinde tarihsel olgular haline geldiklerini söyleyen E. H. Carr'ı örnek gösteriyor. Carr'a göre tarihçiler, tanım gereği, sadece anlamın yolunu açan görevliler değil; yorumculardır.

Dilin, anlamı açığa çıkarmaktan çok bulandırdığı, kaynak metinlerimizde birden çok anlamın olduğu ve kaynak yazarının (tarihçi gibi) çoklu kültürel söylemlerin ve anlamlandırmaların ürünü olduğu yolundaki yapısökümcü argümanlara imkân tanımak, tarihi kültür ve ideolojinin yazdığı anlamına gelmez. Bu kısıtlamaları

19. Marwick, 'Two Approaches', s. 20-23. Bkz. ayrıca John M. Ellis, *Against Deconstruction* (Princeton, Princeton University Press, 1989), s. 138.

baştan kabul ettiğimizde bile, yeniden-kurmacı tarihçiler; tarihçilerin de, kaynakların da bir anlamlandırmalar denizinde başıboş dolaşmadığını, kültürel göreciliğin ve ideolojinin dalgalarına kapılmadığını ileri sürerler. Hiçbir aklı başında tarihçi bugün ya da büyük bir ihtimalle hiçbir zaman, ampirizmin hakikatin nesnel keşfini garanti eden bir sistem olduğunu ya da bilenle bilinen arasında zerre kadar hava geçirmez bir dolgu maddesi olabileceğini kabul etmez. John Tosh'un söylediği gibi, tarihsel bilgi yaratma süreci tarihçinin "araştırma başlarken zihninde taşıdığı" sorularla başlar.[20] Bu doğal ve normaldir, bu konuda kaygıya kapılmak yersizdir. Marwick şunu da ekler: "Tarihçinin teknik becerisi", kullandığı "dilin kodlarını" çözmek kadar sorunlarla kaynakları bir düzene sokmakta ortaya çıkar.[21]

Delillerde temsil edildiği haliyle bağımsız ve gerçek bir geçmişe erişmenin doğası üzerine C. Behan McCullagh ve Frederick A. Olafson ayrıntılı görüşler ileri sürmüştür. McCullagh, tarihçiler için temel ölçünün kendi algılamalarına "neden olan şeyin dünyadaki kabaca benzer durumlar olduğu" yolundaki bildik sağduyu varsayımıdır; "bu hepimizin tam bir soğukkanlılık ve başarıyla çoğu zaman yaptığı bir varsayımdır."[22] Dünyanın, bizim onun hakkındaki bilgimizden bağımsız olarak var olduğu varsayımına dayanan tarihçiler "geçmiş gerçekliği onu betimlemeye girişerek kurmaz. Onların bütün kurduğu şey o geçmiş hakkındaki bilgimiz, inançlarımızdır."[23] Sonuç olarak, tarihçiler tarihsel betimlemelerin hakikiliğini geçmişin gerçekliğiyle yapılan doğrudan bir karşılaştırma yoluyla değil (çünkü kabul edilecektir ki, bu erişilemez bir durumdur); "mevcut delillerden o hakikati çıkararak" belirler.[24] Dolayısıyla, yapısökümcüler çıkarımsal yöntemin inceliklerini küçümseme cüreti gösterir ve günümüz tarihsel pratiğinin sahici inceliklerini ve karmaşalarını sürekli gözden ka-

20. Tosh, *The Pursuit of History*, s. 137.
21. Marwick, 'Two Approaches', s. 2 1.
22. C. Behan McCullagh, 'Metaphor and Truth in History', *Clio*, Cilt 23, No. 1, Güz 1993, s. 36.
23. Agy., s. 37.
24. Agy.

çırırlar. Olafson'a göre, delilleri yazan(lar)ın önermelerinde bulunduğu haliyle geçmişe dair deliller, geçmişe gönderme yaptığı oranda doğrudan göndermeseldir. Böylece düzenlenen deliller fiili olarak göndermesel bir dilsel olayı gösterir. Tümevarımcılık (kaynaklardan sonuçlar çıkarma ya da *Quellenkritik*) böylelikle yapısökümcü bakış açısı karşısında asli savunma çizgisini oluşturur. Elbette, tümevarımsal çıkarım yanlış ya da kanıtlanamaz delillere dayandırılırsa yanlış olabilir. Sonuç olarak, aklı başında bir tarihçi her zaman geçmiş hakkında doğru olduğuna *inandığı* şeyle *fiili olarak* doğru olan şeyi ayırır. Böylesi bir inanç kaçınılmaz olarak geçmiş dünyanın neye benzediği ve nasıl düzenlendiğine dair bazı bilgilere dayanmıştır. Bu ilk düşünce, tarihsel olguların kurulma sürecinin başladığı yerdir.

Tarihte delillerden yararlanma konusundaki bu en popüler vizyon, E. H. Carr'ın 1961 yılında yayımlanan son derece etkili kitabı *What is History?* [Tarih Nedir?]'den türetilmiştir. Marwick ve Elton tarafından göreciliği yüzünden horlanan bir tarihçi olan R. G. Collingwood'un mantığını izleyen Carr işe "bir tarihsel olgu nedir" sorusuyla başlar. Ona göre, tarihsel olgular "tarihçinin bir *a priori* kararı" aracılığıyla türetilir. İşte tarihsel anlamı yaratan şey tarihçinin, bağlama dair daha önceki bilgisi tarafından belirlenmiş olan, delillerden türetilen olguları düzenleme tarzıdır. Carr'ın benzetmesinden yararlanarak denebilir ki, bir olgu bir çuvala benzer, içine bir şey konmadıkça dik duramaz.[25] O bir şey de delillere sorulan bir sorudur. Nasıl betimlersek betimleyelim, tarihçi gayet meşru olarak geçmiş üzerine, geçmişi bilgi temelli sorguya alarak, dayatmalarda bulunur. Carr'ın vurguladığı ve ana akım tarihçilerin de katılacağı gibi, "Olgular ancak tarihçi onlara izin verdiğinde konuşur: Hangi olguların zemini, hangi düzende ya da hangi bağlam içinde oluşturacağına karar veren tarihçidir."[26] Tarihsel anlamın yaratılması üzerine ilk çalışmalarından *The Idea of History* [Tarih Tasarımı] kitabında Collingwood, tarihçinin bir "hayali kuruluş ağı" olarak betimlediği bağlam ışığında, geçmiş hakkındaki mevcut

25. E.H. Carr, *What Is History?* (London, Penguin, ikinci basım, 1987), s. 11.
26. Agy., s. 11.

enformasyonu düzenlediğini ileri sürer.[27] Olgular, kıyaslama yoluyla doğrulandıklarında ve tarihsel bağlam bütününde birbirleriyle anlamlı bir ilişkiye sokulduğunda kurulmuş olur.

Tarihsel olgunun türetilmesini betimlerken Carr'ın dediği gibi, "olgunun statüsü... bir yorum sorununa dönüşecektir. Bu yorum unsuru tarihin her olgusuna nüfuz eder." Carr, Elton'ı sinir edercesine, "tarihçi zorunlu olarak seçicidir. Tarihçinin yorumundan nesnel ve bağımsız olarak var olan bir tarihsel olgular çekirdeğine inanmak, aptalca düşülen, ama kaçınmanın çok zor olduğu bir hatadır" sonucuna varır.[28] 1960'lardan günümüze Carr'ın argümanları orta yolcu yeniden-kurmacı tarihçiler için egemen paradigma olarak kaldı; çünkü Carr, kendi mantığının ve Collingwood'unkinin, onu sürüklediği görecilik uçurumundan geri durmasını bilmiştir. Sonunda Carr, Collingwood'un tarihçinin kurucu rolüne yaptığı aşırı vurguyu elinin tersiyle iter ve onun yerine, geçmiş olaylarla gelecek eğilimler arasındaki diyaloğun bilincinde olarak, bir tür nesnellik yaratılabileceğine inanan bir tarihçi imgesi koyar. O halde bu, kaba Eltoncı yeniden-kurmacılığın mutlakçılığı değil, belli bir oranda kendi üzerine düşünüme dayalı işleyen ya da pragmatik bir nesnelliktir; yani, Appleby, Hunt ve Jacob'un tümüyle onayladığı bir tutum.[29]

Demek ki, olgular tartışmalı bir alan olarak kalmıştır ve bu, yapısökümcülerin keşfettiği yeni bir şey değildir. Elbette, Carr'ın düşüncelerinin, "tarihçinin zihinsel donanımı ya da gizli duygularının", çarpık yorumlar üretmek yerine, geçmişe dair gerçekten net bir görüş sağlayabileceğini kabul etmekle birlikte, göreci sonuçlarını reddeden Peter Gay gibi sıkı ampiristler de vardır.[30] Gay'in dediğine göre, "dürtüyü çarpıtarak eşitlemenin... hiçbir meşru dayanağı yoktur", özellikle de eğer dürtü "araştırmacıyı dış dünyanın etkili bir biçimde kavranması yönünde harekete ge-

27. R.G. Collingwood, *The Idea of History* (Oxford, Oxford University Press, gözden geçirilmiş yeni basım, 1994), s. 244.
28. Carr, *What is History?*, s. 12-13.
29. Keith Jenkins'in Carr-Elton tartışması üzerine görüşleri için, bkz., *On 'What is History?'* (London, Routledge, 1995), s. 42-96.
30. Peter Gay, *Style in History* (New York, Norton, 1974), s. 198.

çiriyorsa. Araştırma yapmayı doğuran ihtiyaç çıkarsızlık olarak yüceltilebilir. Modern tarihçinin sürekli kaçınmaya çalıştığı bir duygu olan empatinin bile nesnel bir içeriği vardır." Gay, Novick'in "hiper-objektivist tutum" adını verdiği tutumu destekleyerek, tarih retoriği biliminkinden farklı olsa bile, "bu, tarihi, bilimler ailesinden kapı dışarı etmeyi gerektirmez. Bu sadece, hakikati kendine özgü anlatmasıyla, tarihçinin bilimini özel kılar" sonucuna varır.[31] Bu şekilde Gay belki de yapısökümcü hamlenin (müdahaleci tarihçilerin nesnel tarih yazabileceği görüşünün) tam bir reddini ortaya koymuş olur.

Tarihçinin çalışma dürtüsü deliller hakkında sorduğu sorularda yatar ve bu, yapısökümcülerin savunduğu üzere, otomatik olarak kendini ideolojinin kollarına teslim etmeyi getirmez. Yapısökümcülerin dürtülerle ve kaynaklardan yapılan çıkarımlarla ilgili kaygıları, tarihçiler yorum kalıplarını baştan kabul etmedikleri ve olguları bu kabullere göre düzene koymadıkları müddetçe, pek yerinde sayılamaz. McCullagh'ın işaret ettiği gibi, tarihçilerin aynı delilleri birden fazla kalıba sokabilecek olmaları bu kalıpların gerçekliği temsil edemeyecekleri anlamına gelmez. Gerçekten de, Hayden White'ın üzerinde çalışılan her konuya ilişkin birçok doğru görüş olduğu yolundaki özgün argümanını alan McCullagh, hemen her örnekte geçmiş olayların "farklı birkaç doğru betiminin mümkün olduğunu"[32] savunarak, bunu bildik ve hiç sorun teşkil etmeyen bir şey olarak görür. Çoğu öteki pratik gerçekçi gibi, McCullagh da tarihçilerin geçmişe dair bir tane bile akla yatkın ve doğru anlatısal temsil/tasavvur kaleme almaktan aciz oldukları yolundaki yapısökümcü inanca meydan okumaya can atar. Ona göre, tarihçiler bunu yapabilir; çünkü anlatıları deliller üzerinde kılı kırk yaran bir çalışmaya dayanır.

Demek ki, tarihçiler geçmişin delillerini tarihin olgularına çevirme sürecinin ta başından yoruma ilişkin *a priori* kararlar ver-

31. Agy., s. 199, 217; Peter Novick, *That Noble Dream: The 'Objectivity Question' and the American Historical Profession* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988), s. 611.
32. McCullagh, 'Metaphor and Truth', s. 43.

meyi gerektirdiğini inkâr etmez; bu, Carr'ın dediği gibi sapla samanı ayırma sürecinin bir parçasıdır.[33] Bu doğrudur, olması gereken de budur zaten. Dominick LaCapra gibi yapısökümcüler olgu fetişizminden şikâyetçi olabilir, ama yine de bu bildik bir şeydir. Neredeyse yarım yüzyıl önce Carr "olgu fetişizmini" hiçbir modern tarihçinin kaale almadığı bir on dokuzuncu yüzyıl modası olarak betimliyordu. Elton'ın muhafazakâr yeniden-kurmacılığına paralel olarak, yapısökümcülük de günümüz ana akım tarihçilerinin delilleri bağlam içinde ele almakta gösterdikleri titizliği hafife alır. John Tosh'un açıkladığı gibi, "onlar, yaşamın nasıl anlaşılabilir olduğu kadar, nasıl yaşanmış olduğunu da göstermek için, yeniden kurma ya da yeniden yaratma isteği taşıyor ve bu da geçmişin zihniyeti ve atmosferiyle yaratıcı bir ilişkiye girmeyi şart koşar." Dahası, "belgesel kaynakların değerlendirilmesi onların arkasındaki düşüncenin yeniden kurulmasına bağlıdır" ve her şeyden önce "tarihçinin ilkin kaynakları üretenlerin zihinsel dünyasına girme gayretiyle" yaratı-labilir.[34] Kaynakları tarihe dönüştürmek tarihçiye kalmıştır. Kaynaklar ancak hammaddeler gibi işlenip tarihsel olguların yaratıla-cağı delillere dönüştürüldüğünde yararlıdır.

Collingwood'un ileri sürdüğü gibi, kaynaklar, raflarda bekleyen, tarihçi tarafından basitçe yutulup ve sonra da sindirile-bilecek hazır tarihsel bilgi değildir. Kaynak malzeme, tarihçi bunları halihazırda sahip olduğu bağlama ilişkin bilgisi kapsamında işlediğinde, tarihsel olgular olarak yararlı hale gelir. Yapısökümcülerin sandığı gibi, tarihçiler kanıtların tekabüliyet teorisiyle yetinmez. Delillere dayalı tarihsel yorum, yapısökümcü tarihçiler öyle yapıldığını düşünse bile, kaynakların basitçe betimlenme-sinden çok daha karmaşık bir süreçtir. Çoğu tarihçi Popperci bir bilimsel açıklama modelini kabul etmediği gibi, ideolojinin ağına düşmüş olduğunu da kabul etmez. Ampirizmin başarısızlıklarıyla ve nesnelciliğin yanılsamalı karakteriyle uğraşan Kuhn-sonrası görecilik ve yapısökümcülük büyük ölçüde anlamını yitirmiştir, çünkü onlar tarihçilerin çoktan beri aşina olduğu meseleleri dile getirirler;

33. Carr, *What is History?*, s. 14.
34. Tosh, *The Pursuit of History*, s. 139.

çıkarımsal tarihsel yöntem bu meseleler ışığında, uygun bir pratik –gerçekçilik anlayışıyla– yerinde uygulanırsa, çok az sayıda sahici ya da çözümsüz sorun çıkarır.

Şimdiye kadar söylemiş olduklarımdan ılımlı ya da pratik-gerçekçi yeniden-kurmacıların nasıl çalıştıkları anlaşılmış olsa gerek: Tarihin tarihçiyle kaynak arasında bir diyaloğun ürünü olduğunu kabul eden karmaşık tümevarım ve tümdengelim işlemleriyle. Bu ilişkinin, bir hipotez kurmayı gerektirdiği, bunun da en azından kaynaklara aşinalık kadar bağlam bilgisine dayanan ön yorumlar ya da kavramlaştırmalar yapmayı gerektirdiği genelde anlaşılmıştır. Başlangıçtaki düşünceler bir soruna ve/veya yeni delillere yöneldiğimizde, vazgeçilmez ilk adımdır. Bu henüz kurmacılık değildir, çünkü bu tür düşünceler sosyal teorisyenlerin düşüncelerinin eriştiği etkinlik düzeyine erişmemiştir; Elton'a göre, bu teorisyenler "olguların kendilerini rahatsız etmesine imkân vermektense gözlemciden bağımsız olguların olduğu nosyonuyla alay etmeye çalışan teori yandaşlarıdır."[35] Ana akımcılar açısından, yapısökümcü argümanlara hak ettiklerinden çok güven besleyen ve son derece değerli kurmacı tarihin önemini inkâr eden, işte böylesi bir muhafazakâr tutumun kavgacılığıdır. Çoğu pratik-gerçekçiye göre, tarihin hacmi ve ufku onun yaşadığının ilk elden kanıtıdır ve değişken bir tarihçiler azınlığının disiplin karşısında bir tehdit olarak diktiği "dilsel hamle" ve post-yapısalcı düşüncelerin etkisi de sanılanın tersine, "yeni kültür tarihi" örneğinde olduğu gibi, tarih için yeni bir fırsat yaratmıştır. Görünen o ki, tarihin aslında ana gündemden sadece bir sapma olan postmodernizmden korkması için pek neden yoktur.

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİ KURMAK

Öyle görünüyor ki, yeniden-kurmacı ve kurmacı tarihçiler arasında *a priori* ya da tümdengelimsel yöntemi kullanışlarına göre çekilen ayrım çizgisi, pratik gerçekçiler için yetersiz bir ayrım çizgisidir;

35. Elton, *Return to Essentials*, s. 19.

ama bu çizginin nereye çekildiği tartışmasının, yapısökümcü tarih açısından ayrı anlamları vardır. 1910 yılında Amerikan Tarih Kurumu'nda yaptığı etkili başkanlık konuşmasında, sosyal bilim kökenli Amerikalı tarihçi Frederick Jackson Turner izleyicilerini şöyle uyarıyordu:

> Ekonomi tarihçisi analizlerini ve bir yasa önermesini şimdiki koşullar temelinde yapma ve sonra da eriştiği sonuçları haklı çıkaracak eklentiler bulmak için tarihe yönelme hatasına düşer... Tarihçi... geçmişin sadece istatistik tarafından test edilmiş *a priori* mantıkla ortak deneyimden türetilen yasayı onaylayacak bir "örnek" olarak hizmet görmesi konusunda... kuşku duyabilir.[36]

Bu tür uyarılara kulak veren Geoffrey Elton kapsayıcı yasaları bir kenara atmakla kalmamış, daha kötü bir şeyin de hayalini kurmuştur: Spekülatif felsefeyle çaptan düşmüş bir ampirizmi hevesli bir şekilde karıştıran anlatı yanlısı birinin hayalidir bu. Oysa ana akımcılar genel olarak bunun yapısökümcülerle kavgaya tutuşulacak alan olmadığını düşünür.

Daha önce ileri sürdüğüm gibi, bütün teoriyi göz ardı etmekten yana olmakla birlikte, yaptığı muhafazakâr savaş çağrısında Elton en sivri eleştiri oklarını yapısöküm için saklar. Ona göre, "tarih yazılmak zorunda olduğundan tek kayda değer tarihin genel bir dil teorisi çerçevesinde iş gördüğü inancıdır" ve bu öyle bir fikirdir ki, çeşitli başka kurmacı dayatmacılık türleriyle birlikte, yapısöküm "akılcı, bağımsız ve tarafsız araştırma iddialarını" zayıflatır.[37] Elton'ın "geçmişin gerçekliğini tahrip etmek için edebiyat kuramından yararlanma gayretleri" adını verdiği şey, tüm diğer kurmacı teori biçimleri gibi, tarihçinin ilk görevi olan geçmişi mümkün olduğu kadar nesnel ve bağımsız olarak yeniden kurma görevine ciddi zarar verebilir ancak.[38] Tarihte teorinin bütün yaptığı, Elton'a göre, tarihçiyi kölesi haline getirmek olmuştur:

36. F.J. Turner, 'Social Forces in American History', *The Frontier in American History* (New York, Holt, Rinehart & Winston, 1920, yeniden basımı 1962), s. 311-334. Bu, Turner'ın 1910 yılında kurum başkanı seçilmesinin ardından Amerikan Tarih Kurumu'nda yaptığı konuşma metnidir.
37. Elton, *Return to Essentials*, s. 6.
38. Agy., s. 9-11.

> Teori delillerin seçimini yönlendirir ve onlara önceden belli anlamlar aşılar. Bütün sorular teoriye destek sağlayacak şekilde kaleme alınır ve bütün yanıtlar teori tarafından önceden belirlenmiştir. Teorinin pençesine düşmüş tarihçiler size yapılarını ampirik araştırmayla test ettiklerini söyleyebilir, ama böyle bir şey yapmazlar. Onlar ampirik araştırmayı çerçevelerinin yanlışlığını değil, doğruluğunu kanıtlamak için yaparlar... Teori yandaşları olguların kendilerini rahatsız etmesine imkân vermemekle kalmaz, gözlemciden bağımsız olguların olduğu nosyonunu bütünüyle alaya almaya kalkarlar.[39]

Marksistler, yapısökümcü tarihle yakınlaştıkları kısa dönem içinde, geçmiş "gerçeklik" gibi bir çeşit muhafazakâr burjuva yeniden-kurmacı söz-merkezciliği reddettiler. Ama sonra Marksistler de silahlarını yapısökümcülüğe çevirdiler. Çünkü bu akım, inançlar ve fikirler gibi, metinlerin de gerçek dünyada okunduğunu ve anlaşıldığını kabul etmez. Marksistler için, yapısökümcü bilinç başarısızdır, çünkü gerçekliği maddiliğinden arındırır. Marksistler yapısökümcülüğü insanları ekonomik ve sosyal bağlamlarından koparan idealizmin bir başka çeşidi olarak görür. Metinlerin yazarları vardır, yapısökümcü tarihin bile yazarları vardır ve bu yazarların amaçlılığı, yeniden-tesis edilebilir yapı ve kalıpların maddi dünyasında yaptıkları, yazdıkları ve okudukları şeylerde görülebilir.

Rankçı paradigmaya karşı –kurmacı olsun, yapısökümcü olsun– meydan okuyuşla ilgilenen sadece Elton değildir; onun dışında başka köktenci yeniden-kurmacılar da vardır. Bunların dertlerini Amerikalı sosyal tarihçi Gertrude Himmelfarb gayet iyi özetlemiştir:

> Eski ya da yeni, tüm tarihçiler... yalnızca tarihin parçalanmasından değil; yapısökümünden de kaygı duyar ve bunu yalnızca yeminli yapısökümcüler adına değil; aynı sonuca bilmeden katkıda bulunan sosyal tarihçiler adına da duyarlar.[40]

---

39. Agy., s. 15, 19.
40. Gertrude Himmelfarb, 'Some Reflections on the New History', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, Haziran 1989, s. 665, *The New History and the Old* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1987).

Himmelfarb açısından, yapısökümcülük kurmacılığın daha öldürücü bir çeşididir sadece:

> Bilinçli ve sistematik bir felsefe olarak yapısöküm, entelektüel tarihçiler arasında en gözde yaklaşım olmakla birlikte, temsil ettiği düşünce tarzı, hatta ayrıksı söz dağarı, yeni kurmacı tarihin bütün gözeneklerine sızıyor. Günümüz tarihçileri tarihsel yorumlama sürecini betimlemek için hiç çekinmeden "uydurmak", "tahayyül etmek", "yaratmak" (ama "yeniden yaratmak" değil) ve "kurmak" (ama "yeniden kurmak" değil) fiillerini kullanıyor ve ardından bir dizi "ihtimal", "belki" ve "muhtemelen"lerle bazı yeni yorumların yardımına koşuyor.[41]

Himmelfarb için, yapısökümcülük ve kurmacılık aynı görelikçi madalyonun iki yüzüdür. Himmelfarb şöyle akıl yürütür: Yeni Tarih'in "artan nicelendirmeler, modeller ve öteki sosyal bilimlerin tekniklerinden yararlanması" daha büyük bir nesnellik yerine, "artan bir görelikçilik ve öznelcilik duyusu" doğurmuştur. Marksizm her zaman hedeftir, ama sosyal teorileştirmenin öteki türleri de tehdit oluşturur:

> Yeni tarihçinin reddettiği ya da küçümsediği sadece politik tarih değildir. Aklın kendisidir... Bu akılcılık şimdi yeni tarihin her tavrı tarafından... antropolojik tarih tarafından... psikanalitik tarih tarafından... *angaje* (ve *öfkeli*) tarih tarafından... ve delillerin dağınık ve güvenilmez, yanıtların da zorunlu olarak spekülatif, öznel ve kuşkulu olduğuna dair, geçmişe geçmişin kendine sormadığı sorular soran her çeşit yeni tarih tarafından bilinçli olarak reddedilmekte ya da bilinçsiz olarak zayıflatılmaktadır.[42]

Lawrence Stone'a göre Himmelfarb bu söyledikleriyle, akılcılığa en büyük tehdidin kurmacı Yeni Tarih'ten değil "felsefe, dilbilim, semiyotik ve yapısöküm"den geldiği bir zamanda ana akım tarih dünyasını bölmemelidir; bu tür yorumlar hedef şaşırtmaktır.[43]

41. Gertrude Himmelfarb, 'The New History', *New York Times Review of Books*, Cilt 17, Ağustos 1980, s. 3, alıntı Novick, *That Noble Dream*, s. 610.
42. Agy.
43. Lawrence Stone, *Harper's Magazine*'e mektup, Cilt 268, Haziran 1984, s. 4-5, alıntı Agy.

Stone, "önde gelen birçok 'yeni tarihçiyi' yutup geriye bir biçimde anlatı çıkaran bir alt akıntının" izlerini tespit ettiğini iddia ettiği 1970 sonlarında, zaten kendi anti-kurmacı ve anti-yapısökümcü tutumunu ilan etmişti. Şöyle sürdürüyordu yazısını:

> Bazı ülkelerde ve kurumlarda son otuz yıldır "yeni tarihçilerin" kendi başına buyruk davranmaları sağlıksız bir durumdur .ve bu yeni akım, eğer bir akım olacaksa, şurada burada benzer bir tahakküm yarattığı takdirde eşit oranda sağlıksız bir durum ortaya çıkacaktır.[44]

Yeni akımlar konusunda değer yargıları oluşturma gayretine girdiği iddialarını reddetmekle birlikte, Stone (kurmacı Marksizm, *Annales*, metrik-tarih ve "bir süre gözde olmuş, ama sonra modası geçmiş diğer 'bilimsel' tarihsel değişim açıklamaları" olarak aktarılan) "bilimsel tarih"in doğasını irdelemekten de geri durmuyordu. Stone'un aklında hem Fransız yapısalcıları hem de Parsoncu işlevciler vardı. Stone'a göre, geçmişi açıklamak yerine bütün bu akımların yaptığı, "kitlelerin maddi koşullarına" eğilmelerinin ve seçkinleri çağrıştıran belli başlı tarihsel hareketleri bir kenara atmanın sonucu olarak "öç alma duygusuyla yanıp tutuşan tarihsel revizyonizmi" buyur etmek olmuştur. Stone'nun dediği gibi, "Tarihin bu yeni modelinde Rönesans, Reform, Aydınlanma, modern devletin doğuşu gibi hareketler silinip gitmiştir." Stone düşüncelerini şöyle noktalar: "Bu tuhaf körlük bu konuların önemsiz bir üstyapının parçaları olduklarına duyulan kesin inancın sonucuydu." Anlatının yeniden canlanışının nedeni "tarihsel açıklamanın ekonomik belirlenimci modelinin" ve özelde *Annalistler*in sosyal ve entelektüel gelişmeleri karanlığa itmelerinin "yarattığı yaygın hayal kırıklığıydı." Stone için, bu süreci tersine çevirmenin yolu "tek bir anlam ağı" örecek bir anlatının canlandırılmasından geçiyordu.[45]

"Anlatının canlandırılması" betimlemesi Stone'un tarihsel yöntemi (artık "yapısal, kolektif ya da istatistiksel özel bir yön-

44. Lawrence Stone, 'The Revival of Narrative', *Past and Present*, No. 85, 1979, s. 4.
45. Agy., s. 4-8.

teme" bağlı olmayan yeni tarihçiler grubunun savunduğu) kurmacı ekonomik tek-nedenli belirlenimcilik olarak gördüğü yöntemden uzağa taşıma gayretini anlatır. "Anlatı" derken Stone, 1970'lerde "birdenbire duygular, hisler, davranış kalıpları, değerler ve zihinsel durumlara ilginin artmasına" tanık olan "tarihsel söylemin doğasında bir sürü değişimi" kastediyordu.[46] Vardığı bu sonuç için anlatıdan esinlenmiş sosyal bilimciler E.E. Evans-Pritchard, Norbert Elias, Clifford Geertz ve tarihçilerin görüşlerinden yararlandığı siyasal kuramcılar J.G.A. Pocock ve Quentin Skinner'in eserlerini tanık olarak gösterdi. Stone açısından, "'yeni tarihçilerin' bu anlatı hareketi, geçmişteki değişikliklerin tutarlı bir bilimsel açıklamasını üretme" gayretinin sonunu ilan ediyordu.[47] Ne var ki, burada işaret etmek zorundayız ki, Stone için, bir terim olarak "anlatı" aslında tarihçiler arasında geniş bir kültürel yönelim olan şeyin özellikle kötü bir kısaltmasıydı; çünkü 1980'lerde anlatısal yapı meselesi özgün yapısökümcü çizgide gelişiyordu.

Stone, *Past and Present* dergisinin 1991 yılı içindeki bir sayısında konusunu, verilerini ve açıklama mekanizmalarını "ciddi olarak sorguya yatırdığı" en son postmodern tarih eğilimini eleştirmiştir.[48] Stone burada kurmacı ve/veya yapısökümcü kamplardan gelen üç tehdit üzerinde özel olarak durur: "Birinci tehdit Saussure'den Derrida'ya uzanan bir kuruluş hikâyesi olan ve yapısöküm içinde zirveye taşınan... dilbilimden gelir... İkincisi... kültürel ve sembolik antropolojiden... Üçüncüsü...Yeni Tarihselcilikten."[49] Stone bunların hep birlikte tarihin temel ampirist ilkelerine meydan okuduğunu savunur ve bugün tarihin özü olarak aldığı şey üzerinde kafa yorar. Yapısökümcülerin hâlâ hâkim pratik olduğuna içten inandıkları on dokuzuncu yüzyıl pozitivizmi yerine, Stone, kendisine göre anahtar niteliğinde olan ana akım inançları, ilkeler olarak tayin eder: Tarih "jargon ve çetrefilli bir dilden sakınarak basit İngilizce" ile yazılmalıdır; "tarihsel hakikat erişilmez

46. Agy., s. 23.
47. Agy., s. 19.
48. Lawrence Stone, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 135, Mayıs 1992, s. 217.
49. Agy.

bir şeydir ve her türlü sonuç geçici ve hipotetiktir, her zaman yeni veriler ya da daha iyi teoriler tarafından alaşağı edilmekten kaçamaz". Kabul etmeliyiz ki, tarihçilerin önyargıları vardır ve E. H. Carr'ın yaptığı gibi, "tarihi okumadan önce" tarihçi üzerinde çalışmamız iyi olur; belgeler, kendi içsel metinsel sınırlılıkları ve bizim yazarların amaçlarına vakıf olmaktaki zorluklarımız yüzünden, "dikkatle ele alınmalı, belgenin doğası ve içinde yazıldığı bağlam... hesaba katılmalıdır" ve nihayet tarihçiler "gerçekliğin algılanması ve temsilinin, bazen gerçeklik kadar tarihsel önemde olmakla birlikte, sıklıkla gerçekliğin kendisinden çok farklı olduğunu" bilmez.[50] Burada bir kere daha ılımlı bir yeniden-kurmacı-bağlamcı yapısökümün fiili olarak ampirist davayı nasıl baltaladığına işaret ediyor. Stone, E. H. Carr'ın izini süren Joyce Appleby'dan alıntı yaparak, "bir metin, yazarın ellerinde sadece edilgen bir faildir. Sözcüklerle oynayan insandır; sözcükler kendi kendileriyle oynamaz" iddiasında bulunur.[51]

Stone postmodernist tarihle anlaşmazlığının nasıl ortaya çıktığını söylediğinde birçok tarihçinin fikirlerini aktarmış oluyordu:

> Anlaşmazlığı doğuran iddialar şunlardır: Tarih bilinemez,... orada bir yerde bir gerçeklik yoktur, böyle bir gerçeklik tarihçinin öznel yaratımından başka bir şey değildir; başka bir ifadeyle, kendisi de sonra bizim gerçek imgemizi yaratacak olan anlamı yaratan dildir. Bu iddialar olguyla kurgu arasındaki farklılığı ortadan kaldırır ve tarihçinin toz toprak içindeki arşivlerde bin bir zahmetle yürüttüğü, metinlerden "olgular" kazıp çıkarma işini tamamen içi boş bir uğraş haline getirir. Ama bu iddialar öyle aşırı noktadadır ki, tarihçilerin endişe duymaları hiç gerekmez. Artık hemen herkes... bu konumdan geri çekiliyor göründüğü için, şimdi en azından üzerinde hepimizin, çok fazla rahatsızlık duymadan, yerimizi alabileceğimiz ortak bir platform var.[52]

Stone burada, çok azı metnin mutlakçılığında ısrar eden çoğu tarihçinin duygularını dile getiriyor. Ancak metinler-arasılığı, geçmişin tarihselci bir yorumunu ya da tarihçinin oynadığı da-

50. Agy., s. 189-190.
51. Agy., s. 192.
52. Agy., s. 193-194.

yatmacı ya da aracı rolü kabul etmek, yapısökümcü saldırı karşısında teslim bayrağı çekmek değildir. Yapısökümcü eleştiriye bir taviz Fransız tarihçi Gabrielle M. Spiegel tarafından verilmiştir. Şöyle:

> Eğer yapısalcılık-sonrası düşüncenin belli başlı hamlelerinden biri tarihsel delillerin denetleyici metaforunu yansıtmadan dolayıma aktarmak olmuşsa (yani, pozitivizmin inandığı gibi, metinlerin ve belgelerin şeffaf bir biçimde geçmiş gerçeklikleri yansıttığı nosyonundan geçmişin dilde bizim için korunmuş dolayımlı biçimiyle kavrandığı nosyonuna bir geçiş olmuşsa), o zaman dolayımı nasıl anladığımız ve bu anlayışımızın pratiğimizi nasıl etkilediği üzerinde dikkatlice düşünmemiz gerekiyor.[53]

Eğer dolayımdan kasıt bir metnin tarihsel ve toplumsal yaratım olduğu kadar, bu metni "edebi (biçimsel) analize" ihtiyaç duyan "dilden kurulu bir edebi yapıt olarak" değerlendirme gereğini de kabul etmekse, o zaman hem yeniden-kurmacılar hem de kurmacılar geçmiş gerçekliği kavrayabilir, dilin göndermeselliğini kabul edebilir ve aynı zamanda metinleri "duruma bağlı dil kullanımının maddi tezahürleri" olarak görebilirler. Başka bir ifadeyle, tarihçiler metinleri dilin çeşitli kullanımlarının maddi tezahürleri olarak görebilir ki bu da "maddi ve söylemsel pratiklerin ayrılamazlığını ve... anlam üretiminde bunların karşılıklı bağımlılığını... göz önünde bulundurma gereğini" yansıtır. Spiegel pratik-gerçekçilere "metnin sosyal mantığı" konusunda yapısökümе taviz vermeyi önerir.[54]

Yapısökümcü bilince bu kadar yardımı çok gören John Tosh iki ana akımı uzlaştırma gayretinde ılımlılardan yana çıkar. Ona göre, tarihsel anlayışta önemli ilerlemeler,

> çok büyük ihtimalle, bir tarihçi deliller karşısında test edilebilecek açık dille yazılmış bir hipotez ileri sürdüğünde kaydedilecek. Yanıtlar hipoteze denk düşmeyebilir ki, o zaman hipotez bırakılmalı ya da değiştirilmelidir; ama tek başına yeni sorular sormanın tarihçileri bildik

53. Gabrielle M. Spiegel, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 135, Mayıs 1992, s. 197-198.
54. Agy., s. 203.

sorunların bilinmedik yönleri ve üzerinde iyi çalışılmış kaynaklardaki kuşku götürmez veriler hakkında alarma geçirmek gibi önemli bir etkisi olacaktır.[55]

Bütün tarihsel araştırmalar seçmecidir ve Tosh'un savunduğu üzere "bu yüzden ne kadar masum olursa olsun bir hipotez ya da teoriyi önvarsayar." Bu hipotez oluşturma işlemi delillerin ötesine gittiğinden, tarihçinin "bir içgörü parlaması ya da hayal gücünde bir sıçramadan" yararlanması meşrudur, hatta bunlar "genelde ne kadar cüretli olursa o kadar iyidir."[56] Elbette, bunların hiçbiri yapısökümün anlatının bilişsel işleyişine yaptığı vurguyu onaylamak değildir. Ana akım kurmacı tarihçiler açısından, bu Collingwood-Carr çizgisi, pozitivizmin yaptığından daha sempatik bir tarih tanımı yapar ve bu tanım göründüğü kadarıyla mantıklıdır ve dilsel hamle üzerindeki yapısökümcü vurguya meşru bir karşılıktır.

E. ANLATI OLARAK TARİH

1970'li yılların başında A. J. P. Taylor, tarihçiler "tarihin en temelde bir hikâye anlatma biçimi olduğunu kabul etmekten utanmamalıdır... Tarihçinin orijinal görevinin çocukların sorduğu 'Sonra ne oldu' sorusunu yanıtlamak olduğu gerçeğinden kaçış yoktur" diye yazıyordu.[57] E. H. Carr gibi, Taylor da tarihçilerin olayları bir diyalog biçiminde kalıba soktuğuna inanıyordu.

> Tarihçiyle olaylar arasında sürekli bir karşılıklı etkileşim vardır. Tarihçi olaylara bir tür akli kalıp dayatmaya çalışır: Nasıl oldular ve neden oldular. Hiçbir tarihçi, işe sanıldığı gibi, bir jüri üyesinin boş zihniyle başlamaz. Tarihçi belgelere ve arşivlere bir çocuk masumiyetiyle yaklaşmaz... ve bunlar bir sonuç bildirene kadar sabırla beklemez. Tam tersine. Olayların resmi, yazmaya, hatta araştırmaya başlamadan önce oluşmuştur kafasında... Bir tarihçi konusu üzerinde çalışırken, o-

55. Tosh, *The Pursuit of History*, 138.
56. Agy., s. 139.
57. A.J.P. Taylor, 'Fiction in History', *Times Literary Supplement*, 23 Mart 1973, s. 327.

laylar ya da istatistiksel veriler ya da faydalandığı her neyse o, elinin altında her zaman değişir ve onlarla birlikte de olaylar hakkındaki fikirleri değişir.[58]

Tarihçinin dayatmacılığını açıktan kabul etmekle birlikte, Taylor bir tarihsel anlayış formu olarak anlatı yapısı meselesine doğrudan değinmemiştir. Bu meseleye, tarih "tıpkı tarihsel kurgu gibi yaratıcı tahayyül çerçevesinde bir alıştırmadır" iddiasında bulunacak kadar yaklaşmıştır. Taylor'un yaptığı katkı, kuşkusuz, biz tarihçilerin "bilgilerimizin sınırlılığı" ve tarihçinin kendisini "zaman içinde geriye" iteklemekle ya da geçmişle empati kurmakla sınırlanmış olduğumuzdur. Gelgelelim, Hem Taylor hem de Karl Marx, tarihi yazarken, "sözcüklere dökülmüş haliyle bizim versiyonumuzun gelip geçici olduğunu" kabul edecek kadar zekiydi. Taylor şu sonuca varır: "Biz hiçbir zaman orada öyle durup beklemeyecek olan bir şeyi durdurmaya çalışıyoruz. Yazılır yazılmaz, kendi versiyonumuz bile değişecektir."[59] Taylor'un işaret ettiği şey tarihsel yorumla revizyonizmin el ele yürüdüğüdür, ama Robert Berkhofer'ın *belli* ya da *herhangi bir* Büyük Hikâye adını verdiği, geçmişi anlamaya çalışan tarihçilerin elini kolunu bağlayan temel faktörü –geçmişin fiili olarak olan hakikate en iyi "uyan" bir anlatı olarak örgütlenmesini– dile getirmeye yaklaşmıştı. Taylor'a göre, tarihle deliller *–herhangi bir* tarihle o *belli* geçmiş– arasındaki yorumsal ya da bilişsel uçurumu anlatı kapatır.[60] Argümanı ilerleterek şu sorulabilir: Ana akım ya da yapısökümcü tarihçiler basitçe geçmişin bir anlatısını mı ortaya koyar, yoksa onun kendindeki anlatılaştırılmış niteliği mi keşfeder? Berkhofer'ın sorduğu gibi, dayatılmış bir Büyük Hikâye'yi aşıp gerçekliğin kendisine, gerçek hikâyeye ulaşabilir miyiz?

Eğer dili tarihin içeriği önüne yerleştirirsek, görecilik meselesi ideolojik konularda değil, öyküleştirme tercihimizle ortaya çıkar. 1995 yılında, Amerikan Tarih Kurumu kendi yayını olan *Guide to*

58. Agy., s. 328.
59. Agy.
60. Robert F. Berkhofer, *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995), s. 38-50.

Historical Literature'ün güncelleştirilmiş üçüncü basımını yaptı. Birinci kısımda, Richard T. Vann tarihsel anlamın kuruluşunda anlatının rolüne ilişkin son dönemdeki büyük bilinçliliğe dikkat çekerek, çağdaş tarih çalışmasının teori ve pratiği üzerinde durdu. Vann tarihte ilgi odağının "ağırlıklı olarak neden-sonuç ilişkisi, açıklama, belirlenim ve ahlâki yargılardan tarihçilerin kullandıkları dil ve anlattıkları hikâyelere kaydığını"[61] ve geçen otuz yılda tarihsel yöntem konusundaki en etkili kitabın Hayden White'ın *Metahistory*'si olduğunu kabul ediyordu. Ama Vann'ın yaklaşımına göre, White ne yazık ki "tarihsel olayların *birden çok* sayıda anlatıyı, hatta çok farklı türden anlatıları destekleyebileceğini" varsaymaktadır. White'a göre, tarih toplumsal kuram yoluyla düzene sokulan ampirik verilerle ilgilenmek yerine, şiir, öyküleştirme, ideolojik ve ahlâki kararlar yoluyla yaratılır. Vann bunun "tarihçileri, belki de her biri doğru önermelerden oluşmuş, olası anlatıları kıyaslama sorunuyla yüzleşmeye zorlayarak, yeni bir yolla bir görecilik yelpazesi ortaya çıkardığını" savunur. Sonuçta, anlatının sağladığı yeni özgürlüğün "delillere bakılarak alternatif anlatıları çürütmenin" artık mümkün olmaması gibi bir bedeli vardır. Vann'a göre, çoğu tarihçinin ödemek istemeyeceği bir bedeldir bu, dolayısıyla White'ın anlatıcı yapısökümcülüğüne karşı çoğu kez gözlenen antipati ortaya çıkmıştır.[62]

Çoğu tarihçi, tarihsel hakikati hiçbir zaman bilemeyeceğimizi, bu yüzden, "bir anlatıyı diğerinin yerine geçirebileceğimizi ve geçirdiğimizi" kabul etmekten mutluluk duyduğumuzu söyleyen Collingwood'la görüş birliği içindedir, ama bu besbelli ki Hayden White'ın sunduğu yapısökümcü ya da görelikçi temelde yapılmaz. Collingwood'un söylediği gibi bu, "kişisel tercih temelinde değil; tamamen nesnel temelde, anlatımızın bütün hakikati yansıtmadığının ve elbette belli açılardan da doğru olmadığının tam bilincinde olmakla birlikte, inandırıcılığını herkesin kabul etmek zo-

61. Richard T. Vann, 'Theory and Practice in Historical Study', *Guide to Historical Literature*, Beth Norton and Pamela Gerardi (der.) (New York, American Historical Association, 1995), s. 1-4.
62. Agy., s. 4.

runda kaldığı temeller üzerinde" yapılır.[63] McCullagh, tarihçilerin dilden ve sözcüklerden kaçamayacağı konusunda Taylor'la (ve bu örnekte Collingwood'la) fikir birliği içindedir:

> Dünyadaki hemen tüm betimlemeler dili kullanır [ama bu]... onların doğru ya da yanlış olmalarını engellemez. Edebi betimlemeler örneğinde, olası doğruluk koşullarından biri fiilen olmuş olan şeye denk düşüyorsa bu betimlemeler doğrudur; ve onların doğru olduğunu söylemek böylesi bir tekabüliyet ilişkisinin var olduğunu ve dünyanın betimlendiği gibi olduğunu iddia etmektir.[64]

Bu yaklaşım, diyelim 1944 Varşova Ayaklanması'nın *aynı* şekilde romans, fars *ya da* trajedi olarak da yorumlanabilmesinin mümkün olmadığını savunarak, White'ın türsel öykü konfigürasyonlarına dayanan tarihsel yorumlama modelini reddeder.[65]

Bu, göründüğü kadarıyla, çoğu ana akım tarihçinin benimsediği tutumdur. Amerikalı tarihçi David Carroll'un, Hayden White'ın *Metahistory*'sinin etkisine ilişkin söylediği gibi:

> Bir bütün olarak tarihçilik mesleğinin aşırı "edebi" ya da retorik görüntüsü veren her tür tarih yaklaşımını reddetmekte olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çoğu tarihçi... söylem ve metinsellik üzerine post-yapısalcı ve yapısökümcü teorilerden gelen eleştirel stratejilerden etkilenmiş olan White'ın... eserinin... açtığı eleştirel kapıları görmezden gelir ya da doğrudan reddeder.[66]

Ama bunları söyleyen Carroll, giderek daha fazla sayıda tarihçinin tarih yazımının önemli *bir* boyutunun ya da niteliğinin edebi ya da şiirsel olduğunu fark ettiğini (ya da etmesi gerektiğini) söyleyen Fransız tarihçi Philippe Carrard'ın görüşlerine katılır. Günümüz ana akım tarihçilerinin ana görevi "nesnel tarihin hedefinin dilde

63. Collingwood, *The Idea of History*, s. 391.
64. C. Behan McCullagh, *Justifying Historical Descriptions* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984), s. 8-10 ve 'Metaphor and Truth', s. 43-44.
65. Olafson, 'Hermeneutics', s. 40.
66. David Carroll, 'Poetics, Theory, and the Defence of History', *Clio*, Cilt 22, No. 3, 1993, s. 273-289, Philippe Carrard'ın bir değerlendirmesi için, bkz., *Poetics of the New History*.

gerçekleşmesinin imkânsızlığını" anlamaktır.[67] Dilin ve metnin retoriksel ve mecazi niteliğini aşma çabasında izlenecek yol ne kaba ampirizm ne de pozitivizmdir. Gelgelelim Carroll için bu kabullenme, tarihi yapısökümcülerin eline teslim etmekten çok, bir yanda tarihin "epistemolojik ve ideolojik varsayımlarını ve sınırlılıklarını" öte yanda ise "biçimsel, retoriksel operasyonlarını, sonuçlarını ve çelişkilerini" kabullenme anlamına gelir.[68]

Bu anlatı-yanlısı, ama yapısökümcülük-karşıtı tutum Appleby, Hunt ve Jacob gibi ılımlı yeni-kurmacıların onayını almıştır. Bu tarihçiler, "yeni nesnellik kuramları"yla, hakikatin "hakikat peşindeki farklı gruplar arasındaki" fikir çatışmasından çıktığını varsayar. Bu hakikate pragmatik olarak ulaşmamız "perspektifin... değil gözlemlerin sarihliği ve eksiksizliğine" dayanan "yeniden kurulan her bir anlatının geçerliliği" yoluyla gerçekleşir.[69] Bu tarihçilere göre, "tarihçinin vazgeçilmez yaratıcı çabası nedeniyle tarih yazımının nesnel geçerliliğini inkâr etmek on dokuzuncu yüzyılda kalmış bir bilgi üretimi anlayışına takılıp kalmaktır." Ne var ki, McCullagh ve Carroll'la birlikte, postmodernist özne ve nesne çöküşüne karşı çıkıp, yapısökümcü bilinci on dokuzuncu yüzyıl pozitivizminden pek farklı olmayan bir tarih karikatürü olarak reddeden Appleby, Hunt ve Jacob, hakikatin izini sürmekte dilin getirdiği sınırlamaları eksiksiz kabul eder. Bu tarihçiler geçmişte olan şeyle tarihçilerin ona ilişkin anlatısal yeni kurguları arasında zayıf bir uyum olduğunu kabul eder.

Bu zayıf uyum pratikte nasıl gerçekleşir? Arthur Danto'nun ileri sürdüğü gibi, tarihçiler zaman içinde vuku bulmuş olayları göstermek için anlatı tümceleri kurarlar.[70] Böylesi bir işlem kaynaklar üzerinde çalışmanın nihai ürünüyle bunların yorumsal bağ-

67. Agy., s. 277.
68. Agy., s. 289. Bkz. aynca William Cronon, 'A Place for Stories: Nature, History, and Narrative', *Journal of American History*, Cilt 78, Mart 1992, s. 1347-1376; Cronon aynı delilleri kullanan kökten farklı yorumların geçerli olabileceklerinden büyük kuşku duyar.
69. Appleby v.d., *Telling the Truth*, s. 254-257.
70. Arthur Danto, *Narration and Knowledge* (New York, Columbia University Press, 1985), s. 177.

lamsallaştırılmaları arasındaki neden-sonuç ilişkisini açıklayacak anlatılar kullanılmasını gerektirir. White gibi yapısökümcüler için, bu işlem kusurludur, çünkü tarihçi geçmişi aslına sadık olarak dilde ya da anlatıda yakalayamaz ve hakikat arayışının yerine figürasyon ve üslup, öyküleştirme, argüman ve ideolojik tümce gibi açıklayıcı anlatısal araçların hakikat-etkileri geçer. Bir diğer tarih felsefecisi Andrew P. Norman, White'ın anlatı-karşıtı tarih analizine karşı çıkar ve anlatı, tarihçiler için vazgeçilmez açıklayıcı araç olmakla birlikte, anlatının figüratif doğasının aynı zamanda literal de olamayacağı anlamına gelmediğini, "bunda çelişkili hiçbir şey olmadığını" iddia eder.[71] Başka bir deyişle, anlatı formunda dil umutsuz bir yanılsama değil; tersine tarihsel anlayışı tutarlı kılacak kadar geçmiş gerçeklikle bağlantılı bir şeydir.

Appleby, Hunt ve Jacob bu görüşü benimserler ve tarihçilerin sürekli olarak "delillerin ve argümanların sunulma biçimi üzerinde çok güçlü bir etkisi olan" geçmişi betimlemekte *ve* değerlendirmekte edebi tercihler yaptığı görüşünü de. Bu tarihçilere göre, form ve teknik, argümanlarını ortaya koymak ve onları inandırıcı kılmak için tarihçiler tarafından bilinçli olarak seçilir. Birlikte, kaleme aldıkları *Telling the Truth About History* adlı metin öyle bir konumdan yazılmıştır ki, amaç:

> Tarihçinin rolü hakkındaki mevcut negatif ve ironik yargıları aşmaktır. Başkaları yazıları için nasıl komedi, romans ya da ironi tarzını seçiyorlarsa, biz tarihçiler de kendi estetik seçimlerimizi yapmaktayız. Biz geçmiş hakkında tutarlı bir anlatı yoluyla insanlığın kendini anlama ihtiyacı ve geçmişte nelerin olduğuna ilişkin muhtemelen kısmi, nesnel açıklamalar ihtiyacı üzerinde duruyoruz. Bu anlamda biz bir ironik duruşa karşı çıkıyoruz.[72]

Tarihin kaçınılmaz edebiliğini savunan Hayden White'ın kavrayışını reddeden bu üç tarihçi yazdıklarının "bir anlatı örgütlemeyi beraberinde getirmesi nedeniyle estetik ya da edebi tercihleri" gerekli

71. Andrew P. Norman, 'Telling It Like It Was: Historical Narratives On Their Own Terms', *History and Theory*, Cilt 30, No. 2, 1991, s. 133-134.
72. Appleby, *Telling the Truth*, s. 229.

kıldığını kabul eder, ama şundan da emindir: "Tarih yalnızca edebi vasıflarına bakılarak değerlendirilecek bir edebiyat dalından öte bir şeydir." Onlar, kısmen edebi tercihlerinin bir sonucu olarak kaleme alınmış tarihlerini, klasik bir edebi öyküleştirme türüne uyan bir şey olarak değil, "siyasal, toplumsal ve epistemolojik" bir şey olarak yorumlarlar. Bu tarihçiler ılımlı pratik-gerçekçi yeniden-kurmacı konumlarını özetleyerek, şu sonuca varırlar:

> Bu edebi tercihler siyasaldır ve sosyaldir, çünkü belli bir tarihçiler topluluğunun ve Amerikan toplumunun inançlarını yansıtır. Bunlar epistemolojiktir, çünkü neyin nasıl bilinebileceğine ilişkin alınan tutumları yansıtır. Dikkatle ve iyi niyetle bakıldığında bunlar, taraflı olsalar da, yer yer akla uygun bir biçimde... geçmişin doğru anlatımları da olabilir.[73]

Pratik-gerçekçi tarihçiler olarak "sosyal gerçekliğin ilk başta kültürel olarak kurulduğunu ve söylemsel olarak yorumlandığını" ve "söylemsel ya da dilsel modellerin uylaşımsal tarihsel açıklamanın bir zamanlar mutlak olan formlarını kuşkulu hale getirdiğini" kabul ederler ve böylelikle, "Foucault'nun eserinin, doğrudan tarihsel içeriğiyle böyle bir yeni biçimin en bilinen örneği olduğuna" dikkat çekerek, "yeni tarihsel araştırma biçimlerinin" önünü açarlar.[74] Ne var ki, bu tarihçilerin, "postmodernistlerin ileri sürdüğü her şeyi ilk elden reddetmeyerek," yapısökümcülerle uzlaşma gayreti de sınırlı kalır. Postmodernizm, "dilsel belirlenimin geçerliliği... toplumsal ve doğal dünyanın dile, bağlamın metne indirgenmesi" konularında çoğu tarihçiyi olduğu gibi onları da ikna edememiştir. Onlara göre, "eğer tarihçiler düzeyler arası benzerlikten (*Annales* okulu) ya da altyapı-üstyapıdan (Marksizm) vazgeçecek olursa, sosyal teoriden ve dilin neden-sonuç ilişkisinden de tümden vazgeçmek durumunda kalmazlar mı?"[75] Başka bir ifadeyle, onlar yapısökümcülüğün anlatının açıklama gücünü sahiden kuşkulu kıldığını kabul etmezler. Gerçekçi anlatısal tarihin

73. Agy.
74. Agy., s. 229-230.
75. Agy., s. 230.

bu savunusu, tarihçinin anlatısal dayatmacılığını tarihsel analizin önemli bir boyutu olarak kabul ettiklerinden hem pratik-gerçekçi yeniden-kurmacılarla hem de kurmacılarla birleşir.

Çoğu kurmacı tarihçi, kuşkusuz, anlatısal-olmayan tarihin tek sahici tarih olduğunu savunarak, anlatının herhangi bir açıklayıcı gücünün olduğunu inkâr etmeyi sürdürecektir. Örneğin, Stanford'a göre, orijinal ya da doğal olarak zaman sıralaması içinde vuku bulan olayların betimi olarak tanımlanan anlatı analitik olamaz. Birçok kurmacı tarihçi –tarihsel olsun, kurgusal olsun– her anlatının kahramanlara ve zaman içinde öyküleştirilmiş değişimlerin izini sürmeye gerek duyup duymadığına bakmaksızın, Eric Hobsbawm'ın deyişiyle herhangi bir "yönlü ve amaçlı değişiklik" duygusundan yoksun olarak temaları ve yapıları kâğıda geçirmekle ilgilenir.[76] Kuşkusuz çoğu kurmacı tarihçinin, olaylara ilişkin betimlemelerinin ve değerlendirmelerinin hem kendilerince hem de okurlarınca benimsenen yönelimi hakkında tercih ettikleri fikirler kadar (tarihlerinde bir teleoloji vardır), zaman içinde değişime ilişkin bir anlayışı da vardır. Bunun anlamı onların bir yanda ampirik olarak türetilen olgulara ve bu olguların anlatısal bir betimine duyulan ihtiyaca inanırken, öte yanda böylesi bir betimlemenin bilişsel bir gücü olduğunu kabul etmemeleridir. Post-Marksist kurmacı düşünür Alasdair MacIntyre'ın savunduğu gibi, bu, hikâyeleri hakikat kriterinden muaf tutmak olmayacaktır: "Anlattığımız tarihlerin doğru olmasının muazzam önemi vardır."[77]

Demek ki, bazı Marksistler belki anlatıyı tarihsel analizi nakletmenin aracı olarak kabul edecektir, ama bu anlatının geçmişin gerçek anlamını vereceğini kabul etmeyecektir. Marksist Alex Callinicos aynı şekilde White'ın tarihsel analizde anlatının rolüne ilişkin yaklaşımını anti-gerçekçi ve ideolojik bularak reddeder. White'ın, tarihin, son tahlilde nesnel olarak keşfedilebilir ve be-

76. Eric Hobsbawm, Felix Gilbert ve E.R. Graubard (der.), *Historical Studies Today* (New York, Norton, 1972), s. 9, alıntı, Stanford, *A Companion*, s. 106.
77. Alasdair MacIntyre, 'Epistemological Crisis, Dramatic Narrative, and the Philosophy of Science', *The Monist*, Cilt 60, 1978, s. 457, alıntı, Norman, 'Telling It Like It Was', s. 131.

timlenebilir somut olaylara göre değil nasıl yazıldığına göre anlam kazanan kurgusal bir tarihsel temsil olduğuna inanması, Callinicos'a göre, White'ın kuşkucu ve görelikçi (yani postmodern) Kuzey Atlantik burjuva liberal gündemi takip ettiğini gösterir. White böylelikle kurguyu olgudan ayıramaz ya da Callinicos'un dediği gibi, kendini "ulusal tarihsel mitolojilerden" uzak tutamaz; Callinicos bununla White'ın özellikle Holocaust gibi olayları ele alışını kastetmektedir. Callinicos'a göre –aynı zamanda Marksist-olmayan eleştirmenlere göre de– White'ın biçimciliği ve görelikçiliği hakikati yorumdan, olguyu kurgudan ayırmasını imkânsız hale getirir.[78]

Yine de çoğu kurmacı hâlâ R. G. Collingwood tarafından *The Idea of History*'de savunulan anlatı görüşüne yakınlık duyuyor. Bir toplama ve biriktirme süreci yoluyla tarihsel anlatılar üretmek üzere –Collingwood'un yerinde ifadesiyle– delilleri "kesip yapıştırmak" yetmez.[79] Ona göre, bu "bilim öncesi tarih biçimi" tarihçiye kaynakların otoritesine meydan okuma imkânı tanımaz. Aslında bu, (kaba yeniden-kurmacı tutuma benzer bir biçimde) sadece edilgen bir tür tümevarım uygulayan tarihçiler yaratır. Sahici bir tarihsel yöntem, delillerin sınanabilir bir kurama uygulanması yoluyla bir soru cevap, kafa tutuş ve sorgulama sürecidir. Başka bir ifadeyle, tarihsel olgular Carr'ın belli toplumsal/siyasal analiz kategorilerini gerektiren yorumlayıcı diyalog dediği şeyden çıkar. Tarihteki diğer herhangi bir şey ne kadar kurguysa olgular da o kadar kurgudur. O halde, kurmacılar için ne teorisi olmayan bir muhafazakâr ampirizm ne de sosyal teoriyi reddeden, ama kusurlu bir anlatıya güven duyan radikal bir yapısökümcülük geçmişin gerçekliğinin kapısını aralayabilir.

78. Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Cambridge, Polity Press, 1995), s. 71. Bkz. ayrıca Hayden White, 'Historical Emplotment and the Problem of Truth', Saul Friedlander (der.), *Probing the Limits of Representation* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1992), s. 37-53.
79. Collingwood, *The Idea of History*, s. 32.

Hem kurmacı hem de yeniden-kurmacı ılımlı ana akım tarihçiler (geçmişe ilişkin ister *belli* isterse *herhangi bir* hikâye yazımı şeklinde olsun) dil kullanımının tarihsel anlayışı doğrudan etkilediğini kabul ederler. Ama bu demek değildir ki, tarih salt başka türden bir kurgusal edebiyattır. Bunu kabul etmek, tarihin epistemolojik olarak şiir, drama ya da bir televizyon oyunundan farkı olmadığını kabul etmek anlamına gelir. Pratik-gerçekçiler yapısökümcülerin, yorumla olgular arasında bir uçurum olduğu için anlatının tarihsel anlamın kurucusu olarak bu boşluğu doldurması gerektiği iddiasını reddederler. Eğer tarihçiler yaptıkları işin bağlamına oturtulmuş deliller üzerinde çalışmak ve olaylar arasındaki bağlantıları açıklamayı amaç edinen toplumsal kuramın geçerli kullanımıyla ilgili olduğunu kabul ediyorsa, o zaman, yapısökümcülerin yaptığı gibi, bir metin olarak tarihin kurguyla eşanlamlı olduğunu iddia etmek dürüstçe olmadığı gibi, mantıklı da değildir. Tarihçi James A. Winn, Collingwood-Carr geleneğini izleyerek, yapısökümcülerin ve yeni tarihçilerin, tarihçileri tarihin bilinebilir olduğu, sözcüklerin gerçekliği yansıttığı ve tarihçilerin tarihin olgularını nesnel olarak görmekte ısrar ettiği inancını içeren varsayımlarla iş görmekle suçlarken "boşa kürek çektiklerini" savunur. Günümüzde ana akım tarihçiler arasında "yanılsamalı nesnel gerçeklik cenneti" peşinden gitmek yerine, "kaçınılmaz olarak öznel olacak bir yorumu toplayabileceğimiz en iyi maddi olgular koleksiyonu" temelinde kurmaya çalışan yok gibidir.[80]

O halde, yapısökümcülüğe, Collingwood-Carr çizgisinden esinlenmiş ılımlı bir karşılık olarak özetleyebileceğimiz yaklaşım, ampirizm ve altı ilkesi hakkında ileri geri konuşmayı sürdüren Elton ve Marwick'inkinden çok daha aydınlatıcı ve mantıklı bir karşılıktır. Geçmiş gerçeklik, öz olarak bilinebilir bir şey olmadığından, ilksel kaynakların tarihsel hakikate varmayı sağlayamayacağı yolundaki yapısökümcü iddia, eldeki bütün delillerin ter-

80. James A. Winn, 'An Old Historian Looks at the New Historicism', *Comparative Studies in Society and History*, Cilt 35, No. 4, Ekim 1993, s.867-868.

sini gösteriyorsa hiç de inandırıcı değildir. Appleby, Hunt ve Jacob'un da katıldığı gibi:

> Belli bir oranda belirlenimsizliğe hoşgörüyle bakan pratik-gerçekçi kamptan düşünürler, sabahları yataktan kalkıp arşivin yolunu tutmaya hiç üşenmezler; çünkü onlar orada deliller bulabilir, uzak geçmişteki hayatlara dokunabilir ve aksi halde açıklanamaz kalabilecek olayların kalıplarını "görebilir."[81]

Günümüzde tarihçiler, bir gözlemi betimleme ediminin betimlemenin doğruluğunu ille de geçersiz kılmadığını kabul ederler. Aynı şekilde, tarihçiler deliller çamurunu alıp istediği şekli veren heykeltıraş gibi özgür bir fail de değildir. Bütün bu yollar, her zaman orada olan bir tarihsel görelikçiliğe ve yapısökümcüler yörelerine gelip bunun kabul edilemez bir uygulama olduğuna işaret etmeden çok önce yaşamış ve halen yaşamakta olan tarihçilere çıkıyor. Şimdi toplumun sağlığı için bu yeni gelen yapısökümcülerin yörede gördüklerine ilişkin şikâyetlerine daha ayrıntılı bakmak zorunlu hale geldi.

81. Collingwood, *The Idea of History*, s. 251.

VI
Yeniden-kurmacı/kurmacı tarihin yanlışı nedir?

A. GİRİŞ

Son otuz yılda, pozitivist tarzdaki tarihsel açıklama, anlatı tarzı lehine reddedilmektedir.[1] Ayak direyenler dışında, çoğu yeniden-kurmacı ve kurmacı tarihçinin bu gelişmenin ayırdına varmaya başladığına değinmiştim. Çoğu ana akım tarihçi belki hâlâ anlatının, tarihsel açıklamanın özgün biçimi –dayatılan hikâyeler– olduğunu kabul etmez, ama hepsi bir yandan ampirist yorumbilimin temelini oluşturan altı ilkenin geçmiş çalışması açısından esas olduğunu savunurken, öte yandan da anlatıyı tarihsel kaydın *hâkim* biçimi olarak görür. Tarihsel gerçekçiler, bilginin kültürel olan doğasını kabul ederken, geçmişte fiili olarak olmuş olana yeterli bir tekabüliyet ilişkisi sağlayan şey olarak da kaynağın kutsallığında

1. Jerzy Topolski, 'Towards an Integrated Model of Historical Explanation', *History and Theory*, Cilt 30, No. 3, 1991, s. 324-338.

hâlâ ısrar ederler. Tarihsel bilginin temsilinde/tasavvurunda figürasyonun var olduğunu kabul etseler de ampirist epistemolojinin nihai meşruluğuna karşı çıkmazlar. Yapısökümcü akımdan tarihçiler için bu, onların argümanlarındaki çatlaktır. Tarih geçmişin içeriğinin bir projeksiyonu olmaktan çok, geçmişin formunun bir projeksiyonudur. Bu bölümde ben ayrı bir epistemoloji olarak tarih, tarihsel deliller, tarihçi ve sosyal teori, anlatının tarihsel açıklama açısından önemi gibi dört tarih başlığı altında bunun yerleşik ampirist paradigma için ne anlama geldiğinden bahsedeceğim.

B. EPİSTEMOLOJİ

Günümüzde çoğu tarihçi, en azından belli sayıda meslektaşının dile getirdiği, diğer disiplinlerden ayrı bir ampirist disiplin olarak tarih hakkındaki kuşkuların farkındadır. Örneğin, Michel Foucault'nun düşünceleri üzerinde dururken, Joan W. Scott'un "tarih"ten kastı,

> neyin olmuş olduğu değil, keşfedilmek ve aktarılmak üzere "orada öyle duran" hangi "hakikatin" olduğu da değil; geçmiş hakkında neyi bildiğimiz, tarih olarak tasarladığımız bilginin üretilmesini ve kabulünü yönlendiren kuralların ve uylaşımların neler olduğudur.

Joan W. Scott'a göre, "tarih salt göndergesel olmaktan çok, tarihçiler tarafından kurulmuş bir şeydir." Dilsel akım ve zihindeki toplumsal cinsiyet irdelemesi gibi meselelerle ilgili olarak, Scott tarihteki "içleme ve dışlama kıstasları, önem ölçütleri ve değer biçme kurallarının nesnel ölçütler değil, siyasal olarak üretilmiş uylaşımlar" olduğunda ısrar eder. Scott, "ortodoksinin muhafızlarının" " 'hakikat'i, 'bilim'i, 'nesnellik'i, 'gelenek'i ya da 'her zaman yazıldığı biçimiyle tarih'i yalnızca kendilerinin temsil ettiğini ısrarla söyleyerek görüş açılarının sorgulanamaz üstünlüğünü" savunma gayretlerine doğrudan meydan okur.[2] Bu tavrıyla Scott geleneksel

2. Joan W. Scott, 'History in Crisis? The Others' Side of the Story', *American*

paradigmanın savunucularını düelloya davet eder. Ampirizm, söz ve dünya ilişkisine bağımlılığı yoluyla tarihsel bilginin keşfi için inandırıcı ve zaman-ötesi bir temel olmaktan çok, tarihi modernist bir epistemoloji yapan şeyin ne olduğuna ilişkin katı, dışlayıcı ve muhafazakâr bir ideolojik görüşe –giderek ipliği pazara çıkan– kılıf arayışıdır.

Tarihçilerin çoğu, ampirizmin altı ilkesini de kabul etmeyi sürdürerek tarihin bilişsel edebi boyutunu gözden uzak tutmaya çalışıyor. Ama bu demek değildir ki, yapısökümcü tutumu benimsemeyen bütün tarih felsefecileri altı ampirist ilkeyi kabul ediyor. Örneğin Leon Goldstein, McCullagh'ın ampirizmi haklı çıkarmaya çalışan mantığından, özel olarak ampirizmin üç temel varsayımı olarak gördüğü şeyden ciddi kuşku duyuyor. Bu ilkeler şunlar: Birincisi, dünya bizim onun hakkındaki inançlarımızdan bağımsız olarak vardır; ikincisi, algılarımız o gerçekliğin doğru bir izlenimini verebilir ve üçüncüsü, tarihçinin çıkarım ve bağlamlaştırma kuralları gerçeklik hakkında yeni hakikatlere ulaşmanın güvenilir bir yoludur. Goldstein'a göre birinci varsayım düpedüz anlamsızdır, ikincisinin tarihle hiçbir alakası yoktur ve üçüncüsü pozitif kanıt üretebilecek tarihsel çıkarımın açık ve net kuralları olmadığı müddetçe savunulamaz. Çıkarım yönteminin bütün yapabileceği, deliller temelinde olası ya da daha doğrusu akla yatkın bir geçmişin belirtilerini temin etmektir.

Goldstein'ın ampirizm eleştirisini aşan yapısökümcü tarihin ana meselesi, tarih yazmanın sonuçları etrafında odaklanmıştır. Kellner, Rüsen, Carr ve Ankersmit gibi anlatıya ilgi duyan öteki felsefeciler tarafından desteklenen Hayden White tarihsel açıklamanın belgelerden doğal olarak çıkmadığını söylemiştir. Tarihin, o zamana kadar elde edilen sonuçları ayrı bir yere kaydedilmiş nesnel bir araştırma yöntemi yoktur. Yazılı tarihte hiçbir zaman anlamın kesinliği olmamıştır. Tarihin *anlamları*, Kellner'e göre, geleneksel asli belgelerde değil figüratif temsil yapılarında bulunacaktır. Tarih dediğimiz şey "bir hikâye parçası, örtük ya da açık bir anlatıdır"[3]

Historical Review, Cilt 94, No. 3, Haziran 1989, s. 680-692.

3. Hans Kellner, *Language and Historical Representation: Getting the Story Crooked* (Madison, University of Wisconsin Press, 1989), s. vii.

ve belgelerde adı geçen olayları öyküleştirmek tarihçiye kalmıştır.

Bu, tarihi ampirik bir edimden çok estetik ve şiirsel bir edim olarak yorumlamak demektir ki, bunun anlamı şudur: Tarih yazmak, *hakikati* değil özel tür bir *tarihsel hakikati* yaratır. Çoğu ana akım tarihçi hâlâ yazılı aracın öz olarak şeffaf olduğunu ve anlatıyı bilişsel bir araç olarak irdelemenin zaman israfından başka bir şey olmadığını varsayar. Bilimciler gibi, onlar da dikkatleri içerik yerine, verilen tepkiye çekmeyi tercih eder. Ampirist tarih yazımının bu demir yasasını özetleyen tarih felsefecisi Perez Zagorin olmuştur: "Tarihte dil, ağırlıklı olarak tarihçinin geçmişte olmuş bir şeye ilişkin bir anlayış ya da bilgiyi en eksiksiz, en açık ve en duyarlı biçimde aktarma çabasına tabi olmuştur."[4] Çoğu tarihçi, tarih kurgusunun kurgu olmadığını bu koşullarda savunuyor; bulguların kaydediliş biçimi hakkında fazla kafa yormamayı ve hatta deliller hakkında söyleyebileceklerinin (öyküleştirebileceklerinin) olası sınırlarına ilişkin pek az düşünmeyi tercih ediyor.

Oysa, kaynakları araştırmaya büyük önem veren ve ampiristlerin piri sayılan Leopold Von Ranke bile, araştırmanın "kabul edilebilir bir hikâye"yle sonuçlanması gerektiğini kabul etmekten alıkoymaz kendini. Ranke'nin söylediği gibi:

> Tarih bütün öteki bilimlerden aynı zamanda bir sanat da olmasıyla ayrılır. Tarih toplama, bulma, nüfuz etme yönleriyle bir bilimdir; ama bir sanattır da, çünkü bulduğunu ve aldığını yeniden yaratır ve ona biçim verir. Öteki bilimler basitçe bulunan şeyi kaydetmekle yetinirken, tarih yeniden yaratma yetisi gerektirir.[5]

Ana akım tarihçiler bu argümanı, yani tarihin aynı zamanda hem bilim hem de sanat olarak anlaşılabileceği fikrini izlemediği gibi; dilin, anlamı biçimlendirme ve anlayış yaratma gücüne karşı da kayıtsız kalırlar. Dilin gücüne rağmen bu nokta genellikle gözden kaçırılır, çünkü yerleşik paradigma tarihçilerin estetikten başka kri-

4. Perez Zagorin, 'Historiography and Postmodernism: Reconsiderations', *History and Theory*, Cilt 29, No. 3, 1990, s. 263-274.
5. Ranke'den aktaran Jörn Rüsen 'Rhetoric and Aesthetics of History: Leopold Von Ranke', *History and Theory*, Cilt 29, No. 2, 1990, s.190-204.

terlere göre ne yaptıklarını ve neye inandıklarını anlatır. Bildiğimiz gibi, yirminci yüzyılda bu, tarihin epistemolojik olarak hakikati bulmak ve nesnel olarak tarihsel bilginin geçerliliğini onaylamakla ilgili olduğu görüşünü doğurmuştur.

Bu ana akım, birtakım meydan okuyuşlara muhatap olmuştur elbette. Von Ranke'nin yorumladığı anlamda olmasa bile, ampiristlerden esinlenen nesnellik uzun süre görelikçiler denen akımın amansız saldırılarına maruz kalmıştır. 1930'larda, Collingwood ve Amerikalı tarihçiler Charles Beard ve Carl Becker, tarihsel nesnelliğin bir söylence olduğunu ileri sürdüler. Collingwood'un işaret ettiği gibi, tarihin bir amacı olmalıdır ve bu amacı tarihçiden başka kim keşfedebilir ki? Collingwood'a göre tarihçi, eylemlerin ardındaki niyeti bulup çıkarmak için delillerden yararlanır; empatik yaklaşımı da buradan gelir. 1970'lerden beri ivme kazanan (kısmen postmodern hamleden ve Ankersmit'in postmodernizmin anlatı felsefesi dediği şeyden esinlenmiş) yeni yapısökümcülük dalgası, yeniden-kurmacı uzlaşıya kafa tutmak için henüz olgunlaşmamış bu Collingwoodcu nosyonları öne çıkarmak yerine, tarihçinin kullandığı anlatının yapılarına ağırlık vermeyi seçmiştir; bu da kaçınılmaz olarak tarihçiyi yarattığı şeyle bağlan-tılandırır. Ama hem Collingwood hem de postmodern tarihçilerin vardığı sonuç, gözlediğimiz şeyden ayrılamayacağımızdır. Dolayısıyla, tüm tarihsel yorum geçici, göreli ve kurmacadır. Bir tarih yöntemi olarak yapısöküm, bu kurulmuş anlam ve yorum katlarının açılıp ortaya serilmesidir.

Bu kabuk soyma süreci, (birincil ya da ikincil) metinde bastırılmış olanın, yalnızca saf okurdan kaçan değil yazar(lar)ın amaçları dışına da çıkan şeyin peşindedir. Yapısökümcü tarihçi, metinde ilk bakışta iddia ediliyor görünenin özüne aykırı duran şeyi arar. Kendi üzerine düşünen bu bilinç hali, engellenen ve bastırılan yanında açıkça gayrimeşru ilan edilip inkâr edileni de arar. Biz durmaksızın, nesnellik ve rasyonellik adına, metnin ilgisiz kaldığı, birçok tarihçinin "öteki" dediği şeyi arayıp bulmak durumundayız. Yirminci yüzyılda Batılı kültürün akla dayanan nesnelliği, "ötekini" –Yahudiler, Sırplar, Hırvatlar, kadınlar, yoksullar, lez-

biyenler, göçmenler, aborjinler, gayler ve marjinalleştirilen ve zulmedilen grupların üyeleri– bastırırken, bu zamana kadar hem kendi hem de öteki kültürlerin başına akıl almaz bir düzeyde, ölüm ve yıkım musallat etmiştir. Yapısökümcü bilinç, altı ampirist şarta meydan okumakla, aklı ve mantığı inkâr etmiş olmaz; yaptığı aklın *perse* [kendiliğinden] her zaman doğruyu ve haklıyı ortaya çıkarmadığını ve hakikate giden yolu açmayacağını göstermektir. Yapısökümcü tutum tarihsel gerçekliği reddetmekten çok, bizim ona erişebilirliğimizi, kavrayışımızı ve dolayısıyla onun anlamını sorgular. Yapısökümcü tarih hiçbir zaman tek bir hakikatin olmadığını savunur. Ve nihayet, yapısökümcü tarih bir değerler hiyerarşisi olmadığını değil, herkesin neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin farklı ve meşru değer yargıları üretme kapasitesine sahip olduğunu ilan eder.

F. R. Ankersmit, Peter Novick ve David A. Hollinger gibi yorumcular yakın bir tarihte, tarihsel nesnellik inancı üzerine kurulan bildik ampirist tarihsel bilgi türetme modelinin onarılmaz yaralar aldığını savundular.[6] Bir disiplin olarak tarihe saldırmak için düzenlenmiş kasıtlı bir komplo değildir bu. Bu, doğruluğun bir ölçüsü ve bilginin bir kurucusu olarak –ve her nasılsa sosyal deneyimin dışında duran– bilimsel nesnellik nosyonunun bir varsayım, hem de kuşkulu bir varsayım olduğuna ilişkin genel postmodern kabulün bir sonucudur. Leon Goldstein dışındaki, tarih felsefecileri, tarihsel anlayışın temeli olarak ampirizmin doğasına kuşkuyla yaklaştılar. Britanyalı tarih felsefecisi Mark Bevir yakın dönemde aydınlatıcı bir noktaya değinerek, deneyimlerimiz hakkındaki anlatımlarımızın, deneyimin kendisine olduğu kadar örgütleyici kategorilerimize de bağlı olduğunu söylemiştir. Bevir'in dediği gibi:

> Bu demek değildir ki, kategorilerimiz neyi yaşadığımızı belirler... bunun anlamı, kategorilerimizin sahip olduğumuz duygulanımlarımız yoluyla yaşama biçimimize etki ettiğidir. Teorik varsayımları somutladıkları için deneyimlerimiz saf halde olamaz ve bu demektir ki

6. David A. Hollinger, 'Postmodernist Theory and *Wissenschaftliche* Practice', AHR Forum, *American Historical Review*, Cilt 96, No. 3, Haziran 1991, s.688-692.

deneyimlerimiz teorilerimizin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemek için çıplak veriler sağlayamaz.[7]

Ben Bevir'in sözlerini; ampirizm bir bilgi elde etme yöntemi olarak hatalıdır, çünkü o bilgiye ilişkin anlayışımız her zaman "teorik varsayımlarımız"ın etkisi altında olacaktır biçiminde yorumluyorum. Kendi farklı geleneklerinden, hem Collingwood (insan eyleminin arkasında yatan amacı tespit etmek için metinsel delilleri nasıl yorumlayabiliriz?) hem de Derrida (metni nasıl yorumlayabiliriz ki zaten?) tarihsel bilginin yaratılmasında, tarihçinin dayatmacılığı yanında anlatının ahenkli hale getirilmesinin de önemini vurgulayan yapısökümcü bilince katkı yaptılar. Bu milenyumda, postmodern durumun etkisiyle, bilgi felsefesi ve tarih çalışmasının yeniden tanımlanışına tanık oluyoruz, çünkü sözcüklerle şeyler arasındaki uyuşmazlık meselesi tam anlamıyla şimdi karşımıza çıkıyor. Tarihçiler geçmişle yüz yüze geldiklerini söylerken, aslında dille yüz yüze geliyorlar. Bellek gibi, dil de anımsar, ama hiçbir zaman gerçeklik olamaz.

Yeni kültür tarihi, hem biçimsel hem de pratik epistemolojik temelde, geçmişteki değişim ve sürekliliğin tarihçinin söyleminin bir fonksiyonu olarak açıklanabileceği gibi, geçmişteki gündelik hayatın gerçeklerine ilişkin deliller ve kayıtlarla da açıklanabileceğini kabul eder. Hem Amerika hem de Avrupa'da, on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki kültürel oluşumlara getirilen açıklamalar sadece siyasal, dinsel yaşam ya da fabrika hayatı, kent ve kırdaki hayat koşullarına ilişkin yazılı kayıtlardan (anlatı halinde betimlenen gerçek olaylar) ya da ırk, cemaat, sınıf ve toplumsal cinsiyet biçiminde seslerini duyuran egemen ve bağlı grupların söylemlerinden kalkılarak yapılmamıştır. Bu kayıtlar ve sesler seçtikleri anlatı yapıları ve yaratılan kavrayış aracılığıyla tarihçiler tarafından yorumlanır. Tarihsel yorum, anlatı aracılığıyla tercüme edilen geçmiş anlamına gelir.[8] Tarihle edebiyat eleştirisi arasındaki artan diyalog kültürel

7. Mark Bevir, 'Objectivity in History', *History and Theory*, Cilt 33, No. 3, 1994, s. 328-344.

8. Gabrielle M. Spiegel, *Romancing the Past: The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth Century France* (Berkeley, University of California

değişimle ona ilişkin tarihsel bilgimiz arasındaki ilişkinin doğal ufkunu genişletir. Bu aynı zamanda kültürel pratiğinden ayrı duran ve toplumun ihtiyaçları, talepleri ve iktidar yapıları tarafından kirletilmemiş bir epistemoloji olarak tarihi ciddi bir sorguya tabi tutar.

Şimdiye kadar tartışmamızı bir bilgi formu olarak tarih hakkındaki temel epistemolojik sorular çerçevesinde yürüttük. Tarihçilerden geçmişi fiilen olduğu haliyle yeniden kurmasını gerçekten bekliyor muyuz? Tarihi hakikati arama aşkına yazılan bir tür edebiyat olarak görmek daha mı iyidir? Son tahlilde, sadece tarihsel olguların yaratılması yoluyla geçmişte ne olduğu hakkında tarihçiler arasında kayda değer bir fikir birliği olduğuna bakarak, geçmişe inanabilir miyiz? Yapısökümcü tarihçiler tarihsel olgu denen şeyi nasıl türetir ve onlara ne oranda güvenilirlik atfeder? Tarih nesnel olabilir mi?

C. DELİLLER

Child Loving: The Erotic Child and Victorian Culture [Çocuk Seviciliği: Erotik Çocuk ve Viktoryen Kültür] adlı kitabında James R. Kincaid, "geçmişi yeniden kurmaktan daha çok, yeniden kurma yöntemlerimizin şimdiki zamandaki politikalarımız hakkında bize ne söyleyebileceğiyle ilgileniyorum" diye yazmıştı.[9] Ödünsüz yeniden-kurmacılardan duyduğu rahatsızlığı dışavuran Kincaid'in tutumu kaynaklar ve yönteme yapısökümcü yaklaşıma örnek teşkil eder. Kincaid, kaynakları geçmiş hakikatin izleri olarak görmek ve ampirizmi de hakikatlere ulaşmaya muktedir tek yetkin yöntem olarak almak yerine, geçmiş çalışmasının ufuklarını onun şimdiliğini tanıyarak genişletmiştir. Bu tarz bir analiz, Carol Do-

Press, 1992) ve Carol Douglas Sparks, 'The Land Incarnate: Navajo Women and the Dialogue of Colonialism, 1821-1870', Nancy Shoemaker (der.), *Negotiators of Change: Historical Perspectives on Native American Women* (New York, Routledge, 1995), s. 135-156.

9. James R. Kincaid, *Child Loving: The Erotic Child and Victorian Culture* (New York, Routledge, 1992), s. 5.

uglas Sparks gibi başka tarihçiler tarafından da denenen türden incelikli kaynak okumaya imkân verir. Yerli Amerikan kadınlarının köleleştirilmesinin tarihini inceleyen Sparks'ın yapısökümcü bilinci, kendi Anglo kaynaklarının Yerli kadın imgelerini ve işaretlerini nasıl kökten çarpıttığını ortaya çıkarır. Şöyle yazar:

> Bu işaretlerin ya da kültürel anlamı olan simgelerin yapısökümü, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan kolonyalizminin ve ataerkil çevre anlayışının cins ayrımına göre kodlanmış dokusunu açığa vurmakla kalmaz, oryantalist imgelemin foyasını dökerek bu imgelerin altındaki tarihsel olarak "gerçek" kadını ortaya çıkarır.

Spark, "metinsel analiz bu tür kolonyal zihniyeti yapısökümüne uğratmakta faydalı bir araç sağlar", ama "bu metinsel yorum sıkı bir biçimde siyasal, toplumsal, ekonomik ve entelektüel faktörler barındıran geniş bir tarihsel bağlama oturtulmalıdır" diyerek, Derrida'nın bağlamlar değil yalnızca metinler vardır yolundaki meşhur tespitinin popüler versiyonunu reddeder. Sparks açısından yapısöküm, mektupların, şiirlerin, anı, gazete makalesi ve hatta askeri ve bilimsel raporlar gibi Anglo metinlerin "kurgusal orijinlerini" açığa çıkararak "olgusal içeriklerinin" altının oyulmasına imkân tanır: Kolonyal yazarları tarafından yaratılan gerçeklik "bu yazarların yakın çevrelerince, ama onların deneyim ve beklentilerinin süzgecinden geçirilerek çizilmiştir. Genelde Anglo-Amerikan "olgu" Ötekilerin gerçekliğiyle taban tabana zıttır."[10] Başka bir ifadeyle, figürasyonun yapısı bir kere söküldüğünde, anlamın alternatif ve farklı tabakaları hakkında tarihçiyi ilgilendiren çok şey ortaya serilir.

Kincaid ve Sparks'ın çalışmaları, metinsel kaynaklarımızı kaya katmanlarına benzeten yeniden-kurmacı metaforun yanıltıcı karakteri hakkında bizi uyarır. Kaynaklarımızın anlamı *gerçek* anlamlarına ulaşana kadar koparılıp alınamaz. Bir diğer yapısökümcü tarihçi Roger Chartier'nin işaret ettiği gibi, metinler "bir mineral cevheri gibi" anlamını içinde gizlemez. Aksine, bir metin "bir yo-

10. Sparks, 'The Land Incarnate', s. 136-137.

rum ürünüdür ve okuru adına yapılmış bir kurgudur." Okur ister başka bir tarihçinin yazısının tüketicisi, isterse tarihçinin kendisi olsun; bir kaynağı okumak, niyetini öğrenerek metnin yazarının konumuna geçmekten çok, muhtemelen amaçlanan anlamdan farklı bir anlam keşfetmek olacaktır.[11] Üçüncü bölümde karşımıza çıkan McCullagh'ın yorum tanımına bakarsak, bir metnin yorumu kaçınılmaz olarak kaynağın ve dolayısıyla bağlamın (ötekilerle metinler arası ilişki içinde var olan metin) olduğu kadar, yazarın niyetinin de yeniden düzenlenmesini gerektirir. Bu, bizi zorunlu olarak doğru anlama götürmekten çok, bir meşru anlamlar ve yorumlar çokluğu üretir.[12]

Kaynakların kutsallığını savunan Britanyalı tarih felsefecisi Mark Bevir'e göre, "iyi tarih özel bir yöntem benimsemeye değil, sadece sağlam ve makul delillere dayanır."[13] Yolumuz gelip gelip delillere dayanıyor. Peter Burke'nin yapısökümcü iddiası pekâlâ yerinde olabilir, yani eldeki delilleri hizmete sunarken her şeyi bildiği sanılan (onun heteroglossia dediği) tarihçinin değil; çoklu bir görüş açısından tarih/hikâye anlatmanın yeni yöntemi izlenerek tarihteki olayları daha anlaşılır kılmak pekâlâ mümkün olabilir.[14] Ne var ki, Spiegel'in vardığı kuşkucu sonuca göre, eğer metinler gerçekliği değil de sadece öteki metinleri yansıtacaksa, "o zaman tarihsel araştırma edebiyat çalışmasından kolayca ayrılamaz ve 'geçmiş' edebiyata indirgenmiş olur." Spiegel, bir yanıyla tarihin yazılı bir söylem olduğunu kabul ederken, bilinebilir bir geçmiş gerçeklik inancını korumayı tercih ederek, "yapısökümcü aşırılık" dediği yaklaşımı reddeder. Spiegel bunu "dolayım"dan taviz vererek yapar.[15] Eğer geçmiş gerçeklik (var olduğu varsayılıyor) yan-

11. Roger Chartier, *Cultural History: Between Practices and Representations* (Cambridge, Polity Press, 1988), s. 42.
12. J.G.A. Pocock, *Virtue, Commerce and History: Essays on Political Thought and History Chiefly in the Eighteenth Century* (Cambridge, Cambridge University Press, 1985), s. 8-15.
13. Mark Bevir, 'The Errors of Linguistic Contextualism', *History and Theory*, Cilt 31, No. 3, 1992, s. 276-298.
14. Peter Burke (der.), *New Perspectives on Historical Writing* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991), s. 238.
15. Gabrielle M. Spiegel, 'History and Post-Modernism, *Past and Present*, No. 135, Mayıs 1992, s. 197.

sıtılamıyorsa, belki o zaman dolayımlanabilir. Böylelikle metinler geçmişi şeffaf bir biçimde yansıtmak yerine geçmişi "bizim için dilde muhafaza edilen dolayımlanmış biçimiyle" kucaklar. Başka bir ifadeyle Spiegel, genişletilmiş söylemler ya da kültürel pratikler olarak tanımlanan metinlerin gerçek sosyal dünya ile bu dünyanın söylemsel bilgisi arasında anlam yarattığını kabul eder. Metnin dili, sayesinde geçmişi anladığımız puslu bir "aracı"dır.

Spiegel sonunda, ama görünüşte son derece gönülsüzce, dilin nesneyi dolayımlamak ya da temsil etmekten çok kurduğunu kabul eder. Bu elbette, gerçekliğin toplumsal inşasının dilde ve dil aracılığıyla kurulduğuna ilişkin bildik tespitin bir tekrarıdır. Spiegel'in anlatımlarına göre, dildeki dolayımlanma hem gerçekliğe hem de yoruma dışsal olmak yerine, yarattığı gerçekliğin varoluşu ve işleyişine içseldir ve bu, toplumda güç dağılımı ve kullanımı için zorunludur. Sonuç olarak, kaynak araştırması yaparken, aslında toplumun nasıl işlediği, niyetler ve toplum içinde tarihin rolü hakkındaki metaforik anlamlar ve anlayışların karmaşık kodlarından oluşmuş dolayımlı söylemleri araştırırız. Üzerine hiçbir gölge düşmemiş anlamın çıplak gerçekliğini –hakikatin ya da tarihsel gerçekliğin dilsel parçası olarak olguları– okumuyoruz biz.

Tarihçiler, sonuç olarak, delilleri (metinler ve bu metinlerin metinler-arasılığı) son tahlilde çok karmaşık bir kültürel, metaforik ve anlatısal karışımdan oluşan güçler tarafından belirlenmiş şeyler olarak kabul edebilir pekâlâ. Daha basit bir dille ifade edecek olursak, geçmiş kültürel değişim yalnızca tarihçilerin yazılı söylem-(ler)iyle değil –sesleri kendi dilsel olarak dolayımlanmış sosyal, politik ve ekonomik imgelem ve durumlarında metinler arası olarak duyulan– tarihsel faillerin de aracılığıyla dolayımlanmış olabilir. Bütün bildiğimiz, belki de *fiili olarak olduğu haliyle geçmiş* dediğimiz şey, bizatihi bilgi ve anlamın yaratılıp denetlenmesine temel oluşturan ilkeleri dolayımlayan keşfedilebilir bir anlatısal öyküleştirmeye göre geçmiş olur. Buradan ilginç bir soru çıkar: Kaynaklarımızdaki argümanların, akılcılaştırmaların ve ideolojik göstergelerin daha eksiksiz anlaşılmasına yol açacak, egemen figürasyon ve tarihsel öykü yapısını bulabilir miyiz?

Hayden White'ın işaret ettiği gibi, tarihçiler bu işe kalkışırken dili kullanmak zorundadır, böylelikle kaynak olarak da anlamın bu aynı zayıf denetçisini kullanmış olurlar. Bu ikili bağın yaptığı şey, yapısökümcü tarihçiye hem yazılı tarihi hem de delilleri geçmişle karıştırmamayı anımsatır. Demek ki tarihsel yorum, kaynaklarda bulunan *kayıp doğru anlamı* yeniden yakalamaya kalkışmamalıdır; tarihçi kırılmamış dolu bir şişe bulma umuduyla çöplüğü karıştıran sefil bir ayyaş değildir. "Tarihsel metinleri okumakta yapısökümcü stratejileri" benimseyen Spiegel bu stratejilerin "metinlerin hangi yollarla incelikli ideolojik gizemlileştirmeleri başardıklarını ortaya çıkarmakta ve çözmekte güçlü analiz araçları" olduklarını teslim eder. Demek ki, geçmişi daha eksiksiz anlamak *'öteki* kaynaklardan" bir tarihsel bağlam kurarak başarılabilir. Bu, aslında, Spiegel'in, metinleri yapısökümüne uğratabileceği *gerçek* tarihsel bağlamın var olduğunu göstermeye can attığını açığa vurur. İhtiyacı olan şey, metni ve bağlamı sorgulayarak anlamını bulmak için geçmişe ulaşmasını sağlayacak karmaşık bir araştırma stratejisidir. Sonuçta, Spiegel geçmişi "zamanında bir maddi varoluş" olan, ama "şimdi susturulmuş" bir şey olarak aldığını itiraf ederken, argümanındaki içkin yeniden-kurmacılığı da açığa vurur; bu arada embriyonik yapısökümcü bilinci de, geçmişin artık "sadece bir işaret olarak varlığını sürdürdüğü" ve kalıntıları üzerine üşüşen tarihçiler arasındaki "çatışan yorumlar zinciriyle" yakına geldiği iddiasıyla birlikte kısa bir süre suyun yüzüne çıkar. Dolayısıyla, Spiegel bağdaşmaz şeyleri bağdaştırmaya çalışır. Yapısökümcü bilinç, kaynak ile varsayılan herhangi bir geçmiş arasındaki tekabüliyetten her zaman kuşku duyar; bu, Spiegel'in her zaman kaçınmaya çalıştığı bir tutumdur.

Amerikalı tarihçi David Harlan'ın delillerin ne işe yaradığına ilişkin geleneksel anlayışa cepheden meydan okuyuşu daha inandırıcıdır. Alman filozof Hans-Georg Gadamer'den esinlenen bir tutum takınan Harlan, tarihçilerin hiçbir zaman delilleri içlerinde biriktirdikleri anlamlardan soyamayacakları gibi, onları bağlamlarına oturtarak başlangıçta yazarının onlara verdiği anlamı yeniden keşfetmeyi de bekleyemeyeceğini savunur. Deliller hiçbir

zaman "delillerle aramızda köprü oluşturan yorumdan" koparılamaz.[16] Bunun anlamı şudur: Tarihçi kendini her şeyi bilen, her şeyi gören bir konuma yerleştiremez, bunun yerine tarihçi güç dağılımı olarak herhangi bir tarihsel dönemde ya da kişisel bağlamda önceden var olan söylemleri ele alıp düzenler ve zamanla bu söylemlerin denetimine girer. Yeniden-kurmacılık orijinal anlam üretemez; Gabrielle Spiegel gibi tarihçilerin onu bir yapısökümcü bilinçle dizginlemek için giriştiği çabalar bile durumu değiştirmez. Yapısökümcü tarih kılık değiştirmiş yeniden-kurmacılık değildir. Harlan'ın işaret ettiği gibi,

> Eğer edebiyat eleştirisi ve dil felsefesindeki son dönem gelişmeler gerçekten kalıcı ve belirlenebilir bir geçmiş inancını zayıflatmış, yazarın niyetini yakalama imkânını reddetmiş ve tarihsel yorumun akla uygunluğuna meydan okumuşsa; bağlamcı zihniyetteki tarihçiler, her tarihçinin "ilk görevi" olarak, şimdi yapılamaz olduğu görünen şeyi göstermekteki ısrarından vazgeçmelidir artık. Tarihçiler basitçe meşru tarih olarak anlatılan şeyi sorgulamalı ve insan bilimlerine ait diğer disiplinlerde de olduğu gibi, resmi bir kalıba sokulmuş, genelde kabul gören bir araştırma yordamına sahip olmadıklarını ve muhtemelen olamayacaklarını ve tek bir yordam belirleme çabalarından işe yarar ya da ilginç hiçbir şeyin çıkmayacağını kabul etmelidir. "Tarihsel yazı nedir" diye sorulduğunda, yanıt sadece "bu tür tarihsel yazı, şu tür ve sonra yine şu tür tarihsel yazı vardır" olmalıdır.[17]

Entelektüel tarihten bahsetmekle birlikte, Harlan'ın bu söyledikleri bütün tarihi kapsıyor:

> Tarih dediğimiz şey yalnızca ölü yazarlarla ilgili değil, canlı kitaplarla da; yalnızca daha önce yaşamış yazarların kurduğu tarihsel bağlamlarla değil, tarihsel eserleri yeni ve beklenmedik bağlamlarda okumayla da; yalnızca geçmişi yeniden kurmakla değil, geçmişten günümüze ulaşan değerli eserlerin şimdi hakkında bir şey anlatmak için geçmişlerini geride bırakıp bize eleştirel araçlar temin etmelerini sağlamakla da ilgilidir. Ancak bu anlatılanlar yardımıyla biz kendimizi

16. David Harlan, 'Intellectual History and the Return of Literature', *American Historical Review*, Cilt 94, No. 3, Haziran 1989, s. 581-609.
17. Agy., s. 609.

ve tarihimizi yeni bir gözle görmeyi umabiliriz.[18]

Harlan yapısökümcü tarih anlayışını savunmak için en açık önermeleri ortaya koymuştur. Tarih, onu olduğu gibi yansıtabileceğimize inanmadığımız sürece geçmişi araştırmanın çeşitli biçimlerine açıktır. Tarih çalışması genelde bize geçmiş gerçeklik kadar şimdi burada tarihçinin kurduğu anlatı hakkında da bilgi verir.

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİ KURMAK

Delillerin sahiciliğine ya da çıplaklığına yönelik bu yapısökümcü tehdit, kurmacı tarihçi için ne anlama gelir? Kesin bir ret. Marksist kurmacılıktan ödün vermeyen Alex Callinicos açısından, kaynaklara dalan tarihçinin delillerin zaman içinde ayıklanması yoluyla doğrulanabilecek hipotezler ortaya atmak için gerekli donanıma sahip olduğu yolundaki oldukça yıpranmış argümanı yeniden gündeme getirmek zorunlu olur. Callinicos'un tarih denen şeyin teorik olduğu yolundaki önermesinden zaten bahsetmiştim. Callinicos'un söylediği gibi, çoğu ana akım tarihçi, "(çoğu örnekte örtük bir biçimde olsa da) insan toplumunun doğası ve evrimi hakkında, birtakım teorilere dayanır." Tarihte "bilinçli bir araştırma programının izlenmesine" örnek olarak Callinicos, Marksizm, *Annales* okulu ve 1970'lerdeki Yeni Ekonomik Tarih'i gösterir. Bunun anlamı şudur: Tarihçi bilinçli olarak –ve zaman zaman utanmazca– araştırmasında ortaya çıkan meseleleri aydınlatmak, hatta araştırmanın yönünü belirlemek için çeşitli türden sosyal teoriler kullanır.[19] Callinicos'a göre bu, tarihin belli bazı genel ya da kapsayıcı yasalara gönderme yaparak hipotez testine indirgendiği anlamına gelmez.

18. Agy.
19. Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Cambridge, Polity Press, 1995), s. 95-96.

Callinicos, yapısökümе karşı argümanında üç iddiada bulunur: Birincisi, yapısöküm tarihin maddiliğini kabul etmez; ikincisi, yapısöküm, neden sonuç ilişkisini açıklamak için sahici bir tarihsel anlayışın kavramlaştırmaya dayanması gerektiğini de, mecazların ve öyküleştirmenin kendi başına bir şey açıklamaya yetmeyeceğini de kabul etmez ve üçüncüsü, yapısöküm birincil kaynakların eleştirel bir gözle irdelenmesine (*Quellenkritik*) gerekli saygıyı göstermez. Sonuç, Callinicos'a göre, tarihsel araştırmanın gerçek doğasından (belgelerin erişilebilir kıldığı bir geçmiş gerçeklik demektir bu), "tarihsel temsil sürecinin kendisine" bir "yer değiştirmedir" ki bu, tarihsel anlatımlarımızın geçmişte fiilen olan şeylere ne oranda tekabül edebileceğini gösterir.

Yapısökümcüler, Callinicos'un bu yaklaşımına yanıt verirken, kurmacılığın doğasını irdeleyen öteki (Marksist olmayan) girişimlere, özellikle felsefeci Paul Ricoeur ve tarihçiler Philippe Carrard ve Robert Berkhofer'ın çalışmalarından faydalandılar. Ricoeur kurmacıların her durumda geçmişi açıklamak için zorunlu olarak anlatıya bağlı olduğuna, analizlerinin son tahlilde bir öyküleştirme olarak sınıflandırılması gerektiğine işaret eder.[20] Carrard ayrıca kendisinin Yeni Tarih (benim burada kurmacı tarih dediğim şey) dediği akımın, kayıtlarını düzenledikleri model olarak anlatıyı devre dışı bırakmakta tam bir başarısızlığa uğradığını belirtir ve şunları ekler: "Bu [kurmacı] metinlerin sorduğu önemli sorulardan birine, 'bu noktaya nasıl geldik' sorusuna sağlam bir yanıt veren.... öyküleştirmedir."[21] Örneğin, *Annalistler* geçmişe dair yazdıklarında anlatının yapı-kurucu etkilerinden kaçamamıştır. Bu tarihçiler birkaç kuşak boyunca geçmişi kavramlaştırır ve yeniden kavramlaştırırken, dilin anlamı etkileme gücünü devre dışı bırakmayı başaramamıştır. Berkhofer, anlatısal olmayan tarihlerin bilime öykünerek bilişsel gerçekçilik etkileri yayarken bile e-

20. Paul Ricoeur, *Time and Narrative* (çev. K. McLaughlin ve D. Pellauer, 2 cilt, Chicago, University of Chicago Press, 1983-84), s. 138.

21. Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse from Braudel to Chartier* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1992), s. 74-82, özellikle s. 75.

debiyatın geleneksel araçlarından kaçamadıklarını belirtir.[22] Nihayet, Callinicos bile olguların "bizatihi söylemsel kurgular oldukları" kabul eder.[23]

Kurmacı tarih yandaşları yapısökümcü tarihçilere saldırırlar, ama gönderme yapılanla onun söylemsel göstereni arasındaki tekabüliyet ilişkisi hakkındaki kuşkuyu yaratanlar, yapısöküm yandaşları olmamıştır. Bu müphemlik, ona dikkat çeken yapısökümcü bilinç olmaksızın da vardır. Aynı şekilde, anlatı tarihsel anlayış ve açıklamanın temel aracı olarak kalacak ve anlatının mecazları ve öyküleştirmeleri, White'ın işaret ettiği gibi, *belli bir* hakikate erişme imkânı vermese bile tarih yazımında kullanılacaktır. Kurmacı konumu, yani tarihsel olgulara *a priori* bir teorik kurgu kullanarak delillerin sorgulanmasıyla erişildiğini savunmak mümkün olmakla birlikte; bu, bazı Marksist kurmacıların iddia ettiği gibi, tarih yazmayı tarihsel temsilin/tasavvurun tali bir meselesiymiş gibi *salt* anlatı düzeyine indirgemez. Kaldı ki, yapısökümcü tarih, kurmacılığı Elton çizgisinde eleştirmez, yani "kurmacılık geçmişe bir önyargıyla yaklaşır, irdirgemecidir ya da bu anlamda belirlenimcidir" demez; yapısökümcü eleştiriye göre, kurmacı sonuçların da anlatılar olarak yazılmış ve anlaşılmış olması zorunludur.

Bildiğimiz gibi, 1979 tarihli The Revival of Narrative [Anlatının Yeniden Canlanışı] adlı makalesinde –anlatının anlamını yanlış yorumlasa da– Lawrence Stone o zamanlar bünyesinde antropolojik, etnografik ve yapısal tarihi barındıran kurmacı yöntem içindeki Marksist olmayan önemli akımları hedef alıyordu. 1990'ların başında tutumunu tekrar dile getirmeye kalktığında, sanki betimsel hikâye anlatmanın yeniden tezahür etmesiyle (ve açıklayıcı yönden başarısızlıklarıyla) değil; bizatihi yapısökümcü ya da dilsel akımın büyüyen otoritesiyle bir sorunu varmış gibi görünüyordu. Kendi ifadesine göre, " 'söylem'in özerkliği hakkındaki argümanlarını, söylemi kendi başına bir tarihsel faktör ol-

22. Robert F. Berkhofer, *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995), s. 58.
23. Callinicos, *Theories and Narratives*, s. 76.

ma noktasına kadar genişletip, sonra da 'söylem'in büyüsüne kapılan" ve böylelikle söylemin "maddi koşulların, kültürün, ideolojinin ve iktidarın çok karmaşık etkileşimlerine" göre tarihsel değişimi açıklamasına imkân tanıyan tarihçilerle Stone'ın yolları ayrılmıştır.[24] Bu gerçekten ana akım kurmacı tutumun iyi bir savunmasıdır. Stone sözlerini şöyle sürdürür:

> Dostum Clifford Geertz'ten önemli ölçüde etkilenerek, sembolik ve sosyal antropolojiden yararlanma konusunda söylediklerime gelince, önceden söylediklerimi tekrarlayabilirim ancak. Bu tarih mesleği üzerinde sersemletici bir etkide bulunmuştur ve bugün de bulunuyor.

Stone daha sonra aklındaki kurmacı tarihçileri sıralıyor: Robert Darnton, Natalie Zemon Davis, Carlo Ginzburg, Emmanuel Le Roy Ladurie vb. Daha sonra Simon Schama'ın *Dead Certainties* [Ölü Kesinlikler] kitabından söz ediyor ve bunu "arşivdeki olgularla salt kurgunun" birbiri içine girişine bir örnek olarak gösteriyor.[25] Aslında Stone bu durumu abartırken, şimdi Davis başta olmak üzere bizatihi adından söz ettiği tarihçilerin çalışmalarını giderek daha çok etkileyen yapısökümcü bilincin karmaşıklığını değerlendirmekte ise başarısız kalıyor. Stone'un Schama'ın manzarayla tarih arasındaki ilişkiyi irdeleyen 1995 tarihli ilginç kitabı *Landscape and Memory* [Manzara ve Hafıza] hakkında Stone'un bu kitabın yazıldığı tarihteki fikrini öğrenmek ilginç olurdu. Schama'nın "kültürel doğa psikolojisi" adını verdiği şey karakter olarak son derece kişisel ve dayatmacı bir tarih biçimi olduğundan, Stone'un pek hoşuna gitmeyebilir.[26]

1970'lerden beri, psikolojik, kültürel ve antropolojik kültürel analiz modelleri kullanan kültür tarihçileri, metinsel metaforlardan yararlanarak kültürün şiirselliğine ilişkin yapısalcı, post-yapısalcı ve dilden esinlenmiş analizleri el yordamıyla harmanlamaktadır.

---

24. Lawrence Stone, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 131, 1991, s. 191.
25. Agy., s. 192.
26. Simon Schama, *Landscape and Memory* (London, HarperCollins, 1995), s. 624.

Michel Foucault'nun etkisiyle, ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf gibi (*Quellenkritik* yoluyla türetilmiş) şimdiye kadar katı, objektif sosyal olgular olarak görülen şeyler artık genel olarak kültürün getirdiği ve sosyal olarak kurulmuş şeyler olarak kabul görmektedir. Tarihsel hayatın gerçekliğini yeniden üreten olgular sağlayan kurmacı sosyal teori nosyonu, şimdi toplumun *gerçek* değil *olası* doğasına ulaşmayı hedefleyecek şekilde gözden geçiriliyor. Bu hedefe, toplumu bir metin olarak görerek de erişilebilir. Bu metnin içinde olaylar karmaşık bir dizi söylemsel temsiller, metaforlar, simgeler, ikonlar, işaretler ve ritüeller –hepsi de kültür eleştirmeni olarak tarihçi tarafından öyküleştirilmiş– olarak sunulur. Öyküleştirmenin prefigürasyon, sosyal teori, ideolojik tutum alış ve ampirik incelemeden oluşan bir karışımın parçası olduğunu söylemek için âlim olmaya gerek yoktur. Öyküleştirme kadar olgular da, kurmacı tarihçiler için, önermesel niteliğini koruyor.

Kültür tarihçisi Marshal Sahlins makalelerini topladığı kitabı 1985 tarihli *Islands of History*'de [Tarih Adaları], yapısalcılıktan esinlenen ve yapısal tarihsel antropoloji adını verdiği bir yöntem kullanarak, bir metin olarak tarih fikrini, tarihsel açıklama içinde eritmeye gayret etmektedir.[27] Sahlins'in kitabının önemi, kurmacılık ile tarihin göreli olduğuna dair bir kabulü uzlaştırmaya gayret etmesinden ileri gelir. Sahlins'e göre, tarih kültürel olarak belirlenmiştir ve dil daha sonraki yorumunda olduğu kadar bu belirlenimde de son derece önemli bir rol oynar. Bu metin, bizi dilsel hamlenin ve post-yapısalcılığın etkisinin kendini açıkça yeni kültür tarihi biçiminde ortaya koyduğuna inandırmaya çalışanların en başta verdikleri örnektir.

Yöntemsel olarak yapısal antropolojiye çok şey borçlu olmakla birlikte, yeni kültür tarihini özgürleştirenler en başta Barthes, Derrida ve Foucault olmuştur. Foucault ve Derrida için, sosyal bilimlerin yöntemleri son derece yetersizdir; çünkü "söz-merkezcilik" olarak reddettikleri miadını doldurmuş bir pozitivizme ya da dilden bağımsız olarak sabit bir anlamın (ya da açıklama/neden)

27. Marshal Sahlins, *Islands of History* (Chicago, University of Chicago Press, 1985).

olduğu fikrine dayanmaktadır. Geçmişin sosyal gerçekliğine ilişkin kurmacı modeller ne kadar karmaşık ve incelikli olursa olsun, sonuçta vardıkları temsilin/tasavvurun doğası artık tartışmalıdır; hem de tartışmayı açan yalnızca yapısökümcü bilinç değildir. Kurmacı felsefeci Peter Burke tarihçileri,

> bir anlatıyı sadece olayların akışıyla ve faillerin bilinçli amaçlarıyla değil; aynı zamanda olaylar üzerinde ister fren ister gaz etkisi yapsın yapılarla da (kurumlar, düşünce tarzları vb.) başa çıkabilecek kadar sıkı örerek, anlatıyla kurmacılığın evliliğinden doğacak ürün üzerinde düşünmeye çağırır.

Ve kışkırtıcı bir biçimde sorar: "Böyle bir anlatı neye benzerdi acaba?"[28]

E. ANLATI OLARAK TARİH

Burke anlatının eğer tek tek olaylar kadar sosyal yapılar ve kurumlardaki toplam değişimlere ilişkin bir anlayışı iletebilirse, tarihsel analiz açısından güvenilir bir araç olabileceğine inanır. Burke, Leo Tolstoy ve Shimizaki Toson gibi romancıları örnek göstererek anlatının sosyal teorinin bir aracı olabileceğinde ısrar eder. Burke'nin dediği gibi, "tarihçiler, böylesi romancıların anlatı tekniklerinden bir şeyler öğrenebilir büyük bir ihtimalle... ama tüm edebi sorunlarını çözmeye yetmez bu."[29] Burke, tarihçilerin insanları, yerleri ve olayları icat edemeyeceğine, dolayısıyla "gerçek" insanlar, yerler ve olaylara bakmak durumunda olduklarına işaret eder; ama buradan vardığı sonuç tarihçilerin "'olgusal çalışmalar' için kendi 'kurgusal tekniklerini' geliştirmek" zorunda olduklarıdır.[30] Burke, sıradan insanların hayat hikâyelerini anlatmaktan ibaret mikro-tarih üreten mikro-anlatılar dediği şeyi öne çıkararak, Natalie Zemon Davis'in *The Return of Martin Gu-*

28. Burke, New *Perspectives on Historical Writing*, s. 240.
29. Agy., s. 240-241.
30. Agy., s. 241.

erre'ini [Martin Guerre'in Dönüşü] örnek olarak gösterir.[31] Davis bu kitapta, bir on altıncı yüzyıl Fransız köyüne gelerek kaybolmuş olan Martin Guerre'in yerine geçen bir dolandırıcının hikâyesini anlatır. Davis, genel yapısal meseleleri ve Fransız köylülerin hayatlarındaki değişimleri göstermek için bilinçli olarak mikro-anlatı ve kurgusal tekniklerden yararlanır. Demek ki, Geertz'in yoğun anlatıları gibi böylesi hikâyeler de büyük sosyal yapısal değişimleri ve süreklilikleri aydınlatabilir. Ne var ki, aydınlatma süreci tarihçinin konusunu, argümanını ve hepsinden önce figüratif dilin yapısökümcü gücüne ilişkin bilgisini kullanma yeteneğine bağlıdır. Burke'nin işaret ettiği gibi, 1990'larda tarihçiler geçmişe hayat vermek için anlatının güçlerini kullanma yollarında eskisinden çok daha yaratıcı olmuşlardır.

Tarihi öncelikle, ampirik ve analitik olarak kurulmuş bir sorun çözme epistemolojisi olarak gören anlayış her geçen gün zayıflıyor. Amerikalı tarih felsefecisi Allan Megill, Carrard'ı destekleyerek, pozitivist bilimler dünyasında bile, açıklamanın genel olarak metafor ve betimlemeler ya da onun tercih ettiği deyişle, "nakletme"yi kullanmaya dayandığına değinir. Megill nakletmeyi "bir öykü anlatma... hakikiliği delil ve argümanla test edilen bir öykü anlatma" modeli üzerinde tarihsel yanıtlar temin etme olarak tanımlar. Megill açısından, hem nakletme hem de açıklama tarihçinin anlatı tarzı üzerine kurulacaktır. Megill ve Carrard da Lemon, Gallie, Mink, White, Ankersmit ve tüm öteki anlatı yanlıları gibi aynı noktaya değiniyor; yani, anlatı doğası gereği açıklayıcıdır; ama bu, anlatının artık yazarından bağımsız olduğu ya da artık başka açıklama türlerinden daha hakiki olduğu anlamına gelmez. Bu noktayı Simon Schama'nın ABD'deki Yosemite Milli Anıtı'na yaptığı göndermeye bakarak daha anlaşılır kılabiliriz. Schama'nın dediği gibi, anıtın resmini yapar ya da fotoğrafını çekerken parkı insansız bir yer olarak hayal etmekten hoşlanırız;[32] oysa bu fiillerin kendileri "bizim mevcudiyetimizi ve bizimle bir-

31. Claire Sanders'in Natalie Zemon Davis'le yaptığı röportajdan, 'The Truth About Fiction', *Times Higher Education Supplement*, 10 Kasım 1995, s. 21.
32. Schama, *Landscape and Memory*, s. 7.

likte sırtımızda taşıdığımız bütün o ağır kültürel malzemeyi varsayar". Aynı şey tarih için de geçerlidir. Tarihi istersek içinde tarihçilerin olmadığı, zaman içindeki bakir topraklar olarak hayal edebiliriz; ama her yorum sırt çantasını geçmişle dolduran bir tarihçi –gözlediği şey içindeki gözlemci– demektir. Belki de öyle bir noktaya geldik ki artık o noktada kâşif değil yerleşiğiz.

Bir kayıt olarak anlatı fikri genelde kabul edilmiş olmakla birlikte, bir açıklama tarzı olarak, bence, henüz genelde kabul edilmiş olmaktan uzaktır. Amerikalı tarihçi ve yöntem bilimci James A. Henretta'ya göre, birçok sosyal tarihçi, delilleri "sıklıkla izlenimci bir tarzda" kullandığı ve "analizin kavramsal ya da niceliksel türleri karşısında esnek olmadığı" için "temsilin/tasavvurun anlatı tarzının yorumlama ufku ve gücü hakkında kuşkucu" tutumunu sürdürüyor. Gene de Henretta bile, anlatıları "fenomenolojik bir perspektifi somutlamasına" göre değerlendirir "ve bu nedenle anlatılar pragmatik geleneğe bağlı tarihçiler tarafından genel kabul görmektedir" diyerek şöyle sürdürür: "Varoluşun nesnel koşullarına olduğu kadar faillerin öznel algılayışlarına da büyük (ya da çok) vurgu yapan anlatılar insan failin öneminin altını çizer". Henretta'nın vardığı sonuç şudur: "Kronolojik bir çerçeve benimsemiş tarihçiler, ele aldıkları öznelerinin hayatlarıyla onların izleyicilerinin hayatları arasında temelde bir benzerlik kurar." Bu yüzden anlatı, Henretta'nın inandığına göre, "asıl olarak 'jargon'a yer vermemesi nedeniyle değil, aynı zamanda gündelik hayatın gerçeklerine ilişkin tahminlerde bulunan biliş tarzı nedeniyle de" araştırmanın bulgularını temsil etme açısından önemlidir.[33]

Henretta bir dipnotta bu sürece ilişkin anlamlı bir kayıt düşer:

> Bir anlatının çatısının kurulmasına -yazarın hikâyenin sonunu zaten biliyor ve bu yüzden sahte bir açık uçluluk izlenimi veriyor oluşu düşünüldüğünde- küçük bir oranda hile karışıyor olsa bile, tek başına bu küçük hile, bir itiraza neden sayılmaz.[34]

33. James A. Henretta, 'Social History as Lived and Written', *American Historical Review*, Cilt 84, No. 5, Aralık 1979, s. 1318-1319.
34. Agy.

Kuşkusuz, yapısökümcü bakış açısından, bu, Henretta'nın sandığından daha önemli bir meseledir. Tarihçinin dayatmacılığı anlatının çatısı kurulurken kendisini gerçekten de bir hile meselesi olarak gösterebilir, ama tarihin anlatısal yapısı *nedeniyle* dayatmacılık çok daha derin bir düzeyde iş görür. Ankersmit'in bize anımsattığı gibi, tarihsel anlayışın metaforik (ya da mecazi) doğası, kendisinin anlatısal töz dediği ve White'ın ikincil gönderme olarak açıkladığı, tarihçinin "dilsel bir nesne kurmasından" gelir. Tarihsel yorum her zaman metaforiktir, çünkü tarihsel anlatı, genellikle geçmişe *benzemeyi* amaçlıyor olmakla birlikte, hiç kuşkusuz tarihçinin geçmişe *vekâlet etmesinden* başka bir şey değildir. Ben bütün tarihsel anlatıların taklitlerden çok kültürel belleklerin temsilleri/tasavvurları olduklarını iddia ediyorum. Tarihsel yorum bu belleklerin bir yeniden sunumundan başka bir şey değildir: Bir hile, doğru; ama Henretta'nın inanmamızı istediğinden oldukça köklü tözsel sonucu olan bir hile.[35] Bu, bir dipnottan daha fazlasını hak eden bir yapısökümcü görüştür.

Bu yapısökümcü argümanı genişletmek için, F. R. Ankersmit'in "Tarih artık hayatlarımızın çeşitli evrelerinde başımıza gelenlerin yeniden kurgulanması değil, sürekli onların bellekte bıraktığı izlerle oynamaktır" şeklindeki değerlendirmesini kaydedebiliriz. Ankersmit'in dediği gibi, burada önemli olan nokta şudur: "Bellek anımsanan şey üzerinde bir önceliğe sahiptir."[36] İşte bu bellek bizim yazılı tarihimizdir. Ana akım tarihin esin kaynağı nihai olarak tatmin edilmemiş bir arzudur. Bu, Ankersmit'in ifadesiyle, "bir geçmiş keşfetme ve onu bilimsel olarak yeniden kurma arzusudur", ama bu "artık tarihçilerin tartışma götürmez bir görevi değildir." Bu istek, tek başına ampirik bilimi yutmaktan çok, tarih yazımındaki mecazi ve figüratif sınırları tanıyarak önemli ölçüde yerine getirilebilir.

35. Alun Munslow, 'Imagining the Nation: The Frontier Thesis and the Creating of America', Philip John Davies (der.), *Representing and Imagining America* (Keele, Keele University Press, 1996), s. 15-23'te kültürel belleği temsil eden bir şey olarak tarih fikrini irdeledim.
36. F.R. Ankersmit, 'Historiography and Postmodernism', *History and Theory*, Cilt 28, No. 2, 1989, s. 152.

Tarihsel bilgi üretiminde, ne naif yeniden-kurmacı ampirizm ne de kurmacı tümdengelim ya da istatiksel olabilirlik yöntemi, tarihçinin dayatmacılığını ve geçmişin delillerinin metinselliği ya da bizim onu anlatısal tarih olarak yeniden kaleme alışımız meselesini ortadan kaldırabilir. Geçmişin izlerini, renkleri karıştırıp bir tuval üzerinde şekiller üretmeye benzer bir biçimde, kullanılabilir tarihsel olgular haline getirdiğimiz için, geçmişe müdahale etmekten kaçınmanın yolu yoktur. Bu dayatmacılık yalnızca biz olayları kıyaslar, doğrular ve bir bağlama oturturken kendini göstermez; aynı şekilde öyküleştirme yoluyla üretilen gerçeklik –ya da hakikat– etkilerine sahip anlatısal betimlemelerde de ortaya çıkar. Eğer bu görüş benimsenirse, tarihsel çalışmanın statüsü ve niteliği konusundaki çekişmeler –bütün tarafların iyi niyetiyle elbette– ortadan kaldırılabilir. Ampirik paradigmanın yandaşları tarihi bir edebiyat formu –kaçınılmaz olarak retorik, şiirsel ve metaforik öğeler taşıyan bir anlatı– olarak kabul etseler, bunun tarihin açıklayıcı otoritesini otomatik olarak azaltmadığını da, kendilerinin mesleki statülerini düşürmediğini de görebilirler. Figüratif dilin geçmiş gerçeklikle hiçbir alakasının olmayabileceği (çünkü geçmiş gerçeğin alegorik ya da analojik bir betimidir dil), bizi bir bağlama oturtulmuş delillerden çıkarımlar yaptığımızdaki durumdan daha kötü bir duruma düşürmez. Tarihçiler, anlatı haline getirilmiş geçmiş üzerinde hâlâ çalışabilir ve onu açıklamaya kalkışabilir. Birçok pratik-gerçekçi, tarihin (geçmiş hakkında yazma işini etkileyen çok sayıdaki belirleyici özellikten yalnızca biri olarak) şiirsel yanını kabul etmeye yanaşmaz. Ama tarihin şiirsel doğasını işin can evine yerleştirmek, bana göre, bir disiplin olarak tarihi edebiyata yaklaşan zayıf bir projeye indirgemek şöyle dursun, güçlendirecektir. Çoğu tarihçi yine de, geçmişin yaşanmış bir deneyim olduğu kadar, *öz olarak* edebi bir uğraş da olduğunu kabul etmeyecek, dolayısıyla içeriğinin o zaman yaşamış insanlar ve aynı şekilde sonraki tarihçiler tarafından *her şeyden önce* anlatısal formu aracılığıyla anlaşıldığı görülmeyecek olsa bile; yapısökümcü görüş, biçimi salt üslup düzeyinin ötesine taşıyacaktır.

Geçmişte Collingwood için olduğu gibi, günümüzde birçok ya-

pısökümcü tarihçi açısından da, tarih çalışması her şeyden önce "tarihçinin zihninde dolaştırdığı" düşünce üzerine çalışmaktır ve biz pekâlâ tarihçinin zihninde dolaştırdığı şeyin tarihsel yöntemin mantığını oluşturduğunu da kabul edebiliriz.[37] Bu süreç açısından vazgeçilmez olan, yalnızca üslup ve figürasyon aracılığıyla üretilen yüzeydeki gerçeklik-etkisini değil; daha derindeki ve muhtemelen belirleyici olan, Hayden White ve Michel Foucault'nun bahsettiği mecazi yapıları da kavrarken tarihçinin kafasından geçenlerdir. Yarım yüzyıl önce Collingwood'un gördüğü ve bugün giderek daha fazla tarihçiye de açık hale gelmeye başlayan şey şudur: Temel epistemolojik ve dilsel zeminlerde, destansı bilim modeli idealine –nesnel bilim hedefine– ulaşmak imkânsızdır ve en iyi durumda sadece bir nesnellik etkisi yaratabiliriz.[38]

Hayden White'ın, tarihsel yöntemin fiilen olmuş olanı aslına sadık olarak yansıtan *belli bir* hikâyeyi keşfetmekten çok, *özel türden bir* hikâyenin seçilmesinden ibaret olduğu iddiası, paradoksal olarak Paul Ricoeur ve David Carr'ın anlatı haline sokulmuş bir kültür içinde yaşadığımız yolundaki argümanının gücünü pekiştirir. White, David Carr'ın "kaynaklarda bulunan belli bir doğru hikâyeyi nesnel olarak keşfetmenin mümkün olduğu" argümanına katılmıyor; ama, hem gündelik hayat deneyimleri hem de tarihin anlatıyla dolu olduğunu iddia etmekte şaşırtıcı bir yan görmüyor. Bu, nesnel kesinlik aşkına düştüğümüz aynı modernist bir temelcilik hatasına bu defa ampirizmin yerine anlatıyı koyarak düşmek değildir. Geçmişimizi açıklamakta ve onu başkalarına aktarmakta anlatının rolünü kabul etmek yeni türden bir özcülük değil, geçmişi yeni betimleme yollarına açmaktır. Dahası, Lemon'a göre, salt bir nesnellik etkisi yansıtmak yerine hâlâ nesnelliği savunmak mümkündür.

Lemon, White'a karşı çıkarak, seçip ayıklama ve öyküleştirme kaçınılmaz olmakla birlikte, anlatıcı-tarihçi *bütün* süreci an-

37. R.G. Collingwood, *The Idea of History* (Oxford, Oxford University Press, gözden geçirilmiş yeni basım, 1994), s. 434.
38. David Carroll, 'Poetics, Theory, and the Defence of History', *Clio*, Cilt 22, No. 3, 1993, s. 273-289.

laşılabilir kılmaya yeten enformasyonu sağladığında, geçmişte olan şeyin nesnel açıklamasını yapmanın mümkün olduğunu ısrarla savunur. Bir olaydan beklenmedik olmayan bir biçimde başka bir olaya (olaylar tuhaf bir biçimde ya da sırıtırcasına bağlantısız görünmeyecek biçimde) atlama, Lemon açısından, olan şeyin nesnel bir anlatımıdır. Böyle bir bağlantılı anlatı basit neden ve sonuç ilişkisi ötesinde analiz ve açıklama yapmamıza imkân verir; çünkü yapısı alternatif yorumlara izin verir. Başkan John F. Kennedy'nin Küba'da saldırıya hazır Rus füzelerine ilişkin deliller bulduğunu, *bu yüzden* adayı denizden ablukaya aldığını söylemek; füzelere ilişkin deliller *nedeniyle* Kennedy'nin adayı ablukaya aldığını söylemekten daha az belirlenimcidir. Birinci anlatım Kennedy'nin alternatif politikalara açık olmasına imkân verir. Lemon'ın argümanı şudur: Ona göre, anlatısal açıklama, insani tercih ya da faillik olabilirliklerini aslına daha sadık olarak dolayımlar ve bu, tarihçinin stratejik Soğuk Savaş belirlenimciliğinin bir biçimini tasarlamasından daha gerçekçidir. "Bunun postmodern tarihle ne alakası var" diye sorabiliriz. Nihayetinde, böylesi bir anlatı tanımı geleneksel paradigmadan –anlatının ampirik hakikatleri açığa çıkarabileceğini söylemekten– pek farklı olduğu söylenemez.

Yapısökümcü bilince sahip tarihçiler, tarih olarak yazdığımız ve okuduğumuz şey hakkında çeşitli sonuçlar çıkarmakta serbesttirler. Lemon'ın iddia ettiği gibi, metni tarihte insan failliğinin/seçimlerinin doğru temsili olarak görebiliriz. Hayden White gibi, tarihsel anlatıyı insan failliğinin burjuva kaynaklı bir ideolojik savunusu olarak da görebiliriz. Tarihsel metni, yazarın müdahalesi bakımından romanla önemli ortak özellikler taşıyan bir şey olarak görebiliriz ya da anlatının çerçevesini çizenlerin metni elden (ve kafasından) geçiren bir dizi tarihçiye bağlı olduğunu varsayarak, orijinal yazarı olmayan bir şey olarak da görebiliriz. Kaynaklarımızın dilinin geçmiş gerçekliğe denk düştüğüne güvenmediğimizi dile getirebilir ve delillerimizi yeniden keşfedilebilir bir somut geçmiş yörüngesine oturtamayacağımıza karar verebiliriz. İkisi de yorum stratejilerinin ve olayların öyküleştirilmesinin sonuçları oldukları müddetçe, olgu ve kurgu ayrımını da ciddi olarak sor-

gulayabiliriz. Olgusal ve kurgusal anlatının temel yapısı her zaman aynı kalmakla birlikte –Lemon'un işaret ettiği gibi, "bu oldu, *o halde* şu"– bu bize tarihçinin içeriği nasıl ele aldığı hakkında çok şey anlatmayacaktır. Lemon, Hayden White'ın birkaç yıl önce sormuş olduğu soruyu tekrarlar: Anlatı *formu* kendi başına *içeriğini* belirler mi? Başka bir ifadeyle, tarihçi tarafından nasıl kurulmuş olursa olsun, tarihsel anlatı formu fiilen yaşandığı haliyle geçmişin gerçek anlatısına uyar mı? Hikâyeyi tekrar anlatabilir miyiz?

Hayden White'ın iddiasını ileri sürmek, yani geçmiş kendisini hiçbir zaman doğru bir biçimde ele vermez, çünkü "hikâyenin anlamı, hikâye *özel türden bir hikâye* olarak anlatılabilsin diye seçilen öyküleştirme tarzından doğrudan etkilenir" demek; hikâyenin (ya da ampiristlerin savunacağı gibi, analizin) sonucunu önceden tespit etmemek gerektiğine ilişkin, tarihçinin tarafsız gözlemci statüsüne dair güçlü ampirist duyarlılığı zedeler. İflah olmaz ampiristler için, özel bir öyküleştirme tarzı –trajedi, romans, fars ya da başkası– seçme yoluyla bir anlatı yapısı dayatmak, tarih dediğimiz şeyin özsel doğasını kabalaştırır. Çoğu ana akım yeniden-kurmacı, şimdiye kadar gayet iyi farkına vardığımız gibi, olayla olayın kaydı ve kaynakla kaynak hakkındaki doğru bir önerme arasındaki tekabüliyetle ilgilenmektedir. White'ın bir diğer sıradışı yaklaşımı, yani öyküleştirme seçiminin tarihçi adına *kaçınılmaz* olarak ideolojik ve felsefi bir bağlılık anlamına geleceği görüşü, tarihsel anlatıların hiçbir zaman ideolojik formlar olarak görülmemesi gerektiği iddiası göz önüne alındığında, nerede olursa olsun ampiristlerin bütünlüğüne karşı nihai bir saldırıdır. Fiilen olduğu haliyle geçmişi yeniden kurmaya inananlar için yazılı tarihin ideolojiye bulaşmış olabileceği ihtimali tam bir skandaldır. Öte yandan, yapısökümcü tarihçiler için, yapılacak iş geçmişe dair anlatıları ve bu anlatıların sosyal teori/yasalar da içeren mecazi yapılarını ve açıklayıcı stratejilerini, muhtemelen izleyeceği/önceden taşıdığı ideolojik boyutlarıyla irdelemektir.

Dilin göndermesel-olmayan doğasını kabul eden yapısökümcü bilinç, kaçınılmaz olarak geleneksel yeniden-kurmacı/kurmacı paradigmaları çeşitli açılardan sorgular. Dil bir biçimde doğal olarak *gerçek* anlamı yansıtan bir şey olmaktan çok bir anlam kurucusu olarak görüldüğünde, tarihsel anlatının sabit, mutlak ya da *doğru* kavrayış yaratamayacağı ortaya çıkar. Ayrıca sürekli ve zorunlu olarak geçmişe müdahale eden tarihçinin dayatmacılığını kabul etmekle birlikte, orijinal bir kaynakta ya da bir yorumda yazarın amacını keşfetmenin mümkün olup olmadığı gayet makul olarak sorulabilir. Eğer tarihsel bağlam *geçmişin gerçek anlamını* ortaya koyamıyorsa, kaydedilen ve yeniden gösterilen delillerle bu delillerin ürettiği tarihsel yorumların *metinler-arası alanında bir anlam* aramaktan başka çaremiz kalmıyor. Hem kaynak hem de bu kaynağın yorumu kaçınılmaz olarak yorumlayışa dayanır ve zanaatçılık olarak tarihte ısrar eden geleneksel, ampirist temelli ve yeniden-kurmacı bağlamcı paradigmanın yaptığı, tarihin şiirsel doğasının üstünü örtmektir sadece. Buna karşılık, yapısökümcü bilinç tarihin geçmişte fiilen olmuş olan yerine muhtemelen olmuş olabilecek şeyi anlattığını kabul eder. Bir tarihçi olarak, geçmişin izlerine baktığımda onların gerçek anlamına vakıf olduğum iddiasında bulunamam; vakıf olduğum tek şey ben ve öteki tarihçilerin eline geçen daha önceki yorumları taşıyan kaynaklardan benim öne çıkarmayı tercih ettiğim bir hikâyedir.

Tarih her şeyden önce bir edebi faaliyettir. Tarihin bilişsel işlevi geçmiş olaylar hakkında bir dizi önermeler ya da tahminler olarak tanımlanan karmaşık ve yorumlayıcı anlatı yapısından gelir. Anlatısal açıklama belirlenimci ya da nedensel yasa(lar)nın iş gördüğü inancına dayanan kurmacı bir tarihsel değişim anlayışından çok farklıdır. Anlatısal bir açıklama kurmak olayları ve vakıaları düzene koymayı, seçmeyi ve ayıklamayı gerektirir ve tarihçilerin bunu nasıl yaptığına bakarak o tarihçinin şu ya da bu anlatıyı seçmesinin gerisinde yatan mantığı ya da dürtüyü ortaya çıkarmak mümkün olacaktır. Bunların hiçbiri, yapısökümcü tarihçinin bir

geçmişin bir zamanlar var olduğuna inanmasına engel değildir. Bunun anlamı tarihçinin kendi anladığı bir geçmiş hakkında yazıyor olmasıdır. Bu da zorunlu olarak geçmişe tekabül etmeyen kaynaklarla tarihçinin girdiği diyalogdan doğan bir dayatmacılığı ve kaynakların göndermesel olmadıkları için fiilen olmuş olanın yansımaları olmadığını kabul etmek demektir.

Anlatının –geçmiş hakkında yazının– irdelenmesi gereken en azından bir önemli boyutu daha vardır. Dikkatlerimizi hem geçmişin yazılı formu olarak tarihin retoriksel yapısına hem de bunun önemli bir uzantısına, yani bizatihi geçmişin anlatı yapısına uyan bir şey olarak anlaşılabileceğine çeken, gelecek iki bölümde üzerinde duracağım Michel Foucault ve Hayden White olmuştur. Eğer geçmiş gerçekten anlatıysa, nereden türer, nasıl işler ve bu fikir nesnel bir pratik olarak tarihe yeni bir meydan okuyuş değil midir? Biz geçmişi hayatları boyunca insanların ürettiği bir anlatı olarak mı buluruz, yoksa geçmiş kaynaklarını seçilmiş bir forma uydurup düzene sokarken tarihçinin dayattığı bir şey midir? Gelecek iki bölümde bu sorular üzerinde duracağız.

VII
Michel Foucault ve tarih

A. GİRİŞ

Bu bölümde, bilme ve anlatmanın asli biçimi olarak, ampirizmden esinlenen tümevarımcı/tümdengelimci yöntemin yerine anlatısal yorumu geçirerek tarihin ayrı bir epistemoloji olup olmadığını sorgulayan Foucault'nun tarih çalışmasına katkısını yapısökümcü bir bakışla inceleyeceğim. Foucault'nun, söz-merkezcilik karşıtı tutumuna göre, insan zihni açısından sahiden bilinebilir, orijinal ve hakiki bir gerçekliğe dolayımsız erişmenin yolu yoktur.[1] Deneyime

1. Foucault'nun eserlerinin tam bir listesi için, bkz. James Bernauer ve Thomas Keenan, 'The Works of Michel Foucault, 1954-1984', James Bernauer ve David Rasmussen (der.), *The Final Foucault* (Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1988). Foucault üzerine en kolay anlaşılır yorumlardan birini yapan tarihçi Hay-

(geçmiş, şimdi ya da gelecekteki) açılan tek kapı normal olarak güç kullanımı, meşruluk ve gayrimeşruluk için bir çerçeve oluşturan bir gösterme süreci olarak dildir. Nietzsche'den kaynaklanan bu yaklaşım, ampirizmden temelde bir kopuşa işaret eder; çünkü nesnelliğin kendisinin tarihsel ve kültürel bir kurmaca olduğu göz önüne alınırsa, herhangi bir şeyi nesnel olarak bilmenin imkânsızlığı anlamına gelir bu.

Bu yüzden Foucault, ana akım tarihçiler kadar muhafazakâr tarihçilerin çoğunluğu tarafından da tarihselliğe karşıt biri olarak görülür. Gerçi Foucault pozitivizmin teleolojik ve ilerlemeci varsayımlarını reddettiği hakkında özel bir kuşku duyulmasını sağlamış olur, ama tarihsellik karşıtı biri olarak görülmesinin[2] tek nedeni modernist bilimsel doğru kavrayışına ve delillerden hareketle analizden türetilen geleneksel kategorilere ayrıcalık tanımayı reddetmesi değildir; bir neden de, insan bilincinde iş gören hâkim figüratif yapılar arası süreksizliklere dayanan bir tarihten yana çıkarak, olaylarla çağlar (ya da kendi ifadesiyle, epistemler) arası doğrusal tarihsel nedenselliği reddetmesidir. Böylesi bir düşünce Anglo-Amerikan gelenekle taban tabana zıttır. Foucault ayrıca ta-

den White'tır; bkz., 'Structuralism and Popular Culture', *Journal of Popular Culture*, Cilt 7, 1974, s. 759-775 ve 'Foucault Decoded: Notes From Underground', *History and Theory*, (Cilt 12, 1973, s. 23-54, yeniden basım) *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978). Bkz. ayrıca Hubert L. Dreyfus ve Paul Rabinow, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (Brighton, Harvester Press, ikinci basım, 1983); Mark Poster, *Foucault, Marxism and History* (London, Polity Press, 1984); J.G. Merquior, *Foucault* (London, Fontana, 1985); Allan Megill, *Prophets of Extremity: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (Berkeley, University of Califomia Press, 1985/*Aşırılığın Peygamberleri*. Çev.: Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yay., 1998) ve 'The Reception of Foucault by Historians', *Journal of the History of Ideas*, Cilt 48, 1987, s. 117-141; Gary Gutting, *The Cambridge Companion to Foucault* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994); Lois McNay, *Foucault, A Critical Introduction* (New York, Continuum, 1994); Alan Sheridan, *Michel Foucault, The Will to Truth* (London, Routledge, yeniden basım 1994); Gerard Noiriel, 'Foucault and History: The Lessons of a Disillusion', *Journal of Modern History*, Cilt 66, September 1994, s. 547-568 ve Michael S. Roth, *The Ironist's Cage: Memory, Trauma and the Construction of History* (New York, Columbia University Press, 1995), s. 71-136.

2. Rudy Koshar, 'Foucault and Social History: Comments on "Combined Underdevelopment"', *American Historical Review*, Cilt 98, No. 2, Nisan 1993, s.358.

rihçinin geçmişin herhangi bir versiyonunu aslına uygun olarak temsil/tasavvur etme kapasitesi hakkındaki kuşkuları yüzünden de zan altındadır. Foucault'nun Nietzscheci ve post-yapısalcı kökeni, tarihçinin Batılı kültürün büyük bir miti olan hakikatin kaynağına ulaşma gayretlerine kuşkuyla yaklaşmasından da bellidir. Ampiristler için aynı ölçüde rahatsızlık yaratan şey Foucault'nun, –kendi tarih yöntemi yaklaşımıyla– tarih felsefecilerinin düşündüğü şeylerle tarih uygulamacılarının yaptığı şey arasında bir ayrım yapılamayacağında ısrar etmesidir. Biz Foucault'nun ortaya attığı sorularla, ancak tarih denen şey kendine dönerek felsefesiyle ve özellikle de bilgimizin nereden geldiği ve nasıl kullanıldığı (iktidarın çerçevesi) sorularıyla ilgilendiğinde yüzleşebiliriz. Son tahlilde, Foucault'nun dediği gibi, tarih olarak işlenmiş geçmiş, bir tahayyül gücü faaliyeti olarak tarihçinin giriştiği sonsuz bir yorumlama sürecidir ve analiz kategorilerimiz, varsayımlarımız, modellerimiz ve figüratif üsluplarımızın hepsi çözmeye çalıştığımız tarihin bir parçası haline gelir.

B. EPİSTEMOLOJİ

1966 yılında kaleme aldığı *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* [Şeylerin Düzeni: Bir Beşeri Bilimler Arkeolojisi] adlı kitabında Foucault, tarih için merkezi epistemolojik mesele olduğuna inandığı şeyi;[3] Batı kültürünün bilgiyi, özel olarak da tarihsel bilgiyi nasıl örgütlediğini anlatır. Geçmişte yaşamış insanların ve tarihçilerin, deneyimi ve belleği düzenlerken söylemin ve sosyal/kültürel pratiğin bunlar üzerindeki etkisini değerlendiren Foucault kaçınılmaz yapısalcı soruyu gündeme getirir: Dilin, sözcük ve dünya arasında sosyal olarak kurulmuş gösteren/gösterilen/gösterge ilişkilerinden oluşan keyfi bir sistem olduğu göz önünde bulundurulursa, tarih ve deneyim üzerindeki etkisi nedir?

Pratikte bunun anlamı şudur: Batı düşüncesi ilk defa "insan",

3. Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (New York, Random House, 1973).

"toplum" ve "kültür" gibi temel kavramların şeylere değil, dilsel kurmacalara gönderme yaptığını kabul ettiğinde; akıl, aklilik, bilme, kesinlik ve tümevarımsal çıkarım üzerine kurulu tüm beşeri bilimler de aslında içinde yoğruldukları söylemin tarihsel figüratif tarzlarının esiri haline geldi.[4] Foucault'nun beşeri bilimler alanındaki (özellikle tıp ve tarih disiplinlerindeki) arkeolojik kazısı, bu bilimlerin kavramsallaştırmasını yetkinleştiren figüratif ve anlatısal stratejileri açığa çıkarır; Hayden White buna dilsel protokollerin –mecazlar– derin yapısı adını verir. Söylemsel pratiği sınırlandıran ve bilginin yaratılması ve denetim altına sokuluşu açısından her çağın karakterini (epistem) koşullayan, mecazi yapıların tarihsel dizilişidir. Bu, hiçbir zaman orijinal doğruyu bulmaya yetecek kadar uzaklara gidemeyişimiz sonucu ortaya çıkan yorumlama sürecinin sonsuz niteliğine işaret eder. Bu, Foucault için, artık postmodern durum diyebileceğimiz şeyin özüdür.

Özellikle delilik ve tıp üzerine çalışmalarında Foucault her verili tarihsel çağda (epistem) bilgiyi oluşturan "arşivi" ya da söylemler toplamına (sözlü ya da yazılı anlatısal önermelere) ilişkin delilleri irdelemiştir. Foucault'nun iddiasına göre, tarihçiler şeylerin gerçek dünyasına tekabüliyet sağlamaktan ya da sorunsuz bir biçimde onu temsil etmekten çok, tarihi *oluşturan* dilsel temeli (anlatısal önermeleri) irdelemelidir; yani, tarihçiler orijinal anlam arayışını terk etmelidir. Bu arada, yavan bir dilsel ya da anlatısal belirlenimcilik haline gelebilecek olan şey, Foucault'nun, içinde dilsel temelli bilgimizin üretildiği formu sağlayan ve kültürel olarak belirlenmiş söylemsel pratikleri kabul etmesiyle canlılık kazanmıştır. Bu şekil ya da form, toplumun saptadığı ve aklileştirdiği doğru/yanlış, haklı/haksız, meşru/gayrimeşru sınırları içinde tarihsel faillerin yaptıklarıyla söyledikleri arasındaki bağlantı tarafından yaratılır. Bu, gerçekliğin toplumsal olarak kurulduğu düşüncesidir ve aynı zamanda Foucault'nun iktidar/bilgi denklemi olarak betimlediği şeydir. Foucault'ya göre, disiplinler olarak toplanmış bilgi, hayatlarımızı denetleme araçlarına dönüşür, bastırır ya da izin verir, izin verileni kabul ederken verilmeyeni dışlar. Do-

4. White, 'Foucault Decoded', *Tropics of Discourse*.

layısıyla, tek bir tarih yerine birçok dışlama (marjinelleştirilmiş ya da "öteki"), içleme (normal olarak kabullenme) ve ihlal (a-normalleştirilen normal) tarihlerinden söz edebiliriz.

Foucault'nun arşiv dediği şey, içinde yaratıldığı (ama kuşkusuz içinde yaşadığımız çağda ya da epistemde tarihçilerin karşısına çıkan) epistemi temsil eden ve gösteren anlatı halindeki deliller toplamıdır. Böylesi kaynak malzeme ampirik bakımdan kendisi için ve kendi içinde sorunsuz bir başlangıç noktası olarak yorumlanamaz. Tarihsel deliller sadece gönderme yaptığı şey (tarihçilerin yorumladığı haliyle olaylar) açısından anlaşılmaz. Onlar aynı zamanda tarihsel bilginin üretilmesi ve kurulmasına destek sağlayan dilsel mekanizmaların daha derin ve temel örgütlenmelerini kavrayabilmemizi sağlayan bir araçtır. Tarih kendisine edebi ve ideolojik bakımdan bilinçli bir düşünce süreci olarak yeniden şekil vermelidir. Foucault'nun, insan bilincine açılan bir kapı olarak tarih vizyonunun epistemolojik anlamı, Gilles Deleuze'ün iddia ettiği gibi, geleneksel tarihçinin çalışmalarında ya da onlar aracılığıyla bulunamaz; çünkü Foucault, temeldeki yapıları, ilkeleri ve "zihinsel varoluşa sahip"(bu örnekte "önermeler ve dil sistemi") "her şeyi yöneten koşulları" ortaya çıkarmayı önermektedir.[5] İnsan bilinci işaretleri ve metaforları manipüle ederek çalıştığı için, geçmiş anlayışımız da aynı şekilde işleyecektir. Bu hiçbir zaman asli hakikatler üretmeyecek, sadece dilsel ya da anlatısal yorumların sonu gelmez etkileşimini ortaya çıkaracaktır.

Foucault da White gibi, post-yapısalcı ve yapısökümcü tarihin öncüsü Nietzscheci tutumu benimser; yani, insan bilincinin figüratif gücü olarak dil, tarihin ampirik içeriği kadar verilerini açıklamak ve düzenlemek için tarihçi tarafından kullanılan kavramların/kategorilerin de kurucusudur.[6] Bu karmaşık dilsel (bir yandan) görelikçi ve (öte yandan) belirlenimci karmaşık tutumu izleyen Foucault, yeniden-kurmacı altı ilkenin altısıyla da yüzleşir.

5. Alıntı, Noiriel, 'Foucault and History', s. 551.
6. Roth, *The Ironist's Cage*, s. 72-78 ve Clayton Roberts, *The Logic of Historical Explanation* (University Park, University of Pennsylvania Press, 1996), s. 183-192.

Bugün, dil kullanımındaki uzlaşıların ve bir söylem olarak tarih nosyonunun (geçmişi yazmanın kültürel tarih pratiği haline geldiği nosyonunun) önemini kavrayan birçok tarihçi, tarihsel yorumun ana akım paradigmaların dokunaklı basitliklerini geride bıraktığı yolundaki Foucault'nun iddiasını –bilerek ya da bilmeyerek– benimser. Foucault, tarihin hiçbir zaman nesnel olamayacağını; çünkü tarihin, tarihçiden de tarihçinin kendi zamanından ya da kültürel bağlamından bağımsız olamayacağını ileri sürer ve dolayısıyla tarihin aldığı gerçek yönü keşfetmekten daha önemlisi, dilin anlam yaratma gücünü kavramaktır diyerek ampirist ilkeye karşı çıkar. Sonuçta tarihçi, kendisine ve okuruna karşı dürüst olmak için, içinde yaşadığı kültürel sınırların ötesine taşan ve ampirist garantili bir nesnellik iddiasında asla bulunmamalıdır.

Bu tutumun arkasında, Foucault'nun, yeniden-kurmacıların anlatı formu sayesinde gerçekliğin yeterli oranda temsil edildiği inancına karşı aman vermez saldırısı yatar. Nesnelliğin sadece bir mit olduğunu, daha da önemlisi modernist teorideki sözcük(ler)le şey(ler), önerme(ler)le delil(ler) arasındaki göndermeselliğin hiçbir şekilde mümkün olmadığını kabul etmeliyiz. Foucault'nun bütün bunlardan söz etmesinin asıl nedeni, tarihin geçmiş gerçekliği temsil/tasavvur ettiği iddiasını ve bu yolla açıklamanın bir biçimde tam, akla yatkın ya da gerçekçi olabileceği yeni bir iddiayı çürütmektir. Michael Roth'un işaret ettiği gibi, iktidarı elinde bulunduranlar bu iktidarlarını aklileştirmek için tarihe başvururlar.[7] Tarihin meşrulaştırıcı otoritesinden, iktidar elde etmeye çalışanlar da faydalanır. Hem hâkim hem de bağımlı konumdakiler kendi ideolojik amaçları açısından kullanmak üzere tarihe aynı modernist gözle bakarlar; tarihin hakikatin akli ifadesi olduğunu iddia ederler.

Nietzsche gibi Foucault da bütün modernist tarihin iddialarının son tahlilde geçersiz olduğunu iddia eder. 1971 yılında yayımlanan önemli bir makalesi "Nietzsche, Genealogy, History"de [Nietzsche, Soy Kütüğü, Tarih] Foucault, özellikle naif ampiristlerin "zaman ötesi ve özsel" olduğuna inandıkları tarihsel hakikati tespit

7. Roth, *The Ironist's Cage*, s. 76.

etme çabalarını elinin tersiyle iter. Foucault, tarih mamul bir şey olduğundan ve biz de onun içinde olduğumuzdan, bir biçimde tarihin dışına çıkabileceğimizi ya da daha da kötüsü, bunun disiplinimiz açısından vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu iddia etmenin yanlışlığına işaret eder.[8] Kendi deyişiyle, tarihçiler "eserlerinde belli bir zamana ve bir yere bağlı olduklarını açığa vuran öğeleri silmek için büyük acılar çekerler." Foucault, Nietzsche'yle birlikte, tarihin "açık perspektifli" olması ve "maksatlı bir değerlendirme, olumlama ya da yoksama olması nedeniyle algılama gücünün çarpıldığını" kabul etmesi gerektiğini savunur. Tarihçinin bu dayatmacılığı Foucault tarafından tespit edilmekle kalmaz, kutlanır da. Aslında, tarih yazma edimi müdahaleci olmalı ve yeniden kavranmalıdır ki, "en iyi panzehri yazabilmek için" geçmişin açıkça "ayak direyen ve zehir saçan izlerine" erişebilsin. Buradan hareketle denebilir ki, bu yeni tarih "gözlediği nesneler karşısında kendini yok saymaktan" vazgeçmeli ve "ne kendini süreçlerine kaptırmalı ne de yasalar peşinde koşmalıdır. Çünkü bu tarih kendi görüşüyle nesnelerine eşit ağırlık verir."[9] Bu postmodern tarih görüşü, "hakikatin" "orada bir yerde" durduğuna dair tekabüliyet teorisinin masalını reddetmekle kalmaz, yeniden-kurmacılığın tarihsel hakikatin sanki hakkındaki betimlemenin ötesinde var oluyormuş gibi ortaya çıkmasına imkân tanıyan şeffaf bir anlatı inancını da elinin tersiyle iter. Demek ki, Foucault bu genel tutumdan türetilen mitleri bir kenara koymuştur: Kaba olguculuk, tarafsız tarihçiler, nesnellik, ilerleme, istikrar, süreklilik, kesinlik, kökler ve tarih, ideoloji, kurgu ve perspektif arasındaki ayrım çizgileri vb. Kendi deyişiyle, Foucault, ampirizmin hakikat istencini reddeder.

Bu bakımdan Foucault geçmişin gerçekliği ekseni etrafında teori, yorum ve delillerle ilgilenen iki büyük geleneği de tahtından

8. Foucault'nun epistemolojisinin en iyi analizlerinden biri için, bkz., Dreyfus ve Rabinow, *Michel Foucault*, s. 124-125. Michel Foucault, 'Nietzsche, Genealogy, History', *Language, Counter Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, der. Donald F. Bouchard, ve çev. Donald F. Bouchard ve Sherry Simon (Ithaca, Cornell University Press, 1977), s. 139-164.
9. Agy., s. 157.

indirmeye girişmiştir. Foucault, o güçlü diliyle, "nasıl laf cambazı hakikatten, özler yasasından ve ebedi zorunluluktan medet ummaya mecbursa, tarihçi de nesnellikten, olguların sarihliğinden ve geçmişin sürekliliğinden medet ummak durumundadır" diyerek, "gelenekçi" tarihçileri yerli yerine oturtur.[10] Foucault'ya göre, tarihte tartışmasız hiçbir şey yoktur; tarihçilerin tartışmalarımızın doğasına ilişkin çok daha bilinçli olmaları gereği buradan gelir. *The Order of Things* ve *The Archaeology of Knowledge*[11] kitaplarında Foucault'nun tarihe yaptığı katkı; ne yapmaya çalıştığına dair, üç temel ve birbirini izleyen yaklaşımla yazılmış tarih metni sağlamak olmuştur. İlkin "arkeoloji"yi tanımlayan Foucault daha sonra "soy kütüğü" ve nihayet "sorunsallaştırma" terimlerini kullanır. Tarihsel yöntemin –Foucault buna soy kütüğü diyor– temel özelliği, bağlantısız ve süreksiz her bir tarihi çağın, bilginin üretilmesi ve kullanılmasına nasıl tek yanlı bir entelektüel düzen dayattığım açıklamasıdır.

Tarih artık bir zamanlar olduğu gibi, ekonomik yapılar, rakip milliyetçilikler, politik ve kültürel devrimler, fikirlerin ilerleyişi ve zıtlaşması, büyük erkek ve kadınlar, aşırılıklar çağı ve denge dönemleri, cumhuriyetler ve monarşiler, imparatorluklar ve hanedanlar, açlıklar ve salgınlar benzeri yerleşik analiz kategorileriyle değil; özellikle disiplinlerin hakikat, otorite ve kesinlik iddiaları yoluyla toplumların bilgiyi nasıl yorumladığı, tahayyül ettiği, yarattığı, denetlediği, düzenlediği ve dağıttığına bakılarak tanımlanıyor. Olaylar tarihe hükmetmez; tarih olaylara hükmeder. Bu, radikal bir kavrayıştır ve Foucault'nun geçmişe bir epistemik dayatma üzerine pratik kavrayışını gösterir. Bu dayatma toplumun, ideolojinin, teknolojinin ve bütün insan davranışlarının içinde barındığı entelektüel kültürü sağlar. Foucault, 1960'ların başında kaleme aldığı *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception* ve *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*[12] kitaplarıyla, geleneksel tarih karşısında bu

10. Agy., s. 158.
11. Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge* (New York, Harper & Row, 1972).
12. Michel Foucault, *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Per-*

meydan okuyuşu dillendirmek için seçtiği özel alanda, akıl hastalarına yaklaşımın (bir tıp söyleminin) nasıl (sosyal bir pratik haline gelirken) sosyal bağlamıyla ilişkili olduğu üzerinde durmuştur. O halde, Foucault'nun tarih kavrayışı pratikte nasıl işliyor? Foucault yerleşik ve hâlâ egemen epistemolojik paradigmaya nasıl meydan okuyor?

Foucault insanların on altıncı ve yirminci yüzyıllar arasında var olan dört ayrı tarihsel çağın ya da epistemin her birinde pratikler ve söylemler olarak –bilincine varmaksızın– bilgi örgütlemiş ve yaratmış olduklarını ileri sürer. Her bir epistem, Batı düşüncesinde çeşitli disiplinleri (hukuk, ekonomi, biyoloji, tarih vs.), alanları ya da bilgi dallarını niteleyen düşünce soyutlamalarından (kavramlardan) oluşmuştur. Bu soy kütüğü çalışmasının işlevi bu epistemleri gün ışığına çıkarmak ve onları oluşturan çeşitli bilgi alanları ve dallarının üzerinde kurulmuş olduğu epistemolojik ilkeleri ya da kavramları tespit etmektir. Foucault üç temel bilgi dalından bahseder: Hayat (biyolojik söylem), servet yaratımı (sosyo-ekonomik söylem) ve dil (kültürel söylem). Bu bilgi dallarının kullandığı kavramlar, verilerini sorgulama ve böylelikle bilgi yaratma amacına hizmet eden soruları sağlar.

Foucault, her bir disiplinin bütün bilgilerimizi örgütlediğimiz düşünce koşullarına dair disiplinler-aşırı ortak zihinsel tutumlarla desteklendiğini savunur. Bu yönsemeler genelde zihinsel ya da entelektüel farklılık, benzerlik ve tasavvur/temsil anlayışlarımıza karşılıktır. İşte Foucault'yu her bir epistemi kendi çağında bilgiyi sabitleyen ve tanımlayan bir kavramlar yumağı olarak formüle etmeye sevk eden budur. Söz konusu disiplinler-aşırı tutumlar ya da düşünce koşulları kuşkusuz tarihçiler olarak kullandığımız ve her bir çağın egemen anlatısal temsil/tasavvur formunu niteleyen prefigüratif mecazlar ve anlatı stratejilerinde kendini gösterir. Dolayısıyla her bir çağın kendi karakteristik ve egemen mecazi damgası vardır. Bu yüzden, her düşünce, zihindeki derin mecazi yapıdaki orijini bakımından olumsaldır. Bu noktada Foucault tarihin

ception (New York, Vintage Books, 1975) ve *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* (London, Tavistock, 1973).

temelini ya da başlangıç noktasını bulmaya çalışan herhangi bir geleneksel tarihçiden farklı değildir. Fark, Foucault'nun epistemolojik açıdan nesnel tarihsel hakikati bulma gibi bir görevin bilinenle bilen arasındaki ayrımın çökmesi yüzünden nafile çaba olacağında ısrar etmesiyle ortaya çıkar. Foucault'nun gönüllü olarak, ama bana göre biraz kuşkuyla kabul ettiği gibi, elbette kendi yöntemi de bu çöküşe tabidir. Ama bu, ana akım geleneklerin reddettiği bir çökmedir. Beklendiği gibi, Foucault'nun tarihin statüsü üzerine kendi söyleminin ana eksenini artık aşina olduğumuz anahtar bir yapısökümcü ilkenin, tarih söyleminin kültürümüz ve toplumumuzun dışında değil; içinde var olduğu ilkesinin tekrarı oluşturur.

Yorum alanının ötesinde tam ve erişilebilir bir gerçekliğin var olduğu yolundaki kaba ampirist iddia, Foucault'nun delillerin geçmişte olan şeye tekabül ettiği görüşünü reddetmesiyle çürütülmüştür. Bildiğimiz gibi, doğru bir tarihsel önerme ampiristler tarafından eldeki geçerli delillere tekabül eden ya da uyan bir önerme olarak tanımlanmıştır; ve bu yeri geldiğinde nesnel olarak yazılmış tarih metninin doğasını belirler. Foucault'nun izinden giden yapısökümcü ve kültürel tarihçiler ise, özellikle deliller ve bağlam, (yazılı tarihin metinler-arasılığı denen ve şimdi ele alacağım merkezi bir sorun olan) bilen ve bilinen arasındaki ilişkide, tekabüliyet teorisinin başarısızlığı üzerine eğilmeyi tercih eder.

C. DELİLLER

Geleneksel tarihin epistemolojisine yönelttiği saldırıya rağmen Foucault, yapısökümcüler de dahil tüm tarihçiler gibi, arşivdeki deliller üzerine çalışma gereğini kabul eder, ama temel bir şart koyar: Tarihin olguları asıl olarak, tarihçinin üzerinde çalıştığı herhangi bir epistemde sözcüklerle şeyler arasında var olduğuna inandığı ilişki olarak yazılmış, hem geçmişte yaşamış insanların *hem de* tarihçinin epistemik söylemsel eserleri olarak anlaşılacaktır. Bu de-

mektir ki, tarihçinin verilere dair kavrayışı son tahlilde içinde yaşadığı çağın mecaz yapısının bir işlevi olarak kurulmuş ya da keşfedilmiş anlatısının sonucudur ve ancak bu anlatısı içinde ortaya çıkabilir. Tarihsel veriler olayların kendileri değil temsilleri olarak görüldüğünden şu sonuca varabiliriz: Foucault'ya göre, tarihsel anlam ne delillerin nesnel tarihsel bağlamına oturtulmasından (tekabüliyetin keşfinden) ne de yazarın niyetinin keşfinden (dolayısıyla yazar ölmüştür) türetilir.

Belgeler biçimindeki deliller, yerleşik çıkarımcı yorumbilimin işine yarayan, geçmişin yeniden kurulabilir izleri olarak görülemez. Tarih fiilen olmuş olanın kaydı değil, tarihçilerin, verileri kendi sosyal gerçeklik versiyonuna göre örgütledikten sonra bize olmuş olana dair anlattıklarının kaydıdır. Yeniden-kurmacıların ampirist tümevarımcı çıkarım sürecine (delillerden kalkarak geçmişe ilişkin hakikati temin etmeye) bağımlılığı, aldatmacadan başka bir şey değildir. Epistemin mecaz tarafından belirlenimi delillerin önemini azaltmaz, ama bunlara, dilin işlevi karşısında kaçınılmaz olarak ikincil rol biçer; yani anlatı içerikten önce gelir. Deliller başlangıç noktası değil, tarihin vardığı yerdir. Başlangıç noktası metafordur.

Foucault maddi dünyanın delillerini epistemin söylemsel pratiğinin ürünleri olarak görür. Bu demektir ki, bir tanıma konu olan deliller, söylemsel olmayan kalıntılar olarak anlaşılan ve öyle kabul edilen kaba olgular ya da dolayımlanmamış geçmiş gerçeklik parçaları üretemez. Foucault, ampirik olgu kavramının on dokuzuncu yüzyıl biliminin naif bir söyleminden başka bir şey olmadığını iddia edecek kadar ileri gitmiştir. Bunun anlamı şudur: Tarihçilerin delilleri nasıl ele alacakları tarihçilerin içine girdikleri *ve* üzerinde çalıştıkları epistemik arşivin egemen dilsel protokolüne (ya da mecaz yapısına) bağlıdır. Dolayısıyla, eldeki deliller üzerine çalışmayı sürdürmemiz gerekmekle birlikte, bu *en temel düzeyde* epistemin koşullayıcı anlatı yapılarının bir dolayımı olarak yorumlanmalıdır. Yapısökümcü tarihçinin dilsel hamlesinin bilişsel boyutunu oluşturan ve onun tarihsel uğraşının doğasını biçimlendiren bu yapıların bilgisidir. Ben işte bu anlamda diyorum ki, tarih

dediğimiz şey kaçınılmaz olarak felsefi bir kendi üzerine düşünüm öğesi taşır.

Geçmişin yazılı bir metin olarak kabul edilmesi *aynı zamanda* bize tarihçinin kendi açıklayıcı anlatısının yapısını çözebileceğimiz bir platform da sağlar. Bu nokta artık sık sık dile getiriliyor. Kültür eleştirmeni Antony Easthope ve sosyal tarihçi Patrick Joyce bu argümanın bayraktarlığını yapıyor. Bu tarihçiler (Foucaultcu tarzda), herkes gibi biz tarihçiler de tarih *içinde* olduğumuz için, temsili içerikten ayırmamızın imkânsız olduğunu savunuyorlar. Joyce, Easthope'u önce yorumlayıp sonra da ondan aktararak diyor ki:

> Bir olgunun sarih olup olmaması... söylemle somut gerçek arasında... bir tekabüliyet ilişkisine bağlı değildir. Eğer epistemolojik tartışma çözümsüz bir tartışmaysa, geçerli verilerle geçersiz veriler ve savunulabilir argümanlarla savunulamaz argümanlar ayrımına gitmek sorun yaratmaz. Biz bunu her zaman yaparız, yani farklı alanlardan derlediğimiz son derece farklı protokolleri kullanırız. Her şeye rağmen bu protokoller, tarihin, yani "mutabakat ve sosyal kurguya (retorik)" bağlı bir inceleme mantığının ürünüdür.[13]

Böylece toplumsal olarak kurulmuş iktidar ilişkileri ve bunların dildeki temsilleri meselesi, yani hakikat istenciyle Foucault'nun güç istenci dediği şey arasındaki ilişki bir kez daha gündeme gelmiş olur.

Foucault'ya göre deliller, bize her zaman önceden paketlenmiş figüratif kodların ürünleri olarak sunulmuş olduklarından, nitelikleri geçmişte yaşayan insanların ve şimdi yaşayan tarihçilerin bir olayı insan doğasına ilişkin kabul edilmiş nosyonlara uyup uymamasına göre mi, yoksa/ya da kültürel pratiklere göre mi (farklılık/benzerlik anlayışı) yorumlayacaklarına bağlıdır. Her verili zaman ve her verili kültürde, bazı davranış kalıplarını yasaklarken bazılarını cesaretlendiren güçler dağılımı vardır. Genellikle verili bir ahlâki açıklama ya da zihniyet olarak tezahür eden bu tabular ve onaylar, toplumsal iktidar ve onun kullanımlarıyla ilişkili toplumsal ve siyasi amaçlara göre kurulmuştur. Bu haliyle, düşünce

13. Patrick Joyce, *Democratic Subjects: The Self and the Social in Nineteenth Century England* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994), s. 9.

ve davranış olarak tanımlanan, ya yasaklanan ya da onaylanan, ahlâk dışı ya da ahlâki olan söz konusu kültürel pratikler, keyfi bir kültürel kodlama sistemi tarafından üretilir. Kuşkusuz anlatı içinde iş gören bu kodlama, metaforik prefigürasyonlarımızın ürettiği kutupsallıklara –keyfi olarak tanımlanmış bir insan doğası ile bir süreklilik ya da bir kesintisizlik (sıklıkla da bir süreksizlik) olarak anlaşılan nesnelere anlamını veren farklılık anlayışımıza– göre sınıflandırılır. Gelecek bölümde göreceğimiz gibi, White, her epistemin neredeyse kesin olarak aynılık, benzerlik ya da farklılık kodlamalarımız yoluyla delillerdeki "gerçekliğe" ulaşmamıza imkân veren özgün bir söylem tarzına hapsedilmiş olduğu konusunda Foucault'yla fikir birliği içindedir. Sosyal gerçeklik anlayışımızı yaratan işte bu kodlamalardır; yani ideolojik ya da sosyal güç değerlendirmelerini temsil eden kodlamalar.

Şimdi delillerin yorumundan ahlâki yargılar yapmaya, egemenlik ve bağımlılık gibi güç dağılımlarının ideolojik konumlanışına ve işleyişine ne kadar kısa bir yol kaldığını görmek zor olmasa gerek. Tarihsel yorumun, gösteren ve gösterilen ilişkisini yeniden kodlamak –benzerlik ve farklılık yoluyla yeni bir mecazi yapıya kavuşturmak– olarak tanımlanması, Rönesans'tan beri Batı Avrupa kültüründe akıl hastalarının tedavisini örnek olarak göstermesinde Foucault'ya esin kaynağı olmuştur. Bu, bulabildiği en iyi sosyal güç kullanımı ve kültürel kodlamadaki keyfilik örneğiydi. Foucault akıl hastalarının dört epistemin her birinde farklı görülmesi ve tedavi edilmesi sonucunu doğuran böylesi dilsel kodlamaların işlevsel doğası ve oluşumunu en ince ayrıntılarına kadar incelemiştir. Burada önemli olan nokta, tarihçiler delilleri tarih sırasına göre düzenleyebilseler de *bulunan* her kalıbın yorumu fiilen olmuş olan değil; zihinsel olarak kavradığımız ve anlatılarımızın yüzeyinde bulunan figüratif kodlayıcı süreçlerin temsilleridir. Hiçbir tarihçi, keyfi gösteren-gösterilen sürecinin ahlâki ya da etik sonuçlarından kaçamaz. Hepimiz geçmişi anlatırken şimdiye mahkûmuz. Bu, tarihçinin çağlar süren açmazıdır. Foucault'nun terminolojisine göre, tarih şimdiki zamandaki dilsel olarak kodlanmış iktidar yapıları açısından yazılmış bir şeydir. Ta-

rihe muhaliflik ya da şimdi buradaki doğasını pekiştiren statükoculuk özelliğini veren de budur.

"İrade dışı tarihsel şimdicilik" denebilecek durumumuza yapılan bu vurgu, kodlama sürecinin nasıl egemen ve bağımlı gruplar arasındaki güç dağılımına dayandığını anlamamıza imkân verir. Hayden White'ın ifade ettiği gibi, tarihsel bir anlatı kaleme almak her zaman hem biçim hem de içerik olarak "dilin biçim verici etkileri *ve* kültürel özçıkarların" izlerini taşımak durumundadır.[14] Delillerimiz söz konusu olduğu müddetçe, öğrendiğimiz şey tarihçiler olarak bizlerin delillerin ne anlama geldiğini ancak dolayımsız kültürel deneyimlerimiz ışığında (o deneyimin kısmen bizim bir parçamızı da yazdığını unutmadan) anlayabileceğimizdir. Foucault'nun soy kütüğü çalışmasından alınacak temel ders, artık bizim formun bilişsel otoritesini tanıyan bir tarih (isterseniz buna postmodernist tarih deyin) vizyonumuzun olduğu ve bütün o doğru temsiller elde etme gayretlerimizin dilsel ve sosyal perspektiflerle koşullandığıdır. Kısacası, hiçbir tarih bilgisi nesnel olamaz ve geçmişin dünyası bizim onu şimdiki zamanda temsil/tasavvur edişimizden bağımsız olarak var olur.

Foucault, *Discipline and Punish* [Disiplin ve Ceza] kitabında ve *History of Sexuality*'nin [Cinselliğin Tarihi] birinci cildinde söylemsel tarihsel kurgular arşivinden hareketle hapishanelerde, tımarhanelerde ve cinsel pratiklerde insan bedeni üzerinde gücün toplumsal olarak nasıl kodlandığını irdeler. Foucault insanların denetim altına alınmasına yönelik kültürel tutumlarda görülen (ve epistemik anlatı biçimleri içinde anlamın kurulmasına ilişkin epistemik ve epistemolojik kaymaları dolayımlayan) değişimin delillerini yorumlar. Bu iki metin Foucault'nun tarih yöntemi, özellikle iktidar meselelerini tarih yazma ve kurma süreçlerine dahil edişi hakkında çok şey anlatır. Profesyonelleşmiş bir disiplin olarak tarihin geleneksel işlevi geçmişin doğru kavranışını örgütlemektir. Gelgelelim, ister canlandırma, keşfetme, yeniden-kurma, kurma isterse yapı-çözme biçiminde olsun, tarih yazma işine kalkıştığı-

14. White, 'Structuralism and Popular Culture', s. 771.

mızda yaptığımız şey bir disiplin ve bir geçmiş yaratmaktır. Foucault bunu kabul ederken, tarihçinin söylemsel pratiklerinin, geçmişte yaşayan insanlar kadar tarihçilerin de alabilecekleri çeşitli özne konumları oluşturduğunu iddia eder.

Her çağ ya da epistem ilk başta –nesneler arası benzerlikler ve farklılıkları figüratif ayırma sürecine göre– bilgiyi üretme ve kullanma biçimleri tarafından belirlendiği için, dil, ideoloji, iktidar ve tarih yazma, tarih *içinde* kopmaz bir biçimde birbirine bağlıdır. Ana akım tarihçiler deliller üzerinde onun doğru anlamını bulup yazmak için çalışırken, yapısökümcü delillerin çoklu mesajları peşindedir ve tahayyül gücünü işleterek gönderme yapılan delillere ilişkin olası bir anlamlar yelpazesi yaratır. Demek oluyor ki, yapısökümcü tarihçiler her zaman delillerinin içeriği ve epistemik biçiminin belirsizliklerini ve ihtimallerini taşıyan anlatısal mesajlarını, felsefi mercek altına yatırmalıdır.

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİ KURMAK

Foucault kariyerinin başından itibaren bilginin, biz insanların kendimizi hem o bilginin kurucu öznesi hem de nesnesi görerek, türetildiğine ilişkin söz-merkezci ya da Kartezyen anlayışa darbe vurmaya gayret etmiştir. Foucault'nun amacı biz Batılıların kültürel bakımdan bağlı olduğumuz şeylere meydan okumaktı: Bunlar klinikçi ampirist yöntemin aşkın gösterilen oluşu, tümevarımsal çıkarım kuralları, doğru ve güvenilir bilginin tekabüliyet teorisi, tarihsel nesnellik, ilerleme ve tarafsız analizdi. Foucault'nun akıl hastalarının tedavisine ilişkin yazdıklarını okuduktan sonra *Annalist* okuldan Roger Chartier'nin ileri sürdüğü gibi, "Delilik, tıp ve devlet tümel olarak kavramsallaştırılabilecek kategoriler değildir", aksine onlar tarihsel bağlam, bu anlamda epistem üzerine kurulmuş söylemsel nesneler olan analiz kategorileridir.[15] Foucault böylelikle, tarihsel değişim ve anlam anlayışımızın temeli olarak

15. Alıntı, Lynn Hunt (der.), *The New Cultural History* (Berkeley, University of California Press, 1989), s. 7.

özel bir –epistemik– bilgi yaratım süreci öneren hem spekülatif hem de analitik bir tarih felsefesi sunuyor bize. Kurmacı tarihçiler açısından burada kulağa en hoş gelecek kavram büyük bir ihtimalle epistemdir.

Daha sonra güçlü bir anti-pozitivist, anti-ampirist, çıkarımcılığa ve tarihselci yönteme karşı olmasına rağmen, genç Foucault önceleri *Annales* okulunun etkisi altındadır. Bu etki onun hayat boyu sürecek olan kolektif kültürel pratikleri düzenleyen kuralları keşfetme arzusunu kamçılamıştı. Ne var ki, Nietzsche'yi okuduktan sonra, Foucault insanların maddi dünyayı nasıl deneyimlediklerine ilişkin tarihin sosyal teorik açıklamaları üzerine kafa yormaktan vazgeçerek, bu insanlar kadar sosyal teorilerin de içinde var olduğu dilin retoriksel dünyası üzerinde çalışmaya yönelmiştir. Spekülatif ve analitik tarihsel epistem modelini üreten, Foucault'nun kurmacılıktan esinlenen bu ilk dönem yaklaşımıdır işte. *The Archaeology of Knowledge* kitabında Foucault episteme şöyle bir tanım getirir:

> Her bilgi dalına aynı normları ve savları, genel bir akıl durumunu, belli bir dönem insanlarının kaçamayacağı belli bir düşünce yapısını dayatan bir dünya görüşü, bütün bilgi dallarını kucaklayan bir tarih dilimi gibi bir şey; meçhul bir el tarafından bir kere yazılmış ve hiç değişmeyen bir yasalar toplamı.[16]

Foucault bu meçhul elin kontrolünde ilkeler ya da kavramlar oluşturan büyük yasalar toplamını, *The Order of Things* kitabında ayrıntılarıyla ele almış ve hayat tarzımızın, yukarıda değindiğimiz insana ilişkin üç bilgi dalında –hayat (ya da biyolojik söylem), emek (sosyo-ekonomik söylem) ve dil (kültürel söylem)– bulunan delillerde –ya da onun "ampirik birimler" dediği şeyde– içkin kavramlara nasıl uyduğunu göstermiştir. Daha sonra sosyal bilimlerin kurmacılığa yüz çevirdiği göz önüne alındığında, Foucault, aslında üç ampirik birimin delillerinde, dört ayrı çağ, yani epistem ya da akıl düzeyini, çağın alanlarını ya da bilgi dallarını etkili bir biçimde

16. Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, s. 191.

oluşturan "belli düşünce yapısını" keşfetmiş olduğunu iddia ediyor. Epistem nosyonunu Foucault'nun oluşturmadığını, daha önce İtalyan filozofu Giambattista Vico tarafından on sekizinci yüzyılda kullanıldığını unutmayalım. Foucault'nun tarih görüşü, temelini Vico'nun attığı şu öncüle dayanır: Biz ancak İnsan'ın yaratılmış olduğundan emin olabiliriz . Gelecek bölümde Vico'ya döneceğim; ama şimdilik Foucault'nun doğa bilimlerinin her zaman bizim için nihai olarak bilinemez kalacağı, halbuki biz yarattığımız için beşeri bilimlerin tek sahici bilme imkânını verdiği yolundaki tutumunu hatırlatmak gerekiyor. Demek oluyor ki, bilgi ve tarih bizim kendi sosyal kurmacalarımızdan, bu örnekte Foucault'nun tarihsel deneyimin epistemik/figüratif temeli dediği şeyden doğar.

Foucault'nun, epistemi ele alışında, aşama-teorisine dayanan geleneksel kurmacı tarihten kesin kopuş noktasında kurmacı olmayan bir varsayım vardır: Dört epistem organik olarak birbirinden doğmadığı gibi, birbiriyle çelişkiye düşüp girdikleri bir tür diyalektik süreç sayesinde düşünce devrimleri olarak da tezahür etmezler. Bu dört epistem öteki bilgi koşullarının boşalttıkları alanları eşzamanlı olarak aniden ve kendiliğinden doldurarak ortaya çıkar. Bu şekilde karşımıza nedensellik köprüleriyle anakaraya bağlı bir yarımada –çatışan sınıflar, endüstri devrimleri, sınır çatışmaları, kıtlık ve açlıklar, bilimsel keşifler, dünyaya hâkim olma peşine düşen bireyler, enformasyon devrimleri ya da çoğu tarihçinin tarihsel çağlarla ilişkilendirdiği her şey– değil; epistemleri oluşturan bilgi dallarından oluşmuş takımadalar çıkar. Yapısalcılığın terimleriyle söyleyecek olursak, Foucaultcu tarih "artzamanlı" evrilmez; bu tarih en iyi ihtimalle "eşzamanlı" olarak, yani bir söylemsel yapının aniden ortaya çıkışı olarak anlaşılabilir. Foucault dil aracılığıyla (sahip olduğumuz tek araçla) gerçekliğe erişebileceğimizden ve dolayısıyla gerçeklik hakkında tam ve kesin bir bilgi ihtimalinden kuşku duysa bile, tarihin doğasının, onun örneğinde epistemin yaratıcı varoluşunun "orada bir yerde" durduğu yolundaki yeniden-kurmacı varsayımdan hareket etmeye mecbur kalır. Foucault'nun dört epistem anlayışı dilin bilgiyi yaratmak ve nakletmek için her bir epistemde nasıl geliştiği ve işlev

gördüğünü bilmeye bağlıdır. Ama ne yazık ki, kendi episte-mimizden kaçamayız, dolayısıyla tarihsel değişimi neyin oluşturduğunu hiçbir zaman bilemeyiz. Çünkü tarihsel değişim dediğimiz şey bu epistemler arasında olup biten çöküşler, altüst oluşlardır. Bütün yapabileceğimiz, epistemlerin geçmiş ölüm trenlerinin yol haritasını çıkarmaktır; ama doğal olarak bu harita çıkarma uğraşını nasıl yürüteceğimizi belirleyen kendi –post-modern– epistemimizdir.

Ortaçağdan on altıncı yüzyıl sonlarına (Rönenans'a) kadar süren birinci epistem, bilgiyi yakından ilişkili nesnelerin o dönemin Büyük Varlık Zinciri dedikleri şeyin parçası olarak görüldüğü egemen kültürel/dilsel ya da anlatısal benzerlik ya da yakınlık protokolüne göre niteler. Kıyaslama ufku (ve nesneler arasındaki gizli bağların araştırılması) analojiye genişlerken, nesneler arasında doğal bir sempati varsayılır; buradan da bağlantılı zincir nosyonu çıkar. On yedinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla (Klasik çağ) kadar hüküm süren ikinci epistemde, bilgi bariz bir farklılık kavrayışını temsil eden bir dilsel protokole göre yaratılıyordu. Bu çağda, nesneler, aralarında kıyaslama yaratacak şekilde birbirlerinden ayrılıyor, farklılaştırılıyor (tarihle bilimin farklılığı gibi) ve insanlar tarafından böyle anlaşılıyor ve açıklanıyordu; böylelikle bu ikinci çağda, Foucault'ya göre, bilginin oluşumu kesintisizlik ve sürekliliğin hükmü altındadır. Böylelikle bu ikinci epistem, sınıflandırmanın ve ölçmenin –özellikle de ilk başta şeffaf dil aracı kullanılarak– gerçek dünyaya düzen dayatılabileceği fikrinin kalıcılığını taahhüt eder.

On sekizinci yüzyıl sonundan yirminci yüzyıl başlarına kadar hüküm süren üçüncü epistem (Modern ya da Antropolojik) Klasik çağdan evrilmemiştir, tıpkı Klasik çağın Rönesans'tan evrilmediği gibi. Epistemler arasındaki epistemolojik kopuşlar, bilgiyi temellendirmekteki o önceden görülmeyen felaket niteliğindeki değişimler üçüncü epistemin kendiliğinden ortaya çıkışında görüldü. Bu epistemde gerçekliğin merkezi öznesi (ve nesnesi) İnsandı. Foucault açısından bunu en iyi anlatan gelişme, zaman içinde sosyal değişimin anlaşılması olarak, yani tarihçilerin farklılık yaratan ar-

dışık mecazlara orijinler ve gelişme bahşettiği bir tür olarak, yani tipik modernist tanımıyla tarih disiplininin icadıdır. Bu disipline orijinler bahşeden ve onu bir çizgiye sokan da tarihçidir. Foucault modern epistemi, insanlık için temel bir epistemolojik paradoks yaratan bir şey olarak algılar: Yaşadığı toplumsal deneyimin ürünü olan İnsan, aynı zamanda tümdengelimsel bilgiden medet umarak bilgiyi kurandır da. Böylesi bir epistemik gerilim fazla uzun süremez ve sonunda düşüncenin temeli olarak İnsan fikri karanlığa gömülürken, icat (hem ampirik hem de tümdengelimsel hayvan olarak İnsan) da hemen hemen kesin olarak ortadan silinecektir ve bilgi (ve sonunda bilginin bir öznesi/konusu olarak İnsan) bir epistemden başka bir şey olmaz ve böylece biz kesinlik, tarih ve bilen bir hayvan olarak İnsanın ölümüne tanık oluruz. Söylemeye gerek yok ki, böylesi mahşeri vizyonlar ampiristleri etkilemez.

Akademik yeniden-kurmacı tarih disiplininin icadındaki Modern ya da Antropolojik epistemin mirası, beraberinde dilin şeffaflığı gibi naif bir varsayımı ve anlatının geçmişte fiilen olmuş olana nesnel olarak tekabül edebileceği inancını getirir. Bu iki inanç birlikte bir ampirist epistemoloji olarak egemen on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl tarih kavrayışını üretir. Bu açıdan bakıldığında, ana akım tarafından anlaşılan ve uygulanan haliyle tarih, daha önceki bir kavramsal çağın bozulmuş bir kalıntısıdır. Tarihin içinde bulunduğu mevcut statü krizinin sorumlusu kısmen ana akımın tarihin ne olduğu ve ne yaptığına ilişkin anlayışına Foucault'nun yönelttiği saldırılardır. Modernist tarihin bu krizine yataklık eden entelektüel ortam, dördüncü episteme geçişin belirtilerini de barındırır.

Şimdiki epistem, yani dördüncü (postmodern) epistem, tam olarak ortaya çıkmış sayılmasa bile, yirminci yüzyıl kapanırken doğum sancıları çekiyor. Foucault, epistemin dilin doğasında vuku bulan temeldeki değişimler ve dilin kullanılma biçimleri tarafından tanımlandığında son derece ısrarlıdır ve ona göre, biz tarihi (katastrofik epistemik değişimin kayda geçirilmesi olarak tanımlanan tarihi) içeriğini değil; içeriğin, geçmişte yaşayan insanlar *ve* tarihçi tarafından temsil edildiği dilin formunu ya da yapısını irdeleyerek

anlarız. Kültürel değişim üzerine yaptığı çalışmada, Foucault söylemde yer etmiş iktidarın doğasına dikkat çekmiş, ama iktidarın işleyişini ana akım tarihçinin yaptığı gibi hükümete, emperyalist merkezlere ya da sınıf mücadelelerine kadar izlemek yerine bunları anlatı haline getirilmiş duygular ve içgüdülerden, özellikle emek, hayat ve dil gibi üç ampirik birimden çıkarmaya çalışmıştır. Bu üç ampirik birimden hareket ederek Foucault, kurmacı teoriler (kendisininki de dahil kuşkusuz) kadar olguların da yalnızca tümevarımsal çıkarım sürecinin, kanıtlama kurallarının ve hatta tekabüliyet teorisinin değil; dayatılmış dilsel ya da daha doğrusu anlatısal sürecin ürünü olan söylemsel kendilikler olarak var olabileceği sonucuna varır.

E. ANLATI OLARAK TARİH

Foucault'ya göre, insan zihninin derinlerinde üç ampirik birimin söylemsel yapılarıyla bilginin epistemik örgütlenmesi arasında bir türdeşlik ya da paralellik vardır. Biz içinde yaşadığımız dünyayı ancak onu kendi kafamızda önceden çizersek ve anlatıya dönüştürebilirsek biliriz. Tarih, toplum ya da iktidara ilişkin çeşitli nedenlerle kendimize anlattığımız bir hikâyeden ibaret olabilir de olmayabilir de; ama aynı şekilde tarihi yaşanmış geçmişin öyküleştirilmiş halinin yeniden anlatılması, insanların egemen epistemik figüratif anlatı yapılarına göre bir zamanlar tasarladığı tarih olarak kavramak da mümkündür. Foucault'yu yorumlarken, geçmişte yeniden keşfedilecek ve anlatılacak hiçbir fiili anlatı olmadığına inanan Hayden White gibi tescilli anlatı karşıtlarının ya da bir anlatıyı hikâyeye dönüştürenin gönderme yapılan şey olduğunu iddia eden W. B. Gallie gibi tarih felsefecilerinin uzaktan gelen sesleri çalınıyor kulağımıza. Artık bildiğimiz gibi, Foucault'ya göre tarih, sözcüklerle şeyler arasında toplumsal olarak keyfi bir biçimde kurulmuş ilişkilerin bir dil sistemi olarak var olur ve bu süreç aracılığıyla biz kendi anlatılarımızı yaratır ve yaşarız. Epistemi tanımlarken Foucault bilginin (hayatlarımızın ve içinde yaşadığımız

dünyanın bilgisinin) kurulmasında dile büyük anlam yükler. Bu tanımın ayrıntılarına giren Foucault şunları söyler:

> *Episteme* derken kastettiğimiz, verili bir zaman diliminde epistemolojik figürleri, bilimleri ve muhtemelen oluşturulmuş sistemleri birleştiren tüm ilişkiler dizisidir; aslında bu yolla söz konusu söylemsel oluşumlar... konumlanır ve işler.[17]

Dolayısıyla dil, farklı çağlarda egemen düşünce tarzlarını farklı bir biçimde şekillendirir. Düşüncenin gerçekten farklı söylemsel ya da dilsel (mecazi) oluşumların ürünü olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyecek olsak da, anlamın yaratılmasında baş rolün tarih gibi bilgi dallarını oluşturan söylemsel pratiklere verilebileceğini tahayyül etmek mümkündür. Gelgelelim, Foucault'nun göstermeye çalıştığı gibi, bu dört epistemin her birinde dilin işleyişi farklıdır. Modern çağda dilin ötekiler gibi bir nesne haline gelmesiyle ve dilin şeylerin hakiki düzenini şeffaf bir biçimde temsil edeceği ya da gerçekten olduğu haliyle geçmişe tekabül edeceği yolundaki beklentilerin ağırlığını taşıyamadığına dair modernist anlayışı benimseyen Foucault'yla birlikte, dilin temsil yetkisi sorgulanır hale gelmiştir. Dil şeyler dünyasında bir şey olmuştur. Dilin içinde gerçekliğe giden bir yol yoktur. Dilin tarihçiler tarafından kullanılması, tüm öteki şeylerin kesin ve doğru temsil edileceğinin garantisini vermez. Dilin yapabileceği tek şey öyküleştirmek (anlatmak) ve bu sayede belli türden bir anlayış (bilme) yaratmaktır. Demek ki Foucault, White gibi, ama Gallie'nin aksine *hikâyeyi* değil; yalnızca *bir* hikâye anlatır. Postmodernizmin bilmenin belirsizliğine kaçınılmaz yönelişini ve tarihin geleneksel temellerini reddetme arzusunu kısmen oluşturan işte dilin temsil kapasitesinin bu modernist inkârıdır.

Dilin bu geçirimsizliği, yalnızca geçmişi fiilen olduğu haliyle (ya da fiilen olduğu haliyle öyküleştirilen mi desek?) yeniden kurmayı imkânsız kılmakla kalmaz, aynı zamanda epistemler arası süreksizliği de açıklayabilir. Çünkü her bir çağda bilgi dalları

17. Agy.

sözcük ve dünya (farklılık duyumuz) arasındaki ilişkiye dair farklı anlatı kavramları üzerine kurulan temsil tarzlarından yararlanarak yaratılır. Dolayısıyla, dilci ya da yapısökümcü akımdan yaratıcı tarihçiler olarak bizler metinleştirilmiş delilleri irdeleyebilir ve her bir epistemde anlatısal öyküleştirmenin egemen biçimini belirleyebiliriz. Biz orada insanların olayları o çağın egemen ve bağımlı anlatı yapılarıyla kendilerine nasıl açıkladıklarını bulmak için geçmiş epistemler içinde keşif gezilerine çıkarız. Sonra her bir epistemde, o zamanın insanlarının hayata, emeğe ve dile yükledikleri anlamların nasıl değiştiğini, bariz mitleştirme, ampirizm ya da sosyal teori kurma düzleminin altında iş gören bilinçdışı mecazi güçlerin kabarması ve çekilmesine göre nasıl değiştiğini anlamaya çalışırız. Elbette bu insanlar –entelektüeller, politikacılar, reformcular vb.– düşüncelerini etkileyen mecazi yapıdan esinlenmiş *epistemik kuralların* dip akıntısından haberdar değildi. Bu mecazi kurallar yine de anlatının yapısını oluşturan temel kodlar, Foucault'nun ifadesiyle, "verili bir zaman diliminde epistemolojik figürleri, bilimleri ve muhtemelen kurulu sistemleri ortaya çıkarmış söylemsel pratikleri birleştiren tüm ilişkiler dizisidir."

Başka bir yerde Foucault, epistem nosyonunun tüm insani (bilimsel olmayan) bilgi dallarının zihinsel altyapısı, sadece anlatısal temsiller içinde ortaya serilebilen ve kurulabilen mecazi tarihsel *a priori* olduğunu vurgulayarak, epistemin "belli bir zaman diliminde, söylemsel düzenlilikler düzleminde analiz edildiğinde bilimler arasında keşfedilebilecek olan ilişkiler toplamı" olduğunu iddia eder.[18] O halde, tanım gereği, anlatısal formu yüzünden yazılı tarih dört asal figüratif mecazi yapı –metafor, metonimi, synecdoche ve ironi– kullanmaktan kaçamaz. Bugün tarihçilerin çoğu değilse bile, birçok düşünür yeni bir çağa (dördüncü epistem çağına) girmekte olduğumuza inanıyor; bu çağda hayatlarımıza ilişkin anlatıyı ironik mecaz yapısı –postmodern epistemin egemen mecazı– içinde şekillendiriyoruz. Hatta bazı ana akım ampiristler ironik bir biçimde "Nasıl olur da geçmişin sosyal gerçekliği bizim

18. Agy.

için gerçekten bilinir hale gelebilir ya da anlatı içinde tam olarak temsil edilebilir" diye soruyor. Örneğin bu kitap muhtemelen ancak bu tikel zaman diliminde yazılabilirdi. Bildiğimiz gibi, Hayden White'a göre, metni bağlama iliştirmek için tarihçinin belirleyici mecaz yapılarını, öyküleştirmeleri ve dayatılan biçimsel argümanları –hepsinin, Foucault'nun tespit ettiği üzere, ahlâki/ideolojik/güç içerimleri vardır– açıktan tanıyan açıklama stratejileri kullanması gerekir. Foucault'yu izleyecek olursak, her bir epistemin kültürel göstergelerinin içinde benzerlik, farklılık ve kıyaslamanın karakterize edildiği –nasıl bir yol izlediğini görürüz. Bütün bunlardan tarihsel açıklamanın mecaz yapılarını salt üsluba ilişkin konuşma figürleri olarak değil; parça-bütün ve bütün-parça ilişkilerinin ifadesinde pre-figüratif açıklama stratejileri olarak da kullandığı ortaya çıkar. Bu yüzden, bana göre, metonimi, synecdoche ve ironi gibi mecaz süreçleri pre-modern, modern ve postmodern kavrayışın kültürel işaretidir.

Gelgelelim, Foucault'nun epistemlerle egemen mecaz yapıları arasında kurduğu bağ, aslında modernist (ya da postmodern) bir icat değildir. Gerçekte epistem ve bilginin mecaz temeli olduğu ana fikri Cenovalı tarihçi filozof Giambattista Vico'yla birlikte Rönesans epistemi içinde ortaya çıkmıştır. 1725 ile 1744 yılları arasında tamamlanan kitabı *The New Science*'ta Vico tarihte ilk defa dilin (mecaz ve anlatı olarak) dünyadaki şeyleri ne oranda temsil ettiği ve aynı zamanda onlar arasında var olduğu sanılan ilişkilere dair anlayışımızı ne ölçüde kurduğu üzerinde durmuştu. Modern akıl ve bilim mitleri dilin ve retoriğin bilişsel gücüyle bağlarını koparırken bu nosyon da doğal olarak Modern epistem içinde yer bulamadı. White'ın söylediği gibi, sonuçta "bilimin kendi 'şiirsel' doğasının ayrımına varması" önlenmiştir.[19] Bilim, onun yöntemini taklit eden ve mitolojisini paylaşan modernist tarihle birlikte, dilin dışında da kalabileceğini ve geçmişteki hakikati keşfedebileceğini varsayıyordu.

Vico, bilginin sosyal olarak kurulmuş doğasını vurgulayarak

19. White, 'The Tropics of History' and 'Foucault Decoded' *Tropics of Discourse*, s. 254, 197.

(Vico, *verum ipsum factum*, yani doğru olanla imal edilen aynıdır görüşünden yanadır), Kartezyen kesinlik ve Aydınlanma akılcılığını reddeder. Bilim kesindir; çünkü insan yapımıdır yolundaki görüşün modernist uzantısı, hakikatin fiziksel dünyada matematiksel hesap yardımıyla İnsan tarafından yapılan deneyden çıkması gerektiğine inanmak olmuştur ki, bu bilimin kendi mutlak inancıdır. Modernistlerin tarihsel tümevarımcılık ve kurmacı tümdengelimcilik tercihleri yüzünden tarihçiler başarısızlığa uğramışlar, –bir zamanlar Vico'nun ve yenilerde Foucault'nun kabul ettiği gibi– geçmişin yazılı biçiminin kırılganlığını ve Aydınlanma projesinin ideolojik bakımdan burjuva doğasını tam olarak anlayamamışlardır. Vico'nun mantığının izini süren Foucault açısından, tarihçiler tarihsel bilmede objektif kanıt inançlarını askıya almalı, onun yerine dünyadaki ahlâki konumları dolayımlayan ve temsil eden bir şimdicilik ve dayatmacılığı kabul etmelidir. Vico'ya göre, tarihçiler bir metin olarak geçmişi yazdıklarında, kaçınılmaz olarak onun bağlamı olarak şimdiki zamanı dayatırlar. Tikel sorun olarak algıladıkları bu şeyden kaçınmak için, ana akım tarihçiler Collingwood-Carr'ın tarihsel anlayışa empatik yaklaşımlarını benimserler. Foucault'nun izinden giden yapısökümcü tarihçiler ise burada geçmişin kuruluşunda dilin oluşturucu rolünü daha derinden kavrayabilmek için yeni bir fırsat bulmuştur; geçmişi yeniden düşünmek kaçınılmaz olarak tarihi yeniden düşünmektir.

Dört asal mecaz yapısı üzerine çalışmak, White'ın ileri sürdüğü gibi, bilincimizin "dünyayı bilmek için giriştiği çabalarda içinden geçtiği"; ama son tahlilde "onu tam olarak bilmeyi" her zaman imkânsız kılan aşamalara ya da sarmallara aşina olmak için bir fırsattır.[20] Foucault'nun da kabul ettiği gibi, bilmenin başarılamaması bizi geçmiş hakkında yazmaktan alıkoymamalıdır. Ama geçmiş hakkında hem anlatının bizi ideolojik olarak biçimlendirme gücünün ayrımında olarak hem de anlatı olarak kurduğumuz geçmişin gerçeklik olmadığını tanıyarak yazmalıyız. Başta Foucault olmak

20. Agy.

üzere Vico'dan beri birçok yorumcunun işaret ettiği gibi, dil ideolojik tahakküm ve muhalefetin birincil aracıdır. Spesifik olarak geçmişin yapısökümü, Cezayir asıllı Marksist Louis Althusser'in açıkladığı gibi, dilin ideolojik olarak araya girip soru sorma işlevini –dilin insanları daha güçsüz ya da tabi konumlara yerleştirmek üzere ideolojik düzeyde iş görme kapasitesini– kavrayabilmemizi sağlar. Althusser'e göre, kitleler epistemik olarak belirlenmiş medya ve öteki iletişim sistemleri aracılığıyla iş gören devletin ideolojik aygıtları sayesinde kurulur ve ideolojik olarak tabi konumlara yerleştirilir.[21] Bilgi iktidar olduğundan ve bilgimizin sınırı ve biçimi bilgimizi dile getirmek için kullandığımız dile bağlı olduğundan, dili kullanma biçimimiz kurucu değer, otorite ve meşruiyet hakkındaki düşüncelerimizi etkileyecektir.

Daha açık bir dille söylersek, bilgiyi üreten epistemik kurallar hakkındaki anlayışımızı da tarih yazımını da önceden şekillendiren (belirleyen mi yoksa?) mecazlar her yönüyle ideolojiktir. Egemen mecaz yapısını tespit etmek isteyen tarihçi için bu, hem deliller hem de kendi tarihsel tahayyül gücünde, içerikle biçim arasındaki ilişkiyi araştırmak anlamına gelir. Geçmişin (olduğu var sanılan) gerçekliğinin metinsel olarak yaratıldığını ve ideolojik olarak gerçeklik etkisiyle lekelendiğini aklımızdan çıkarmamalıyız. Bununla kastettiğim şey şudur: *Yazılı tarih*, hem yaşanmış hem de yazılmış bir deneyim olarak, geçmişteki mecazi yapıların doğasını ve önemini kavramalıdır. Tıpkı, mecazların Vico'nun tarihe ilişkin aşama teorisinin (metafor, tanrılar çağını; metonimi, kahramanlar çağını; synecdoche, insanlar çağını ve ironi de yozlaşma ve çöküş çağını temsil eder) temelini oluşturması gibi, Foucault'ya göre de her epistemin bir mecazi temeli vardır. Gayet doğal olarak biz post-yapısalcılığı ve yapısökümü, her biri kendi tarzında insan merkezli modernist tarihi reddeden ve birlikte tarihteki mevcut statü krizine ilişkin deliller ortaya koyan postmodern ampirik birimler olarak görebiliriz.

21. Louis Althusser, *Lenin and Philosophy and Other Essays* (New York, Monthly Review Press, 1971), s. 162. Uzun bir giriş için, bkz. Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992), s. 177-178.

Daha 1984 yılında Mark Poster oldukça yerinde bir tespitte bulunarak, tarih yazımındaki tutarsızlık dediği şeyin ana nedeninin "sosyal tarihle uğraşanların teorik düşünmemeleri"[22] olduğunu iddia edebiliyordu. Bugün durum değişmiş olmakla birlikte, genelde ana akım hâlâ Foucault'nun çalışmalarını bilerek göz ardı etme hatasını işliyor. Bu tarihçiler Foucault'nun, tarihçinin rolünün bir epistem içinde arşivin söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerini tespit etmek ve irdelemek olduğu, böylelikle o tarihçinin okurlarına üretilmiş anlatısal dönüşümleri ve bunların geçmişteki olayları, eylemleri ve inançları nasıl doğrudan koşulladığını sunabileceği yolundaki görüşlerini reddediyor. Foucault ilk yapısökümcü ya da postmodern tarihçi olabilir, olmayabilir de, ama tek başına Modern çağla içinde yaşadığımız çağ arasındaki epistemolojik kopuşa işaret etmesi bile onun bir düşünür olarak çapını gösterir. Belki de Foucault, tarihi tümevarımsal çıkarıma ya da nedensellik, orijinler, kesinlik ve doğruluk isnatlarına dayanmayan bir form olarak yeniden şekillendirmesi yüzünden daha çok övgüyü hak ediyor. Ampirist kökenciliğin bu reddinden hareketle, yararlılığının son tahlilde bilginin tekabüliyet teorisinden başka hangi kriterlere göre örgütlendiğine ilişkin bize anlattıklarına bağlı olduğunu kabul ederek, söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerin bir arşivi olarak tarihsel delillerin doğası ve amacını yeniden düşünebiliriz.

Tarihin doğası hakkındaki bu yeni görüş, görünen o ki, felsefeyi uygulamacıların suratına çalıyor ya da Elton'ın söylediği gibi, tozlu raflardan çalışma masasına indiriyor. Foucault'dan sonra tarihçiler tarih çalışmalarının ve bizatihi tarihin kurgulanmış anlatılar olduğu fikrine giderek sıcak bakıyor. İşte bu yeni bilinç ışığında Hayden White tarih yazımına kendi katkısını yapmıştır. Foucault'nun izinden giden White'ın iddiası şudur: Bir biliş ve temsil biçimi olarak anlatı, kaçınılmaz olduğu kadar insanı öfkeye boğacak kadar inatçıdır da. Gelgelelim, eğer bir disiplin olarak ta-

22. Poster, *Foucault, Marxism and History*, s. 71.

rih geçmişle karıştırılmayacaksa –White'ın programının merkezi teması– o zaman tarihin olası gerçekliklerine sadece dilsel yapılar ve kategorilerle kısıtlanmış haliyle tarihçilerin kavramsal güçleriyle erişilebilir. Şimdi White'ın tarihsel açıklamaya ilişkin anlatısal modelini irdeleyeceğiz.

VIII
Hayden White ve yapısökümcü tarih

A. GİRİŞ

Araştırmalarını kaleme aldıkları biçimin tarihsel anlamı yarattığı fikrini normalde reddeden tarihçiler, bunu, geçmiş *hakkında* yazarken kullanılan dilin bir anlatı olarak geçmişe tekabül edebileceği varsayımına dayanarak yaparlar. Hayden White'ın (Louis Mink, F. R. Ankersmit ve Paul Ricoeur gibi başkalarıyla birlikte) karşı çıktığı bir görüştür bu. White'ın geçmiş olayları anlatırken ve değerlendirirken tarihçilerin geçmişi nasıl etkili bir biçimde icat ettiklerine ilişkin analizi, belki de geçen otuz yılda tarih yöntembilimindeki en radikal gelişmedir. Bu analiz diğer felsefeci ve tarihçileri de anlatı biçimi ile yaşanmış deneyim arasındaki tekabüliyet ya da türdeşlik meselesini gündeme almaya zorlamıştır.

White açısından, bulunmaktan çok icat ya da tahayyül edildiği için, tarih her şeyden önce, daha önce var olan bir anlatıya ya da hikâyeye uymaz ya da tekabül etmez. White geçmişin var olduğuna karşı çıkmaz ve anti-göndermeci de değildir; ama başlangıçta ortaya attığım soruya, yani geçmişin yaşadıkları hayatı açıklamak üzere geçmişte yaşamış insanlar tarafından anlatılan önceden mevcut bir hikâye olup olmadığı sorusuna verdiği yanıt şudur: Biz açıklayıcı, ideolojik ve siyasi olmak üzere çeşitli nedenlerle geçmişe hikâyeler dayatırız. Anlatılar geçmiş gerçeklikleri aktarmanın yansız araçları olmadığı gibi, tarihçiler de insan amaçlarının ve inançlarının delillerinden hareketle geçmişin doğru anlatısını keşfedemez.

İki ana akımdan tarihçiler yazarın niyetinin, doğrunun, nedenlerin ve orijinlerin yeniden oluşturulabileceğine, sözcükler ve dünya arasında yeterli bir tekabüliyete inanırlar ve tarihin –toplumsal sınıf gibi maddi koşullarca mutlak anlamda kısıtlanmamış olan– geçmişteki insanların eylemde bulunmak, düşünmek ve akılcı seçimler (ya da açıklanabilir akli olmayan seçimler) yapmaktaki nihai özgürlüğünden doğduğunu savunurlar. Bu tarihçiler, ideolojik bakımdan muhafazakâr olan bu konumdan hareketle, sahici, ampirist olarak kurulmuş bir tarih yöntemi olduğunda ısrarlıdır. Ne var ki, yöntem konusunda bazı tarihçiler bir yanda bu inançlar dizisini ısrarla savunurken bir yandan da "tarihsel açıklama hakkında söyleyecek fazla bir şey yoktur; gündelik yaşamdaki açıklama hakkında ne söyleyebiliyorsak tarihsel açıklama hakkında da onu söyleyebiliriz" gibi bir iddia ortaya atarak iki yolu da denemektedir.[1] Bu tutarsızlığın nedeni analitik felsefecilerin yirminci yüzyılda yürüttüğü tartışmaların göz ardı edilmesidir; oysa ki tartışmalar şu konu üzerinde yürütülmüştü: Dil bilginin üretildiği ve anlaşıldığı asal durumdur ve niyetler hakkında mikro düzeydeki

1. John Passmore, 'Explanation in Everyday Life, in Science, and in History', *History and Theory*, Cilt 2, No. 2, 1962, s. 122, 123, alıntı G. Roberts, 'Narrative History as a Way of Life', *Journal of Contemporary History*, Cilt 31, 1996, s. 221-228. Bu mesele aynı zamanda Marwick-White diyaloğuna karşılıklar ve yanıtları da içeriyor.

bireysel ifadeler yerine, *bir bütün olarak* tarihsel metnin yapısı bilişsel olabilir, yani anlam yaratabilir.

Kuşkusuz, White'a meydan okuyabilir ve tarihsel anlatının geçmişle fiili olarak ne oranda türdeş olduğunu, tarihin geçmişi geri mi getirdiğini, yoksa bizim mi bir hikâye dayattığımızı bir kere daha sorabiliriz. Bu, ampiristlerin tahayyül ettiklerinden farklı bir tekabüliyet –ben buna bir anlatı tekabüliyeti diyorum– olacaktır. Ampirizm yoluyla değil de geçmişin egemen/tabi retorik yapıları üzerine yapılan bir çalışma yoluyla, hikâyemizin geçmişin hikâyesi olması anlamında bir tekabüliyet vardır. Geçmişi canlandırma ya da geçmişle denklik kurma, işin doğası gereği günümüz yazılı tarihinin dokusuna işlemiş anlatı yapısına tabi olacaktır. Bu meseleye ve White'ın, tarihçinin hikâyeyi keşfi fikrini reddedişine döneceğim. F. R. Ankersmit'in ileri sürdüğü gibi, "bir bütün olarak" tarihsel metin yakın tarihlere kadar "felsefi soruşturmanın konusu" olmamıştır.[2] Tarihin bu düzey metinsel analize en uygun edebi faaliyet olduğu düşünüldüğünde, bu üzücü bir durumdur. İşte bu düzeyde biz tarihte anlatının rolü konusunda White ve diğer tüm ilgili düşünürler açısından merkezi sorunun ne olduğu meselesini ele alıyoruz: Hayat denen şeyin anlatısal bir yapısı var mıdır ve bu yeniden kurulabilir mi? Eğer varsa ve kurulabilirse, o zaman yazılı haliyle tarihin nesnel bir ampirist araştırma programının raporu ya da öznel bir edebiyat parçası olarak değil geçmişte yaşanmış hayatın ve kültürün bir temsili olarak görülmesi gerekir.

B. EPİSTEMOLOJİ

Gösteren/gösterilen ilişkisinin çetin doğası, göndermesellik ve ampirist tekabüliyetin yerinden sökülmesi, kapsayıcı yasa kurmacılığının gerilemesi ve Foucault'nun geçmişle anlatı formu arasındaki ilişki üzerine söyledikleri, bir açıklama formu olarak

2. F.R. Ankersmit, *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994), s. 3.

tarihin karmaşık ideolojik, açıklayıcı ve öyküleştirilmiş yapısını tartışmaya açmıştır. İşte bu sayede biz tarihi, bir bağlama oturtulmuş kaynakların katıksız ürünü, ampirik olarak türetilmiş ve çıplak deneyimin yeniden kurgulanması ya da bir sosyal teorinin kurgusu olarak değil; edebi bir yapıt olarak görürüz. Foucault gibi Hayden White da tarih yazımında vurguyu söylemsel pratikler ve belirleyici mecaz yapılarına yapmış ve Foucault'nun görüşleriyle birlikte ele alındığında, tarihçilerin anlatısal temsil yapılarıyla tarihsel değişimin doğasını ilişkilendirmesine imkân veren formel bir model sunmuştur.

Epistemolojik anlamda, White'ın mecaz yapılarıyla örülerek imal edilen tarihsel açıklamaya ilişkin kendi formel anlatı modelini Foucault'nun epistem nosyonuyla birlikte ele alışı, metinsel bir ürün olarak geçmiş hakkında önemli soruları tartışmaya açar. White'ın tarihsel yazı ve anlayış modelini artık herkes biliyor.[3] Kısaca özetleyecek olursak, White bir tarihsel anlatı modeli sunar. Bu modelde modelin biçimi, tarihçinin geçmişin içeriğinin anlamına ilişkin anlayışını önceden biçimlendirir. White'ın anahtar metni 1970 başlarında yayımlanmış *Metahistory*'dir. Bu kitapta White bir tarihsel metnin kendisini *ve* geçmişi nasıl anlamla donattığını gösterir. Çoğu tarihçiye göre, tarihsel açıklamalarda yalın bir edebi üslup kullanılır ve bu da anlatının anlayışla ilgisizliğinin bir ölçüsüdür. Sadede gelirsek, altındaki araştırma nesnesi dururken büyüteç üzerinde çalışmak da ne oluyor?

Gelgelelim, White bizi temel meselelerle yüzleşmeye zorluyor. Gerçekliği sadece dil aracılığıyla kavrayabilir olduğumuza göre, dil, gerçeklik hakkındaki varsayımlarımıza karşı durabilir mi? (Nitekim, figüratif niteliği yüzünden, dil her zaman o gerçekliği imal etmek durumundadır.) Dil hapishanesinden kaçıp gerçeğe u-

3. Keith Jenkins, *On 'What is History?'* (London, Routledge, 1995), s. 134-179 ve Keith Green ve Jill LeBihan, *Critical Theory and Practice: A Coursebook* (London, Routledge, 1996), s. 92-93, 100-101, 136-137. Bkz. ayrıca Raphael Samuel'in *Theatres of Memory* (London, Verso, 1994), s. 8, 41-42'de White'ı ampirist reddi ve Roger Chartier, *On the Edge of the Cliff: History, Language and Practice* (Baltimore ve London, Johns Hopkins University Press, 1997), s. 28-38.

laşamaz mıyız hiçbir zaman? Tarihsel yeniden kurgumuzun biçimi, yorumumuzu doğrudan koşullar ya da kurar mı? Kendi anlatı yapılarımızı geçmişe nasıl dayatırız? Bu sorular üzerine kafa yoran sadece White değildi. Yorumbilimsel bir mesele olarak anlatının işlevi birçok tarihçi tarafından ele alınmıştır. Örneğin Frederick A. Olafson sorularımızın çerçevesinin çizilmesi ve yanıtlanmasında yalnızca tarihçinin birincil kaynakların dilini anlamasının değil; anlatının işlevinin de önemine işaret etmiştir. Biz tarihçiler dil sayesinde tarihsel anlayış yaratma sürecinin merkezinde yer alırız.[4] White bunu dil-dünya ayrımının sürdürülmesine karşı çıkarak savunur. Ana akımlara dahil tarihçiler için geçmişin temsilinde yeterlilik iddiasında bulunmak kesinlikle önemli olmakla birlikte, White bu ampirist yüklemeyi doğrudan tartışmaya açar.

Daha önce belirttiğim gibi, White'ın tarih yöntemi, yazılı tarihin tartışmasız bir biçimde bir edebi faaliyet olduğu ve bir araç olmadan geçmişin ne olduğuna vakıf olamayacağımız genel varsayımlarından hareket eder. Buradan çıkan sonuca göre, biz geçmişi onu örgütlemek üzere tasarladığımız anlatı formu vasıtasıyla anlarız. Bu yüzden tarih, her düzeyde dayatılmış ya da icat edilmiş bir anlam taşıyan bir metindir. Yapısökümcü tarihçiye kalan işlev, yorumdur; ama bu bir metnin (geçmiş) tarihçinin kendi kurgusundan ibaret başka bir metin olan yeni bir anlatı çeşidine (yazılı tarih) aktarılması olarak anlaşılacak bir yorumdur. Geçmişe ilişkin bu metinsel ürün, bildiğimiz gibi, yeniden anlamlandırmanın dört temel mecaz yapısı –metafor, metonimi, synecdoche ve/veya ironi– tarafından yönlendirilir. Sözcükler ve şeyler ya da dil ve geçmiş gerçeklik arasında zorunlu hiçbir tekabüliyet olmadığından, tarihsel metin sadece öteki tarihsel metinlerle bağlantılandırılabilir ve anlamını da öteki metinlerden türetir. Bu, tarihin anlamını metinler-arası ilişkiden aldığı argümanıdır ve argüman Derrida'nın *différance* kavramından yararlanmasının büyük önemini ortaya çıkarırken, Foucault'nun bizatihi geçmişin bir metin olarak ele alınabileceği görüşüne de vurgu yapar. Elbette, bunların hiçbiri

4. Frederick A. Olafson, 'Hermeneutics: "Analytical" and "Dialectical"', *History and Theory, Beiheft* 25, 1986, s. 28-42.

yeniden-kurmacıyı yolundan döndürmez-döndüremez de. White'ın işaret ettiği gibi, sözel bir model olarak tanımlanan tarih eğer isterse tarihçi tarafından hâlâ "geçmişte *'gerçekten* olan'ın, temsili/tasavvuru ve açıklaması olarak sunulabilir." Ne White ne de yapısökümcü bilinç geçmişin içeriğinin olduğu gibi değerlendirilmesine ambargo koyar; onlar yalnızca tarihin nihai göndermeselliğini ve bilinirliğini sorgular.

White'a göre, geçmişin ne olduğunu anlamak için ona bir anlatı dayatmamız gerekir; dolayısıyla geçmiş bilgimiz bir şiirsel edim vasıtasıyla oluşur. Bu bütün tarihsel anlatımlardaki kurgu öğesidir ve tarihçilerin ihmaliyle kötüye kullanılan da bu öğedir. Tarihçi tarafından seçilen ve tarihsel anlayışa kurgusal boyut katan anlatı geçmişin incelikle işlenmesidir. Kurgusal öğe iki durumda da; hem ampiristler fiilen olduğu haliyle hikâye neyse onu anlattıklarını iddia ederken hem de yapısökümcüler öyküleştirmeyi geçmişin bir hikâyesi olarak almayı tercih ederken ortaya çıkar. Buradan çıkan sonuca göre, eğer White haklıysa ve geçmişte yaşamış insanlar fiilen hikâyeler yaşamıyorsa (yani hayatlarına ve hayatlarına anlam vermek için zamanlarına özel tür bir öykü dayatmıyorlarsa), yeniden-kurmacıların hikâyelerinde geçmişin gerçekliğini keşfettikleri argümanı, geçmişte keşfedilecek hikâye olmadığı oranda geçerliliğini yitirir. White tarih olarak geçmişin hikâye olmadığında ısrarlıdır; bu, tarihin ne hakkında olduğunu yeniden dile getirmeye çalışan tarihçilerin kurgusal icadıdır. White'ın dediği gibi,

> Tarihsel durumlar *içkin olarak* trajik, komik ya da romantiktir. Bu durumlar içkin olarak ironik de olabilirler pekâlâ, ancak onların o şekilde öyküleştirilmesi gerekmez. Tarihçilerin trajik bir durumu komik bir duruma dönüştürmek için yapmaları gereken tek şey, bakış açısını ya da algılama alanını değiştirmektir. Zaten, biz durumların trajik ya da komik olduğunu sadece bu kavramlar bizim genel olarak kültür ve özel olarak da edebi geleneğimizin parçaları olduklarından dolayı düşünürüz. Verili bir tarihsel durumun *nasıl* betimleneceği tarihçinin özel bir öyküleştirme yapısıyla belli bir anlamla donatmayı istediği tarihsel olayları eşleştirmekteki hünerine bağlıdır.[5]

5. Hayden White, 'The Historical Text as Literary Artifact', *Tropics of Discourse:*

Başka bir noktada White inatla "hiç kimse bir hikâye *yaşamaz*" der. Dolayısıyla bütün öyküleştirmeler daha sonra tarihçiler tarafından dayatılmıştır.[6] Elbette, White'a katılmak zorunda değiliz. Öz olarak edebi bir faaliyet olarak görülen tarih, geçmişte yaşamış insanların gerçekten de hayatlarını kendilerine özel epistemleri içinde tasarlanmış anlatılar olarak açıklamış olmaları ihtimalini ortadan kaldırmayabilir. Buradan da, *yaşandığı haliyle* geçmiş olaylarla daha sonra tarihçiler tarafından öyküleştirilmiş olarak *tarihleri* arasında belli türden anlatısal tekabüliyetin mümkün olduğu sonucu çıkar; ama bu aynı zamanda *genel olarak* epistemin derin anlatısal yapısı tarafından sınırlanmış olan geçmişteki çeşitli hikâyeler ya da muhtemel hikâyeleştirmelerin olduğu anlamına da gelir. Gerçekten de, White'ın sorduğu gibi, "dildeki metaforik dönüşümlerin dinamikleriyle hem bilinçteki hem de toplumdaki dönüşümler" arasında bir benzerlik var mıdır?[7] Bu, akla şunu getirir: Tarihteki aşamalar az ya da çok belirlenimci bir ilişki içinde pekâlâ bu aşamaların yükselen figüratif mecaz yapılarıyla, yani Rönesans'tan beri Batılı toplumların temel kültürel geleneklerini çağrıştıran düşüncenin metaforikten metonimik ve synecdoche'tan ironik ifade edilişine geçişlere denk düşebilir. Ya da geçmişten alıp yeniden kurabileceğimiz öyküleştirmeler var mıdır?

Eğer öyküleştirme gerçekten de mecaz yapılarıyla belirlenmişse ve Foucault'nun epistemik tarihsel değişim analizi doğruysa, White güç durumdadır. Robert Berkhofer'ın işaret ettiği gibi, eğer White'ın mecazlar akışı (Foucault'nun epistemler sırasını izleyerek) öyküleştirmenin estetiğini ve düzeyini, argümanın bilişsel düzeyini ve tarihsel anlatımlarda bunların birleşik ideolojik içerimlerini önceden şekillendiriyor ya da tayin ediyorsa, o zaman geçmiş olaylar ancak geçmişin gerçek içeriğinden bağımsız şiirsel

Essays in Cultural Criticism (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), s. 85.

6. Hayden White, 'Historicism, History and the Figurative Imagination', Agy., s. 101-120.

7. Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987), s. 209.

edimler olarak tasarlanabilir.[8] Mecazi sürecin tarihçinin geçmiş hakkındaki kendi figüratif anlayışını ve geçmişte yaşamış insanları yönlendirmesi White'ın Amerika'nın modern tarihsel gelişmesine uyguladığı yakın tarihli modelinde görülebilir.[9] White'ın retoriksel kurmacılığı, geçmişin ne hakkında olduğuna ilişkin çalışma yürütemeyeceğimiz anlamına değil; ampirizmin daraltıcı sınırlarını tanımamız gerektiği anlamına gelir. Kuşkusuz, geçmişin yapısını çözerken geçmişe ilişkin her tür anlatının da yapısını çözebiliriz. Yapısökümcü tarihin köklü yararlarından biri kendi biçimiyle tarihin içeriği arasındaki engelleri yerle bir etmesidir. Geçmişin yapısını çözerken, hakkında yazdığımız tarihin de yapısını çözeriz. Dolayısıyla, sen ya da ben bu kitabın ya da White'ın *Metahistory*'sinin yapısını çözebiliriz. Aslında, *Metahistory*'nin sonuç bölümünde White da modelindeki biçimin insan tarihindeki kendi kitabının yazıldığı şimdiki/belirgin ironik aşamayı yansıtıyor olabileceğini söyleyerek, böyle bir yol öneriyor. Dolayısıyla, geçmişin yapısını çözerken kaçınılmaz olarak bu disiplinin de yapısını çözeriz.

White tarihçilerin tahayyül güçlerini kullanmakta özgür oldukları sonucuna varır ve Foucault'nun dört epistemini öz olarak içinde egemen mecazların bilgiyi örgütleme hizmeti verdiği ardışık dönemler olarak görür ve biz herhangi bir zaman ya da yerdeki anlatı yapısının, insanların hayatlarının anlamını kendilerine nasıl anlatacaklarını etkileyen bilişsel koşulları oluşturduğunu ileri sürebiliriz.[10] White'ın formel modeli epistemolojik bakımdan daha dardı ve tarihçilerin, geçmişi mevcut dilsel, edebi ve özel olarak fi-

8. Robert Berkhofer, *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995), s. 134-135.
9. Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992) ve Dorothy Ross, 'Grand Narratives in American Historical Writing: From Romance to Uncertainty', *American Historical Review*, Cilt 100, No. 3, Haziran 1995, s. 651-677.
10. Hayden White, 'Interpretation in History', 'The Tropics of History: The Deep Structure of the New Science' ve 'Foucault Decoded: Notes From Underground', *Tropics of Discourse*, s. 51-80, 197-217, 230-260 ve 'Structuralism and Popular Culture', *Journal of Popular Culture*, Cilt 7, 1974, s. 759-775; Munslow, *Discourse and Culture*, s. 1-4.

güratif biçimlerle nasıl ve hangi yollardan geçerek şekillendirdiği ve sınırlarını çizme meselesine bağlı olduğundan böylesi spekülasyonları barındırmaz. White'ın modeli, geçmişe ilişkin olarak, tarihçiler tarafından elde edilebilir tek bir temel okuma ya da öyküleştirme olup olmadığı sorusunu yanıtlamaz. White ampirizmin garanti ettiği geçmişin gerçekliğiyle değil, dayatmacı tarihçinin Barthes'ın gerçeklik etkisi dediği şeyi yaratan öyküleştirmesiyle ilgilidir. Daha önce değindiğim gibi, White'ın formel modeli bizi tarihin içeriği, tarihin ne hakkında olduğu meselesini araştırmaktan alıkoymaz; ama böylesi bir çalışmaya kökten farklı bir açıdan bakar. Bu model en temel kültürel düzeyde, yani anlatı düzeyinde tarihi nasıl ele alacağımıza ilişkin yeni bir vizyon ortaya koyar.

C. DELİLLER

White'a göre, yazarın *orijinal* niyetlerini ve dolayısıyla delillerin anlamını yeniden keşfetme ya da kurma çabası, ampirik/çıkarımsal yöntemin akla getirdiği muhakeme sorunlarından her zaman daha zorludur. Bireysel referansı olan önermelerin basit düzeyinin (Başkan Madison 1 metre 60 santimetre boyundaydı) ötesinde anlamı *yaratan*, orijinal yazar tarafından kurulduğu haliyle özsel/orijinal ve amaçsal anlamın keşfi ya da canlandırılması değil; tarihsel olguların bir bütünlük olarak kurgulanmasıdır. Geçmişe ait tüm izlerin dolayımlanmış olduklarını, çünkü bunların hem geçmişte hem de şimdi bir biçimde kategorize edildiklerini ya da düzenlendiklerini yani anlatı haline getirildiklerini –hermenötik ya da yorumsal bir sarmal oluşturduklarını– ileri sürmüştüm. Bu demektir ki, tekil olayları ve önermeleri tarihsel olgulara dönüştürmek için bir öyküleştirme icat ederken, öyküleştirme, zamanla parçalarının toplamından daha büyük bir şey haline gelir ve hem White hem de Ankersmit'in ileri sürdüğü gibi, ilk başta delillerin yorumu kadar seçimini de belirleyen önceden tespit edilmiş öyküleştirmedir.

White'ın dediği gibi, tarihçiler Fransız Devrimi ya da Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne ilişkin olguları açıklamaya kalkıştıklarında;

> Mesele... olguların neler olduklarından çok, başkası değil de belli bir açıklama tarzını kutsamak üzere olguların nasıl betimlenecek olduklarıdır. Bazı tarihçiler teknik terminolojisini bulana kadar tarihin bir bilim olamayacağını söyleyecektir ısrarla... Bu, Marksistlerin, pozitivistlerin, metrik-tarihçilerin ve benzerlerinin tavsiyesidir. Başkaları ise tarih yazımının haysiyetinin gündelik dil kullanımına bağlı olduğunda ısrar etmeyi sürdürecektir... Bu son grup gündelik dilin *olguların* ideolojik deformasyonu karşısında bir kale gibi durduğunu ileri sürer. Onların göremedikleri şey ise kendi başına gündelik dilin, onsuz söylemi düşünemeyeceğimiz dil figürleri tarafından temsil edilen kendi terminolojik belirlenim biçimleri olduğudur.[11]

Demek ki, biz dili kullanırken dilin figüratif taleplerine tabiyizdir, ama dille olan ortaklığımıza kendimizden de çok şey katarız her zaman. White'ın belirttiği gibi, "çoğu tarihsel olay farklı yorumlar elde etmek ve farklı anlamla donatmak üzere çok farklı biçimlerde öyküleştirilebilir."[12] Bu yüzden, tarihçinin girdisi bir açıklama biçimi olarak anlatının figüratif ya da metaforik doğasını geliştirme –tarihsel tahayyül gücünü genişletme– yetisidir.

Çoğu tarihçi, geçmişi fiilen olduğu haliyle yeniden ziyaret edip üretebilsek bile, hâlâ onu içinde bulunduğumuz yer ve zamanda ve çok büyük bir ihtimalle kendi ideolojik amaçlarımıza göre yorumluyor olduğumuzu kabul eder. Giderek çaptan düşen naif ampiristler tayfası dışında bugün kimse tarihçilerin hakikati keşfetmek üzere geçmişi nesnel olarak yeniden canlandırdığı fikrini ciddi olarak desteklemez. Naif ampirizm yerine ben artık pratikte çoğu tarihçinin geçmişte *kendi* hakikatini aradığı bir durumda olduğunu savunacağım. Tarihsel olguları bağlamlarına oturtarak ve yaratarak geçmişin teknik olarak yeniden canlandırılması ne kadar kusursuz olursa olsun, ideolojik bakımdan yanlı *ve* retorik olarak kurmacı olan tarihçinin dayatması her zaman sürecektir bence. Delilleri yorumladığımızda, kendi yorumumuzu mevcut yorumların üstüne ekleyerek varsayılan bir "hakikat" merkezine katkıda bulunuruz. Böylelikle tarihsel yorumlar sürekli elden geçirilir ve geçmişin an-

11. Hayden White, 'The Fictions of Factual Representation', *Tropics of Discourse*, s. 134.
12. White, 'The Historical Text as Literary Artifact', s. 84-85.

lamsızlığı tarihin disipline sokma çabası yoluyla kendisine dayatılan yeni bir düzen kazanırken, aslında yaratılan tarihsel anlam da değişecektir. Sürekli gözden geçirip yenileme yoluyla, geçmişin geleneksel disipline sokulması ya da evcilleştirilmesi White'ın "yüce" açıklanamaz değişimin içsel belirsizliği dediği geçmişin içini boşaltır. Yapısökümcü bilinç geçmişin yüce doğasını –literal anlamsızlığını, merkezden ve sonuçta hakikatten yoksunluğunu– bilerek kabul ederken; ana akımcılar hâlâ, geçmişin gerçekte neye benzediği sorusunu sormayı ve profesyonel arşiv araştırmalarından aldıkları güçle hâlâ hakiki gerçekliğe giderek yaklaştıklarına inanmayı sürdürürler. Hakikatin Marksistler, post-kolonyal liberaller, feministler, revizyonist sağcılar, post-yapısalcılar vb. için farklı oluşu bizi hakikate giderek yaklaşmanın imkânsızlığı konusunda uyaracaktır.[13] Belki şimdi tarihle retorik, tespitle kurgu arasındaki eski ayrımların en iyi halde Aydınlanma ve onun on dokuzuncu yüzyıl pozitivist mirasının getirisi oldukça abartılmış bir uzantısı olduğunu kabul edebiliriz.

Mutlak anlama için duyulan gemlenemez arzuyla yüceliğin –olmuş olabileceklerin– inkârı, delillerden kalkarak yazarın gerçek, ama gizli niyetini bulup çıkarma çabasında etkisini hissettirir en çok. White'ın bakışı, bu imkânsız keşif gezisini reddederken derinliğinin en uç noktasına erişir. Eğer geçmişin kurguya dayalı bir anlatı yapısı varsa ya da geçmiş anlamsızsa; o zaman yeniden-kurmacıların delillerden hareketle istikrarlı, düzenli, akıbeti belli ve orijinal anlamın yeniden yakalanmasına imkân verecek tarihselleştirilmiş bir bağlamın gerçekliği iddiaları geçersizdir. White'a göre, tanım gereği yeniden-kurmacı bağlamcılık tarafından canlandırılacak orijinal anlamın gerçek anlamda yokluğu özellikle bugün çok önemlidir; çünkü White tarihin sağ, sol ya da ortanın politik ve ideolojik amaçlarına göre kategorize edilmemesi ve kapatılmaması gerektiğine, bunun hayati bir mesele olduğuna inanır. Bu yüzden White, anlatı haline getirirken delilleri bir düzene sokma eylemimizin doğrudan ve etkili bir biçimde bir olay ya da

13. S. Monk, *The Sublime* (Ann Arbor, University of Michigan Press, 1960).

düşünceye ilişkin sahici ya da aynı anlama gelmek üzere, alternatif öteki anlamlara giden yolu tıkadığını vurgular. Bir şeyin ne anlama geldiğini bildiğimize karar verdiğimizde, o şeyin anlamını da belirlemiş oluruz.

Eğer metin halindeki orijinal delil, orijinal yazarın niyetini gösterme açısından güvenilir olamıyorsa, delillere dayalı ne kadar analiz yaparsak yapalım neyin dışarıda bırakıldığını bulamayız ya da delil ilk defa yaratılırken kurgulanmış olan şeyi kurgulanmamış kılamayız. White'ın son derece sıcak baktığı yücelik öğesi biz eğer delillerin doğasını anlayamazsak yitip gider. Bu, fiilen olmuş olanın ne olduğunu bilme yönündeki Rankeci güçlü arzu yüzünden, yeniden-kurmacı ana akım için büyük bir tehdittir. Şu konuda White'a katılmaktan yanayım: Eğer tarihçi delillerde gömülü olduğu varsayılan o hikâyeyi bilemezse, bunun nedeni belki geçmişte, geçmiş hakkında anlatılan sonsuz sayıda hikâyenin olmasıdır. Tarihçinin yapması gereken şey, delillerin destekleyeceği, ardından makul bir biçimde (olguları özel türden bir hikâye olarak derlemeye imkân veren) henüz türü belli olmayan bir öyküleştirme ya da kültürel mitlerle dolu tutarlı bir öyküleştirme olarak ortaya konabilecek farklı türden hikâyeleri tespit etmektir. Sunulan hikâye aynı mitler stokuna ve okurun da paylaştığı ideolojik ve yöntemsel tercihlere seslendiğinde hikâye pekâlâ inandırıcı, akla yatkın ya da iyi anlatı olabilir. Bu o anlatılana ya da yoruma, White'ın dediği gibi, "anlam ya da önem havası" verir ve tarihe gerçeklik duygusu aşılar.[14] Bence White'ın işaret ettiği şey şudur: Bu gerçekçilik, tarihçi tarafından seçilmiş estetik ve etik seçimlerin sonucudur; yeniden-kurmacı ya da kurmacı tarihçiler istedikleri kadar bunun yıllar alan zahmetli, derin ve hassas arşiv araştırmaları ve yorumlar –muhtemelen ikisi de olacaktır– sonucu olduğunu iddia etsinler.

Bildiğimiz gibi, *Quellenkritik*'in yeniden-kurmacı paradigması okura olmuş olanın aynen kendisini –anlamın kokusunu– vermekten çok insan eylemlerinin ve olayların meşru ve tam tespitini sağlamayı amaçlar. Ama, F. R. Ankersmit'in ileri sürdüğü gibi, ta-

14. White, 'Interpretation in History', s. 60.

rihsel anlatı "bir teras katı gibidir; kendi bireysel ifadeleriyle örülmüş merdiveni tırmandıktan sonra, insan o merdivenle çıktığı alanın çok ötesini gözler."[15] White'ın yargısına göre, tamı tamına bu noktadan ya da bu görüş noktasında her tarihçi, perspektifi belirlemek ve delillere hakikat değil anlam yüklemek için, ideolojik içerimleriyle birlikte mecaz yapısına ilişkin birkaç genel strateji, öyküleştirme ve argüman arasında seçim yaparak, kendi yorumsal (yeni) bağlamını tasarlar. Böylelikle tarih muhakemeli bir yeniden kurma olmaktan çok, bir tablo yapmaya benzer; yani geçmiş hakkındaki bireysel ifadelerden oluşmuş kaynaklardan hareketle geçmişe ilişkin kayıp gerçekliği bulmaktan çok, geçmiş bir dünyanın estetik bir takdirine benzer. Biz tarihçilerin hiçbir zaman geçmiş hakkındaki mevcut tüm göndermesel ifadeleri kullanmadığımıza ilişkin Ankersmit'in iddiası şu anlama gelir: Biz, tıpkı palet üzerindeki renklerden bir seçim yaptığımız gibi, öyküleştirme kararlarımıza göre kullanacağımız (yani önemli bulduğumuz) şeyleri seçeriz. "Tarihsel araştırma sonuçları" daha az ya da daha çok doğru oldukları gösterilemez "tümcelerle ifade edilir"; bunlar o tarihsel araştırma hakkında aynı şeyleri söyleyen, aynı göndermeye sahip öteki tümcelere tekabül eder. Ama anlatısal yorumlar gerçekten de bir dizi tümceden oluşsa da bu, tarihçinin dayattığı ve kendisi yorumlayıcı olan anlatısal yorum yapısının doğru (ya da yanlış) olduğu anlamına gelmez hiçbir şekilde. Elbette, dilsel bir kendilik olarak bizatihi retoriksel kurmacılık, kendisinin de bir temsil olduğu ve böylelikle ampirizmden daha doğru olmadığı ya da olamayacağı gerçeğinden kaçamaz. Ankersmit'in vardığı sonuca göre, bireysel tümceler (deliller) göndermesel olma anlamında geçmişe tekabül etmiş olabilirler ama anlatısal yorumlar olarak bir çatı altında toplandıklarında bu tümceler bundan sonra "geçmişe ancak *uygulanabilir;*" "ona *tekabül etmez* ya da onu *göstermez.*"[16]

Delilleri yorumlama edimi, yeniden-kurmacının iddia edeceği gibi, ilk elden geçmişin atomistik içeriği tarafından dayatılmadığı

15. Ankersmit, *History and Tropology*, s. 41.
16. Agy., s. 34-36.

gibi; yorum da, bir araya getirildiğinde gerçek resmi ya da tasarımı verecek delillerden oluşmuş bir yap-boz oyunu değildir. White'a göre, deliller yap-boz öncesi bir halde, yani tarihçinin kesip kesip anlatısal bir açıklama biçimine sokması gereken bir durumda var olurlar. Yorumun kaderini belirleyen tarihsel olgular değil, sadece öyküleştirme yapılarıdır. Demek ki, White açısından bakıldığında, deliller içkin olarak trajik, komik, hiciv niteliğinde ya da romantik değildir; tarihin ilk kez trajedi ikinci kez ise fars olarak vuku bulduğuna ilişkin Marx'ın meşhur aforizması, olsa olsa, tarihin insanlar tarafından yazıldığı anlamına gelir; ve anlatısal yorum edimi bizi gerisin geri tarihe taşımak yerine, tarihi bilinemez geçmiş gerçeklikten çıkarıp şimdiki zamana getirir. Bu yaratım eylemi –literal ve metaforik olarak– geçmişi değil akla yatkın bir tarih metnini ortaya çıkarır.

Yapısökümcü tarihçiler bireysel gönderme yapan tümcelerin doğruluğundan otomatik olarak kuşkuya düşmedikleri gibi, belli olayların olup olmadığını, insanların kısa mı ya da uzun boylu mu olduklarını, kararların alınıp alınmadığını ya da yirminci yüzyılın birinci yarısında milyonlarca Yahudinin, Alman Nazi rejimi tarafından öldürülüp öldürülmediğini göstermenin imkânsız olduğunu da iddia etmez. Yapısökümcüler delilleri ele alırken tarihsel bilgi üretme süreci üzerinde dururlar. Biz anlamlı (zorunlu olarak doğru değil) olsunlar diye bir anlatıya dönüştürdüğümüz basit kanıtlanabilir tümceleri aldığımızın farkındayız. Bu işlem, tarihçinin yaratıcı/kurgucu gücü sayesinde olur. Geçmişin mecaz esinli dayatılmış bir yapı tarafından tarih olarak yaratıldığını öne sürmüş olmakla birlikte, White tarihçinin sadece delillerin yazıldığı dili öğrenmesinin yetmediğini düşünür; çünkü tarihçi mecazlar aracılığıyla iletilen *düşünce tarzlarına* da vakıf olmalıdır. Bu vukuf edimi bir keşif değil, tarihçi adına etkin anlatısal kurmacılık edimidir. Bu bir keşif ve buluş faaliyeti değil, bir yaratım edimidir.

Geçmişin içkin bir öyküsü olmadığına inanan White, kendi anladığı şekliyle, olgusal temsil kurgusunun dayatmacılık işleminde yattığını anlatır. Kendi ifadesiyle,

> Olgular kaosuyla karşı karşıya kalan tarihçi, anlatım amacıyla yontup biçim vermelidir bunlara. Kısacası, tarihçi tarafından başlangıçta veri olarak kabul edilen tarihsel olgular özgün bir amaçla kaleme alınan bir sözel yapının unsurları olarak ikinci kez kurulmalıdır.[17]

Buradan çıkan sonuca göre, tarihteki tartışmalar nadiren olaylara bağlıdır; tartışmalar çoğu kez olguların ne anlama geldiklerine bağlıdır ve olguların anlamları da –anlatı akımının ürünü– anlatısal yapılanmalarının mecazi çatısı tarafından belirlenir. Eğer tarih ilk elden bir anlatısal kurmacaysa, bu durumda tarihçinin sosyal teori açısından rolü White'a göre ne olabilir?

D. TARİH TEORİLERİ: GEÇMİŞİ KURMAK

White'ın dediği gibi,

> Anlatının doğası sorusunu gündeme getirmek, bizatihi kültürün doğası üzerine kafa yormaya davet etmektir... Anlatıya dönüştürme dürtüsü o kadar doğal, şeyleri gerçekten oldukları biçimiyle nakletmeye yönelik her girişimde anlatı formu o kadar kaçınılmazdır ki; anlatısallık, anlatısallığın olmadığı bir toplumda bir sorun olarak ortaya çıkabilir ancak...[18]

White'ın tarih çalışmasına ilişkin retoriksel kurmacı teorisi bu anlayış temelinde yükselir. White sadece tarihsel metnin altında yatan yapıyı tespit etmeye değil; Foucault gibi, bizatihi geçmişi yaratmak üzere etkinlik yürüten dilsel güçleri de –düşünce tarzlarını– anlamaya çalışır. Ona göre, tarihsel yorum "Foucault'nun, içinde görüngüsel alanın orijinal olarak hazır olduğu dilsel tarzın biçim kazanması dediği şey olarak görülebilir."[19] White burada bilginin prefigüratif mecazlar ve mecaz süreci yoluyla oluşturulduğunu olumlar. Bu mecaz süreci, kurmacılıkla nasıl bir ilişki içindedir peki?

17. White, 'Interpretation in History', s. 55-56.
18. Jenkins, *On 'What is History?'*, s. 85, alıntı White, *The Content of the Form*, s. 1.
19. White, 'Interpretation in History', s. 73.

Şurası açık ki, White bir edebiyat formu olarak tarih üzerinde dururken, tarihi, kurmacılığın bir türü olarak tanımlar. White'ın mecazların prefigüratif gücüyle Foucault'nun epistem kavramı arasında kurduğu bağ tarihsel değişime ilişkin kışkırtıcı ve orijinal bir açıklayıcı dilsel model sunar. White'ın mecazi indirgeme adını verdiği, ama benim retoriksel yapılaştırma demeyi tercih ettiğim bu model, şimdiye kadar tarihçiler tarafından görece sınırlı bir biçimde uygulanmıştır. Bunun üç nedeni vardır: Birincisi, hem Foucault hem de White'a ilişkin genel bir kuşku vardır, çünkü bu düşünürlerin çalışmaları, ampirist bir epistemoloji olarak tarihi sorguluyor; ikincisi ve birincinin sonucu olarak, tarihin ayrıksı bir meslek olarak varoluşunda mesleki çıkarlarımız vardır ve nihayet, üçüncüsü belki de en anlamlısı, bilginin egemen (ya da bağımlı) mecazi prefigüratif temeller üzerinde yükseldiği görüşünden hareket eden herhangi bir tarihsel değişim modeline karşı derin bir antipati vardır. Bu, yeniden-kurmacıların "edebiyatın bir biçimde tarihin ruhunu çalacağı"na ilişkin akıldışı korkularıyla karışık, kurmacılık kuşkusudur. Ana akım içindeki çoğu tarihçi için dilsel belirlenimcilik adı verilen şey ampirik belirsizlik üretir ve doğrudan nihilizmi değilse bile, tehlikeli bir ahlâki göreliği cesaretlendirir. Retoriksel kurmacılık yoluyla yüce olanı canlandırmaya yönelik her girişim, ampirist faaliyetin tam kalbini hedefleyen gözü kara bir saldırıdır.

Foucault'nun izinden giden White'ın savunduğu görüşe göre, tarihçiler tarih yazarken aslında mecazi olarak esinlenmiş bir yapı kurarlar. Bunun karşısında, özellikle Marksist kurmacı tarihçiler arasında popüler olan kanaat ise, fiilen olduğu haliyle tarihsel deneyime yalnızca dilsel olmayan, deneyim temelli sosyal teorileştirmeyle yeniden hayat verilebileceğidir. Bu kitapta kullandığım şekliyle kurmacılık terimi geçmiş üzerine sosyal teori stratejileri, modelleri ya da kapsayıcı açıklama yasaları dayatılmasından doğan tarih anlamına gelir. Bildiğimiz gibi, kurmacılık, özellikle de sosyolojik ve antropolojik çeşitleri, birçok tekil olayı kapsayan genel açıklama düzeyini tercih ederek, tekil olay düzeyindeki yeniden-kurmacı tarihsel çıkarımı sorgular. Bu tür modellerin kullanılması

tarihçilerin, bilenle bilinen arasında bir uçurum olduğunu savunarak, geçmişten kendini koparıp ayrı bir yerde durmaya muktedir olduğu görüşünü pekiştirir.[20] White hiçbir tarihçinin kendisiyle verileri arasında böylesine bir boşluğun bulunduğunu savunamayacağını, çünkü tarihsel anlatının her zaman bu ayrımı ortadan kaldırdığını savunur.

Philippe Carrard'ın, kurmacı Yeni Tarih'in bile kendi yaptığı hipotez testinin sonuçlarını kâğıda aktarmak için kullandığı anlatıya bağlı olduğunu teslim edişinin önemli içerimleri vardır. Buna göre, en karmaşık sosyal teori uygulaması "dünyaya anlam vermek için" hâlâ büyük oranda hikâye anlatmaya dayanır. Buradan hareketle Carrard'ın vardığı sonuç şudur: Ne kadar büyük ve karmaşık olursa olsun hiçbir bilimsel aygıt, kurmacılığın analitik içeriğinin "hâlâ bir öyküleştirmeyle sınırlanmış olduğu ve bu öykünün asli bilişsel işlevler üstlendiği" gerçeğini gizleyemez.[21] Bununla da kalmaz kuşkusuz; White ve Foucault'nun ısrarla belirttiği gibi, verilerin bir yapı içinde düzene sokulması en temel düzeyde aldatıcıdır. Bu düzenleme tarihsel olayların ve kayıp yaşamların aslına uygun bir kopyası olmadığı gibi, dayatmalarımız da büyük bir ihtimalle güç kullanımının araçları olacaktır. Bunun en bariz örnekleri kendi çıkarını gözeterek tarihi profesyonel bir disiplin olarak savunmak, azınlıkları marjinalleştirecek ve/veya dışlayacak türden tarih yazmak, gerçekliğin kolonyalist ve milliyetçi versiyonlarını kurmak ya da eğer tarihçilerin canları isterse, bütün bunlara karşı çıkmaktır. Anlatının, böylesi güç düzenlemelerini sekteye uğratma kadar yetkinleştirme kabiliyeti olduğu kabul edilecek olursa, bu, bizim geçmiş kurgumuzu sınırlamaktan çok özgürleştirir. En temelinde anlatı bize yazılı tarihi göndermesellikle hiçbir zaman karıştırmamayı öğretecektir; çünkü tarih

20. Clayton Roberts, *The Logic of Historical Explanation* (University Park, University of Pennsylvania Press, 1996) tarihsel açıklamada pozitivizm ve kapsayıcı yasaların canlandırmak için girişilen son dönem çalışmalardan sadece biridir.

21. Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse From Braudel to Chartier* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1992), s. 75.

olsa olsa (herhangi bir?) geçmişle benzerlik ilişkisi içindedir.

White'ın kurduğu tarih-yazma-yorumlama teorisi, bu yüzden, tarihin figüratif bir kurmaca olduğunda ısrar eden formel bir tarihsel açıklama modelidir. Tarihçinin kullandığı her metafor, tıpkı Frederick Jackson Turner'ın on dokuzuncu yüzyılda Amerikan sınırlarının genişlemesini gelgitlere ve dalgalara benzetmesi gibi, gerçekliği temsil etmek üzere kullanılan bir mecazi modelden ne fazla ne de azdır. Bu betimleme içinde muhtemelen Turner'ın bilerek okurun kafasında ebedi, önceden takdir edilmiş ve durdurulamaz bir doğal süreç duygusu uyandırma amacı da gizlidir. Bu tikel örnekte Turner'ın göndermesel göstereni ulus kuruculuğun gelgitleri ve dalgalarıydı.[22] White'ın savunduğu gibi, bütün tarihçiler geçmişi düzenlerken kurucu bir iş yapar. Eğer hepimiz,

> tarihçinin metnini, bariz olarak ne ise o, yani retoriksel bir kompozisyon olarak ele alırsak hem tarihçilerin yazarken ve yazıyla söylemlerinin öznesini/konusunu etkin bir biçimde kurduklarını hem de son tahlilde fiilen yazılmış olan şeyin tarihçilerin araştırmalarında bulduklarının aktarılmasından çok, başlangıçta ilgi duydukları nesnenin ne olduğuna ilişkin tahayyül ettiklerinin aktarılması olduğunu görebiliriz. İşte bu yüzden ben *Metahistory* kitabımda on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki "tarihsel muhayyile"den bahsettim ve piyasada olan tarih "teorilerine" bir alternatif olarak "şiirsel bir tarih" önerdim.[23]

White tarihsel açıklamanın bir retoriksel kurmacılık biçimi olduğunu savunurken sosyal teori tarihinin öne sürdüğü abartılı iddiaların bazılarını reddeder. Özellikle de sınıf temelli ekonomik belirlenimcilikte geçmişin –anlatının, hikâyenin– fiili hakikatine ilişkin deliller bulduğunu varsayan Marksist yaklaşım karşısında eleştirel bir tutum alır. Benim yorumuma göre White, retoriksel kurmacı modelinin bir tür burjuva ya da ironik dilsel belirlenimcilik olarak görülmesi gerektiğini, bundan dolayı da tarihçilerin an-

22. Alun Munslow, 'Imagining the Nation: The Frontier Thesis and the Creating of America', in Philip J. Davies (der.), *Representing and Imagining America* (Keele, Keele University Press, 1996), s. 15-23.
23. Hayden White, 'Response to Arthur Marwick', *Journal of Contemporary History*, Cilt 30, No. 2, Nisan 1995, s. 240.

latılarının sadece birer aracı olduğunu ileri sürmez. White'ın yaptığı çok daha karmaşıktır; çünkü dili, içinde herkesin (tarihçiler de dahil) var olduğu ve sayesinde geçmişimizi, bugünümüzü ve geleceğimizi anlamlandırdığımız bir öğe olarak görmeye çağırır bizi. Ayrıca White geçmişteki olaylar hakkında yaptığımız değerlendirme, yorum ve temsil/tasavvurumuzun, kendi deyişiyle, "kaleme alındığı zamana, yere ve kültürel koşullara göre" ele alınması gerektiği uyarısında bulunur.[24] Bu tür bağlamcılık ya da tarihselcilik çoğu kurmacı sosyal teorisyenin kaldıramayacağı bir yüktür. Günümüzde birçok kurmacı tarihçi, naif gerçekçilere kıyasla, tarihe yöntemsel yaklaşım türlerine daha açıktır; genelde bu tarihçilerden pek azı anlatılarını kaleme alırken geçmişe ilişkin kurgularının nasıl değiştiği üzerine kafa yorar. Bu boşluk üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor. White, geçmişin verilerine sosyal teori ya da hipotezler uygulamaya geçmeden önce; içinde kapsayıcı yasaların, teorilerin ve argümanların oluşturulduğu ve sunulduğu prefigüratif ya da mecazi tarzlara ilişkin bir şeyler söylememiz gerektiğini savunur. White'ın modelindeki mantığı izleyecek olursak bunun anlamı şudur: Öyküleştirme olarak tasarlanan edebi form teoriyi ve argümanı önceler ve tarihsel açıklama stratejilerinin bütün unsurları Foucault'nun egemen epistemik mecaz yapıları tarafından belirlenir.

Yeniden-kurmacı/kurmacı sözleşmenin altı şartının altısı da White'ın, tarihçinin deliller üzerine "onları temsil etmek ve açıklamak için kullanacağı kavramsal araçları" uygulamadan önce, "alana şekil vermesi, yani onu zihinsel algının bir nesnesi olarak kurması" gerektiğine ilişkin argümanı karşısında çaresizdir.[25] Bu, White'ın çarpıcı bir yorumudur; buna göre tarih yazım süreci, tarihçi tarafından bir anlatı dayatılmasıdır. White'ın formel modeli tarihçi açısından tarihsel anlatının nasıl işlediğine ilişkin en inandırıcı teoriyi sunar. Bu model, "tarihsel söylemin retoriği sorusunu gündeme getirmenin, betimlemenin ve analizin doğası so-

24. Agy., s. 244.
25. Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in the Nineteenth Century* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1973), s. 30.

rununu gündeme getirmek" anlamına geldiği inancı temelinde yükselir ve bu bağlantı çerçevesinde White, Fransız kültür antropoloğu Claude Lévi-Strauss'un geleneksel tarih yorumuna dikkat çeker; yani, tarihin "tamamen kendisine ait bir yöntemi olmadığı gibi, tamamen kendisine ait bir konusu da yoktur." White'ın burada işaret ettiği önemli noktaya göre, tarihsel yazı

> nesnellik ve doğruluk iddiaları sınavdan geçirilmeden önce bir tür düzyazı olarak analiz edilmelidir. Bunun anlamı şudur: Her tür tarih söylemini, gerçekliğin düzyazıyla tutarlı bir temsili de diyebileceğimiz şeyin şiirsel altyapısını açığa çıkarmak üzere, *retoriksel* bir analize tabi tutmak gerekir.[26]

White'a göre, yazılı tarihin sınıflandırılması, delillere uygulanan ve ampirik olarak türetilen açıklayıcı analiz mekanizmalarına (toplama, karıştırma, kıyaslama ve kanıtlama) göre değil; öncelikle, üzerinde çalıştığı nesnesini betimleme biçimine göre yapılmalıdır. Tarihsel yazı, yazılış biçimi sayesinde açıklama yapar; yani biçimin içeriği sayesinde. Anlatının geçmişin yazılmasında ve onun estetik, bilişsel ve ahlâki içeriğinde oynadığı rolü tam olarak anlamak için (yeri geldiğinde bize tarihsel açıklamanın niteliğine ilişkin önemli bir vukuf kazandırabilecek olan) White'ın formel tarihsel muhayyile modelini kısaca özetlemek zorundayız.[27]

E. ANLATI OLARAK TARİH

White'ın modeli en iyi bir ilişkiler ağı olarak ya da kendi deyişiyle, geçmişi yeniden kurarken her tarihçinin faydalandığı tarihsel açıklama düzeyleri ya da stratejileri arasında seçmeci kümeler olarak görülebilir:

26. White, 'Historicism, History and the Figurative Imagination', s.101-120.
27. White'ın modeline en iyi giriş için, bkz., Jenkins, *On 'What is History?*, s. 146-173.

Mecaz türü	*Öyküleştirme*	*Argüman*	*İdeolojik uzantı*
Metafor	Romantik	Formist	Anarşizm
Metonimi	Trajik	Mekanistik	Radikalizm
Synecdoche	Komik	Organistik	Muhafazakârlık
İroni	Satirik	Bağlamcı	Liberalizm[28]

Bütün tarihsel yorumların dayanağı olarak iş gören bu dört ana mecaz türünün ardından üç sıra halinde dört açıklama türü, yani dört öyküleştirme ve dört argüman türüyle dört ideolojik uzantı gelir. Tarihçi anlatısını mevcut dört kiplikten, yani formist, mekanistik, organistik ya da bağlamcı kiplikten biriyle örebilir ve nihayet, tarihçinin öyküleştirmesi ve argüman seçiminin öncelikli estetik ve bilişsel açıklama stratejilerini uzlaştıran ideolojik uzantıları vardır. İdeolojik uzantılar anarşizm, radikalizm, muhafazakârlık ve liberalizmdir.

Bu model, White'ın *Metahistory* kitabında çok iyi özetlenmiştir ve tarihin nasıl yazıldığını anlamamıza yardımcı olur:

> Bu kümeler belirli bir tarihçinin tarzlarının *zorunlu* bileşimleri olarak alınmamalıdır. Tam tersine, her usta tarihçinin eserini niteleyen diyalektik gerilim, genellikle bir öyküleştirme tarzının bir argüman tarzıyla ya da onunla uyuşmayan bir ideolojik uzantı tarzıyla eşleştirme çabasından doğar. Örneğin, Michelet romantik bir öyküleştirme ve formist bir argümanı açıktan liberal bir ideolojiyle eşleştirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde, Burckhardt da hicivci bir öyküleştirme ve bağlamcı bir argümanı açıktan muhafazakâr ve son tahlilde gerici bir ideolojik tutumun hizmetine sokuyordu. Hegel öyküsünü iki düzeyde –mikrokozmik düzeyde trajik, makrokozmik düzeyde komik– kurmuştur; bu düzeylerin ikisi de organistik olan bir argüman tarzına başvurularak gerekçelendirilir ve sonuçta Hegel'in eserlerinden hem radikal hem de muhafazakâr ideolojik içerimleri çıkarabilirsiniz.[29]

28. White, *Metahistory*, s. 29.
29. Agy., s. 29-30.

O halde modelin, formel bakımdan açıklanması kaçınılmaz olarak gerekmekle birlikte, model sunduğu ilişkilerde katı ya da mutlak değildir. Ama, White da Foucault gibi, yüzeydeki bu üç anlatı türünün de, kendi mecazi ya da figüratif yapıları tarafından desteklendiğini ileri sürer. Bunlar (hatırlayalım) kendimize ve başkalarına nesneler, metinler, olaylar ve bağlamlar arasında olduğunu varsaydığımız ilişkileri betimlerken kurduğumuz yapılardır. Bu, White'ın, "tarihçinin estetik, bilişsel ve etik düzeylerde yorum yaparken girdiği bağlılık ilişkilerinden başka bir şey olmayan" önvarsayımlar dizisi dediği modelin tarih-ötesi düzeyidir.[30] Bu temel bilinç düzeyi "bizatihi dil düzeyidir ki bu düzeyin, tarih gibi çalışma alanlarında, belli bir ilişki tarzı içindeki bir algı alanına şekil vermek için mecazi olarak iş gördüğü söylenebilir."[31] Başka bir ifadeyle, bu mecaz süreci olaylar ve şeyler arasında, örneğin metonimik (parçadan-bütüne) ya da synecdochic (bütünden-parçaya) ilişkilerin kurulduğu tahayyül edilmiş bir bağlam yaratır. Tarih, edebiyat olduğundan, verilerini ancak anlatı formunun hükümlerine göre kavrayabilir; verilere dayattığımız ifade biçimleri tarihsel anlayışımızın doğasını kutsamak üzere harekete geçer. Temsili modeller gibi, mecazlar da tarihsel anlatılarımızın öyküleştirme, argüman ve ideolojik düzeylerini önceleyerek ve şekillendirerek verileri betimleme şeklimizi önceden belirler.

Mecaz, algımızı değiştirerek olaylara anlam vermek ve açıklamak için metaforlar kullanmak demektir; bizi nesnelere ve kavramlara farklı bir açıdan bakmaya –anlamlandırma ve yeniden anlamlandırmaya– zorlar. Dört mecaz türünün her biri kendi tikel retoriksel ve dolayısıyla açıklayıcılık işlevine göre tanımlanır. Olaylarla insan eylemlerini, bütünüyle dışsal koşullara göre değil; dil aracılığıyla ilişkilendiririz ve parçaların bütünle ya da bütünün parçalarla ilişkilendirilmesinde dilin nasıl iş gördüğü özellikle önemlidir. White'ın belirttiği gibi,

İroni, metonimi ve synecdoche metafor çeşitleridir. Ama bunlar literal

30. White, 'Interpretation in History', s. 71.
31. Agy., s. 72.

anlam düzeyinde yaptıkları *indirgeme* ya da *bütünleştirme* türlerine göre ve figüratif düzeyde hedefledikleri aydınlatma türlerine göre birbirinden farklıdır. Metafor öz olarak *temsili*, metonimi *indirgemeci*, synecdoche *tümleyici* ve ironi ise *yoksamacıdır*.[32]

Vico'yu izleyen White, bu mecaz sürecini tarihçilerin ve anlatı kaleme alanların kaçınılmaz olarak başvurduğu biçimlendirme edimlerine taşır. Foucault gibi White da tarih yazma mekanizmasının dilin ve insan bilincinin derinlerinde iş gördüğünü ileri sürüyor. Bu, "biçimlendiği egemen mecazi tarz"[33] içinde ve aracılığıyla ilahileşen biçimlendirici edimdir. İlan edilen amaç, geçmişte fiilen ne olduğunu yakalama çabası olarak kaldığında bile, biz önce "muhtemel bir bilgi nesnesi olarak belgelerde aktarılan bütün olaylar dizisine" biçim vermek durumundayız.[34] Bu tür bağlamlaştırma, ampirizmin (tümceyle gönderme yapılan arasındaki bağı onaylayan) anlatısal bir versiyonu değil; ampirizm kadar öteki tarih felsefelerini de önceleyen bir anlama aracıdır. Sonuç olarak, biz tarihçiler geçmişi nesnel olarak aktarmayız, kullanılan kavramları tanımlamak –sırf çalışma nesnemizi belirlemek değil; onlar arasında gördüğümüz (tahayyül ettiğimiz) ilişkilerin türünü (mecazi yapılar) de nitelemek– için dil kullanırken o geçmişi biz yaratırız. Tarih yalnızca geçmiş gerçekliğe bakarak değil, gerçekliğin nasıl yazıldığına bakarak da geçerlilik kazanır. Bir yorumcunun yakın tarihlerde yazdığı gibi, White'dan sonra tarih sanki kendisi tarih dışıymış –gerçekliğin doğal bir nesnesiymiş– gibi değerlendirilemez.[35]

White'a göre önemli nokta şudur: metafor, metonimi, synecdoche ve ironide,

> dil bize halihazırda sağduyu, gelenek ya da bilim tarafından bilişsel olarak güvenceye alınmış bir şey olarak görülmeyen deneyim alanlarına anlam verme çabasına giren düşüncenin alabileceği yönü ta-

32. White, *Metahistory*, s. 34.
33. Agy.
34. Agy., s. 30.
35. Michael S. Roth, *The Ironist's Cage: Memory, Trauma and the Construction of History* (New York, Columbia University Press, 1995), s. 144.

yin etmemize yarayan modeller sağlar. Ve tarih gibi bir araştırma alanında "yorum", Foucault'nun (içinde görüngüsel alanın orijinal olarak hazırlandığı) dilsel bir tarz "oluşturulması" dediği şey olarak görülebilir.[36]

Demek ki, metafor, nesneler arası benzerlikleri vurgulayan temsili düşünceyi tanımlar; metonimi bir nesneyi bir parçasına ya da parçalarına indirgeyerek gösterir; aksi yönde işleyen synecdoche nesnelerin benzerliklerini ya da özlerini vurgulayarak onları tümleştirir ve ironik olarak mecaz, literal anlamı inkâr eder.

Bu mecaz sürecini göstermek için Frederick Jackson Turner'ın Amerikan sınırları tarihini ele alalım: Turner'ın iddialarından birine göre, sınırlardaki "bakir topraklar" öncü yerleşimcileri massetme ya da Amerikanlaştırma gücüne sahiptir. Bunu bir metafor olarak yorumlarsak, "bakir topraklar" "en hızla Amerikanlaşma hattı" olarak tanımlanmıştır. Bir metonimi olarak yorumlarsak, Amerikanlaşma en önemli parçasına, yani "bakir toprakların" var oluşuna indirgenmiştir. Bir synecdoche olarak yorumlarsak, "bakir topraklar" Amerikanlaşmanın özünü gösterir. İronik olarak yorumlayacak olursak, Amerikanlaşma sürecinin literal hakikati olduğu söylenen "bakir topraklar", böylesi toprakların olmadığını ve Amerikanlaşmanın hiçbir zaman gerçekleşmediğini iddia eden tarihçi tarafından yaratılan bağlamda inkâr edilecektir. Bu tür retoriksel kurmacalar, White'ın dikkat çektiği gibi, güç kullanımına hizmet eden çok etkili politik kodlamalar olarak iş görebilir. Bu, ideoloji olarak tarihtir. Tarih olarak kaleme alındığında Turner'ın sınırlar tezi son tahlilde, "bir bakir alanın varlığı" olarak tanımladığı özsel ulus kurucu özelliğin vurgulanması sayesinde, kendi Amerika tanımıyla bütünleşir.

Mecazi olarak belirlenmiş ya da biçim verilmiş bu açıklama stratejileri, geçmiş hakkında anlatısal açıklamalar ya da yorumlar kurgulamamız için biz tarihçilere içinden seçim yapacağımız bir malzeme yığını sağlar. Bu, arzusu geçmişte fiilen neler olduğunu bilmek olanlar ya da kendi tikel kurmacı açıklamamızı onaylamak

36. White, 'Interpretation in History', s. 73.

isteyenler için de böyledir. Bu mantık White tarafından bir argüman olarak ifade edilmiştir: Fiili öykü seçimi son tahlilde içinde yazıldığı epistemin ürünüdür çünkü çağdaş kültürel gönderme noktalarına ya da kendi deyişiyle ilkörneksel hikâye formlarına dayanır; bu formlar, yazılı tarihimizin doğduğu mecazi ya da tarihüstü düzeyde biçimlenmiş egemen (ve/veya bağımlı) mitlere ve toplumun ihtiyaçlarına uygundur. 1890'larda Frederick Jackson Turner'ın öyküleştirdiği haliyle Amerikan sınır deneyimi, o zamanın hâkim girişimci toplumsal oluşumlarının kendilerine bir kahraman öncü kimliği yaratma ihtiyaçlarıyla uyum içindedir. Dolayısıyla, kendi epistemimiz içinde şimdi bize oldukça akıl almaz bir nosyon olarak görünen şey, yani sınır bölgelerinin daralması Birleşik Devletler'in ulusal kimliğini yaratacak güçleri doğurduğu şeklindeki anlatım o zaman, kültürel bir bunalımın yaşandığı bir dönemde ulus kurma amacına hizmet etmişti. Bu hizmet, sınır esinli güçleri 1890'larda Amerika'nın başına musallat olmuş birçok sorunu çözecek olan öncü kahraman (daha sonra girişimciye dönüşecek olan ilkörneksel bireyci Amerikalı) hikâyesi sayesinde verilmiştir. Turner için, tarihin kendisi nihai metafor haline gelmişti.

Turner'ın tarih bağlamı, White'ın tarihçilerin anlattığı en inandırıcı hikâyelerin, romans, trajedi, komedi ve hiciv gibi (tanınan ve egemen olan) Batılı hikâye anlatma biçimlerine uyarak, çağdaş kültürel mitleri ve inançları yansıtan hikâyeler olacağına ilişkin yaklaşımını destekler. Demek ki, tarihçinin anlattığı hikâye mecazi olarak geçmişin izlerinin yukarıda bahsettiğim türden figüratif indirgemeler ya da tümlemeler yoluyla bir araya getirilip ilişkilendirilme tarzlarını biçimlendirir. Örneğin öyküleştirme, tarihçinin kahramanın ya da öncünün çevresi üzerindeki eylem gücünü kavrayışının bir sonucu olarak seçilir. White'a göre, hiçbir tarihsel koşullar dizgesi içkin olarak trajik ya da komik olmadığından, öyküleştirme dayatmacı tarihçi tarafından tasarlanan kahramanın ya da öncünün karşısına çıkan olaylar dizisinin doğasına bir yargı dayatılmasının bir sonucu olarak yazılır. Öyküleştirme o tarihçinin tarihsel açıklamasının aracı haline gelir.

Olayların bir romans olarak betimlenmesinde, tarihsel öyküleştirme, tarihsel kahraman ya da öncünün gücünün son tahlilde çevresine üstün geldiğini tahayyül eden tarihçi tarafından tespit edilmiştir. Bir romans olarak öyküleştirilmiş tarih, nihai başarıyı, kurtuluşu ya da aşkınlığı garanti eden bir macera olarak gelişir. Batılı kültürde bu tarih genellikle ister ulus, devlet, birey, sınıf isterse başka bir şey olsun kahramanın ya da öncünün rakipleri karşısında nihai zaferini getiren bir sefer ya da bir mücadele olarak anlatılır. Bir hiciv olarak öyküleştirme romansın karşı kutbunda yer alır; burada fail/kahraman ya da öncüler, tarihçi tarafından aciz, dünyalarının tutsağı olmuş, engeller ve hiçlenme dolu bir hayata mahkûm insanlar şeklinde tahayyül edilir. Trajik öyküleştirme romansa benzer, şu farkla ki kahraman ya da öncüyü sonunda kaderin ya da trajik kişilik bozukluğunun ağına düşmüş olarak tespit eder. Sonuçta başarısızlık, yenilgi ya da ölüm vardır. Örneğin, Marksist tarihte burjuvazinin kaderi genellikle bir trajik öyküleştirme olarak çizilir. Komik bir öyküleştirmede, hareket yeniden-kurulma önün-deki engelden hareketle tahayyül edilir ve tarihçi, kahraman ya da öncünün uzlaşma yoluyla koşullar üzerinde hiç değilse geçici bir zafer kazanacağını umut eder. Böylesi tarihsel anlatılar genellikle kahramanın öteki erkekler, kadınlar, ırklar, uluslar ya da sınıflarla yaratılan tutarlılığı ve uzlaşmayı kutladığı şölenlerle son bulur.[37]

Olayların öyküleştirilmesinin anlatı düzeyine ek olarak, başka bir düzey daha vardır ki bu düzeyde tarihçi "bu öykünün ne anlama geldiğini" ya da "ne getirip ne götürdüğünü" açıklamaya çalışır; bu formel argümanla (formist, mekanistik, organistik ve bağlamcı argümanlarla) yapılan açıklamadır.[38] Argümanla açıklama şu anlama gelir: Biz tarihçiler okurlarımıza, olaylara ilişkin açıklamamıza destek çıkacak tarihsel değişim ya da insan davranışı –az ya da çok inandırıcı, ama her zaman ortak kabul gören– yasaları sunarız. Kullandığımız argüman, parçalama ve bütünleştirme gibi düşünce süreçlerimize başvurarak olayları, insanları ve eylemleri ilişkilendirir. Örneğin, formist bir argüman geçmişteki olayların, insanların

37. White, *Metahistory*, s. 7-11.
38. Agy., s. 11.

ve eylemlerin biricik, atomistik ya da ayrıksı niteliğini tespit eder. Böylesi bir argüman anlamlı genellemeler yapmamızı mümkün kılan canlı tekil olayları temsil/tasavvur etmemize izin verir. Böylelikle büyük savaşları ya da iç savaşları kazanmak ya da kaybetmek büyük tarihsel değişimlerin kaynakları olur ya da büyük insanların özgün hayatları tarihsel değişimin doğasını gösteren şeyler olarak kabul edilir; bu ikinci klasik form, yoksulluk içinde doğup başkan olma, sosyal zorlukların üstesinden gelip devlet adamlığına yükselme ya da önyargıları aşarak bir ırkın lideri olma tarzıdır. Tümleyici olan organistik argümanlar bizim geçmiş olaylar, insanlar ve eylemleri bir mikrokozmik-makrokozmik ilişki içinde sentetik bir sürecin bileşenleri olarak tespit etmemize imkân verir; böylelikle o tekil olay ya da birey birçok başka öğe arasından bir öğe, yani karmaşık tarihsel değişime katılan bir unsur olur. Mekanistik argümanlar genelde sentetik olmaktan çok indirgemecidir, genellikle denk parçalar arasındaki bir ilişki biçiminde ifade edilir; bu argümanlarla olayları, insanları ve eylemleri belirlenimci tarih üstü yasalara tabi şeyler olarak tespit ederiz. İsminden de anlaşılacağı gibi, bağlamcı argümanlar ılımlı bir biçimde tümleyicidir ve geçmişteki olayları, insanları ve eylemleri bir çağdaki ya da karşılıklı karmaşık bir değişim sürecindeki bağlayıcı ilişkiler ağı içinde başkalarıyla var olduğu düşünülen ilişkileriyle tespit etmeyi isteyen tarihçiler tarafından kullanılır.

Üzerinde bir parça kafa yoracak olursak, açıklayıcı argüman olarak iş gören birçok retoriksel kurmacılık örneği bulabiliriz. White, Marx'ın altyapı ve üstyapı arasında kurduğu ilişkiyi mekanistik "yasa"nın klasik bir örneği olarak verir. Bu "yasa"ya göre, ekonomik altyapıdaki dönüşümler son tahlilde sosyal/ideolojik üstyapıdaki değişimleri belirler, ama tersi doğru değildir (parçadan parçaya). Böylelikle, Marx'ın tarihsel değişime ilişkin mekanistik açıklamasının trajedisi, kahraman proletaryanın on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Avrupa ve Amerika'da burjuva zorbaları alaşağı etmeyi başaramamış olmasından kaynaklanır. Başka bir retoriksel kurmaca aynı sonuca farklı biçimlerde varabilir: Örneğin, proletarya zaferinin başarılı bir romansı olarak tahayyül edilebilen

Rus Devrimi. Demek ki, tarihsel tartışmalar fiilen neyin olup neyin olmadığına ilişkin olmaktan çok, geçmişi açıklamak için nasıl "yasalar"/sosyal teoriler kurabileceğimiz ya da isteyebileceğimize ilişkindir.

Gelgelelim, tarihsel açıklama hakkında White'ın formel modelinde üçüncü bir düzey daha vardır ve bu son açıklama stratejisi ideolojiktir. White'ın ifadesinden de anlaşılacağı gibi, ideolojik olan yön, öyküleştirme ve argüman seçimlerimizin ahlâki uzantılarıdır. Buna uygun olarak, tarihsel anlatıda ideolojik düzey "tarihsel açıklamanın doğası sorununda ve şimdiki olayları anlamak için geçmiş olaylar üzerine yapılan çalışmalardan çıkarılabilecek dersler konusunda tarihçinin belli bir tutum takınmasındaki etik unsura" ışık tutar.[39] White bu yoldan, tarihin şimdiciliğini ve çağdaş bir kültürel söylem olarak kurulmasını kabul eder. White'a göre, hiçbir tarihçi tarihin dışında duramadığı gibi ahlâki yargıda bulunmayı ya da yargı kapasitesini askıya alamaz. Dayatmacılığımızın doğası gereği tarafsız tarihçi yoktur. White ideolojiyi "mevcut sosyal pratik dünyasında bir tutum takınmak ve ona etkide bulunmak (ya dünyayı değiştirmek ya da halihazırdaki durumu korumak) için reçeteler" dizisi olarak tanımlarken tüm çıplaklığıyla ortaya serer bunu. Alman filozof Karl Mannheim'dan hareketle, White dört temel ideolojik tutum sayar: Anarşizm, radikalizm, muhafazakârlık ve liberalizm. Bu tutumların hepsi de modernist, –sözünü dinleten büyük bilim anlatısı olma iddiası taşımak anlamında– akılcı ya da bilimsel olduğunu iddia eder.[40] Ampirist tarihin nihai olarak ideolojik olan doğası, eserlerini hepimize sanki onlar gerçekçiymiş –işin doğrusu budur ya da biz gerçekten de olgularla yüzleşmeliyiz– gibi okutmaya kalkışmasında yatar ve böylelikle biz sadece belli biçimlerde karşılık verebiliriz.

Mecaz süreçlerinin görünüşteki mutlak ya da belirleyici gücüne rağmen, White ideolojinin mutlak anlamda biçimin sonucu olduğu, yani mecazi yapının son tahlilde ideolojik tutumları belirlediği ko-

39. Agy., s. 22.
40. Agy., s. 24.

nusunda çok emin değildir.[41] Yeri geldiğinde, White dört asal ideolojik tutumun, mecazdan (indirgeme, dağıtma ve tümleme arasındaki) çok, tarihçinin sosyal değişimin doğası ve hızına ilişkin beklentilerinden etkilendiğini söyler; yani tarihçi figürasyonun gücünün ağırlığı altında ezilmeden özgürce ahlâki bir seçim yapabilir ve dolayısıyla sosyal değişimin yönü ve hızı konusundaki tercihlerine göre farklılıklarıyla dört ideolojik tutum da özerk olabilir. Kısaca, değişimden en çok kuşku duyanlar muhafazakârlardır; ötekiler değişimden daha az kuşku duyar. Muhafazakârlar mevcut sosyal kurumların evrimci gelişimini destekleyerek hızlı değişimlere karşı çıkarlar. Anarşistler yeni bir toplum kurmak için hızlı, hatta altüst edici sosyal değişimlerden yanadır. Liberaller ılımlı seyreden sosyal değişimi güven altına almak üzere toplumda küçük küçük değişimleri tercih ederken, radikaller ani sosyal değişime sıcak bakar; ama anarşistlerin aksine radikaller White'ın "miras alınan kurumların atalet yaratma gücü" adını verdiği şeyin farkındadırlar, dolayısıyla radikaller anarşistlere göre değişimi etkileyen araçları daha çok kullanırlar. Demek ki, bu dört tutum da güç dağılımı ve gücün uygulanması kriterleri açısından tercihler yapar. Bunun anlamı, tarihçinin ideolojisinin, yazdığı tarihte kırılarak yansıdığıdır ve son tahlilde mecazi yapının mı, yoksa ideolojinin mi belirleyici olduğu sorusu her zaman tartışmalı kalacak görünüyor.

White'ın modeline göre: her şeye rağmen kesin olan tarihsel açıklamanın iş görmesinin olayların olgusallığından çok, bir hikâye yaratmaya, iddialar ortaya koymaya ve okurun ortak çağdaş kültürel terimlerde izleyebileceği ve anlayabileceği ahlâki tutumlar almaya bağlı olduğudur. Olgular üretmedeki titizlik, bu olgular (bir betimleme içindeki önermeler ya da olaylar olarak) hikâyelere dönüşmedikçe, argümanlarla yeni biçimlerde açıklanmadıkça ve karşısında ısrarlı ve tutarlı ideolojik tutumlar alınmadıkça kelimenin gerçek anlamında anlamsızdır. Louis Mink, edebiyat eleştirmeni Barbara Hardy'den bir alıntı yaparak, bu konuda önemli bir noktaya işaret ediyor:

41. Agy.

> Şiir ya da dans gibi, anlatı da deneyimi denetlemek, güdümlemek ve düzenlemek için sanatçının başvurduğu estetik bir icat olmaktan çok hayattan sanata aktarılan asal bir zihin edimidir... Kurgunun insanın eseri olmasından daha önemli olan anlatının (yaşanmış deneyimlere dair) anlatılan hikâyeyle paylaştığı niteliklerdir: "Çünkü anlatıda düş görürüz, gündüz düşleri görürüz, hatırlarız, tahminlerde bulunuruz, umut ederiz, umutsuzluğa düşeriz; biz anlatıyla inanırız, kuşku duyarız, planlar yapar ve o planları gözden geçiririz, eleştiririz, kurarız, dedikodu yaparız, öğreniriz, nefret ederiz ve severiz."[42]

Ne var ki, Mink anlatının hedeflediği anlama düzeyinin zihnin asal bir edimi olduğunu savunmakla birlikte, Hardy'nin takındığı tutumun mantığını sonuna kadar izlemez; burada White, Hardy'nin vardığı sonuca katılır:

> Hikâyeler yaşanmaz, anlatılır. Hayatın başlangıcı, gelişme aşaması ve sonucu yoktur: Bir araya gelişler vardır, ama bir ilişkinin başlaması daha sonra kendimize anlattığımız hikâyeye aittir; ayrılışlar ve kopuşlar vardır, ama nihai kopuşlar hep hikâyededir. Umutlar, planlar, kavgalar ve fikirler vardır, ama yalnızca geriye dönük hikâyelerde umutlar sönmüş, planlar başarısızlığa uğramış, kavgalar belirleyici olmuş ve fikirler ölümsüzleşmiştir. Yalnızca hikâyede Kolomb'un keşfettiği yer Amerika'dır ve yalnızca hikâyede bir çivi olmadığından bir krallık kaybedilir... Öyleyse anlatısal niteliklerin, sanattan hayata aktarıldığını söylemek daha doğrudur. Hayatlarımıza dair hikâyeler anlatmayı çocuk masallarından ya da varsa, kültürel mitlerden öğrenebiliriz, ama tarihten ve kurgudan ancak karmaşık hikâyeleri nasıl anlatacağımızı ve anlayacağımızı ve hikâyelerin sorulara nasıl yanıt verdiğini öğreniriz.[43]

White'ın anlatıcılık karşıtı yaklaşımına rağmen, en azından kendimize bir kere daha şunu sorabiliriz: Tarih gerçekten delilleri düzene sokarken tarihçilerin anlattığı kurgular mıdır yalnızca ya da yaşananla anlatılan tarih arasında bir kültürel uyum yok mudur?

---

42. Louis Mink, 'History and Fiction as Modes of Comprehension', *New Literary History*, Cilt 1, 1970, s. 541-558.
43. Agy., s. 557-558.

White'ın mecaz modeline göre tarih, tarihçi tarafından tasarlanan ve yürütülen sürekli bir metinler-arası yeniden yazım sürecidir; asıl olarak da bir edebi yaratım eylemidir. Tarihsel yorumun niteliği anlatı yapısında yattığından dolayı, tarihsel bilgi geçmişin ilk, yazılmamış ve bir bağlama oturtulmamış izlerinden çok anlatılar (yorumlar) arası bitmez tartışmalardan üretilir. Bu noktayı çok iyi yakalayan Ankersmit'e göre, biz tarihçilerin sahip olduğu tek şey, tarihsel anlatılarımız arasındaki "metinler-arası" etkileşimdir.[44] Tarihteki tüm tartışmalar –Soğuk Savaş'ı kimin başlattığı, Çartistlerin amaçlarına ne kadar ulaştığı, Amerikan sınır bölgelerinin daralmasının kültürel bakımdan Amerikan tarihinde ne ölçüde önemli olduğu– rakip anlatısal yorumlar arasındaki tartışmalardır. Dahası, tarihsel tahayyülün kendisi toplumsal ve siyasal çevremizde metinler-arası var olduğundan, gündelik hayattan koparılmış bir dünyada geçmiş hiçbir zaman keşfedilemez. Tarih burada ve şimdi tasarlanır ve yazılır.

Tarihçinin dayatmacılığını son tahlilde ideolojinin mi, yoksa mecaz yapısının mı belirlediğini, delillerden ya da eleştirilerden hareketle çözmek imkânsızdır. Tarihçinin tutumu ahlâki ve/veya retoriksel olarak etkilenmiş olabilir. Ama önemli olan, tarihsel tahayyülün hem bir paratoner hem de geçmişteki ve şimdiki kültürün bir denetçisi olmasıdır. Kültürel formasyona ilişkin Michel Foucault'nun sunduğu mecazi olarak biçimlendirilmiş epistemik modele uygun olarak, White'ın formalist tarihsel anlatı modeli, geçmiş çalışması için bir morfoloji sağlar. White'ın, delillerden hareketle türetilmiş tarihsel anlayışın bireysel göndermesel önerme düzeyinde değil; delillerin öyküleştirilmiş düzenlenişinde yattığı görüşüne katılmak şu noktayı açıkta bırakır: Geçmişte belki de tarihsel değişimin doğasını dolayımlayan egemen ve mecazi olarak kurulmuş epistemik anlatı yapıları vardı. Bu beni şöyle bir sonuca götürüyor: Ampirizmin gerçek zavallılığı o zaman ve daha sonra

44. Ankersmit, *History and Tropology*, s. 72.

tarihçiler tarafından yapılmış geçmişin anlatılaştırılmasında figürasyonun gücünü inatla reddetmesinden gelir. Yapısökümcü bilinç açısından bu iddianın ne anlama geldiğini son bölümde özetleyeceğim.

IX
Sonuç

A. GİRİŞ

Bu kitapta, geçmişin içeriğinin, sunuluş biçimi tarafından nasıl etkilenebileceği sorusunu sordum. Konuyu epistemoloji, deliller, sosyal teori ve anlatı hakkında dört anahtar soru sorarak işledim. Bu sorulara ilişkin düşündüklerimi açıklarken tarih mesleğine ilişkin mevcut üç egemen yaklaşımdan yararlandım: Bunlar ikiz eğilimler olarak ampirist yeniden-kurmacılık ve sosyal teori kurmacılığı ve benim yapısöküm olarak nitelediğim yaklaşımdır. Bu yaklaşımların her biri dört soruya yöntemsel olarak farklı yanıtlar verir. Görmüş olduğumuz gibi, üç yöntemsel eğilim yalnızca bugünkü mevcut tarihsel yöntem karmaşasının ve çeşitliliğin işaret-

leri olmakla kalmaz, tarihsel anlayışta nesnellik, açıklama, hakikat, betimleme ve anlamın doğası ve rolleri konusunda tarihçiler arasındaki temel farklılıkları da açığa vurur.

Yapısökümcü tarihsel bilinç, geçmişte fiilen ne olduğuna doğrudan ve eksiksiz vakıf olamayız diye tarihin ya salt zihinsel ya da salt dilsel bir kendilik olarak nitelenmesi gerektiğini ileri sürmez. Hâlâ tarihten ve tarihte neler olduğundan bahsedebiliriz. Ama söylediğim gibi, delilleri ne kadar yakından irdelersek irdeleyelim, tarihin bir anlatı olarak yorumlanma ve aktarılma biçimi, tarihsel bilgimizin edinilmesi ve niteliği açısından birincil önemdedir. Geçmişin gerçekliğinin bir zamanlar var olduğunu kabul etmemek için bir neden yoktur, ama geçmişe tek başına ve hatta asıl olarak ampirik yöntemle erişemeyeceğimizi savunmak da akla yatkındır. Yapısökümcü tarihçiler, *fiilen olduğu haliyle* geçmişi ana akım şartındaki altı maddeden hareketle *gerçekten* bilip bilemeyeceğimiz konusunda kuşkucu bir yaklaşım sergiler. Bu, tarih karşıtlığı olmaktan çok, somut olarak olduğu haliyle bir tarih kavrayışıdır: Ne olduğunun bilincinde, şimdi ve burada yazılmış ve edebi tarzını yalnızca onun bir aktarım tarzı değil; asli biliş aracı olarak da tanıyan bir anlatısal kompozisyon. Ben buradan hareketle, geçmiş dediğimiz şeyin, deneyimleri yaşadığı sırada insanlar tarafından kurulmuş bir anlatı, geriye deliller bırakabilmiş bir süreç olup olmadığını sorguladım. Bu yüzden tarihçinin ne oranda geçmişi keşfedebileceğini ya da *belli bir* geçmişi mi, yoksa *herhangi bir* geçmişi mi, *belli bir* hikâye biçiminde mi, yoksa *herhangi bir* hikâye biçiminde mi yazabileceğini sordum. Bu beni tarihle geçmişi her zaman ayırmamız gerektiği sonucuna götürdü. Tarihçinin tarihi anlatımı kadar tarihsel değişimin doğası açısından tarihin formunun önemine ilişkin yaklaşımımı da Michel Foucault'nun epistemik/mecazi sosyal altyapı kavrayışı ve Hayden White'ın tarihsel tahayyüle ilişkin formalistik modeline başvurarak açımladım.[1] Şimdi tarihin doğasına ilişkin bu düşüncelerin tarih di-

1. Peter De Bolla, 'Disfiguring History', Suzanne Gearhart (der.), *The Open Boundary of History and Fiction: A Critical Approach to the French Enlightenment* (Princeton, Princeton University Press, 1984), s. 57-64 ve Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992).

siplini açısından uzantılarına bakacağız.

B. EPİSTEMOLOJİ

Binyılın sonuna özgü postmodern kuşku ve tartışma ortamında bir zamanlar kesin olan ne varsa sorgulanır olmuştur ve diğer birçok şeyle birlikte ampirik büyük anlatı da bu sorgudan payına düşeni almıştır. Birçok tarihçinin ve eleştirel düşünürün Batı düşüncesinde sözcükle dünyayı birbirine bağlayan temsil ya da tekabüliyet teorisine duyulan modernist inanç karşısındaki artan itirazları üzerinde odaklanarak bunları özellikle dile getiren, yapısökümcü tarihtir.[2] Tarih felsefecisi Louis Mink, tarihsel olayları açıklamanın artık ister ampirist, ister kapsayıcı yasa isterse de yapısökümcü olsun herhangi bir yüce açıklama modeline bağlı olmadığını savunsa da, bir önceki kuşağın tarih felsefesindeki ana gelişme, tarihin asli bilişsel aygıtının anlatının gücünde yattığı önermesiydi kesinlikle.[3] Görece yakın tarihlere kadar, pek az sayıda tarih metni epistemolojik bakımdan kendi retoriksel formuna bilinçli olarak dikkat çekiyordu; genelde bu formların arkasında yattığı varsayılan gerçekliğe ulaşılmaya çalışılıyordu. Sonuç olarak, Emmanuel Le Roy Ladurie'nin *Montaillou*, Carlo Ginzburg'un *The Cheese and Worms* [Peynir ve Kurtlar], Natalie Zemon Davis'in *The Return of Martin Guerre*, Simon Schama'nın *Dead Certainties* ve yine aynı yazarın yakın tarihli *Landscape and Memory* kitapları yeni tarihsel üslubun örnekleri olarak görülür; çünkü bu eserler ya sıradan, anlık, bariz olarak tarihin kıyısında kalmış şeyler üzerine yapılan çalışmalar olarak içerikleriyle ya da geçmişin içeriğinin örgütlendiği özel yollar aracılığıyla tarihin nerede sınırı geçip kurgu haline geldiğinin örnekleri olarak bi-

2. Bu görüş Elizabeth Deeds Ermath tarafından açıkça savunulmuştur; bkz. *Sequel to History: Postmodernism and the Crisis of Historical Time* (Princeton, Princeton University Press, 1992).
3. George A. Reisch, 'Chaos Theory and Narrative', *History and Theory*, Cilt 30, No. 1, 1991, s. 1-20, özellikle s. 1.

çimleriyle dikkat çekmiştir.[4]

Bu türden kitaplar deliller üzerinde yapılan mantıklı çalışmayla nesnel olarak bilebileceğimiz geçmiş hakikate gönderme yapmazlar. Natalie Zemon Davis'in söylediği gibi, kitabı, tarihin nerede yeniden kurma olmaktan çıkıp, nerede icat haline geldiğini sorgulamayı amaçlıyordu. Yazar, argümanlarını "mecazi analiz kadar anlatıyı düzenleyerek, ayrıntıları, edebi sesi ve metaforu seçerek" kuruyordu.[5] Tarihçi işte bu noktada, kaynağın otoritesi yerine örgütlenme biçimini geçirerek geleneksel kuralları çiğner. Bu yolla tarih özgürleştirilmiştir; çünkü o artık yeniden-kurmacı-kurmacı entelektüel düzenin esiri değildir. Postmodern ya da yapısökümcü tarih artık geçmiş yerine geçmiş-lik ile şimdi-lik arasındaki ayrılık üzerine eğilir. Muhafazakâr yeniden-kurmacı ana akımdan gelen tarihçi, tarihçinin zihninden bağımsız bilinebilir bir tarihsel gerçekliğe inanan bir ampiristtir; bu tarihçiye göre, özne ve nesne tıpkı zihin ve bilgi gibi ayrı şeylerdir. Metin sırf olabildiğince açık bir biçimde geçmişin anlamını iletmek için oradadır. Ne var ki, bütün metinler yazar-tarihçinin ideolojik olarak kirlenmiş amaçlılığı yüzünden geçmişi gizler. Metin artık orada bir yerde göze batmadan duran bir şey olmaktan çıkmış, tarih çalışmamızın odağına oturmuştur. Bu, Derrida'nın bizi iknaya çalıştığı üzere, metin ötesinde hiçbir şeyin olmadığı anlamına gelmez, zira metin tarihin sonu değil başlangıcıdır.

Yapısökümcü tarihçi, hiçbir zaman tarihe ilişkin kesin bir şey söylemez. Eski tarihçilerin alışkanlıklarının üstesinden gelmek zordur belki, ama erekselci ya da bütüncül açıklamalar yapmak vazgeçilemeyecek bir şey değildir. Tarihin icat edilmiş doğasına ilişkin yapısökümcü bilinç, yeniden-kurmacı-bağlamcı ampirizmin kesinlikçi ve doğalcı mitlerine ya da ampirik temel üzerine ku-

4. Cushing Strout, 'Border Crossings: History, Fiction, and Dead Certainties', *History and Theory*, Cilt 31, No. 2, 1992, s. 153-162.

5. Natalie Zemon Davis, 'On the Lame', *American Historical Review*, Cilt 93, No. 3, 1988, s. 572-575. Bkz. ayrıca Davis'in *The Return of Martin Guerre*'ine saldırısı için aynı sayıda, Robert Finlay, 'The Refashioning of Martin Guerre', s. 553-571; burada Finlay söz konusu kitabı yeniden-kurmacı tarihsel düşüncenin gerisinde kalmış bir kitap olarak betimler.

rulmuş kurmacı sosyal teorilere karşı çıkarken, *geçmişle tarihin* aynı şey olmasına imkân tanımaz. F. R. Ankersmit, geçmişteki gerçek olaylarla bizim onları betimleme biçimimiz arasında varsayılan epistemolojik bağlar dışında hiçbir doğal bağın olmamasından aldığı güçle, tarihin, epistemolojik bir tarih felsefesi açısından değil; bir anlatıcının gözünden daha iyi görülebildiğini savunmuştur.[6]

Geçmiş, tarihçinin ve o tarihçinin dil kullanımından bağımsız bir varlık olarak, "orada bir yerde" değildir. Eğer öyleyse, diye soracaktır yeniden-kurmacı, biz iyi tarihle kötüsünü nasıl ayıracağız; üstelik ampirizmin aşkın mihenk taşları, bizi bir yere sabitleyen olguculuk ve deliller üzerinde yapılan çalışma olmaksızın, görelikçi bir ummanda başıboş dolaşıyor olmayacak mıyız? Okuduğumuz tarihe nasıl güvenebiliriz? Böylesi sorular ampirizmin yöntemsel sınırlarını daha iyi gözler önüne serer. Böylesi kaygılar, yeniden-kurmacının geçmişin mecazi yapısına içten içe yaptığı yüklemeyi ilan eder. Bugün birçok tarihçi –şükür ki çoğu– Gertrude Himmelfarb'ın felsefi gerçekçi argümanını kabul etmeyecektir. Bu argümana göre, dayatmacılığımızın anlamı şu olmalıdır: Biz ahlâki olarak neyin doğru olduğuna hiç bakmaksızın geçmişi kurarız, çünkü neyin doğru olduğunu bilmiyoruz. Bu, yazılı bunca tarihin muhalif ve sorgulayıcı doğasına hakkını vermeyen çok kasvetli bir argümandır.

Barthes ve Derrida'nın sözcükle dünya arasındaki göndermesel ilişkiye meydan okuyuşları White, Megill, LaCapra, Jenkins, Ankersmit, Kellner, Rüsen ve Foucault'nun geleneksel paradigmalar karşısındaki daha kapsamlı karşı çıkışlarının bir parçasını oluşturmuştur. Bu eleştirmenler, Himmelfarb'ın aksine, "Geçmişin Gerçek Dünyası"na arşivlerde bizi bekleyen dağınık gerçeklik kırıntıları yoluyla girebileceğimize ilişkin Baconcı inancı reddeder. Bu düşünürler, delillere giderek daha yakından bakma ve bu yolla fiilen olan şeyin doğrusunu bulma varsayımından hareket etmek yerine, alternatif bir tarih anlayışı sunmuştur. Bu yapısökümcü e-

6. F.R. Ankersmit, *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994), s. 44.

pistemoloji, fantezi bir tarihsel hakikat nosyonu yerine, gerçeklik etkisinin varlığını benimser; yazarın amaçlarını keşfedebileceğimizi kabul etmez; yeniden kurulabilir orijinal anlam yerine yorumlayıcı anlamlandırmalar zincirini kabul eder; gönderme yapmanın kolaylığının baştan çıkarıcılığına kapılmaz, tarihçinin anlatının figüratif yapısıyla uğraşırken nesnel olup olamayacağını tartışmaya açar; bir "öteki" duygusuyla düşünülen geçmişin yüce doğasını kabul eder ve nihayet içerik-biçim ilişkisinin genelde benzer başka ikili ilişkilerden daha karmaşık olduğunu kabul eder.

Afrika uzmanı tarihçi Elizabeth Tonkin 1990'da, geçmişin çoklu seslerinin izini sürerken, "tarih" sözcüğü yerine "geçmişliğin temsili" terimini tercih ettiğini ilan etti. Çünkü onun tarihsel bilginin doğası anlayışına göre, tarihler "olayları temsil eden söylemleri bir kalıba sokan, yazılı ya da sözlü" sözcük zincirlerinden başka bir şey değildir. Tonkin şöyle sürdürüyordu: "Argümanlar ve görüşler de sözcük formlarıdır. Biz bir tarihsel olguyu ya da yorumu kavrarken, kendimiz son derece karmaşık bir dizi yorum yapmış oluruz."[7] Yapısökümcü bilinç, geçmişi metaforik olarak şekillendirme, örgütleme, öyküleştirme, açıklama ve geçmiş hakkında ahlâki yargılarda bulunma biçimimizin, geçmişe erişmenin tek yolu olduğunun epistemolojik bakımdan farkına varmamızı sağlar. Eğer okur tarihçinin genel yaklaşımına sıcak bakar, pratiklerini ve yöntemsel eğilimini benimserse, o zaman okur, metin ve anlayış arasında hiçbir belirgin boşluk olmayacaktır. Eğer tarihçinin kullandığı ve okurun paylaştığı dilsel alışkanlıklar ve uzlaşılar yeniden-kurmacılığın alışkanlık ve uzlaşılarıysa, yine tarihsel açıklamayla fiilen olduğuna *inanılan* şey arasında göze çarpan bir yarılma olmayacaktır. Her halükârda, tarihçi epistemolojik varsayımlarını okura akıtmak zorundadır. Eğer tarihsel açıklama yazıldığı şimdiki zamanın ortak entelektüel akımlarından birine ya da birçoğuna hiçbir şey ifade etmiyorsa, o hiç kimseye hiçbir şey açıklayamaz.

Tarihin, bulunmuş olmaktan çok icat edilmiş bir şey olarak, ta-

7. Elizabeth Tonkin, 'History and the Myth of Realism', Raphael Samuel ve Paul Thompson (der.), *The Myths We Live By* (London, Routledge, 1990), s. 27.

rihçinin retoriksel bir kurgulaması olduğu yolundaki White'ın asli iddiası fiilen olduğu haliyle geçmişin son tahlilde bilinemez olması gerektiği anlamına gelir. Yapısökümcü tarih, geçmişin gerçek anlamının, tarihçi tarafından deliller bulamacından nesnel olarak süzülen ve sonra okur tarafından özümlenen bir şey olarak kavranabilirliği yerine; tarihçinin etkileşimli ve dayatmacı rolüne ağırlık verir, öyle ki geçmiş hakkındaki bilgimiz ne olursa olsun bu yalnızca geçmişin değil; aynı zamanda bu geçmişin mecazi olarak şekillenmiş, öyküleştirilmiş, savunulmuş ve ideolojik olarak yanlı anlatısının da sağladığı bir bilgidir. White'ın geçmişin içkin olarak öyküleştirilmiş olmadığına ilişkin ısrarına rağmen, yine de akla bir soru takılır: Eğer Foucault'nun mecazi yapı-epistem bağlantısı mevcutsa; tarihte, tarihçiler geçmiş hakkında hikâyeler anlatırken tespit edilecek nihai bir belirlenim var mıdır? Tarihçilerin paylaştığı çağdaş kültür ve dilsel deneyim evreni yalnızca tarih olarak nelerin yazılabileceği değil, nasıl yazılacağı açısından da nihai epistemolojik sınırdır.

C. DELİLLER

Geçmişin bir zaman var olduğundan ve ondan günümüze izler kaldığından kuşku duymam. Gelgelelim, fiilen olduğu haliyle geçmişi asla bilemeyecek olmamız üstesinden gelemeyeceğimiz epistemolojik bir sorun olduğu için yapabileceğimiz tek şey de geçmişten kalan izlere bakarak anlam çıkarmak olduğuna göre, delillerle geçmişin doğru bilgisi arasında yeterli bir tekabüliyet olduğuna ilişkin ana akım varsayımı yeniden gözden geçirme ihtiyacı öne çıkar. Bu kuşku şu soruya vereceğim yanıtı biçimlendirir: Tarihsel delillerin karakteri nedir ve hangi işlevi yerine getirirler? Naif ampirist tutum; yani zihinlerini *a priori* varsayımlardan arındırmış, yanıtlarını baştan bildiği sorular sormayan ve delillerin eleştirel değerlendirilmesi için deliller üzerinde inceden inceye kafa yoran nesnel ve adil tarihçilerin var olduğunu mecburen kabul eden tutum, şimdi eskiye oranla çok daha yaygın olarak tartışılıyor.

Ben şunu göstermeye çalıştım: McCullagh, Elton, Stanford ve Marwick gibi tarihçileri, delillerin yazarının amaçlarını yeniden kurgulayarak tarihsel doğrunun keşfedilebileceğini savunmaya iten şey, "hakikat"in (ampirist şartın altı ilkesi ya da maddesi olarak özetlediğim) göndermesellik ve tümevarımsal çıkarım mekanizmaları yoluyla geçmiş gerçekliğe tekabül ettiği yolundaki yeniden-kurmacı inanç olmuştur. Kloppenberg, Appleby, Hunt, Jacob ve Gordon gibi yeniden-kurmacı ılımlılar tarafından daha da geliştirilen ama reddedilmeyen bu tutumun anlamı şudur: Tarihçi, geçmiş olaylara ilişkin tartışma götürmez olgusal ayrıntılar yoluyla "o" belli geçmişte eninde sonunda bulunabilir olan ve bulunması gereken "o" hakikati en sadık biçimde temsil eden "o" hikâyenin peşindedir. Yeniden-kurmacı ılımlılar anlatının geçmişin bu ampirist yeniden kurulması için bir araç olduğunu kabul etmekle birlikte, anlatının icat gücünü inatla inkâr ederler. Onlara göre, tarihçiler her koşulda delillerin hizmetinde olmalıdır. Hem yapısökümcülük hem de kurmacılık, delil-temelli tarih yönteminin doğasına karşı eylemler olarak görüldüğü müddetçe, bu aynı düşünce tümdengelimsel sosyal bilim teorileştirmeleri için de geçerlidir.

Elton'ın argümanını artık biliyoruz. Buna göre tarih, yerli yerinde sorular sorarak, sosyal teorisyenlerin olduğu kadar yapısökümcülerin de önerdikleri açıklama paradigmalarına özellikle kuşkuyla bakan, yansız ve bağımsız tarihçi tarafından irdelenen delillerden elde edilen şeydir. Bu yöntemden çıktığı varsayılan sonuçlar arasında yalnızca yazarın niyetlerinin keşfi sonucu ortaya çıkan tartışmasız delillerin üretilmesi değil; tarihle değer, olguyla kurgu arasında kesin ayrımların ortaya çıkması da vardır. Bunun bir sonucu olarak, kurmacı tarih teorileri de katı yeniden-kurmacılar tarafından reddedilir; çünkü sınanacak –ve Elton'ın savunduğu gibi, şaşmaz bir biçimde onaylanacak– hipotezler yüzünden geçmişin izleri garip şekiller almaya zorlanacak, sakatlanacaktır. Hem muhafazakâr hem de ana akım tarihçiler açısından, yapısökümcülüğün göreciliği karşısında nihai savunma *Quellenkritik* (kanıtlama, kıyaslama ve karıştırma işlemleri yoluyla kaynaklar üzerinde yapılan teknik ve ayrıntılı çalışma) pratiğinde yatar.

Ne var ki, geçen yarım yüzyılda, geçmişin her zaman eksikli olarak karşımıza çıktığını savunan E. H. Carr'ın tarih vizyonunun etkisiyle, çoğu pratik-gerçekçi ya da ılımlı ana akım tarihçi, yorumların gelip geçici doğası dedikleri şeyi ve tarihte kanıt ve doğruluğun mevcut olmadığını kabul etmekte pek zorlanmamıştır. Bu çabucak tarihsel revizyonizme dönüşür. Bütün tarihsel yorumların geçiciliği, bitip tükenmez bir yeni deliller bulma sürecine dayandırılır; deliller giderek karmaşıklaşan analiz ve kavramlaştırma mekanizmalarına tabi tutulur ve sürekli yeni bağlamlara yerleştirilir; örneğin, emperyalist dönemin delilleri bir sonraki kuşaktan tarihçiler için yeni bir post-kolonyal yorumun delilleri haline gelir. Bu yapılır yapılmasına, ama eldeki mevcut delillerin hiç kuşkusuz hâlâ geçmiş gerçekliğe açılan bir pencere olduğuna inanılır. Yeni deliller her zaman yeni pencereler açmakla birlikte, revizyonist görüşler hâlâ yeni pencerelerin ötesinde bulunan gerçekliğe tekabül eder. Tarihsel olgular üzerine yerleştirilen revizyonist kurgular bu yüzden bilinebilir bir geçmiş gerçekliğe zarar vermez. Collingwood-Carr göreciliği düşünüldüğünde bile, yeniden-kurmacılığın nihai iddiası, yani geçmişin deliller aracılığıyla bilinebilir olduğu ve anlatı olarak kurgulandığında bile bilinebilir kalacağı iddiası hasar görmez; çünkü o zaman biz geçmişin hikâyesine ya da doğru anlatımına kavuşmuş oluruz. Ana akımcılar için amaç hâlâ olası *en doğru* anlatıma giderek yaklaşmaktır.

Bilinebilir bir tarihsel gerçekliğin var olduğu vizyonuna benim yanıtım, *Quellenkritik* mikroskobu altına yatırıp ne kadar büyütürsek delillerin açıklayıcılık değerinin o kadar artacağına ilişkin ampirist inancı sorgulamak olmuştur. Ben buradan delillere ne kadar çok yaklaşırsak doğruyu daha çok göreceğimiz sonucunun çıkmadığını savundum. Delillerin gerçeklikle tekabüliyetinin, delillerle desteklenen tek bir tümce düzeyinde gayet doyurucu sonuçlar verdiğine (ABD Başkanı Abraham Lincoln 14 Nisan 1865 tarihinde vuruldu ve 15 Nisan sabahı öldü) itiraz etmiyorum. Ama böylesi bir tekabüliyet, bir öyküleştirme ya da argüman dayatma yoluyla yorumlama düzeyine geçtiğimizde (Abraham Lincoln ye-

niden yapılanma planlarını hayata geçiremeden öldürüldü) ortadan kaybolacaktır. Tekrar edelim: Tarihsel anlatı belli bir geçmiş değildir, bir tarihtir o. Geçmiş hakkındaki tekil bir tümceyle tek bir delil parçası arasında güçlü bir tekabüliyet, hatta fiilen olduğu haliyle geçmişi yeniden oluşturmak üzere, olgusal bir önerme üretmeye ve sonra bunu tümevarım yoluyla bütün bir yorumlayıcı tarihsel anlatının "hakikiliği" için kanıt göstermeye yetecek kadar güçlü bir tekabüliyet olduğunu göstermek mümkün olabilir, ama bu sakat bir uygulamadır.

Delillerin yorum düzeyinde geçmiş gerçekliğe tekabül etmeyişi yazarın amacını keşfetme uğraşını özellikle çıkmaza sokar. Elton gibi, tarafsız tarihçinin delillerin niçin ortaya çıkmış olduğu sorusunu yönelterek geçmişte yaşamış insanların niyetlerini anlayabileceğini savunmak son derece kaba bir düzeyi sergiler. Tümevarımcı çıkarımcılığın yapısından gelen gevşekliğin bütün tarihçileri böyle bir düşünceye karşı uyarması beklenirdi, oysa açık ki işe yaramıyor. Çıkarımlar yaparak hakikati arama iddiası psikolojik ve mesleki olarak doyurucu olabilir, ama entelektüel bakımdan her zaman tehlikelidir. Yine de birileri doğruya yaklaştığına, hatta onu bulduğuna inandığında olduğu kadar değildir bu tehlike. O zaman soruşturan zihin, kesinliğin çelik kapanına kısılır. Her zaman kuşku duymak ve sorgulamak geçmişi yazmanın içkin olarak kesikli doğasına kucak açmaktır. Öyle bir tutumdur ki bu, marjinalle "öteki"ne gözlerini kapama ihtimali neredeyse ortadan kalkmış, çok daha kavrayıcı bir tarihsel analiz biçimine yolu açar.

Günümüzde ana akım tarihi oluşturan öğelerin en etraflı ve olgun kabulünü Appleby, Hunt ve Jacob gibi tarihçilerin eserlerinde buluyoruz. Bu tarihçilerin deliller üzerine çalışmaya bağlılıkları (inanmayı seçtikleri şey olan) Amerika'nın özsel demokratik mirasını pekiştirecek çoğulcu ve çokkültürlü bir Amerikan tarihi içinde hakikatin ne olduğunu keşfetmek içindir mecburen. Bu, onların gerçek Amerikan tarihi görüşüdür, varsın olsun kimsenin bir diyeceği yok. Ama buna Amerikan tarihsel deneyiminin nihai hakikatinin araştırılmasının –özellikle böyle bir araştırma kendine

özgü bir üslubu olan pratik-gerçekçi perspektifin bir parçası olarak alındığında ve betimlendiğinde– bir parçası olarak ortaya sürmek, toplumsal, siyasal ve entelektüel gündemlerine göre üretilmiş, ideoloji yüklü bir yaklaşımdır açıkçası. Kuşkusuz bu, örnekteki gibi, çokkültürcü hedefiyle birlikte pratik-gerçekçilik anlatılarında temsil/tasavvur edilen ideolojik tutumlardan sadece biri olarak kabul edilecekse, sorun değildir. *Telling the Truth About History* adlı kitaplarının başlığı bile, akıllara bu tarihçilerin geçmişe özel bir tür gösteren ilişkileri dayatan bir anlatı; keyfi bir bağlama oturtulmuş, yapılaştırılmış ve tarihseleştirilmiş bir anlatı kaleme aldıklarını getiriyor. Aslında Appleby, Hunt ve Jacob da, "umursamazlığı, hatta nihilizmi, ama kesinlikle entelektüel görelikçiliği açıklamaya yarayan, hatta doğruluk ve nesnelliği göklere çıkaran, Soğuk Savaş *ve* biliminin mirasıdır"[8] diyerek, yapısökümcü tarihe saldırırken kendi şimdici gündemlerinin farkındadır. Dolayısıyla, onlar açısından ampirik olarak türetilmiş doğru aşkındır; ama bu arada doğruluk değeri ve gerçeklik etkisine ilişkin yapısökümcü sorgulama epistemik ve muhtemelen geçici, bu örnekte Soğuk Savaş'ın psikolojik olarak dengeleri bozucu etkilerinin bir ürünüdür. Bunun haksızlık olup olmadığı bir yana, önemli olan bizim hiçbir zaman onların tarih hakkında kendi hakikatlerini anlatıyor olduklarını unutmamamızdır.

Telling the Truth About History'nin tarihselliği, Foucault'nun tarih olarak tahayyül edilen geçmişin yalnızca tarihçilerin çağdaş söylemlerinden ibaret olduğu yolundaki argümanına iyi bir örnektir. Tarih, ister retoriksel bir temsil/tasavvur isterse ampirik olarak sınanmış sosyal teorileştirme olsun, bir kurmaca olmaktan kurtulamaz. *Telling the Truth About History* gibi tarihsel hakikat iddiasında olan kitaplar, sanki ideolojiden arınmış bir "temiz odadaymış" gibi delilleri yorumlayan ve bağlamına oturtan herkesin yeteneğinden kuşku duymamı haklı çıkarır. Bu kitapta göstermeye çalıştığım üzere tarihçiyle delilleri arasındaki diyalog nesnel, metinler dışı, figüratif olmayan ve değerlerden arınmış bir araç olarak

8. Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob, *Telling the Truth About History* (New York, Norton, 1994), s. 279.

görülemez. David Harlan'ın söylediği gibi, bu bizi ne kadar tarih yazma türü varsa o kadar farklı tarih türü ve yönteniyle karşı karşıya bırakır. Ve Foucault ve White'ın ileri sürdüğü gibi, özel bir tarih formu oluşturma saikleri genellikle ideolojiktir.

Foucault'nun delilerin tedavisi ve insan bedeni üzerinde iktidar uygulanmasının köklerini ve gelişmesini incelerken savunduğu gibi, tarih, iktidar uygulamasını örnekleyen ve onaylayan merkezi bir söylemdir. Tarihin otoritesi kudretini en bariz şekilde, fiilen olduğu haliyle geçmişin nesnel hakikatini tarafsız tarihçiler eliyle ortaya serme iddiasında bulunduğu zaman gösterir. Hakikat iddiasının peşindeki böyle bir tarihin yaptığı, White'ın ifadesiyle, dilin *ve* kültürel özçıkarın şekil vermesiyle oluşturulmuş bir çeşit geçmiş temsili/tasavvurudur. Delillerin tarihçinin olgularına çevrilme ya da anlatı haline getirilme biçimi güç kullanımı açısından temeldir; White buna ifade biçimlerinin "terminolojik belirlenimciliği" adını verir.[9] Delillerdeki hakikati elde etmekte tarihçilerin zaafı güçten düşürücü bir deneyim değildir aslında, tersine bu zaaf önümüzde ideolojik amaçlarla kolaylıkla dizginlenemeyen bir ufkun açılmasına imkân verir. Tarihteki kesinsizlik politik olarak doğru, yanlış, haklı ve haksız olan karşısında bir korunma biçimidir. Politik kesinlik, bana göre, her zaman kuşkuludur. Yapısökümcü bilincin, tarihin delillerden çıkan hakikatin bir özeti olmadığı yolundaki tutumu ancak az sayıda naif tarihçinin aklını karıştıracaktır. Ama ana akım içinden pek az tarihçi, tarihi yazarken benim bir *tarihsel* hakikat –gerçeklik ya da hakikat etkisi– adını verdiğim şeyi üreterek sözel/metinsel bir kurgu-yapıt yarattığımızı kabul edecektir. Onlar geçmişin gerçekliğinin tarih olarak anlattıkları hikâyelerin hakikat-etkisi ya da akla yatkınlığında yattığını kabul etmeyecek, buna karşın delillerin olguların nihai ve mutlak ölçüsü olarak kalması gerektiğinde ısrar edeceklerdir.

9. Hayden White, 'The Fictions of Factual Representation', *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), s. 134.

Yapısökümcü bilinç delilleri irdelemek üzere sosyal (ya da retoriksel) çerçeveler oluşturmayı, tarihçinin dayatması olarak kabul eder. Naif ampiristlerin tarihsel anlayışa ilişkin eleştirel yaklaşımlar hakkında duyduğu kuşkular Collingwood, Croce, Beard, Becker ve E. H. Carr gibi idealist ve görelikçi düşünürlere karşı besledikleri antipatide fazlasıyla meydandadır; bu kuşkuyu sayısız belirlenimci sosyal, kültürel ve Marksist esinli kurmacı tarihçiye karşı da duyarlar, ama özellikle Michel Foucault, Hayden White ve Dominick LaCapra, Louis Mink ve Frank Ankersmit gibi anlatıcılar karşısında iyice ortaya çıkar bu kuşku. Bu görelikçi tarihçiler arasındaki ortak bağ, bunların yalnızca delillerle sorgulayıcı bir diyalog içinde kalmayıp doğrudan müdahaleci olduklarına ilişkin varsayımlarıdır. Farklı yollarla hepsi de geçmişin *ancak* tarihçinin açıklama stratejilerinin eleğinden geçerek tasarlandıklarında tarih haline *geldiğini* kabul eder. Genel bir tutum olarak, ana akım tarihçiler kurmacılığa içkin görelikçiliği kabul eder; ama bunu ampirizm temelini tamamen terk eden yapısökümcü sonucuna götürmezler.

Kurmacılar geçmişin olaylarını, kapsayıcı yasalar olarak antropolojik ve sosyolojik tümdengelimci-tümevarımcı genellemeler, hatta Collingwood'un geçmişi empatik düşünme yöntemini de kullanarak ve ekonometrik ve istatistik çeşitli yöntemler aracılığıyla kavrar. Yeniden-kurmacılar açısından hakikate delillerin en ince ayrıntılarına kadar irdelenmesiyle, pozitivistler açısından ise uygun bir teori kaldıracıyla erişilir. Ana akım tarihçiler bu iki ucu uzlaştıran E. H. Carr'ın popüler –ancak yapısökümcü açıdan inandırıcı olmayan– görüşünü benimserler; yani tarihi yazan ve açıklama modellerini yaratan tarihçilerdir, ama tarihçiler bunu delillerin dayattığı kurallara göre yaparlar görüşünü. Carr'ın yöntemine göre, metinle bağlam arasındaki sürekli ve hızlı gidip gelme sürecine şekil veren, sınıf, ırk, cinsiyet vb. teorileri/modelleri/kavrayışları olarak sunulan ve delillerde bulunacak/keşfedilecek yapılar ve kalıplardır her zaman. E. H. Carr'a göre, deliller insan

davranışına ilişkin, sonrasında daha doğru tarihsel açıklamalara imkân verecek olan, belli bazı uygun açıklama modelleri önerir. Ana akım içindeki çoğu tarihçi yaptıkları şeye ilişkin bu açıklamayı kabul edecektir muhtemelen.

Gelgelelim, ampirizmin nerede bitip, hipotez testinin nerede başladığını tespit etmek oldukça zor olduğu ve tarihçilerin model kurma yoluyla tarihin yaratılmasında her zaman aktif olduklarını gittikçe daha akla yakın bulduğumuz düşünülürse; önceden şekil verilmiş anlatısal öyküleştirmelerimizi, argümanlarımızı ve onların ideolojik uzantılarını hesaba katmamız neden akıldışı olsun ki? Özellikle kararlı yeniden-kurmacılar ahlâki kararların tarihin nesnel olarak yeniden kurgulanmasında her zaman yeri olmadığını savunuyorlar; buna karşın ben, hiçbir tarihçinin önceden kafada şekillenen öyküleştirme ve argümandan ya da ahlâki ve etik tutumlardan bağımsız olarak yazmadığını, geçmişe ilişkin daha eksiksiz bir anlayışın ancak tarihçinin dayatmacı rolü bir aktarmacılık değil bir yazarlık olarak kabul edildiğinde ortaya çıkabileceğini savunuyorum.

Ampirik temelli kurmacılık, bugün sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlerden aldığı yeni analiz ve kavramlaştırma modellerini kapsıyor. John Tosh'un, tarihi "delillerle sınanacak" hipotezlerin ürünü olarak betimleyişi günümüz ana akım tarihinin içine düştüğü karmaşayı gösterir. Ama birçok uygulamacı, edebiyat eleştirisi teorisinden analitik teknikler alarak ve tarihi edebi bir üslup olarak görerek kurguyla olgu arasındaki boşluğu kapatmaya çalışırken, tarih ana akımın kale duvarlarını parçalıyor. Kuşku yaratmakla birlikte, Lawrence Stone'nun yorumları bu gelişmenin yeterli delili olmaktan öte anlamlar taşır. Bırakın kaygı duyulacak bir şey olarak görmeyi, bana göre, tarihçiler bu yönde hareket etmelidir; özellikle Philippe Carrard'ın kabul ettiği gibi, en pozitivist kurmacı tarihçilerin bile anlatı ve öyküleştirmenin gücünden kaçamayacakları –mecaz olmaksızın yazmanın ne kadar zor olduğu– göz önüne alınırsa.[10]

10. Philippe Carrard, *Poetics of the New History: French Historical Discourse from Braudel to Chartier* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1992), s. 18.

Açıklamaya çalıştığım gibi, tarihçinin anlatısının kurucu rolüne yapılan vurgu, dilin doğası ve işaretin keyfi doğasına ilişkin görüşlerimizden kaynaklanır. Tarihsel anlatı, dilin geçmiş olayları şeffaf olarak temsil ettiği ya da o olaylara tekabül ettiği yanılsaması yaratmak üzere gösterenle gönderme yapılan arasındaki bağı parçalayarak ve böylece onları "doğru ışık altında" göstererek, mantıksal argümandan çok retoriksel argümana bağlıdır. Kurduğumuz modeller de benzer bir biçimde üretilir. İşte bu noktada Hayden White'ın "mecazi olarak önceden şekli tasarlanmış tarihsel anlatı modeli"nin önemi ortaya çıkar. Dünyayla sözcüklerin pürüzsüz bağlantısı nosyonunu terk ettiğimizde ve bunu gerçekçiliğin mecazı olarak gördüğümüzde, –White'ın tarihsel yoruma imkân verdiğini öne sürdüğü– anlatısal stratejilerin önemini takdir etmeye başlayabiliriz.

Yapısökümün kurmacılıkla ortaklığı, kurmacılığın kapsayıcı bir yasa gibi bir büyük anlatıya ya da genel olarak verili maddi koşullar ve bağlamlar içinde hapsedilmiş insan davranışına ilişkin genellemelere gönderme yaparak ancak tekil olayları ilişkilendirmenin ve anlamanın mümkün olduğu yolundaki pozitivist ısrarı noktasında sona erer. Bu anlamda, kurmacı *a priorizm* yeniden-kurmacı zihniyet kadar yapısökümcü zihniyet için de pek inandırıcı değildir. Kurmacıların etkili bir biçimde savunduğu görüş şudur: Hakikat, yeniden-kurmacıların ince ayrıntıları canlandırmasından ya da yapısökümcülerin kafa yorduğu anlatıların hakikat ya da gerçeklik etkisinden doğmaz; daha çok –ve *daha gerçekçi olarak*– kendilerinin ampirik olarak türettikleri özel sosyal teorilerinden doğar. Başlarda *Annales* okuluyla flört etmesine rağmen Foucault, sözmerkezciliğin altını oyma niyetini, retorik ve sosyal olarak kurulmuş epistem modelinde gösterir. Foucault'nun amacı, bilginin toplum içinde dilsel olarak üretilme araçlarını tespit etmekti. Araştırmaları onu sosyal değişimin tarihsel kurallarına yöneltti. Bunu yaparken, zaman içinde değişimi tutarlı bir anlatı ya da birbiriyle bağlantılı süreçlerin doğrusal ya da artzamanlı açımlanışının keşfi olarak gören çoğu tarihçinin aksine, Foucault, değişimi, amacı bilgi, özel olarak da tarihsel bilgi yaratmak olan

iktidar ilişkilerinin bir şebekesi ya da eşzamanlı yapılanması olarak görür. Foucault'nun ısrarla savunduğuna göre, tarih olgusal keşifle ilgili bir şey olmaktan çok, güç kullanımı ya da böylesi bir kullanıma edebi bir muhalefet biçimi olarak karşı koymak için bilginin edebi ve metinsel yaratılmasıdır. Bu anlamda biz tarihçiler, edebiyat eleştirmenleri ya da herhangi bir kararlı entelektüel gibi, kendimizin ve toplumun yaratmış olduğu anlamlandırma ağlarına takılıyız; tarihsel bilgi her zaman söylemde ve kültürde içerilmiştir.

White gibi Foucault da Vico geleneğine dayanır ve tarihsel değişimin insan bilinci ve bu bilincin sosyal ve doğal bağlamı arasındaki etkileşimden doğduğunu ileri sürer ve buna göre, yazılı tarih gibi edebi ve kültürel yapıtlar, sosyal koşullar içinde etkileşimde bulunan insanların her şey olup bittikten sonra yaptıkları aklileştirmelerden başka bir şey değildir. Biz nasıl kendi sosyal yaratımlarımızı bilemiyorsak, insanlığın da doğal dünyayı tam olarak anlayamayacağı görüşüne dayanan Vico'nun bu orijinal yaklaşımı, sosyal bilim teorilerine esin kaynağı olmuştur. Ama pozitivist olan kurmacı tarihçiler çoğunluğu, özellikle Marksistler gibi aşamacı teorisyenler Vico'nun görüşünü görmezden geldiler. Vico'ya göre bir edebi sanat olarak tarih, sosyal ve insani femomenleri analiz etmek için farklı bir yaklaşımı zorunlu kılar; bu yaklaşım pozitivistlerin doğal ve sosyal bilimlerde kullanmayı tercih ettikleri tümdengelimden çok farklıdır.

Tıpkı Vico gibi, hem White ve hem de Foucault dilin yaratıcı gücünü kabul ederler. Geçmiş gerçekliği dolayımlamak için bizim dili ve dilin bizi kullanma tarzlarının karmaşıklığı gösteriyor ki, –ne kadar incelikli olursa olsun– sosyal bilim hipotez-testlerinin hiçbiri, tarihçi, sözcük ve dünya arasındaki etkileşimli ilişkiden kaçamaz. Anlatı, basitçe geçmiş gerçekliğin dünyasının temsili/tasavvuru, şeylerin ve aralarında var olan ilişkilerin yeniden üretimi değildir. Ana akım tarihçiler tarafından sanki yeniden üretme kapasitesi olan bir şeymiş gibi kullanılsa da, dil asıl olarak geçmiş hakkındaki bilgimizi icat etme ve yaratma gücüne sahip yenilikçi bir araçtır. Hem White hem de Foucault, onlardan da önce Vico, anlatının bu açıklayıcı gücünü anlatının metaforik ya da mecazi doğasında bulur.

Ben anlatıyı tarihin asli bilişsel aracı olarak görmekten yanayım; tarihçinin geçmişi tahayyül ederken, biçimlendirirken ve temsil ederken zihninde iş gören bir araç. Bir hikâye olarak tarihin öyküleştirilmesi; bunu destekleyen argümanları ve etik açıklama stratejileriyle tarihsel değişimin çok karmaşık bir açıklama formudur; ama bu fiilen olan bir şey olarak tarih değildir. Geçmişin kurulması tarihçinin bir öyküleştirme türüyle özel bir anlamla donatmak istediği tarihsel olayları eşleştirme kapasitesine bağlıdır. Lemon'ın "bu oldu, *öyleyse* şu" tanımlaması, hızla salt olayları art arda dizmenin ötesine geçmeyi gerektiren karmaşık yorum düzeyine işaret eder. Tarihçinin işlevi –Gallie'ye göre tarihsel anlayışın özüdür bu– izlenebilir bir hikâye sunmaktır. Böylesi bir izlenebilirlik tarihçilerin anlattıkları hikâyeler eldeki deliller ışığında tutarlı ve akla yatkın olduğunda söz konusudur. Geçmişin gerçekliği mermerin içinde zaten hazır olan bir şey değildir, içinde var olan nesneyi açığa çıkarmak için tarihçinin mermeri işleme yetisine gerek vardır. White'ın tutumu kesinlikle budur, ama biz yine şu soruyu yöneltebiliriz: Geçmişte yeniden anlatılacak bir anlatı var mıdır?

Collingwood ve E. H. Carr, tarihçiyle betimlediği olaylar arasında sürekli bir etkileşimin varlığını kabul etmiş olsalar da son tahlilde ortaya çıkan tarihin birincil olarak kurgusal bir şey olduğunu kabul etmeye hâlâ yanaşmazlar. Bu iki tarihçiye göre de, diğer birçok tarihçiye göre de (yakın tarihlerde Richard T. Vann örneğin) White'ın, tarihin zihinde mecaz olarak önceden şekillenen bir edebi yapıt, keşfedilen değil icat edilen bir hikâye olduğu argümanı kabul edilemez; çünkü delillerde keşfedilecek belirleyici bir anlam olmaksızın ne olgular ne de bu olguların hakikiliğini ölçebileceğimiz bir standart ortaya çıkar. Louis Mink'in "eğer alternatif öyküleştirmeler yalnızca bir şiirsel mecaz yerine öbürünü tercih etme üzerine kuruluyorsa, anlatılar olarak hakikat iddiaları bakımından bir anlatı yapısını başka bir anlatı yapısıyla kıyas-

lamaktan başka yolumuz yoktur" şeklindeki yorumundan etkilenmişlerdir bu tarihçiler.[11] Ama Mink'in yorumunu kabul etmek yaptığımız işin sorunlu doğasına gözlerimizi kapatmayı getirmemelidir. Hakikatin "orada bir yerde" olduğuna dair ampirist altın kural, yaptığımızın ne olduğu ve onu nasıl yaptığımıza dair anlayışımızdaki temel kusur olarak kalır. Yazılı bir söylem olarak tarih geçmişi yaratan güçlere duyarsız değildir. Geçmiş geri getirilemeyeceğinden, onun ikincil yazılı kaydı en azından geçmişin kendisinin delili olarak tarihsel anlayışımız açısından önemlidir. Geçmişe erişebilmemizin yolu ancak tahayyül gücünün ürünü anlatıdan ve (teorisinin herhangi bir epistemde tarihsel muhayyileyi kategorize etme açısından bize radikal ve verimli bir taban sağladığı) mecazlarda kaydedilmiş entelektüel işlemlerden geçer.[12]

İnsanın mecaz üretme kapasitesi karmaşıktır. Ben mecazların geçmişteki değişimin doğasını temsil/tasavvur etmek için indirgemeler ve tümlemeler yoluyla tarihçilerin muhayyilelerinde nasıl iş gördüğüne değindim. Foucault'nun tarihsel yönteminin püf noktası, insan bilincindeki mecazi temeli tarihin gerçeklikle dil arasındaki ya da, White'ın betimlediği gibi, "toplumlardaki geçişler ve konuşmanın mecazi dönüşümleri" arasındaki mübadeleden nasıl doğduğunu değerlendirmemizi sağlayan bir model olarak almasıdır.[13] Aynı şekilde, insan bilincinin dilsel aracı olarak anlatının yalnızca bizim tarihsel değişimi betimlememizi değil; zaman içinde o değişimin kendisini de kolaylaştırabileceğini savunmak bana akla uygun geliyor. Toparlarsak, Foucault ve White figüratif süreci tarihsel değişimin yaşandığı *ve* açıklanabildiği bir model olarak sunarlar.

Delillerin yorumlanmasını sınırlayan mecazi anlatı modeldir –tersi doğru değildir–; işte bu yüzden tarihsel anlayışın bilinebilir bir tarihsel gerçeklikten çok edebi ürün olduğunu ileri sürdüm. Te-

11. Alıntı, Richard T. Vann, 'Louis Mink's Linguistic Turn', *History and Theory*, Cilt 26, No. 1, 1987, s. 12.

12. Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in the Nineteenth Century* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1973), s. 31.

13. Hayden White, 'The Tropics of History: The Deep Structure of the "New Science"', *Tropics of Discourse*, s. 208.

kabüliyet teorisinin reddi, deliller için herhangi bir mecaz-öyküleştirme-argüman-ideolojik konfigürasyon seçmekte tamamen özgür olduğumuz ve sonra hiçbir sorumluluk taşımadan geçmişe herhangi bir anlamı yüklememize imkân veren edebi yapısökümün nihai bir tarihsel versiyonuna geçtiğimiz anlamına gelmez. Onun yerine diyebiliriz ki, zihinsel ön tasarlayıcı süreçle deliller arasında önemli oranda bir karşılıklılık vardır, yeter ki anlatı halindeki her bir delil parçası daha önce arşivde ve epistemleri çerçevesinde çalışan öteki tarihçiler tarafından yorumlanmış ve metinleştirilmiş bir ara metin olsun. Hiçbir tarihçi daha önceki yorumlar ya da arşivin öyküleştirmelerinden habersiz çalışamaz.

Naif görecilik dilin betimleme ve icat etme gücüne yeterli önemi vermemiştir. Ampirizm zorunlu olarak tarihe güvenmez. White'ın dediği gibi, "bir tarihsel vakıalar alanını betimlemekte kullanılan dil aslında bizatihi o alanı oluşturur" ve dolayısıyla "o alan içinde vuku bulan olayları analiz etmekte" kullanılabilecek yöntemin türünü sınırlar.[14] Dilin büyük gücünün metaforik ve figüratif (mecazi) yapısından gelmesi bir örnekle açıklanabilir. 1910'da Afrika'daki bir safariden dönüşünde Theodore Roosevelt'i Halley kuyrukluyıldızıyla kıyaslamak meşru bir tarihsel yorumdur; biz buradan Roosevelt'in doğanın muhteşem gücüne yakın bir güce sahip olduğunu çıkarırız (teknik olarak Roosevelt'in karakterinin kalitesini göstermek için kullanılan bir synecdoche'tur bu). Ama, bu betimleme Roosevelt'i açıklayıp yorumlamakla birlikte, aynı zamanda kaçınılmaz olarak tartışılan olaylar için tarihçinin kullandığı dili de bağlar.[15] Theodore Roosevelt'le bir kuyrukluyıldız arasında doğal bir tekabüliyet yoktur. Bu imgenin kullanımı sürecinde, tarihçi canlı bir Roosevelt tablosu çizerek ona hayat verir ve onu bağlamına yerleştirir (Halley kuyrukluyıldızı 1910 yılında görülmüştü). Bu aynı zamanda White'ın tarihsel anlatının "işaret ettiği şeyi *imlemediği*; işaret ettiği şeylerin im-

14. Hayden White, 'Response to Arthur Marwick', *Journal of Contemporary History*, Cilt 30, No. 2, Nisan 1995, s. 239.
15. John Milton Cooper, Jnr, *Pivotal Decades: The United States, 1900-1920* (New York, Norton, 1990), s. 158.

gelerini *akla getirdiği*" yolundaki görüşüne de kanıt oluşturur.[16] Başka bir ifadeyle, metafor, betimlemeyi istediği nesnenin sahici bir imgesini oluşturmaz, onun yerine metafor okurun uygun (ve açıklayıcı) çağrıştırıcı imgeler bulması için bilişsel bir harita sunar. Teddy Roosevelt'i Halley kuyrukluyıldızıyla karşılaştırmak göndermesel olmadığı gibi öykünme de değildir, ama şiirsel niteliği *nedeniyle* yine de anlamlıdır. Gerçeklik etkisi –gerçekliği çarpıtmak için değil anlam yaratmak için– iş başındadır.

Yapısökümcü tarihin etkisi bugün, yazılı tarih olarak geçmişin çağının metinsel bir ürünü olduğunun ve tarihçinin merkezi örgütleyici rolü düşünüldüğünde, kaçınılmaz olarak şimdici ideolojik talepler ve mevcut güç dağılımı tarafından çarpıtıldığının geniş kabul görmesiyle anlaşılır. Anlatısal betimlemesi aracılığıyla tarihçinin geçmişliğin herhangi bir yazılı temsilinde tam anlamıyla içkin olduğu anlayışı giderek daha fazla taraftar buluyor. Az sayıda tarihçi artık tarihi hakikate giden yolda akıp giden zamanın kumsaldaki ayak izleri gibi delilleri de izleme meselesi olarak görüyor. Günümüzde her geçen gün artan sayıda tarihçi tarihsel faillerin şekil verdikleri olayları ve kendi hayatlarını nasıl anladıkları yerine bu gözlemci tarihçilerin onların objektif dünya görüşlerini yeniden nasıl kurduklarını ve eylemlerini nasıl açıkladıklarını soruyor. Ana akımın yapısökümden ayrıldığı yer tarihin asıl olarak anlatısal yorumlar arasındaki tartışmalarla ilgili olması değildir; ayrılık yapısökümcülerin nesnelliğin yaratılması imkânsız bir şey olduğunda ısrarlarından çıkar. Ana akım "İnsan"ı (eylemlerini, düşüncelerini, davranışını, kararlarını) sunan yapısökümcü hamleyi tarihin ilgilendiği bir şey olarak görmeyecektir; tarihçi kaçınılmaz olarak, örneğin proletarya, "doğadan koparılmış kadın", "Amerikan canlanışının kaynakları", "savaş yüzyılı", "1921: Sovyet idealizminin sonu", post-kolonyal "öteki", ilk endüstriyel ulus, Üçüncü Amerikan Devrimi, Eşitlik Çağı, ırkın lideri Tom Amca ya da ulusun babası gibi icatlar yaparak tarihe bir form ya da şekil vermek zorundadır. Bütün bunlar tarihsel muhayyilenin yarattığı nesnelerdir. Çünkü görünen o ki, bu muhayyile geçmiş gerçeklikleri ya-

16. White, *Tropics of Discourse*, s. 90.

kalayamaz ve yeniden üretemez. Megill'in işaret ettiği gibi, ampiristler ne kadar feryat ederse etsin, yazılı tarihin söylemsel bir yorum formu (Ankersmit'in dilbilimsel bir nesne, White'ın yazılı tarihin "şiirsel altyapısı" dediği) gerektirdiğine karşı çıkamaz.

F. SONUÇ

Öyleyse, başlangıçta sorduğum soruya geri dönelim: Tarih, popüler anlatı formunda bir disiplin olarak, geçmişin içeriğinin ne ölçüde eksiksiz bir canlandırılması ve temsili/tasavvurudur. Benim buna verdiğim yanıt şu olmuştur: Tarihsel açıklamanın bir aracı olarak tarihin anlatısal yapısının yeterliliği anlam ve dilin postmodern geniş eleştirisi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunun en başta gelen anlamı, tarihin geçmiş-liğin bir temsilinden/tasavvurundan ne fazla ne de az olduğudur. Böylesi bir kavrayış yazılı tarihin birincil olarak varsayılan geçmiş bir tarihsel gerçekliği objektif olarak temsil etmeyi amaçlayan ampirik bir disiplin olduğunu tereddütsüz reddeder. Mesele, genelde ampirik araştırma süreci değil, temsilin doğasıdır. Sorun ise metinsel temsili aracılığıyla geçmişin gerçekliğini doğru olarak bilebileceğimiz inancı karşısında uyarıcı olmaktır. Frederick Jackson Turner'ın sınırlar tezinde temsil edilen Amerikan sınır deneyimi gibi, anlatı formu içinde tarihin gerçeklikten daha gerçek hale gelmesi yönünde hâlâ güçlü bir eğilim vardır. Amerikalılar için bu tarih asli, ama bütünüyle mitsel bir boyut kazanmış olan Amerikan bireyciliği ve demokrasisi için bir metafor olarak çok önemli hale gelmiştir. Tarih olarak metin geçmişin kendisinden daha gerçek hale geldikçe, paradoksal biçimde tarihsel hakikat olarak statüsü yükseltilen bütün o geleneksel hakikat, göndermesellik ve objektiflik nosyonları gözden kaybolmuştur.

Geçmiş ne keşfedilir ne de bulunur. Geçmiş tarihçi tarafından, daha sonra okur tarafından tüketilecek bir metin olarak yaratılır ve temsil/tasavvur edilir. Geleneksel tarih açıklama gücü bakımından mermerin içinde önceden gömülü heykel ya da *trompe l'oeil* [ya-

nılsama] ilkesi gibi bağımlıdır. Geçmişle aramızdaki ilişkiyi nasıl temsil/tasavvur ettiğimizi keşfederek, kendimizi geçmişten kopuk gözlemciler olarak değil de, Turner gibi, yaratım sürecindeki katılımcılar olarak görebiliriz. Geçmiş kendimizi delillerle ne kadar çok boğuşursak geçmişe o kadar yaklaştığımız inancıyla kandırmadan da yeterince karmaşık ve zordur. Delillerde yeniden keşfedilmeyi bekleyen hakikat fikri on dokuzuncu yüzyıla ait modernist bir kavrayıştır ve geçmiş hakkındaki çağdaş yazında yeri yoktur.

Ek okuma rehberi

Dipnotlar ve referanslar argümanlarımın ve sonuçlarımın arkasında yatan düşünce ve kaynakları gösteriyor. Geçmiş, kendimizi delillerle ne kadar çok boğuşursak geçmişe o kadar yaklaştığımız inancıyla kandırmadan da yeterince karmaşık ve zordur. Delillerde yeniden keşfedilmeyi bekleyen hakikat fikri on dokuzuncu yüzyıla ait modernist bir kavrayıştır ve geçmiş hakkındaki çağdaş yazında yeri yoktur. Bu kısa rehberle kitabın anahtar meseleleri, tarihin karakteri, iki yöntembilimsel tarihsel ana akım ve bunlar karşısındaki yapısökümcü meydan okuma hakkında daha ayrıntılı bir çalışma yapmak için başvurabileceğiniz kaynaklar amaçlanmıştır. Tarihin geleneksel ampirist ya da yeniden-kurmacı yöntemiyle başladık. Bu okulun temel ilkeleri G.R. Elton'ın *The Practice of History*

(London, Fontana, 1967) kitabından başka hiçbir yerde bu kadar iyi açıklanmamıştır ve ayrıca yazarın muhafazakâr ampirizme inancını dile getirdiği *Return to Essentials* (Cambridge, Cambridge University Press, 1991) kitabı da sayılabilir. Geçmişi yeniden kurmaya ilişkin klasik yaklaşımdaki temel, Arthur Marwick'in *The Nature of History* (London, Macmillan, 1970, üçüncü basım, 1989) kitabında bulunabilir. Ampirist merkeze kayan eserler arasında John Tosh'un *The Pursuit of History* (London, Longman, ikinci basım, 1991) adlı yapıtıyla birlikte Peter Charles Hoffer ve William W. Stueck'in *Reading and Writing American History: An Introduction to the Historian's Craft*'ı (2 cilt, Lexington, D.C. Heath, 1994) sayılabilir. Yeniden-kurmacı yaklaşımı felsefi temelde savunan C. Behan McCullagh'ın *Justifying Historical Descriptions* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984) adlı kitabı ve Chris Lorenz'in "Historical Knowledge and Historical Reality: A Plea for 'Historical Realism'" (*History and Theory*, Cilt. 33, No. 3, 1994, s. 297-327) başlıklı makalesi vardır. Geçmişin yaratılmasında bir bakıma göreci bir yaklaşım denebilecek bir kitap E.H. Carr'ın *What is History?* (London, Penguin, ikinci basım, 1987) çalışmasıdır. Klasik paradigma karşısında posmodern ya da yapısökümcü meydan okuyuşa yanıt veren bir çalışma Gertrude Himmelfarb'ın "Some Reflections on the New History" (*American Historical Review*, Cilt. 94, No. 3, Haziran 1989, s. 661-670) başlıklı makalesidir.

Yöntemlere ilişkin bugün eldeki en iyi giriş çalışması belki de Michael Stanford'ın *A Companion to the Study of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994) adlı kitabıdır. Amerikan tarih disiplini ve onun yöntemsel ilgilerine ilişkin modern gelişmelerin en kapsamlı irdelenmesini Peter Novick'in *That Noble Dream: The 'Objectivity Question' and the American Historical Profession* (Cambridge, Cambridge University Press, 1988) adlı kitabında bulabilirsiniz. Tarihsel objektiflik tartışması için, *AHR Forum*, 'The Objectivity Question and the Future of the Historical Profession', *American Historical Review*, Cilt. 96, No. 3, Haziran 1991, s. 675-708'e bakınız. Tarih metinlerinin genel bir felsefesi için William H.

Walsh'in *An Introduction to Philosophy of History* (London, Hutchinson, üçüncü basım, 1967), William Dray'in (der.) *Philosophical Analysis and History* (New York, Harper & Row, 1966) ve Leon Goldstein'ın *Historical Knowing* (Austin, University of Texas Press, 1976) kitaplarına bakınız. Tarih çeşitlerinin temel bir soruşturmasını J. Gardiner'in (der.) *What is History Today?* (London, Humanities Press International, 1988) adlı kitabında bulabilirsiniz. Yeniden-kurmacı ana akımın pratik gerçekçi unsuru Jerzy Topolski'nin 'Towards an Integrated Model of Historical Explanation' (*History and Theory*, Cilt. 30, No. 3, 1991, s. 324-338) başlıklı makalesinde ve Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob'ın *Telling the Truth About History* (New York, Norton, 1994) adlı kitabında anlatılmıştır. 1990'ların ortalarında basılan çok fazla sayıda metin, dilsel akımın tarihsel yöntem araştırmalarında dikkate alınmasını sağlamış olmasına rağmen, bu konuda dikkate değer erken dönemli örnekler de vardır: Dominick LaCapra ve Steven L. Kaplan'ın *Modern European Intellectual History: Reappraisals and New Perspectives* (Ithaca, Cornell University Press, 1982), Lynn Hunt'ın *The New Cultural History* (Berkeley, University of California Press, 1989) ve Keith Jenkins'in *Re-Thinking History* (London, Routledge, 1991) adlı kitapları. Yararlı olduğu kadar White'ın eleştirisini de sunan bir çalışma Saul Friedlander'in (der.) *Probing the Limits of Representation: Nazism and the 'Final Solution'* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1992) adlı kitabı. Daha yakın dönemli çalışmalar ise şunlardır: Michael S. Roth, *The Ironist's Cage: Memory, Trauma, and the Construction of History* (New York, Columbia University Press, 1995), David D. Roberts, *Nothing But History: Reconstruction and Extremity after Metaphysics* (Berkeley, University of California Press, 1995), Robert Berkhofer, *Beyond the Great Story: History as Text and Discourse* (Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995), Clayton Roberts, *The Logic of Historical Explanation* (University Park, Pennsylvania University Press, 1996), Beverley Southgate, *History: What and Why* (London, Routledge, 1996) ve Roger Chartier, *On the Edge of the Cliff: History, Language and Practice*

(Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1997).

Bir entelektüel hareket olarak postmodernizmle tarih yazımı arasındaki genel ilişki hakkında şu kaynaklara bakabilirsiniz: Stephen Bann, *The Clothing of Clio: A Study of the Representation of History in Nineteenth Century Britain and France* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984); Derek Attridge, Geoff Bennington ve Robert Young (der.), *Post-Structuralism and the Question of History* (Cambridge, Cambridge University Press, 1987); David Harvey, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change* (Oxford, Basil Blackwell, 1989); Steven Connor, *Postmodernist Culture: An Introduction to Theories of the Postmodern* (Oxford, Basil Blackwell, 1989); F.R. Ankersmit, 'Historiography and Postmodernism' (*History and Theory*, Cilt. 28, No. 2,1989, s. 137-153); Elizabeth Deeds Ermath, *Sequel to History: Postmodernism and the Crisis of Historical Time* (Princeton, Princeton University Press, 1992) ve Hans Bertens, *The Idea of the Postmodern: A History* (London, Routledge, 1995). Postmodernizmin entelektüel tarihi için başvurulabilecek bir kaynak: Joyce Appleby vd. (der.), *Knowledge and Postmodernism in Historical Perspective* (London, Routledge, 1996). Bu kitap Nietzsche, Ricoeur, White, Foucault, Derrida ve Rorty'nin anahtar metinlerine mükemmel bir giriş olma özelliği taşıyor.

Tarihte sosyal teori kurmacılığı için aşağıdaki yapıtlara bakınız: Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History* (Oxford, Oxford University Press, 1995); Christopher Lloyd, *The Structures of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1993); Peter Burke (der.), *New Perspectives on Historical Writing* (University Park, Penn-sylvania University Press, 1992) ve *History and Social Theory* (Ithaca, Cornell University Press, 1993). Sosyal teori tarihinin klasik yorumcularından biri olan Clifford Geertz'in şu çalışmalarına göz atınız: 'Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture' ve 'Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight', *The Interpretation of Cultures* (New York, Basic Books, 1973), s. 3-31, 412-454 ve *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology* (New York, Basic Books,

1983). Bu ana akım yaklaşımın başka bir örneği için Fernand Braudel'in *On History* (London, Weidenfeld & Nicolson, 1980) adlı kitabına bakınız.

Anlatı ve tarih yazımının niteliği konusunda başlangıç olarak tavsiye edilebilecek kitaplar şunlar: W.B. Gallie, *Philosophy and the Historical Understanding* (New York, Schocken Books, ikinci basım, 1968) ve Peter Gay, *Style in History: Gibbon, Ranke, Macaulay, Burckhardt* (New York, Basic Books, 1974). Bu konuda son dönem düşüncelere yer veren kitaplar ise şunlar: R. Canary ve H. Kozicki (der.), *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding* (Madison, University of Wisconsin Press, 1978); Arthur Danto, *Narration and Knowledge* (New York, Columbia University Press, 1985); David Carr, *Time, Narrative and History* (Bloomington, Indiana University Press, 1986); F.R. Ankersmit, *History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor* (Berkeley, University of California Press, 1994); M.C. Lemon, *The Discipline of History and the History of Thought* (London, Routledge, 1995) ve F.R. Ankersmit ile Hans Kellner (der.), *A New Philosophy of History* (Chicago, University of Chicago Press, 1995). Bu alanda birçok önemli makale vardır; örnek olarak şunlara bakabilirsiniz: Lawrence Stone, 'The Revival of Narrative', *Past and Present*, No. 85, 1979, s. 3-24. Marksist bir yanıt için E. Hobsbawm, 'Some Comments', *Past and Present*, No. 86, 1980, s. 3-8 ve David Carr, 'Narrative and the Real World: An Argument for Continuity', *History and Theory*, Cilt. 25, No. 2,1986, s. 117-131. John E. Toews'ın en etkili makalelerinden biri için, 'Intellectual History after the Linguistic Turn: The Autonomy of Meaning and the Irreducibility of Experience', *American Historical Review*, Cilt. 92, No. 4, Ekim 1987, s. 879-907'ye bakınız. Dilsel dönüşün ardından tarih üzerine yapılmış başka bazı yorumlar için, *AHR* Forum, 'Intellectual History and the Return of Literature', *American Historical Review*, Cilt. 94, No. 3, Haziran 1989, s. 581-621'e bakınız. Lawrence Stone'un postmodernizm ve tarih meselesine katkısını tam olarak anlamak için, 'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 131, 1991, s. 217-218 ve

'History and Post-Modernism', *Past and Present*, No. 135, 1992, s. 187-194'e bakınız. Yine burada dikkate değer çalışmalar arasında sayabileceğimiz şunlardır: Perez Zagorin, 'Historiography and Postmodernism: Reconsiderations', *History and Theory*, Cilt. 29, No. 3, 1990, s. 263-274; Andrew P. Norman, 'Telling It Like It Was: Historical Narratives on Their Own Terms', *History and Theory*, Cilt. 30, No. 2, 1991, s. 119-135 ve Gabrielle M. Spiegel, 'History and PostModernism', *Past and Present*, No. 135, 1992, s. 197-198. Daha yakın tarihli bir makale için, Dominick LaCapra, 'History, Language and Reading: Waiting for Crillon', *American Historical Review*, Cilt. 100, No. 3, Haziran 1995, s. 799-828'e bakınız ve aynı sayıda Dorothy Ross'un Amerikan tarihinin öyküleştirme irdelemesi vardır: 'Grand Narrative in American Historical Writing: From Romance to Uncertainty', s. 651-677.

Bu kitap tarihi temsil/tasavvur etme konusunda postmodernist entelektüel gelişmeler ve tarih yazımı arasındaki ilişki açısından Michel Foucault ve Hayden White'ın eserlerinin önemli olduğunu savunuyor. Michel Foucault'nun anahtar metinleri şunlardır: 'The Order of Discourse', Inaugural Lecture at the College de France, 2 Aralık 1970, *The Archaeology of Knowledge* (New York, Harper & Row, 1972), *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (New York, Random House, 1973), *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* (London, Tavistock, 1973), *The Birth of the Clinic* (New York, Vintage Books, 1975), *Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews* (Ithaca, Cornell University Press, 1979), *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings* (Brighton, Harvester Press, 1980). Foucault üzerine yapılmış en güzel yorumlar arasında şunları sayabiliriz: J.G. Merquior, *Foucault* (London, Fontana, 1985); Jan Goldstein, *Foucault and the Writing of History* (Oxford, Basil Blackwell, 1994) ve Mitchell Dean, *Critical and Effective Histories: Foucault's Methods and Historical Sociology* (London, Routledge, 1994). Bir tarihçi olarak Foucault'ya mükemmel bir giriş için, Hayden White, 'Structuralism and Popular Culture', *Journal of Popular Culture*, Cilt. 7, 1974, s. 759-775 ve 'Foucault

Decoded: Notes From Underground', *History and Theory*, Cilt. 12, 1973, s. 23-54. Foucault'nun eserlerinin kapsamlı bir listesini James Bernauer ve Thomas Keenan'ın, 'The Works of Michel Foucault, 1954-1984'; James Bernauer ve David Rasmussen'in (der.), *The Final Foucault* (Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1988) kitaplarında bulabilirsiniz. Yine değerli Foucault çalışmaları arasında Hubert L. Dreyfus ve Paul Rabinow'un *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (Brighton, Harvester Press, second edition, 1983) ile Mark Poster'in *Foucault, Marxism and History* (London, Polity Press, 1984) adlı yapıtları ve aynı yazarın 'The Reception of Foucault by Historians' (*Journal of the History of Ideas*, Cilt. 48, 1987, s. 117-141) başlıklı çalışmasıyla birlikte Gary Gutting'in *The Cambridge Companion to Foucault* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994) adını taşıyan ve Alan Sheridan'ın *Michel Foucault, The Will to Truth* (London, Routledge, reprint, 1994) kitapları sayılabilir. Rus tarihi üzerine başka bir *AHR Forum*'da, Foucault'nun tarihsel yöntemi didik didik incelenmiştir; şu makaleye bakabilirsiniz: Laura Engelstein, Rudy Koshar ve Jan Goldstein, *American Historical Review*, Cilt. 98, No. 2, Nisan 1993, s. 338-381. Daha yakın bir tarihte Gerard Noiriel Foucault'nun tarihsel anlayışa katkısını 'Foucault and History: The Lessons of a Disillusion', *Journal of Modern History*, Cilt. 66, Eylül 1994, s.547-568'te incelemiştir.

Hayden White'ın geçmiş çalışmasına katkısı üç anahtar metninde bulunmaktadır: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1973), *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978) ve *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1987). Son iki metin önemli makalelerinin toplandığı bir derlemedir. Bir bilme biçimi olarak Whiteçi tarih yaklaşımına ilişkin yakın dönemli bir tartışma için, Arthur Marwick, 'Two Approaches to Historical Study: The Metaphysical (Including Postmodernism) and the Historical', *Journal of Contemporary History*, Cilt. 30, No. 1, Ocak 1995, s. 5-36

ve White'ın buna yanıtı için 'Response to Arthur Marwick', *Journal of Contemporary History*, Cilt. 30, No. 2, Nisan 1995, s. 233-246'ya bakınız. White'la ilgili çalışmalar arasında sayabileceklerimiz şunlardır: Hans Kellner, 'White's Linguistic Humanism', *History and Theory, Beiheft* 19, 1980, s. 1-29; Gregor McLennan, 'History and Theory: Contemporary Debates and Directions', *Literature and History*, Cilt. 10, No. 2, Güz 1984, s. 139-164; Paul A. Roth, 'Hayden White and the Aesthetics of Historiography', *History of the Human Sciences*, Cilt. 5, 1992, s. 17-35; Alun Munslow, *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870-1920* (London, Routledge, 1992); Wulf Kansteiner, 'Hayden White's Critique of the Writing of History', *History and Theory*, Cilt. 32, No. 3, 1993, s. 273-295; Keith Jenkins, *On 'What is History?'* (London, Routledge, 1995) ve *Postmodern History Reader* (London, Routledge, 1997).

Sözlükçe

A priori bilgi: Deneyden bağımsız bilgiyi varsayan popüler bir felsefi terim.

Argüman: Bir öncüller dizisi ve bu diziden çıkarılan sonuç. Eğer sonuç öncül(ler)den ya **tümdengelimsel** ya da **tümevarımsal** olarak çıkarılmışsa bir argümanın (doğru olup olmamasından bağımsız olarak) geçerli olduğu söylenir.

Metrik-tarih [Cliometrics]: Yorumu kolaylaştırmak için matematiğin ve istatistiğin geçmişe ait verilere uygulanması. 1960'larda, özellikle ekonomik tarihte popüler olmakla birlikte 1990'larda önemini yitirmiştir.

Bağlama [Colligation]: Tarihte, bariz olarak ayrı duran olaylar dizisini genel bir ilke ya da tanım altında bir araya getirerek açıklama süreci; örneğin, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl icatlarını bilimsel düşüncede devrim tanımı altında açıklamak. Bu süreç, olay akışı içindeki bir tarzı tespit eden **öyküleştirme**ye benzer; ama onunla özdeş değildir. Bağlamayı kabul edip öyküleştirme nosyonunu reddeden tarihçiler, –bağlamanın sonucunun– nedenlerin özdeşliği yüzünden geçmişin, tarih olarak az ya da çok kesin bir *yeniden kurgulanması* olduğunu genellikle kabul ederler. Tehlikeli olan, tarihçilerin olayları ilişkilendirmekte aşırı düzenli olmaya kendilerini kaptırması olasılığıdır; gerçi yeniden-kurmacı tarihçiler anlamı bağlam amacıyla yaratmanın böylesi güçlüklerin üstesinden geleceğini ileri sürerler, ama tehlike yine de vardır.

Kurmacılık [Constructionism]: Tarihçilerin, geçmişteki olayları keşfetmek yerine önermeleri gerektiğini söyleyen akım. Yirminci yüzyılda kurmacılık en belirgin haliyle sınıf sömürüsü kurgusunu tarihsel anlayış için model olarak öneren Marksist okulda görülür. *Annales* okulu da alternatif demografik ve davranış teorileri ileri süren kurmacı bir tarih üretmişti. Kurmacı tarihçiler, diğer önemli iki kategoriden, **yeniden-kurmacı** ve **yapısökümcüler**den açık bir biçimde ayrılır.

Bağlam [Context]: Tarihte anlatılan olayların arkaplanı, anlam yaratımına yardımcı olan şeyin bilgisi. Pratikte bağlam, öteki olayların, olguların ve önceki koşulların çerçevesidir.

Hakikatin Tekabüliyet Teorisi [Corres-pondence theory of truth]: Önermeler olgulara tekabül ettiğinde doğrudur, diyen **argüman.** Neyin olgusal olduğunu belirlemek genelde zor olmakla birlikte, sözcüklerle dünya arasındaki bildik tekabüliyet (ya da yansıtma) fikri, ana akım **yeniden-kurmacılara** dahil edilebilecek birçok tarihçi için giderek tartışmalı da olsa çekici bir nosyon olarak varlığını korumaktadır.

Kapsayıcı Yasalar [Covering laws]: Amerikalı tarih felsefecisi Carl Hempel'in (1905-) geliştirdiği ve bir olayın, bir doğa ya da insan davranışı yasasından çıkarılabilmesi halinde a-

çıklanabileceğini savunan bir tarihsel açıklama modeli. Aldığı biçim çoğu kez istatistiksel olabilirliktir.

Yazarın Ölümü [Death of the auther]: Roland Barthes'ın (1915-1980) ortaya attığı ve Michel Foucault'nun yaygın olarak kullandığı; kaynağı, yapısökümcü edebiyat araştırmaları olan bir yaklaşım. Bu yaklaşıma göre, bütün metinler yazarları önceler, yazarlar sadece kimin anlam üzerinde bir ayrıcalığı olamayacağını kurgular. Yapısökümcü tarihçi açısından **delil,** yazarın amaçladığı keşfedilebilir bir geçmiş gerçekliğe işaret etmekten çok, bir göstergeler ve yorumlar zinciri sunar.

Yapısökümcülük [Deconstructionism]: Metni anlamanın –yalnızca ve ayrıksı olarak– **ampirizm** dışsal gerçekliğine, Tanrıya, akla, ahlâka, objektifliğe ya da yazarın amacına (bkz. Yazarın Ölümü) yapılan göndermeye bağlı olmadığını ileri süren Jacques Derrida'nın (1930-) ortaya attığı bir terim. Mutlak anlamın doğduğu bir kaynağa ilişkin **söz-merkezci** nosyona karşı çıkarak; anlamın, keyfi ve mecazi/figüratif olarak üretildiği varsayımından yana tavır alır.

Yapısökümcü Tarih [Deconstructionist History]: Tarihte; olguculuk, yansız analiz, objektiflik, hakikat olarak dile getirilen **ampirizm**in geleneksel varsayımlarıyla; tarih, **ideoloji,** kurgu ve perspektif arasında süregiden bölünmeleri sorgulayan bir araştırma modeli. Yapısökümcü tarihe göre dil dilsel mecaz/figürasyon gücümüz yoluyla tarihsel **delilleri** düzene sokmak ve açıklamak için kullanılan kavramlar ve kategoriler kadar tarihin içeriğini de oluşturur.

Belirlenimcilik [Determinism]: Tarihsel süreçlerin birey ya da grup tercihleri veya etkileri ötesindeki güçlere göre yapılandığı, aslında bütün olayların istisnasız bir biçimde daha önceki olaylar tarafından belirlenen etkiler/sonuçlar olduğu nosyonu.

Farklılık/Erteleme [Difference/différance]: Yapısökümcü felsefeci Jacques Derrida'nın farklılaştırmak ve ertelemek anlamına gelen Fransızca bir fiil olan "différer" ile bir kelime oyunu yaparak ortaya attığı nosyon. Göstergeler arasında sonuçtaki anlam kayması, hakiki ya da orijinal bir anlam noktası

ayırt edemeyeceğimiz anlamına gelir, yani orijinal bir anlam mekânı yoktur. **Post-yapısalcılığın** sonrasının merkezi bir **argümanıdır** bu.

Söylem [Discourse]: Bir metnin hem yazar(lar) hem de okur(lar) tarafından paylaşılan tutarlı bir anlam türetecek biçimde **bağlamına** oturtulması ya da sokulmasıyla ortaya çıkan sonuç. Paylaşılan bir dil alanı olarak söylem, kurumsal ve ekonomik gücün maddi ve ideolojik dünyalarında bulunan bir şey olarak, dil-ötesi boyutlara gönderme yapar.

Empati [Empathy]: Çoğunlukla, *The Idea of History* kitabında Britanyalı tarihçi R. G. Collingwood (1889-1943) tarafından savunulan tarihsel yöntemle birlikte anılır ve tarihsel failin düşünceleri ve duygularıyla "temas halinde" olmak anlamına gelir. Duygusal ve entelektüel duruma giden bu yol, tarihsel *delilleri* geçmişte yaşamış insanların düşüncelerini kelimenin tam anlamıyla bilinen bağlamları içinde yeniden düşünerek yorumlamaktan geçer. Birçok **yeniden-kurmacı** tarihçiye göre, tarihi oluşturan, delillerle bağlam arasındaki bu empatik ilişkidir. Ayrıca, bkz. **yorumbilim**.

Ampirizm: Bilginin, tıpkı hayatı gözlemler ve deneyimlerken olduğu gibi, duyuların kullanılması ya da doğruluğu kanıtlanmış önermeler ya da **argümanlar** yoluyla elde edilmesi yöntemi. Anglo-Amerikan **yeniden-kurmacı** tarih yazımı geleneğinde, ampirizm "orada bir yerde" keşfedilmeyi bekleyen gerçekliğin objektif gözleminden yapılan çıkarımlara özel vurgu yapan merkezi yöntemdir. Ampirizmin karşısına çıkan sorun, düşüncenin yalnızca deneyimden çıkmaması, düşüncenin aslında deneyimlerimizi örgütlemek ve anlamlandırmak için yararlandığımız kavramları ya da zihinsel kategorileri sağlamasıdır. Bu, kaçınılmaz olarak şöyle bir soruya yol açar: Gözlemlerimizin pekâlâ sadece zihnimizden ve sezgilerimizden çıkan kurgular olabileceği düşünüldüğünde, "orada bir yerdeki" gerçekliği doğru bir biçimde nasıl bilebiliriz? Çoğu ampirist ile ılımlı ya da pratik-gerçekçi yeniden-kurmacı, günümüzde orta bir yolu kabul etmektedir; buna göre, biz gözlemde bulunuruz hem de *a*

priori **bilgi**yi uygun biçimde ve yardımcı olarak kullanarak enformasyonu zihinsel olarak işleme tabi tutarız. Ampirizm elbette *a priori* **bilgi**nin inkârı biçimini de alabilir.

Öyküleştirme [Emplotment]: Herhangi bir tarihsel ya da daha doğrusu kurgusal anlatının anlamını veren öyküleştirme (hikâye hattı ya da öykü yapısı), yani olayların ve bu olaylara ilişkin nedensel, **bağlamsal** bağlantıların bir anlatısı. Tarihçinin rolü olaylar dizisini (bu oldu, o halde şu) özel türden –romantik, komik, trajik, satirik ya da bunların bir kombinasyonu– bir hikâyeye dönüştürmektir. Tarihçinin yöntembilimsel eğilimine bağlı olarak, öyküleştirme, anlamı keşfetme ya da olaylara bir anlam dayatma niyetiyle üretilir. Bütün tarihler öykülendirilmiştir.

Aydınlanma [Enlightenment]: Modern çağın tohumlarının ekildiği, yaygın bir entelektüel, kültürel ve teknolojik/bilimsel hareket. On yedinci yüzyılda (Francis Bacon, John Locke ve Thomas Hobbes'la birlikte) İngiltere'de başlamış ve on sekizinci yüzyılda (Descartes, Voltaire, Diderot ve Lessing'le birlikte) Fransa ve Almanya'da sona ermiştir. Avrupa düşüncesi, bilimde **pozitivizm** ve deneycilik gibi yeni kavramların kabulüyle, doğal olguların gözlenmesi ve açıklamayı geliştiren akıl ve aklilikle, (halk egemenliği ve fırsat eşitliği gibi önemli üstünlükleriyle liberal doktrinin ortaya çıkışı temelinde) güç yerine sözleşme yoluyla yönetim üzerine yeni fikirlerle ve akla dayalı bir ekonomik mekanizma olarak yeni bir piyasa kavramıyla birlikte gelen bu büyük teknolojik ve bilimsel değişim çağında biçimlenmiştir. Bu düşüncenin tarihe etkisi, ilerlemenin ve insanın mükemmelleşmesinin kaydı olacak bir disiplinin yaratılmasıdır. Belki de Aydınlanma'nın nihayetinde yarattığı düşünce, izleyen yüzyıllarda özellikle de şimdiki (postmodern) çağda kendi merkezi meziyetlerini sorgulamaya hız vererek, kendi üzerinde düşünme halini almıştır.

Epistem [Episteme]: The Order of Things adlı kitabında Michel Foucault (1924-1984) bu terimi bir kültürün verili bir tarihsel dönemde bilgiyi nasıl edindiğini ve örgütlediğini an-

latmak için kullanır. Epistem bütün ayrı **söylemleri** (dinsel, bilimsel, tarihsel, tıbbi, vb.) böylesi bir bilginin nasıl edinildiği ve düzenlendiğine ilişkin bir dizi ortak varsayıma dayanan az ya da çok tutarlı düşünce yapısı içinde bağlantılandırır. Ortak varsayımlar insan bilincinin derinliklerinde yer alan ve tarihçilerin **öyküleştirme** biçimlerine temel oluşturan mecazlaştırma süreci **mecaz/figürasyon** aracılığıyla sabitlenir. Böylelikle bilgi, Foucault'ya göre on altıncı yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar var olan dört ayrı tarihsel epistemin her biri içinde ayrı ayrı örgütlenmiştir. Tarihçi açısından, bu varsayımlar ya da tutumlar her bir çağın egemen **anlatısal temsil** formunu karakterize ettiği gibi, metaforik benzerlik ya da benzemezlik kodlamalarımız yoluyla anlatılarımızda sergilenir ve delillerdeki "gerçekliğe" vakıf oluşumuzu etkiler.

Epistemoloji [Epistemology]: Bilgi teorisi. **Ampirizm** ya da *a priori* **bilgi** gibi çeşitli mekanizmalar/yöntemler yardımıyla bilginin nasıl kurulduğu, (bildiğimiz değil de) inandığımız şeyi nasıl doğrulayabileceğimiz ve bilgi edinmekteki kuşkuculuk bu teorinin ilgi alanına giren bazı başlıklardır. Epistemoloji hâlâ felsefecilerin ana ilgi alanlarından biridir ve tarih yöntemi olarak ampirizmin tartışmalı rolü yüzünden tarihçiler arasında giderek daha fazla ilgi görmektedir.

Delil [Evidence]: Geleneksel olarak, tarihsel açıklamanın üzerine kurulduğu hem belgesel (birincil) hem de tarihçiler tarafından yazılmış (ikincil) kaynaklar. Deliller, çıkarım yoluyla yorumlanan, sahiciliğine kanıt oluşturan bir başlangıç doğrulaması ve karşılaştırmayla ya da bir bağlama yerleştirilerek olgu(lar) haline getirilmişlerdir.

Olgu [Fact]: Olgu kavramı karmaşık ve tarihçiler arasında tartışmalıdır. Geleneksel olarak, bir olgu, tarihçilerin gerçeklikle anlatımın tekabüliyet üzerinde fikir birliğine vardıkları –Waterloo Savaşı 1815 yılında oldu gibi– bir fiili ve tartışmasız olay, toplumsal eylem süreci ya da parçasıdır. Bu basit olgusal önerme düzleminin ötesinde tarihçiler hemen yorum alanına girerler. Olgu(lar) ne işimize yarar? Onları nasıl birbirine **bağlarız**?

Onları nasıl **öyküleştirir**/anlatı haline getiririz? Onları nasıl sıralar ve açıklarız? **Delillere** ilişkin bu genel sorunların –sahiciliği kuşkulu ya da güvenilmez (yazarları yalan söylemiştir (!)) olabildiği gibi, ortada delil denebilecek bir şey de olmayabilir– ötesinde tarihçilerin olguları belirlemekte birçok güçlüğü vardır. Bir olgunun kuruluşuyla alakasız delilleri ayırmak için **yüklemeci** tarihçi hangi kriteri kullanacak? **Çıkarım,** olguların tespitinde ne kadar güvenilir bir yöntemdir? Bütün tarihçilerin bir olguyu tespit etmek için delilleri bir hipotez karşısında "test eden" **kurmacı** mı olması gerekir? **Gösteren-gösterilen-gösterge** denkleminin güvenilmez doğası nereden gelir?

Yorumbilim [Hermeneutics]: Literal anlamda bir metni (delili) yorumlama sanatıdır. İncil'i yorumlamak için Reform sonrası Protestanlar tarafından kullanılan teknik bir beceri olan modern yorumbilim, Friedrich Schleirmacher'ın (1768-1834), metinleri gramatik olarak ve onları yazarken yazarların neyi amaçlamış olabileceklerini (gramatik ve psikolojik unsurlar) anlama çabalarıyla doğdu. Yorumbilimsel çember, metinle yazar arasındaki ilmektir. Bir yorumlama süreci olarak yorumbilim Wilhelm Dilthey (1833-1911) tarafından delilin yazarının muhtemel niyetleriyle bizim kendi deneyimlerimiz arasında kurulan benzerlikleri içine alacak şekilde genişletildi. Bu R. G. Collingwood'un **empati** nosyonunun temelini oluşturdu. Yirminci yüzyılda Martin Heidegger (1889-1976), yorumbilimi, yorumcular olarak bizim kendi benliği-mizin ve varoluşumuzun yorumlanmasını içine alacak şekilde daha da genişletti.

Tarihsel Yorum [Historical Interpretation]: İçeriği anlaşılır ve/veya makul kılan geçmiş olaylar, oluşlar, metinler ve insanlar hakkındaki anlatı biçimindeki açıklama. Sürecin belli bir noktasında delillerin ve tarihsel yöntemin tarihçiler tarafından nasıl tanımlandığının; yani **çıkarım, bağlama, bağlamsallaştırma, öyküleştirme, argüman, yükleme yapma, empati** vb. yöntemlerden hangisinin/hangilerinin kullanıldığının

bütün veçheleriyle inceden inceye ele alınması gerekir.

İdeoloji [Ideology]: Bir grup bilinci veren ya da yaratan, toplumsal olarak üretilmiş tutarlı fikirler dizisi. İdeoloji zamana ve yere özgüdür. Egemen bir açıklama ve aklileştirme tarzı olarak kurulmuş olan ideoloji topluma yedirilmeli ve medya, Kilise, eğitim ve hukuk gibi toplumsal ve kurumsal çeşitli mekanizmalar tarafından yayılmalıdır. Bazı düşünürlere göre ideoloji, anlatı yapıları (yazılı tarih dahil), davranış kodları ve inanç kalıpları gibi bütün toplumsal yapıntılarda bulunacaktır. Marksist teoriye göre ideoloji bilerek ekonomik sömürü gerçeğini gözlerden gizler ve böylelikle kapitalist toplumun ekonomik ilişkilerinin doğal ve meşru görünmesini sağlayarak egemen toplumsal sınıfın otoritesini yansıtır ve savunur.

Dayatmacılık [Impositionalism]: Tarihçilerin tarih olarak geçmişin kuruluşuna katılmaları süreci. Naif gerçekçiler tarafından tarihsel faaliyetin yozlaşması olarak reddedilmekle birlikte, **pratik-gerçekçiler** ve **yapısökümcü** tarihçiler tarihçiyle kaynakları arasındaki diyaloğun kaçınılmazlığını kabul eder. Özellikle de yapısökümcüler, tarihsel yorumun fikirleri düzenlemek, delilleri ayıklamak ve geçmişe açıklayıcı bir öykü ya da argüman dayatmak anlamına geldiğini kabul eder. Buradan, tarihsel bilginin geçmiş gerçekliğe doğrudan nüfuz edemeyen dilsel bir metin olarak üretildiği sonucu çıkar.

Tümevarım/Tümdengelim (Induction/deduction]: Tümevarım parçadan bütünün **çıkarımına** dayanan bir açıklama biçimidir ya da alternatif olarak, gözlenen anlardan genellemeler yapmak olarak tanımlanabilir. Bu, tarihsel açıklamanın geleneksel ya da bildik biçimidir. Tümdengelim bir sonucun, mantıksal olarak bir dizi öncülden çıkmasını gerektiren açıklamadır. Pratikte, çoğu tarihçi açıklamada iki yöntemi de kullanır.

Çıkarım [Inference]: Taze enformasyona dayanarak, bir inanç kalıbından diğerine geçmekten oluşan düşünce süreci. İlk akla gelen iki biçimi tümevarım ve tümdengelimdir.

Dilsel Hamle [Linguistic turn]: Yirminci yüzyıl Batı düşüncesinde, bilgiye giden yolun şaşmaz bir biçimde dilde ve

dil aracılığıyla **temsil biçimleri** ve söylemin rolü etrafında dolandığını vurgulayan birçok akımı betimleyen, ama özellikle post-yapısalcı düşüncede rastlanan bir şemsiye terim. Dilsel hamle, özne konumları kadar **gerçeklik-etkisi**nin de dil içinde yaratıldığı anlamına gelecek şekilde, dilin geçirimsizliği ve mecazi özelliğinde odaklanır.

Söz-merkezcilik [Logocentrism]: Dilden bağımsız olarak anlamın herhangi bir sabit noktası ya da merkezinin olabileceği ve/veya dilin (özellikle konuşulan dilin) gerçekliği sahiden temsil edebileceği fikrini eleştirmek üzere tarihte, edebiyatta ve felsefede yapısökümcülüğü savunanlar –başta Jacques Derrida olmak üzere– tarafından sıkça kullanılan bir terim.

Üst-anlatı [Meta-narrative]: Literal anlamda bir **anlatı** hakkındaki anlatılar; terim *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (1984) adlı kitabında Jean-François Lyotard (1924-) tarafından kullanılmıştır. Bu kitapta Lyotard üst-anlatıların ya da büyük-anlatıların, bilgiyi nasıl edindiğimiz ve böylelikle insan ilerlemesi ve tarihi nasıl anladığımız hakkında anlatılan hikâyelerin (Hegelcilik, Marksizm, liberalizm, **Aydınlanma**) **postmodern** çağda artık yararlılıklarının sonuna geldiklerini savunur. Hakikati ölçebileceğimiz ya da güven altına alabileceğimiz evrensel köşe taşları olarak böylesi büyük hikâyelere artık bağlı kalamayışımız postmodern durumumuzun özelliğidir. Elimizde kendi meşruiyetlerini kendileri sağlayan sayısız "küçük anlatı"dan başka bir şey kalmamıştır aslında.

Modernizm/Modernist: Tarihsel bakımdan modernizm sanatlarda, kültür ve edebiyatta genel olarak **Aydınlanma'nın pozitivist,** objektif, akılcı, **ampirist** ve **göndermeselci** kesinliklerini eleştiren bir on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl hareketini anlatır. Felsefenin bakış açısından, modernizm René Descartes'ın (1596-1650) kavrayışta aklilik arayışıyla başlatılır ve böylelikle on yedinci ve on sekizinci yüzyıl Aydınlanmasıyla aynı anlamda değerlendirilir. Michel Foucault (1926-1984) Modern **epistem**in, hem toplumsal deneyimin ürünü hem de

tümevarım yoluyla bilginin kurucusu olarak İnsanla birlikte, insanlık için epistemolojik bir çelişki ürettiğini savunur.

Anlatı [Narrative]: Olayların ve insan eylemlerinin meydana gelişini anlatmakta kullanılan bir açıklama yapısı. En temelinde, tarihsel anlatı bir **bağlama** aracıdır, çünkü şeylerin "bu oldu, öyleyse şu" gibi neden sonuç ilişkisine göre nasıl, hangi düzen içinde olduğunu açıklar. Tarihsel anlatı seçilmiş bir **öyküleştirme** etrafında kurulduğunda, tarihsel anlayışın aktarılması ve muhtemelen oluşumu için ilk akla gelen araç haline gelir. Sıklıkla tartışma konusu olan şey tarihsel anlatının ne oranda fiili olarak olduğu haliyle gerçekliğe **denk düşebileceği,** yani o belli hikâyeyi anlatmaya muktedir olup olmadığıdır.

Yeni Tarihselcilik [New Historicism]: 1980'lerin başından günümüze kadar süren ve edebi metinlerin tarihsel bağlamları içinde ele alınmasına yönelik ilginin yeniden canlanması. Yeni tarihselcilik tarih yazımı açısından önemlidir, çünkü geçmişin maddi dünyasını yeterince temsil etme kapasitesine sahip tartışmasız bir araç olarak dilin sağlamlığından kuşku duyan postyapısalcı edebiyat eleştirisine dayanır. Bu akım da tarih metninin geniş toplumsal ve kurumsal bağlam içinde metinler arası üretildiğini ve sonuç olarak ampirik deneyler yoluyla doğrulanacak açıklama teorileri olmadığı gibi keşfedilecek mutlak ya da aşkın hakikatlerin olmadığını da kabul eder. Olgusal ve kurgusal metinler arasındaki pratik farklılık da böylelikle sorun haline gelmiş olur.

Pozitivizm: Fransız sosyolog Auguste Comte'ün (1798-1857) teolojiyle başlayıp metafizikle süren ve bilimsel ya da pozitif aşamayla sona eren, üç aşamalı büyük ilerlemeci tarihsel evrim teorisinin parçası olarak geliştirilmiş bir bilgi teorisi. Comte'ün gözünde, kendi başlattığı son aşamanın özelliği: ayrı fenomenler arasındaki ilişkinin kanıtlanabilirliği ya da ampirik ölçümü ve kestirilebilirliğidir. Yerleşik **ampirizm** nosyonlarının bir uzantısı olarak pozitivizm doğal fenomenler hakkında spekülasyon yapılmamasında ısrar eder. Pozitivizm bilimsel yöntemin tek-tipliliğini varsaydığı için, bilimsel sosyoloji i-

çinde insan davranışının analitik araştırılmasına imkân verir. Tarihçi için pozitivizmin mirası **kurmacılığın** kaba biçimlerinde çok açık görünür; buna göre tarihçiler öyle deliller ortaya koymalıdır ki muhakeme becerimizle insanın davranış yasalarına (kapsayıcı yasalar) göre işleyen kuşku götürmez olguları yaratsın. Tarihçinin kendi adına hiçbir yüklemeciliğe düşmeden bunu objektif olarak yaptığı varsayılır.

Postmodernizm: Aydınlanma ve onun kültürel ürünü modernizmin çeşitli eleştirileri ve yarattığı tepkilerin bir anlatımı olarak birçok farklı bağlamda (tarih, resim, edebiyat, mimari, moda, müzik) kullanılan bir terim. Jean-François Lyotard'ın *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (1984) adlı kitabında ifade ettiğine göre, postmodernizmi niteleyen şey, özellikle insan tarihi ve ilerlemesini açıklamak için modern tarihsel çağda gündeme gelen her şeyi içine alan büyük ya da üstanlatıların reddidir. Sonuç, postmodern çağ, diğer çağlardan – **post-yapısalcılıktan** da esinlenerek– aşkın gerçekliklerin, sabit anlamların, **olguların** ve **hakikatin tekabüliyet teorisi**nin reddiyle ayrılır. Anlamaya belli bir yaklaşım olarak postmodernizm başka birçok şeyle birlikte şunları doğurur: Geçici inançlar, şimdicilik, **görecilik, gerçeklik-etkisi,** tarihte ve edebiyatta **yapısökümcülük** ve özdüşünümcülük, **göndermesellik** hakkındaki kuşkular ve **temsil**in yeterli bir tarzı olarak **anlatı**nın nihai başarısızlığı. Postmodernizm kuşku ve belirsizliği yüreklendirir, hiyerarşi ve otoriteye kafa tutar ve "öteki"nin meşru kabul edilmesine destek verir.

Post-yapısalcılık [Post-structuralism]: İddiaya göre, **postmodernist** hareketin bir parçası olarak **yapısalcılığın** ardından (ve ona bir tepki olarak) ortaya çıkan akım. Tarih yazımı ve kavrayışında **dilsel dönüş** denen şeye esin kaynağı olan post-yapısalcı akım, kültürel ve entelektüel form olarak dilin güç ilişkileri için mübadele aracı (örn. Michel Foucault güç/bilgi) ve "hakikat"in nihai kurucusu olduğunda ısrar eder. Post-yapısalcı akımın soy kütüğü Friedrich Nietzsche (1844-1900), Benedetto Croce (1866-1953), Martin Heidegger (1889-1976),

Hans-Georg Gadamer (1900-), Jacques Derrida, Michel Foucault ve Julia Kristeva gibi çeşitli filozof, tarihçi ve düşünürlerin eserlerine kadar uzanır.

Gerçeklik-etkisi [Reality-effect]: "*The Discourse of History*" (1967) makalesinde Roland Barthes tarafından etraflı bir biçimde ele alınan bir kavram. Barthes, tarihle dil arasındaki bağlantının, **deliller** ve bu delillerin tarihsel olgular olarak kuruluşu arasındaki herhangi bir sahici denkliğe dayanmadığını ileri sürer. Bu **argümanın**ın anlamı şudur: Tarihçinin fiilen olmuş bitmiş bir şey olarak geçmiş dediği şey, **doğrunun/ hakikatin tekabüliyet teorisi**nin geçmişi yeterli oranda yeniden kurmamıza imkân verdiğine ilişkin varsayım-larımızın yarattığı bir gerçeklik-etkisidir sadece. Sonuç olarak, tarihsel hakikat fikri yapısökümcü tarihçiler açısından daha da sorunlu bir hale gelir.

Yeniden-kurmacılık [Reconstructionism]: Tarihsel soruşturmanın üç büyük akımından (diğer ikisi **kurmacı** ve **yapısökümcü** tarih) biri. Yeniden-kurmacı tarihçiler ilk başta temel tarih yöntemi olarak bildik **ampirizm**in geçerliliğine ve pratiğine karşı tutumlarına bağlı olarak, geleneksel ampiristlerden pratik-gerçekçilere kadar uzanan bir yelpazeye yayılmıştır. Tarihçilerin **delillerin** kullanımına, **göndermeselliğe** vb. bağlı olduğu ve özellikle de geçmişin yeniden kurgulanmasında dilin ve **anlatının** rolünü bilişsel öğeler olarak gördükleri düşünüldüğünde, bu akım için kesin bir niteleme yapmak zordur.

Göndermesellik [Referentiality]: Gerçeklikle (olay, kişi, şey, süreç) onun betimlenmesi (dilsel ifadesi) arasında sorunsuz ya da yeterli denkliğin büyük ölçüde var olduğuna dair genel bir inancı anlatmakta kullanılan bir terim. **Yapısalcılığa** göre, sözcükler gönderme yaptıkları şeylerle herhangi bir doğal yolla ilişki kuran **gösterenler** değildir –dünyayla sözcüğün ilişkisi keyfidir (toplumsal olarak kurulmuştur) ve sözcükler şeyleri bu keyfi ilişki içinde gösterir– ve dolayısıyla dilde varsayılan her türlü göndermesellik, uylaşımsal kullanım sonucunda dil içinde sabitlenmişlik sonucudur. Bu durum, göndermeselliğin en temel

düzeyin ötesine geçtiği varsayılmadığı müddetçe olguların yoruma aktarılmasını içinden çıkılmaz hale getirir.

Görelik [Relativism]: Sabit bir mihenk taşına bakarak şaşmaz bir ölçme yapmanın imkânsız olduğu fikri pratikte, belirsizlik nosyonuna yol açar. Tarihte göreci tartışma, yeniden-kurmacılar ve onların istikrarlı ve objektif tarih idealinden esinlenen muhafazakâr **ampiristlerle** –ve/veya **pozitivistlerle**– yazdıkları tarihin geçmiş gerçeklik kadar o **anlatının** ve sunuşun ürünü olduğuna inananlar arasında yıllardır sürüp gider.

Temsil/Tasavvur [Representation]: Başka bir şeyi betimlemeyi ya da nitelemeyi amaçlayan her tür işaret, sözcük, tümce, **söylem,** resim, ses ya da eylem bir temsil/tasavvur edimidir. **Hakikatin/doğrunun tekabüliyet teorisine** göre, temsil/tasavvur bir benzetme olmaktan çok yansıtmadır. Tarihçiler açısından, temsil/tasavvur **ampirizmin** işlemesine imkân veren mekanizmaları oluşturmasıyla önemli bir kavramdır. Dilin genelde geçmişin yeniden **kurulması** açısından yeterli bir temsil aracı olduğu yönünde işleyen bir varsayım vardır. Tarihin ampirist temeli, olguların edebi yapıntılar olduğu ve bütün metinler gibi dildeki gerçeklikle temsili arasındaki tartışmasız ilişkiye yönelik **post-yapısal** eleştiriye açık olduğu yolundaki **yapısökümcü** varsayıma karşı çıkar.

Gösteren-Gösterilen-Gösterge [Signifier-Signified-Sign]: Ferdinand de Saussure (1857-1913) tarafından önerilen **yapısalcı** dil modeline göre, sözcükler diğer sözcüklerden farklılıkları içinde belirlenen "göstergeler"dir ve nesnelerin/şeylerin gerçek dünyasıyla herhangi bir doğal bağları yoktur. Göstergeler gösteren ve gösterilenden oluşur; gösterenler sözcük ya da kavramlardır, nesnelerse gösterilen olarak temsil edilir. Gösteren-gösterilen-gösterge ilişkisinin keyfi doğası toplumsal ya da kültürel oluşumundan gelir. Tarihçiler sözcükleri bunlar sanki tam anlamıyla göndermeler yapıyormuş gibi kullanırlar; oysa sözcükler, geniş ölçüde kabul edilen kültürel değerlerden kaynaklanan icat edilmiş anlamlara dayanırlar ve Michel Foucault'nun (1926-1984) iddia ettiğine göre, toplumsal yapılar i-

çindeki kurumsallaşmış güç ilişkileriyle bağlantılıdırlar. Anlamdaki bu içkin belirsizlik, Jacques Derrida'nın, dilsel anlamda belli bir orijin olmadığı gerekçesiyle tarihsel açıklama olarak tam doğru anlatılar kaleme almanın imkânsız olduğunu savunmasına neden olmuştur.

Yapısalcılık [Structuralism]: En yüksek noktasına 1960'larda Fransa'da erişen geniş bir entelektüel hareket. Temeli, Ferdinand de Saussure'ün dilbilim çalışmalarına dayanan; bütün **söylemler,** kültürel biçimler, inanç ve davranış sistemleri arasındaki ilişkinin dilin yapısının model olarak kullanılmasıyla anlaşılabileceği fikridir. Bunun pratikteki anlamı, toplumsal anlam, insan bilincinin derinlerinde yatan ikiliklerin karşılıklı ilişkilerinden doğduğu ve gerçek dünyada gramer, mitler, cinsel ilişkiler vb yapısında belirdiğidir. Tarih açısından bunun anlamı ise tarihin verilerinin asıl olarak dilsel, zihinsel yapılarımız yoluyla anlaşılabileceği ve anlamın dışsal ampirik verilerde yatmadığıdır. Bu kaçınılmaz olarak evrimci değişim nosyonunu, bilimsel objektifliği, tarafsız doğruluk/hakikat ara-yışını ve göndermeselliği töhmet altında bırakır. Yapısalcılığın post-yapısalcılık haline gelişi muhtemelen yapısökümcü tarih yazımına daha büyük etki yapmıştır.

Mecaz/figürasyon [Trope/figuration]: Sözcüklerin, anlamı dönüştürmek ya da değiştirmek üzere kullanıldığı söz sanatları (asıl olarak metafor, metonimi, synecdoche ve ironi; ayrıca istihza, olumsuzundan anlatma, lafı dolandırma ve mübalağa gibi çeşitlerini de sayabiliriz). Saussure'ün ikili zıtlar yoluyla anlam yaratma olarak gördüğü ve Michel Foucault tarafından herhangi bir tarihsel dönemde ötekilik ya da farklılık olarak kullandığı anlamda mecaz insan düşüncesinin derinlerinde iş görür. *Metahistory* (1984) kitabında Hayden White (1928-) mecazı ve mecazlı anlatımı on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki hâkim tarihsel tahayyül biçimlerini ayırmanın bir aracı olarak irdelemiştir. Kültürel düzleme yönelik kestirimlerde bulunarak, tarihsel tahayyülün derin ve yüzey yapılarını tespit edebiliriz. Mecaz süreci Marx'ın tarihsel değişimi bütünüyle açıklamanın

temeli olarak aldığı altyapı-üstyapı metaforu gibi geniş kapsamlı metaforların üretilmesini içine alacak şekilde ya da parça-bütün/bütün-parça ilişkilerine dayanan başka tarihsel değişim modelleri yaratacak şekilde genişletilebilir. Böylelikle, denebilir ki, mecazlar her tarihsel dönemin ve anlatımının en orta yerinde yatmaktadır.

Dizin

A

a priori 48, 49, 67, 78, 93, 94, 116, 128, 130, 132, 133, 166, 200, 244

a priorizm 37, 68, 252

ABD 37, 54, 170

Afrika 256

ahlâki yargı 85, 142, 191, 233, 243

akıl 16, 32, 78, 93, 96, 135, 155, 156, 182, 194

akılcılık 96, 135

Althusser, Louis 203

amaçlılık 134, 241

amaçsal anlam 214

Amerika 101, 157, 213, 229, 230, 232, 235, 247

Amerikan İç Savaşı 18

Amerikan kolonyalizmi 159

Amerikan Tarih Kurumu 101, 133, 141

ampiristler 20, 39, 72, 77, 82, 98, 100, 104, 110, 115, 129, 154, 155, 176, 181, 188, 197, 200, 208, 211, 258

ampirizm 14, 27, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 48, 58, 60, 62, 63, 67, 74, 78, 79, 85, 91, 93, 99, 109, 120, 123, 124, 126, 127, 131, 133, 144, 148, 149, 153, 156, 157, 158, 173, 174, 179, 180, 185, 200, 208, 213, 214, 218, 228, 236, 242, 250, 251, 256

analitik tarih 24

analoji 196

anarşistler 234

anarşizm 226, 233

Anderson, Perry 38

Ankersmit, F.R. 32, 38, 92, 98, 106, 111, 153, 155, 156, 170, 172, 206, 208, 214, 217, 218, 236, 242, 250, 258

anlatı 11, 13, 14, 16, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 40, 42, 44, 45, 53, 56, 57, 59, 61, 65, 67, 68, 74, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 96, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 115, 116, 118, 119, 123, 125, 130, 133, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 155, 157, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 183, 189, 190, 198, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 219, 220, 222, 224, 226, 227, 228, 235, 236, 238, 239, 240, 243, 245, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 256, 258

anlatısal tarih 83, 85, 86, 87, 146, 173

Annales 22, 43, 44, 78, 79, 136, 146, 164, 193, 194, 252

anti-gerçekçiler 65

anti-hümanizm 121

antropoloji 22, 42, 43, 45, 49, 77, 137, 251

antropolojik tarih 135

Appleby, Joyce 37, 65, 68, 75, 76, 86, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 138, 144, 145, 150, 245, 247, 248

arkeoloji 186

arzu 172, 216, 217, 229

ataerkil 159

Avrupa 157, 232

Aydınlanma 30, 78, 136, 216

B

Bacon, Francis 67, 92

bağlamcılar 115, 224

Bann, Stephen 94

Barthes, Roland 52, 53, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 110, 113, 121, 168, 214, 242
Batı 21, 31, 47, 80, 121, 191
Beard, Charles 43, 102, 125, 155, 250
Becker, Carl 102, 125, 155, 250
belirlenimcilik 76, 85, 137, 175, 182, 221, 223, 249
Berkhofer, Robert F. 141, 165, 212
Bernstein, Richard J. 124
beşeri bilimler 182, 195
Bevir, Mark 156, 157, 160
bilgi 14, 15, 16, 18, 30, 32, 36, 39, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 50, 52, 53, 56, 64, 70, 71, 72, 83, 87, 91, 95, 99, 102, 103, 109, 112, 116, 120, 121, 124, 125, 127, 128, 141, 152, 154, 156, 157, 158, 161, 181, 182, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 207, 211, 213, 220, 221, 241, 244, 252, 253
bilgi felsefesi 157
bilim 30, 31, 36, 58, 70, 78, 79, 80, 93, 101, 119, 120, 130, 152, 154, 165, 189, 196, 199, 200, 201, 202, 215, 228, 248
bilimsel nesnellik 31, 49, 156
bilimsel tarih 136
bilimsellik 15, 17
bilinç 31, 35, 46, 48, 86, 94, 111, 113, 129, 142, 155, 180, 183, 187, 202, 204, 212, 227, 228, 239, 253, 255
bilinçdışı 200
bilinçlilik 113, 142
birey 15, 16, 57, 83, 121, 195, 231, 232
bireysel özne 22
biyoloji 187
Bloch, Marc 43, 79
Boston's Immigrants 67
Braudel, Fernand 43, 79, 81
Braverman, Harry 81
Burckhardt, Jacob 226
burjuvazi 231
Burke, Peter 74, 160, 169

C-Ç

Callinicos, Alex 38, 68, 73, 74, 76, 77, 89, 100, 101, 147, 148, 164, 166
Carr, David 25, 106, 153, 174
Carr, E.H. 41, 73, 74, 75, 84, 100, 122, 126, 128, 129, 131, 138, 140, 148, 149, 153, 202, 246, 250, 254
Carrard, Philippe 38, 59, 79, 86, 143, 165, 170, 222, 251
Carroll, David 143, 144
Chartier, Roger 38, 46, 79, 81, 159, 193
Chicago 101
Child Loving: The Erotic Child and Victorian Culture [Çocuk Seviciliği: Erotik Çocuk ve Viktoryen Kültür] 158
cinsiyet 22, 24, 44, 250
coğrafya 24
Collingwood, R.G. 20, 21, 24, 40, 41, 73, 84, 99, 100, 102, 103, 128, 129, 140, 142, 143, 145, 148, 149, 155, 157, 174, 202, 246, 250, 254
Comte, Auguste 42
Course in General Linguistics [Genel Dilbilim Dersleri] 50
Croce, Benedetto 40, 41, 102, 250
cumhuriyet 186
Çartistler 236

D

Danto, Arthur 18, 24, 86, 106, 108, 144
Darnton, Robert 37,43, 81, 167
Davis, Mike 44
Davis, Natalie Zemon 43, 167, 169, 240, 241
Dead Certainties [Ölü Kesinlikler] 167, 240
Deane, Phyllis 88
değer 61, 62, 64, 71, 71, 74, 79, 136, 120, 121, 137, 156, 245
dekolonyalizm 47
Deleuze, Gilles 183
delilik 182, 193
deney 15, 79, 202
deneyim 20, 21, 24, 27, 37, 39, 51, 72, 75, 78, 79, 83, 85, 100, 114, 133, 156, 157, 159, 173, 179, 181, 192, 194, 203, 206, 209, 228, 235, 239, 247, 249
Derrida, Jacques 12, 42, 47, 52, 53, 92, 114, 121, 124, 137, 157, 159, 168, 210, 241, 242
Descartes, René 98, 202
destan 94, 97, 103
devlet 193, 203, 231
différance 52, 210
dil 17, 28, 35, 39, 40, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 63, 66,

67, 70, 77, 82, 84, 87, 91, 92, 93, 95, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 154, 157, 161, 162, 165, 168, 173, 177, 180, 181, 183, 184, 187, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 209, 210, 212, 215, 219, 22, 227, 228, 242, 249, 252, 253, 256, 258
dil felsefesi 163
dilbilim 45, 50, 135, 137
Discipline and Punish [Disiplin ve Ceza] 192
doğa 74, 79, 256, 257
doğa bilimleri 15, 49, 101, 195
doğruluk 31, 33, 53, 62, 63, 66, 74, 108, 109, 125, 134, 143, 150, 157, 19, 204, 219, 225, 246, 248
drama 32, 149
Dray, W.H. 105
DuBois, Ellen Carol 88

E

Easthope, Antony 190
edebilik 82, 86, 145
edebiyat 16, 32, 36, 38, 49, 54, 56, 58, 60, 92, 108, 111, 146, 149, 158, 160, 173, 221, 227
eğitim 70, 71, 119
ekonometri 114
ekonomi 77, 187
Elias, Norbert 37, 137
Elton, G.R. 37, 39, 40, 41, 42, 44, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 82, 89, 95, 99, 100, 122, 123, 125, 128, 129, 131, 133, 134, 149, 166, 204, 245, 247
empati 21, 130, 141
emperyalizm 71
Endüstri Devrimi 109, 195
endüstrileşme 21, 81, 88
enformasyon 49, 74, 104, 129, 175
enformasyon devrimi 195
England 67
epistem 112, 180, 182, 183, 189, 196, 199, 201, 209, 212, 221, 230
epistemoloji (bilgi kuramı) 14, 15, 32, 36, 39, 58, 60, 62, 63, 89, 91, 94, 119, 122, 123, 124, 125, 152, 153, 158, 170, 188, 197, 221, 238, 240,
estetik 18, 36, 70, 76, 86, 91, 145, 154, 212, 217, 218, 225, 226, 227, 235
etik 217, 227, 233, 251, 254
Evans-Pritchard, E.E. 137

F

fars 143, 176, 219
faşizm 31
Febvre, Georges 79
felsefe 41, 49, 110, 133, 135, 135, 181, 204
feministler 216
feodalizm 30
fetişizm 131
figürasyon 114, 145, 152, 159, 161, 174, 234, 237
fizik bilimleri 15
Foner, Philip 44
Foucault, Michel 22, 28, 49, 51, 56, 57, 59, 66, 93, 94, 103, 104, 110, 112, 113, 114, 116, 121, 146, 152, 168, 174, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 204, 208, 209, 220, 221, 222, 224, 227, 228, 229, 236, 239, 248, 249, 250, 252, 253, 255
Fransa 22, 78
Fransız Devrimi 30, 214
Friedlander, Saul 115

G

Gadamer, Hans-Georg 162
Gallie, W.B. 25, 85, 86, 87, 106, 170, 198, 199, 254
Gay, Peter 36, 129, 130
gayrimeşruluk 180
geçerlilik 16, 33, 144, 146, 155, 211, 228
Geertz, Clifford 81, 113, 137, 167
geleneksel tarih 49, 93, 119, 186, 188, 225, 258
Gellner, Ernest 81
Genovese, Eugene 38, 81
gerçekçi etki 96
gerçekçilik 252
gerçeklik 13, 17, 27, 28, 34, 35, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 60, 62, 64, 66, 69, 72, 73, 76, 84, 87, 93, 94, 95,

97, 103, 105, 107, 108, 109, 116, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 138, 139, 14, 141, 145, 148, 149, 154, 157, 159, 160, 161, 164, 165, 173, 175, 182, 184, 185, 188, 191, 195, 196, 199, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 211, 214, 216, 218, 22, 222, 223, 225, 228, 240, 242, 245, 246, 253, 254, 257
Giddens, Anthony 37, 81
Ginzburg, Carlo 167, 240
Goldstein, Leon 106, 107, 125, 153
Gordon, Linda 122, 123, 245
göndermesellik 50, 64, 67, 92, 96, 103, 104, 139, 184, 211, 222, 245, 258
görecilik 115, 121, 123, 124, 124, 128, 129, 141, 142, 245, 246, 256
görelik 47, 115, 121
görelikçi 40, 42, 49, 65, 66, 73, 76, 104, 135, 142, 148, 183
görelikçilik 78, 102, 113, 114, 120, 135, 148, 155, 248, 250
gözlem 79, 85
Gramsci, Antonio 81
Guide to Historical Literature 142
Gutman, Herbert 44, 81
gündelik hayat 44, 171, 207, 236

H

hakikat 15, 27, 28, 36, 49, 53, 54, 57, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 76, 77, 78, 83, 89, 93, 95, 102, 103, 104, 110, 116, 119, 12, 120, 121, 122, 127, 130, 14, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 158, 161, 166, 173, 175, 181, 183, 186, 186, 189, 201, 216, 218, 239, 245, 247, 248, 250, 252, 254, 255, 257, 259
hakikilik 106, 123, 127, 170, 247, 254
Hall, Catherine 81
Handlin, Oscar 37, 67
Hardy, Barbara 234, 235
Harlan, David 38, 106, 162, 164, 249
Hegel, Friedrich 31, 98, 226
Hegelcilik 91
Hempel, Carl 79, 80, 101
Henretta, James A. 171
Hexter, J.H. 37, 41, 67, 83, 85, 106
hiciv 26, 230, 231
Hill, Christopher 44
Himmelfarb, Gertrude 37, 67, 125, 134, 135, 242
hipotez 15, 64, 93, 132, 139, 140, 164, 222, 224, 245, 251
History of Sexuality [Cinselliğin Tarihi] 192
Hobsbawm, Eric 81, 147
Hollinger, David A. 72, 156
Holocaust 115, 148
Hoskins, W.G. 81
hukuk 49, 187
Hunt, Lynn 37, 65, 68, 75, 76, 86, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 144, 145, 150, 245, 247, 248

I-İ

ırk 22, 24, 74, 75, 81, 157, 168, 231, 232, 250, 257
Islands of History [Tarih Adaları] 168
içgörü 140
içgüdü 198
idealizm 134
ideoloji 29, 40, 59, 60, 66, 70, 77, 91, 93, 96, 98, 104, 110, 113, 114, 116, 117, 121, 126, 127, 130, 131, 167, 176, 185, 186, 193, 226, 229, 233, 234, 236, 248
İkinci Dünya Savaşı 119
iktidar 28, 30, 46, 51, 81, 103, 12 l, 158, 182, 184, 191, 192, 193, 198, 203, 249, 253
ilerleme 31, 66, 185, 193
imparatorluk 186
insan bilimleri 163
ironi 26, 27, 34, 58, 120, 145, 200, 201, 203, 210, 226, 227, 228
istatistiksel olabilirlik 64
işçi sınıfı 88, 113

J

Jacob, Margaret 37, 65, 68, 75, 76, 86, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 144, 145, 150, 245, 247, 248
Jenkins, Keith 25, 31, 38, 92, 242
Joyce, Patrick 38, 45, 190

K

kaos 29, 114, 220
Kaos Teorisi 29
kapsayıcı yasa teorisi 80, 101, 102

Kellner, Hans 92, 106, 153, 242
kendilik 98, 218, 239
Kennedy, John F. 175
kent 76, 157
kesinlik 33, 62, 65, 93, 120, 124, 182, 185, 186, 197, 204, 247, 249
kesinsizlik 249
keşif 91, 172, 174, 177, 200, 216, 219, 239, 243, 250, 252, 254, 258, 259
Kiernan, Victor 44
kinaye 58
Kincaid, James R. 158, 159
kır 157
Kloppenberg, James T. 41, 118, 124, 125, 245
Kolko, Gabriel 81
Kolomb 235
komedi 26, 58, 145, 230
kozmoloji 49
kölelik 18, 88
Kuhn, Thomas 120, 131
kurgu 26, 42, 64, 71, 72, 94, 96, 102, 106, 110, 113, 115, 138, 144, 148, 154, 160, 167, 172, 175, 185, 209, 210, 211, 216, 222, 224, 235, 24, 240, 245, 246, 251
kurmacı tarih 42, 43, 44, 62, 68, 79, 81, 85, 86, 132, 135, 165, 166
kurmacılar 64, 80, 83, 139, 147, 165, 250, 252
kurmacılık 36, 37, 38, 42, 43, 44, 73, 74, 75, 77, 78, 85, 102, 104, 122, 132, 135, 165, 168, 194, 22, 220, 221, 222, 23, 238, 245, 250, 251, 252
kuşkuculuk 104, 121, 122
Küba 175
kültür 39, 47, 49, 55, 87, 108, 110, 112, 126, 156, 167, 168, 174, 182, 190, 208, 211, 220, 236, 24, 253
kültürel tarih 21, 44, 45, 55, 77
küresel kapitalizm 31

L

LaCapra, Dominick 38, 106, 108, 131, 242, 250
Ladurie, Emmanuel Le Roy 43, 79, 81, 167, 240
Landscape and Memory [Manzara ve Hafıza] 167, 240
Leibniz, G.W. 98
Lemon, M.C. 15, 16, 18, 24, 84, 98, 107, 108, 170, 174, 175, 176, 254
Lévi-Strauss, Claude 225
liberalizm 31, 36, 91, 226, 233
Lincoln, Abraham 246
Lloyd, Christopher 79
Lorent, Chris 41
Louch, A.R. 106
Lyotard, Jean-François 30, 31, 93, 121

M

Machiavelli, N. 67
MacIntyre, Alasdair 147
maddilik 134, 165
Madison, James 18, 19, 214
Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason 186
Making of the English Working Class [İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu] 113
Mandelbaum, Maurice 106, 107
Mannheim, Karl 233
mantık 84
mantıksal pozitivizm 121
Marksist tarih 81
Marksistler 134, 147, 215, 216, 253
Marksizm 31, 36, 41, 43, 74, 91, 135, 136, 146, 164
Marwick, Arthur 37, 41, 44, 66, 67, 68, 107, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 149, 245
Marx, Karl 42, 141, 232
materyalizm 91
McCullagh, C. Behan 41, 62, 63, 65, 80, 89, 127, 130, 143, 144, 153, 160, 245
McMillan, James F. 118
mecaz 26, 27, 37, 58, 59, 60, 95, 111, 112, 113, 123, 165, 166, 182, 189, 197, 200, 201, 202, 203, 209, 209, 210, 212, 213, 218, 219, 220, 221, 226, 227, 228, 229, 233, 234, 236, 251, 252, 254, 255
medya 203
Megill, Allan 38, 170, 242, 258
meşruiyet 106, 180, 203
metafor 26, 27, 56, 58, 59, 92, 99, 111, 139, 159, 167, 168, 170, 183, 189, 200, 203, 210, 223, 226, 227, 228, 229, 230, 241, 257, 258
Metahistory 111, 142, 143, 209, 223, 226
metonimi 26, 58, 59, 200, 201, 203, 210,

226, 227, 228
metrik-tarih 136
metrik-tarihçiler 215
Michelet, Jules 226
mikro-anlatı 169, 170
milliyetçilik 186
Mink, Louis 13, 24, 25, 105, 170, 206, 234, 235, 240, 250, 254, 255
mit 49, 57, 96, 104, 125, 181, 184, 185, 201, 217, 230, 235, 241
mitoloji 148, 201
modernist tarih 32, 43, 184, 197, 201, 203
monarşi 186
monarşik despotizm 30
Montaillou 240
Montgomery, David 81
morfoloji 236
muhafazakârlık 226, 233
mutlakçılık 124, 129, 138
mütekabiliyet teorisi 39, 77, 120, 121
müzik 32
Mythologies 113

N

Napolyon 19
nedensellik 55, 57, 74, 195, 204, 241
nesne 26, 99, 121, 161, 185, 191, 193, 196, 199, 209, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 241, 254, 257, 258
nesnel 47, 75, 83, 93, 94, 95, 104, 105, 119, 123, 125, 127, 129, 130, 133, 142, 145, 149, 152, 153, 155, 158, 171, 175, 178, 184, 188, 192, 197, 215, 228, 241, 243, 244, 248, 251
nesnel tarih 94, 96, 114, 130, 143
nesnelcilik 131
nesnellik 33, 36, 40, 61, 73, 78, 83, 95, 96, 99, 106, 111, 121, 122, 124, 129, 135, 144, 152, 155, 174, 180, 184, 185, 186, 225, 239, 248, 257
Nietzsche, Friedrich 180, 184, 185, 194
nihilizm 221, 248
Norman, Andrew P. 145
Novick, Peter 37, 124, 130, 156

O-Ö

objektivist tarih 102
objektiflik 18, 93, 258
Olafson, Frederick A. 106, 118, 127, 128, 210
olay 15, 16, 26, 27, 37, 42, 43, 45, 67, 69, 76, 78, 79, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 94, 99, 100, 109, 110, 114, 122, 129, 140, 144, 147, 148, 154, 157, 160, 169, 176, 177, 18, 180, 189, 204, 216, 217, 219, 220, 221, 224, 227, 231, 231, 232, 234, 24, 242, 25, 252, 256, 257
olgu 15, 18, 19, 20, 58, 60, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 89, 93, 96, 99, 102, 109, 111, 116, 12, 121, 122, 123, 126, 128, 129, 130, 132, 134, 138, 147, 148, 166, 167, 175, 189, 190, 198, 215, 217, 220, 245, 249, 251, 254
olguculuk 185, 242
otorite 27, 28, 30, 69, 94, 110, 148, 166, 184, 186, 203, 241, 249
önyargı 30, 40, 100, 108, 116, 138, 166, 232
öteki 26, 121, 155, 159, 160, 162, 183, 243, 247, 257, 26
öyküleştirme 20, 26, 27, 37, 56, 58, 60, 69, 82, 86, 110, 115, 123, 141, 142, 145, 146, 165, 166, 168, 173, 174, 176, 201, 211, 212, 214, 217, 218, 219, 222, 224, 226, 227, 230, 231, 233, 243, 251, 254
özbilinç 31
özcülük 174
özgür irade 76
özgürlük 31, 70, 142, 207
özne 28, 97, 171, 193, 197, 223, 241
öznel 47, 75, 121, 138, 149, 171
öznelcilik 135
öznellik 28, 99, 100, 121

P

Parrington, Vernon L. 43
Past and Present 137
Pocock, J.G.A. 137
politik tarih 135
Popper, Karl 120, 121
Poster, Mark 204
postmodern 11, 29, 46, 120, 121, 148, 155, 156, 201, 258
postmodern durum 32, 59, 157, 182
postmodern tarih 47, 118, 137, 175, 185
postmodernist tarih 138, 192
postmodernizm 35, 45, 65, 93, 119, 121,

132, 146, 155, 199
post-yapısalcılık 22, 42, 49, 52, 58, 168, 203
pozitivizm 74, 79, 100, 101, 102, 104, 116, 137, 139, 140, 144, 168, 180
pratik gerçekçiler 37, 65, 88, 119, 125, 126, 132, 139, 149, 248
pre-modern 201
psikanalitik tarih 135
psikanaliz 114
psiko-tarih 85

Q-R

Quellenkritik 126, 128, 165, 168, 217, 245, 246
radikalizm 226, 233
Ranke, Leopold Von 39, 154, 155
rasyonellik 155
Reappraisals in History 67
Reform 136
Religion, the Reformation and Social Change 67
retorik 92, 94, 110, 112, 190, 201, 208, 216
retoriksel kurmacılık 213, 218, 221, 223
Return to Essentials [Özlere Dönüş] 39
revizyonizm 141
Ricoeur, Paul 25, 108, 110, 114, 165, 174, 206
ritüel 168
Roberts, David M. 37
Robinson, James Harvey 43, 77, 78
Roediger, David 44
Roma İmparatorluğu 214
romans 26, 58, 143, 145, 176, 230, 231, 232
Roosevelt, Teddy 257
Roosevelt, Theodore 256
Rorty, Richard 76, 124
Roth, Michael 184
Rousseau 98
Rowbotham, Sheila 81
Rönesans 57, 136, 191, 196, 201, 212
Rudé, George 38, 44
Ruiz, Vicki L. 88
Rus Devrimi 233
Rüsen, Jörn 92, 153, 242

S-Ş

sahicilik 33, 164
Sahlins, Marshal 37, 168
Samuel, Raphael 44
sanat 70, 154, 235
Saussure, Ferdinand de 50, 51, 137
Saville, John 44
Schama, Simon 167, 170, 240
Scott, Joan W. 38, 152
semiyotik 135
sınıf 22, 44, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 86, 113, 157, 168, 195, 223, 231, 250
Skinner, Quentin 67, 137
sofistik ironistler 125
Soğuk Savaş 29, 109, 119, 175, 236, 248
sosyal antropoloji 81, 167
sosyal bilimler 13, 15, 36, 41, 42, 45, 49, 77, 99, 168, 194, 253
sosyal değişim 196, 234, 252
sosyal gerçeklik 146, 169, 189, 191, 200
sosyal sınıf 71, 77
sosyal tarih 78, 204
sosyal teori 36, 37, 40, 42, 78, 82, 88, 100, 101, 109, 125, 146, 148, 152, 164, 168, 169, 176, 200, 209, 220, 222, 223, 224, 233, 238, 242, 252
sosyalizm 31
sosyoloji 22, 37, 49, 77, 251
soy kütüğü 186, 187, 192
sömürgecilik 31, 81, 121
söylence 155
söz-merkezcilik [logocentrism] 96, 134, 168, 179, 252
Sparks, Carol Douglas 159
spekülatif 93, 133
Spencer, Herbert 42
Spiegel, Gabrielle M. 139, 160, 161, 162, 163
Stanford, Michael 41, 72, 87, 122, 123, 125, 147, 245
Stone, Lawrence 37, 42, 45, 55, 85, 106, 135, 136, 137, 138, 166, 167, 251
synecdoche 26, 27, 58, 59, 200, 201, 203, 210, 226, 227, 228, 229, 256
şiir 32, 54, 114, 142, 149, 159, 235

T

tabu 190
tahayyül gücü 70, 105, 115, 106, 181,

193, 203, 215, 255
tarih endüstrisi 18
tarih felsefesi 55, 68, 74, 194, 240, 242
tarih-ötesi 227
tarihsel anlatı 29, 58, 60, 94, 104, 108, 110, 148, 172, 175, 176, 177, 208, 209, 222, 224, 227, 231, 233, 236, 24, 24, 247, 252, 256
tarihsel bilgi 13, 14, 20, 21, 24, 30, 40, 50, 55, 57, 62, 63, 66, 67, 73, 79, 88, 90, 91, 100, 103, 107, 109, 119, 127, 131, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 173, 181, 183, 219, 236, 239, 243, 252, 253
tarihsel değişim 16, 22, 167, 193, 196, 209, 212, 221, 231, 232, 236, 239, 253, 254, 255
tarihsel nesnellik 48, 120, 155, 156, 193
tarihsel olay 54, 55, 801 15, 142, 211, 215, 222, 240, 254
tarihsel olgu , 72, 76, 80, 94, 95, 96, 108, 126, 128, 128, 129, 131, 158, 166, 173, 214, 219, 220, 243, 246
tarihsel özne 98
tarihsel revizyonizm 136, 246
tarihsel yorum 84, 105, 124, 131, 141, 157, 162, 163, 172, 177, 184, 191, 220, 226, 236, 246, 252
tarihsel yöntem 67, 68, 84, 89, 93, 99, 102, 121, 136, 142, 148, 174, 186, 194, 238, 255
tarihselcilik 21,
tarihsellik 120, 180, 248
Taylor, A.J.P. 140, 141, 143
tekabüliyet teorisi 27, 47, 48, 56, 65, 84, 91, 122, 131, 185, 188, 193, 198, 204, 240
teknoloji 21, 81, 147, 186
Telling the Truth About History [Tarihteki Hakikati Anlatmak] 65, 145, 248
The Archaeology of Knowledge 186, 194
The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception 186
The Cheese and Worms [Peynir ve Kurtlar] 240
The First Industrial Revolution [İlk Endüstri Devrimi] 88
The Function of General Laws in History [Tarihte Genel Yasaların İşlevi] 79
The Idea of History [Tarih Tasarımı] 128, 148
The Idea of Poverty: England in the Early Industrial Age 67
The Industrialisation of the Continental Powers 1780-1914 [Kıtasal Güçlerin Endüstrileşmesi] 88
The New History [Yeni Tarih] 77
The New Science 201
The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences [Şeylerin Düzeni: Bir Beşeri Bilimler Arkeolojisi] 181, 186, 194
The Postmodern Condition [Postmodern Durum] 30
The Return of Martin Guerre [Martin Guerre'in Dönüşü] 170, 240
Thompson, E.P. 38, 43, 44, 113
Tilly, Charles 81
tıp 182, 187
Tolstoy, Leo 169
Tonkin, Elizabeth 243
toplum 14, 28, 30, 31, 51, 52, 57, 78, 81, 101, 112, 150, 158, 161, 168, 182, 186, 198, 212, 220, 23, 230, 234, 252
toplumsal cinsiyet 74, 75, 80, 88, 152, 157, 168
toplumsal kuram 45, 74, 76, 85, 109, 118, 119, 126, 142, 149
Tosh, John 37, 69, 119, 127, 131, 139, 140, 251
Toson, Shimizaki 169
trajedi 26, 58, 143, 176, 219, 230, 232
Trebilcock, Clive 88
Trevor-Roper, H. 37, 67
trompe l'oeil [yanılsama] ilkesi 123, 258
Turner, Frederick Jackson 43, 80, 101, 102, 133, 223, 229, 230, 258, 259
tümdengelim 61, 64, 68, 78, 80, 125, 132, 173, 253
tümevarım 61, 68, 132, 148, 247
tümevarımcılık 67, 128
tümevarımsal çıkarım 68, 78, 84, 102, 128, 182, 193, 198, 204, 245
türdeşlik 206

U-Ü

ulus 76, 231
Unequal Sisters [Eşit Olmayan Kızkardeşler] 88

uygarlık 32
Üçüncü Dünya 37, 121
üslup 145, 174, 209, 251
üst-anlatı 21, 30, 31, 120

V-W

Vann, Richard T. 142, 254
varlık 51, 121, 242
Veyne, Paul 25
Vico, Giambattista 195, 201, 202, 203, 228, 253
Weinstein, James 81
What is History? [Tarih Nedir?] 128
White, Hayden 23, 24, 25, 26, 27, 28, 38, 42, 49, 54, 56, 57, 58, 59, 66, 92, 97, 98, 99, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 122, 123, 130, 142, 145, 147, 148, 153, 162, 166, 170, 172, 174, 175, 176, 178, 182, 183, 192, 198, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 249, 250, 252,253, 254, 255, 256, 258
Williams, Raymond 49, 56
Winn, James A. 118, 123, 149
Wood, Gordon S. 37

Y

yanılsama 95, 123, 145
yapısal antropoloji 168
yapısal tarih 79, 85, 166
yapısalcılar 92, 136
yapısalcılık 42, 48, 49, 50, 51, 52, 85, 92, 168, 195
yapısökümü 42, 46, 47, 90, 92, 106, 117, 123, 125, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 155, 159, 162, 165, 166, 193, 203, 238, 252, 257
yapısökümcü bilinç 12, 32, 38, 51, 60, 89, 90, 92, 100, 104, 105, 115, 117, 118, 119, 125, 134, 139, 144, 156, 157, 162, 163, 166, 167, 169, 175, 177, 211, 216, 237, 241, 243, 249, 250
yapısökümcü tarih 22, 33, 44, 46, 55, 56, 60, 62, 66, 97, 104, 110, 114, 118, 119, 133, 134, 153, 156, 163, 164, 183, 206, 213, 240, 241, 244, 248, 257
yapısökümcüler 117, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 133, 137, 145, 146, 149, 150, 165, 188, 211, 219, 252, 257
yapısökümcülük 36, 46, 120, 131, 131, 134, 135, 142, 146, 148, 149, 155, 245
yazılı tarih 12, 16, 23, 25, 253, 258, 258, 28, 32, 34, 40, 46, 47, 54, 55, 58, 87, 94, 101, 105, 111, 123, 153, 172, 188, 200, 203, 208, 210, 222, 225
Yeni Ekonomik Tarih 22, 164
Yeni Kültürel Tarih 22
Yeni Tarih 43, 78, 86, 135, 165, 222
yeni tarihselcilik 45, 49, 54, 55, 137
yeniden-kurmacılar 12, 37, 47, 55, 57, 62, 64, 69, 72, 75, 78, 80, 83, 88, 97, 99, 109, 118, 125, 132, 134, 139, 147, 158, 184, 189, 211, 221, 245, 250, 251, 252
yeniden-kurmacılık 36, 39, 43, 44, 45, 62, 75, 76, 78, 124, 129, 131, 162, 163, 185, 238, 243, 246
yorumbilim 116, 119, 151, 189
yücelik 216, 217

Z

Zagorin, Perez 154
zaman 95, 120, 141, 147, 185, 199, 201, 202, 211, 215, 224, 255, 257
zaman-ötesi 153
zanaatçılık 177
Zeldin, Theodore 119
zihin 47, 49, 65, 66, 70, 73, 75, 93, 99, 100, 126, 127, 152, 174, 187, 235, 241, 244, 247, 254

ALUN MUNSLOW
Staffordshire Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve *Rethinking History* kitabının editörüdür.

Bir insanın yüzündeki çizgilere bakarak neleri yaşadığını çıkarabilir miyiz? Kaldı ki ortada kendisi değil de bir fotoğrafı, heykeli ya da resmi varsa, bunlar o insanın yaşadığı gerçekliği ne kadar yansıtır? Dolayısıyla, çizgilere bakılarak yazılanlar ve bu yazıları okuyanların yazdıkları nasıl bir tarihtir? Geçmiş ve bir daha geri gelmeyecek hayat deneyimini bıraktığı izlere bakarak aslına uygun olarak yeniden yaratmak mümkün müdür? Yani nesnel ve tek bir tarih yazılabilir mi? Yüzdeki aynı çizgilerden hem aşk acısı hem geçim sıkıntısı hem de kurak iklimin izleri okunabiliyorsa, tarihçinin kurduğu tarih metninin edebiyatçının kurduğu öyküden farkı nedir? İşte Alun Munslow *Tarihin Yapısökümü*'nde bu sorulara yanıt arıyor. Tarihe, özellikle kendi tarihine çok meraklı olup da tarihçi ve tarih metninin kendisi üzerinde pek durmayan bir entelektüel iklimde bu soruların hayati önemi ortadadır. Foucault'ya göre ifade edersek, tarih geçmiş hakkında tarihçilerin çağdaş söylemlerinden ibarettir ve bu tarih, her bilgi gibi iktidar ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde kullanılır.

Munslow bu kitapta, pozitivist ve ampirist tarih anlayışlarının eleştirisi temelinde, postmodern tarih anlayışına bir giriş yapıyor ve sorunlarını tartışıyor:

Tarih salt zihinsel ya da salt dilsel bir kendilik olmadığı gibi nesnel de olamaz. Geçmişten bize kalan izler vardır. Ama bu izler kendi başlarına dilsizdir: Onları dillendiren tarihçidir. Tarihçi, fiilen var olan geçmişe açıklayıcı, ideolojik, siyasi nedenlerle hikâyeler dayatarak bir anlatı, yani tarih yaratır. Daha doğrusu, Foucault'nun "epistem"lerinin art arda dizilişi gibi, mecazların akışıyla yaratılan bir anlatıyla gerçeklik etkisi yaratır tarihçi.

Dilin gerçekliği ne kadar yansıtabildiği, tarih ve tarihçinin neyi anlattığı, tarihsel gerçeklerin ne kadar gerçek olduğu soruları ortadayken yine de tarih yazılabilir mi? Yoksa s öyle mi demeliyiz: Tarih mümkün değildir, geçmiş olsun...

19.00.

AYRINTI • İNCELEME
ISBN 975-539-273-4
9 789755 392738